

ISSN 0034-690 X

2 0 1 9

2

letnik 70

revija
za
kriminalistiko
in
kriminologijo

Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana

Letnik 70, št. 2, 53–228, april–junij

Izdajatelj: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Policija

Glavna urednika: mag. Tatjana Bobnar, generalna direktorica policije, Slovenija
dr. Gorazd Meško, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija

Odgovorna urednica: dr. Katja Eman, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija

Člani uredniškega odbora:

dr. Ljubo Bavcon, zaslužni profesor Pravne fakultete, Univerza v Ljubljani, Slovenija
dr. Charles B. Fields, Eastern Kentucky University, ZDA
dr. Katja Filipčič, Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani, Slovenija
dr. Matjaž Jager, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Slovenija
dr. Zoran Kanduč, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Slovenija
dr. Darko Maver, zaslužni profesor Univerze v Mariboru, Slovenija
dr. Hajrija Sijerčić Čolić, Pravna fakulteta v Sarajevu, Bosna in Hercegovina
dr. Gregor Urbas, Australian National University, Canberra, Avstralija
Boris Ostruh, Državno tožilstvo Republike Slovenije, Slovenija
dr. Yalyshev Stanislav Alimovich, Ruska državna univerza za pravosodje, St. Peterburg, Rusija

Povzetki člankov so vključeni v baze:

SSCI Social Science Citation Index, Clarivate Analytics, Boston, ZDA
Scopus, Elsevier, Philadelphia, ZDA
CSA Worldwide Political Science Abstracts, Bethesda, Maryland, ZDA
Criminal Justice Abstracts, Thousand Oaks, California, ZDA
NCJRS Abstracts Database, Rockville, Maryland, ZDA
CSA Sociological Abstracts, San Diego, California, ZDA

Tehnično uredništvo revije:

mag. Evgen Česnik, Uprava kriminalistične policije GPU, Slovenija
Barbara Erjavec, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija (tehnično urejanje in lektoriranje)
dr. Rok Hacin, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija
Pavel Jamnik, Uprava kriminalistične policije GPU, Slovenija
dr. Robert Šumi, Center za raziskovanje in socialne veščine, Policijska akademija, Slovenija

Tehnično oblikovanje: Branka Derenčin, Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije

Lektoriranje: mag. Nataša Podhraški, Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije
Milena Fabiani, Generalni sekretariat vlade Republike Slovenije

Tisk: Tisk Žnidarič, d. o. o.

Naklada: 510 izvodov

Naslov:

Revija za kriminalistiko in kriminologijo
Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Policija
Štefanova ulica 2, 1501 Ljubljana
Telefon: 01 428 40 00
Telefaks: 01 428 47 33
E-pošta: rkk@policija.si

Letna naročnina: 25,00 EUR

Revija izhaja štirikrat letno, in sicer marca, junija, septembra in decembra, dostopna je tudi na spletni strani policije (www.policija.si).

Revija je recenzirana in upošteva etične standarde COPE za dobro prakso uredniške politike revije (http://publicationethics.org/files/u2/Best_Practice.pdf).

Web of Science **faktor vpliva** za leto 2017 znaša 0,204, petletni **faktor vpliva** znaša 0,298.

Revija za kriminalistiko in kriminologijo

LETO 70

LJUBLJANA 2019

ŠT. 2

UDK 343.98+343.9

ISSN 0034-690X

Uvodnik	55	Editorial	55
Tatjana Bobnar: Revija z majhnega jezikovnega območja, ki se je v nekaj desetletjih zavihtela med najbolj priznane revije v svetu	57	Tatjana Bobnar: The Journal from a Small Linguistic area that has, Within a Few Decades, Become one of the Most Recognised Journals in the World	57
Gorazd Meško: Ob sedemdeseti obletnici izdavanja Revije za kriminalistiko in kriminologijo	59	Gorazd Meško: On the Seventieth Anniversary of the Journal of Criminal Investigation and Criminology	59
Članki		Articles	
Matjaž Jager: Teoretična kriminologija v zrcalu Revije za kriminalistiko in kriminologijo	63	Matjaž Jager: Theoretical Criminology in the Journal of Criminal Investigation and Criminology	63
Zoran Kanduč: Nadzorstvo v praksi in teoriji	73	Zoran Kanduč: Practical and Theoretical Aspects of the Question of Control	73
Aleš Završnik: Vednost in politika družbenega nadzorstva	88	Aleš Završnik: Knowledge and Politics of Social Control of Crime	88
Lilijana Selinšek: Gospodarska kriminaliteta skozi čas: se premeščajo meje ali ponavlja zgodovina?	102	Lilijana Selinšek: Economic Crime over Time: Shifting Boundaries or Repeating History?	102
Mojca M. Plesničar, Marko Drobnjak: Kaznovanje in kaznovalna politika v Sloveniji: Konceptualni premiki in praktične posledice	119	Mojca M. Plesničar, Marko Drobnjak: Punishment and Penal Policy in Slovenia: Conceptual Shifts and Practical Consequences	119
Bojan Dobovšek: 70 let objav slovenske kriminalistike: z izkušnjami preteklosti v kvantno revolucijo	129	Bojan Dobovšek: Seventy Years of the Journal of Criminal Investigation and Criminology: Linking Past Experience to the Quantum Revolution	129
Danijela Frangež, Boštjan Lindav: Kriminalistika med teorijo in prakso v Sloveniji	141	Danijela Frangež, Boštjan Lindav: The Science of Criminal Investigation between Theory and Practice in Slovenia ..	141
Branko Lobnikar, Maja Modic, Andrej Sotlar: Policijska dejavnost v Sloveniji – analiza razvoja dejavnosti in njenega raziskovanja	162	Branko Lobnikar, Maja Modic, Andrej Sotlar: Policing in Slovenia – Analysis of the Development and Research of Policing	162
Gorazd Meško, Urška Pirnat, Vanja Ida Erčulj, Rok Hacin: Analiza kakovosti odnosov med policisti in prebivalci v Sloveniji	176	Gorazd Meško, Urška Pirnat, Vanja Ida Erčulj, Rok Hacin: Analysis of the Nature and Quality of Relations between Police Officers and Residents in Slovenia	176
Zapisi		Notes	
Barbara Bizilj: Delo Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani v letu 2018	196	Barbara Bizilj: Work of the Institute of Criminology at the Faculty of Law at the University of Ljubljana in 2018 ...	196
Urška Pirnat, Eva Blatnik: Delo Inštituta za varstvoslovje na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru v letu 2018	211	Urška Pirnat, Eva Blatnik: Work of the Institute of Criminal Justice and Security at the Faculty of Criminal Justice and Security at the University of Maribor in 2018	211

Uvodnik

Spoštovani bralci, pred vami je druga številka Revije za kriminalistiko in kriminologijo v letu 2019. Revija izhaja že sedemdeseto leto ter ohranja sloves najpomembnejše znanstvene in strokovne publikacije s področja kriminalistike in kriminologije v slovenskem prostoru. Pričujoča številka revije je posvečena sedemdesetemu letu izdajanja revije, pri čemer je pomembno to, da smo zaprosili vodilne avtorje s področja kriminologije, kriminalistike in sorodnih področij, da napišejo prispevke, v katerih predstavijo pomen izbranih tem, kar je možno razumeti kot neke vrste »obračun« teoretskih, praktičnih, kriminalitetnopolitičnih in drugih razprav k znanosti in praksi na področju družbenega nadzorstva.

V številki so poleg jubilejnih zapisov o reviji (Tatjana Bobnar in Gorazd Meško) še prispevki o teoretični kriminologiji v zrcalu Revije za kriminalistiko in kriminologijo (Matjaž Jager), nadzorstvu v praksi in teoriji (Zoran Kanduč), vednosti in politiki družbenega nadzora kriminalitete (Aleš Završnik), gospodarski kriminaliteti (Liljana Selinšek), kaznovanju in kaznovalni politiki v Sloveniji (Mojca M. Plesničar in Marko Drobnjak), slovenski kriminalistiki (Bojan Dobovšek), kriminalistiki v Sloveniji – med teorijo in prakso (Danijela Frangež in Boštjan Lindav), razvoju in raziskovanju policijske dejavnosti (Branko Lobnikar, Maja Modic in Andrej Sotlar) in odnosih med policisti in prebivalci v Sloveniji (Gorazd Meško, Urška Pirnat, Vanja Ida Erčulj in Rok Hacin). V tej številki revije sta objavljeni tudi poročili o delu Inštituta za kriminologijo pri Pravni Fakulteti v Ljubljani in Inštituta za varstvoslovje v letu 2018.

Čestitke in zahvala vsem, ki ste od leta 1950 bogatili revijo s svojimi članki, razpravami, zapisi, prispevki. Še posebna zahvala gre urednikom revije, članom uredniškega odbora, recenzentom, lektorjem in izdajatelju revije Ministrstvu za notranje zadeve, Generalni policijski upravi za podporo in zagotavljanje rednega izdajanja revije.

Vsem piscem prispevkov in recenzentom se zahvaljujemo za odlično delo in njihov prispevek h kakovosti revije. Bralcem Revije za kriminalistiko in kriminologijo želimo obilo zadovoljstva pri branju druge številke revije v letu 2019, avtorje pa vabimo, da tudi v prihodnje bogatijo našo revijo s svojimi prispevki.

Tatjana Bobnar in Gorazd Meško
Urednika

Revija z majhnega jezikovnega območja, ki se je v nekaj desetletjih zavihtela med najbolj priznane revije v svetu

Tatjana Bobnar¹

Revija za kriminalistiko in kriminologijo je najstarejša revija s tega področja tako pri nas kot v širši regiji. Njena bogata, skoraj zavidljiva 70-letna tradicija je okrepila zanimanje za kriminalistiko in kriminologijo ter druge sorodne vede, kot so penologija, viktimologija in pravo, in jih približala ne le strokovni, temveč tudi laični javnosti. Še več, te vede je uspešno povezala tudi z drugimi naravoslovnimi in družboslovnimi znanostmi ter tako prakso preiskovanja kriminalitete povzdignila na raven večdisciplinarnosti.

V vseh teh letih je bilo v reviji objavljeno nepregledno število znanstvenih in strokovnih člankov. Ti so poskrbeli za prenos znanja, ki bi brez objave ostalo skrito očem javnosti, sčasoma pa morda tudi za vedno izgubljeno.

Znanje se v policiji prenaša na različne načine, med katerimi prevladujejo formalizirane oblike izobraževanj in usposabljanj. Nekaj znanja in izkušenj iz prakse se *ujame* tudi v člankih, knjigah in drugih tiskanih publikacijah, za katere se sicer ugotavlja, da v sodobni družbi, ki so jo preplavili spletni mediji in družbena omrežja, izgubljajo svoje bralce. Kljub temu ali prav zato ostajajo tiskane publikacije eden redkih sistematičnih, preglednih predvsem pa dragocenih *ohranjevalcev* in zakladnic znanja.

Zato je izjemno pomembno, da ima kriminalistična stroka svojo periodično revijo, v kateri se združujeta znanje praktikov, ki vsakodnevno skrbijo za preprečevanje, odkrivanje in preiskovanje čedalje naprednejših oblik kriminalitete, in znanje teoretikov, ki s poglobljenimi znanstvenimi članki pripomorejo k širjenju teoretičnih spoznanj in njihovemu prenosu v prakso.

Prav prepletanje teorije in prakse je v sedmih desetletjih izhajanja revije postalo njen zaščitni znak in jo uvrstilo med najbolj priznane revije v svetovnem merilu. To je razvidno tudi iz faktorja vpliva in vključenosti povzetkov znanstvenih člankov v različne spletne baze (Web of Science). Reviji je uspelo nekaj, kar uspe le malokateri reviji, še posebno če pri-

haja s tako majhnega jezikovnega območja, kot je Slovenija. Zaradi kakovosti objavljenih člankov je postala svetovno prepoznana. K temu je ves čas prispevala tudi premišljena uredniška politika. Glavni uredniki so bili vedno direktorji kriminalistične policije, torej praktiki, odgovorni uredniki pa teoretiki. Ta tradicija sodelovanja se nadaljuje tudi danes, s tem, da sta od 2015 dalje glavna urednika generalni direktor policije in predstavnik akademskega okolja s Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru.

In kaj želimo reviji v prihodnosti? Zaradi izjemno hude konkurence na področju komunikacijskih virov si želimo, da bi ohranila svojo naklado ter visoko in prepoznavno vsebinsko kakovost in da bi dosegala še boljše faktorje vpliva ter čim večjo vključenost člankov v različne spletne baze. Morda bo nekoč postala vodilna revija s področja kriminalistike in kriminologije. Ali nam bo to uspelo, bodo presodili čez 70 let. Do takrat pa naj nas spremlja misel čilskega pesnika in nobelovca Pabla Nerude: »Malo znanja naredi ljudi ohole, veliko pa – zmerne. Zato prazno klasje napihnjeno dviga glavo, polno pa se skromno sklanja k zemlji.«

¹ Mag. Tatjana Bobnar, generalna direktorica policije, Policija, Slovenija. E-pošta: tatjana.bobnar@policija.si

Ob sedemdeseti obletnici izdavanja Revije za kriminalistiko in kriminologijo

Gorazd Meško¹

Pričujoči pregled revije sem zasnoval po prebiranju digitaliziranih številke revije. Revijo poleg tiskane izdaje bralcem predstavljamo tudi v odprtem dostopu na spletni strani izdajatelja, slovenske policije. Ob pregledu vsebin revije so privreli spomini iz preteklosti, kot na primer, kako sem kot študent z zanimanjem bral revijo (sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja me je knjižničarka v kranjski knjižnici vedno obvestila, ko je v knjižnico prispela nova številka Revije za kriminalistiko in kriminologijo). Prebiranje digitaliziranih številke revije me je popeljalo tudi v čase prvih srečanj s kolegi z Inštituta za kriminalologijo in prvih stikov s profesorjem dr. Janezom Pečarjem, kolegicama iz knjižnice Marinko Milenković in Ivanko Sket ter drugimi raziskovalci. Spominjam se tudi prvega stika z uredništvom revije, ko sem kot podiplomski študent poslal v presojo za objavo enega izmed svojih prvih člankov. Z negotovostjo in nemiro sem čakal na mnenje recenzentov in urednika. Takrat si nisem predstavljal, da bom čez slabih deset let član uredniškega odbora in še deset let kasneje urednik Revije za kriminalistiko in kriminologijo.

V letu 2019 smo zakorakali v 70. leto izdavanja Revije za kriminalistiko in kriminologijo. Prvih deset letnikov revije »Kriminalistična služba« je označevalo publikacijo, ki je bila namenjena predvsem praktikom na področju preiskovanja kriminalitete, s poudarkom na analizi primerov iz prakse in razvoju kriminalistične stroke, nekaj pa je bilo tudi kriminoloških člankov. Prehod iz revije Kriminalistična služba v Revijo za kriminalistiko in kriminologijo so uredniki širjenje področja tudi na kriminološko pospremili z naslednjimi besedami:

»Revija Kriminalistična služba stopa v deseto leto svojega izhajanja. V tem času je doživela pomemben razvoj. Iz prvoletne revije, ki je obravnavala predvsem konkretne primere iz kriminalistične prakse in ob njih učila naše organe, se je v zadnjih treh letih razvila v znanstveno kriminološko in kriminalistično glasilo. Ne zapira se več le v krog naših uslužbencev, marveč je dostopna vsem, ki se zanimajo za kriminološke probleme. Zato njen naslov ni več ustrezen sedanji razvojni stopnji,

*vsebinski in namenu revije. Odločili smo se, da revija prevzame dosedanja podnaslov. Odslej se bo torej imenovala **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**. S tem smo hoteli obdržati tudi kontinuiteto revije in bo označevanje letnikov teklo naprej. Še nadalje si bomo prizadevali, da bi krog naših sodelavcev čim bolj razširili in da bi naše bralce seznanjali z domačimi ter tujimi kriminološkimi in kriminalističnimi dosežki. Naše delo bomo nadaljevali v zavesti, da s tem prispevamo k razvoju naše še mlade kriminološke znanosti in k njeni afirmaciji doma in v svetu.«*(Uredništvo, 1959)

V Reviji za kriminalistiko in kriminologijo sledimo ideji uredništva iz leta 1959, da je naslednica revije Kriminalistična služba, o čemer priča tudi njeno številčenje, ki se z novim naslovom ne začne na novo, ampak se le nadaljuje (1959, letnik deset in ne ena). To je značilno tudi za številne druge nacionalne in mednarodne revije, ki so spremenile svoje ime. Bolj pomemben od številčenja pa je vsebinski vidik in dejstvo, da se zavemo prispevka revije k razvoju kriminalistične in kriminološke stroke ter razvoju znanosti, pri čemer je treba poudariti vlogo posameznikov in institucij, ki so prispevale k novim razumevanjem odklonskosti, kriminalitete in odzivanja nanjo. Revija priča, da je bilo opravljenega veliko dela v razvijanju prakse preiskovanja in raziskovanja kriminalitete, saj so bila o tem objavljena številna dela. Poleg znanstvenih člankov je revija vsebovala rubrike Iz prakse, Pogledi, Izkušnje iz tujine, Prevodi in Zapisi ter Prikazi knjig, kar je vsa leta izjemno bogatilo vsebino revije. Bralci so bili redno obveščeni tudi o novi kriminološki literaturi v dveh specialističnih knjižnicah s tega področja – Inštituta za kriminologijo in Ministrstva za notranje zadeve. Razvoj revije pozna vsak raziskovalec, ki je poglobljeno preučeval slovensko kriminološko literaturo in literaturo sorodnih disciplin kot sopotnico raziskovalnega dela, predvsem na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, njenih družboslovnih in naravoslovnih fakultetah ter Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru in njenih predhodnicah.

Ponovni pregled revije in prispevkov mi je utrdil prepričanje o pomembni vlogi uglednih slovenskih strokovnjakov, ki so oblikovali generacije raziskovalcev, kriminalistov, policistov, tožilcev in sodnikov ter drugih družbenih nadzorovalcev, saj je bila revija pomembno študijsko gradivo, pa tudi gradivo na številnih usposabljanjih za praktike.

¹ Dr. Gorazd Meško, redni profesor za kriminologijo, predstojnik Inštituta za varstvoslovje na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru in urednik Revije za kriminalistiko in kriminalistiko od leta 2010, Slovenija. E-pošta: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Janez Pečar (1969) je v uvodniku ob dvajsetletnici revije med drugim zapisal: »Začetek najbrž ni bil lahak, posebno zato ne, ker kriminalistični, še bolj pa miličniški kader nista imela izkušenj, niti preteklosti, kakršno imajo nekatere druge policije, ki iz roda v rod prenašajo tradicijo, in ne samo to, marveč zlasti še izkušnje, strokovno usposobljenost, svojo etiko in moralni kodeks, ugled in spoštovanje ter zaupanje javnosti v policijske organizacije.« Pečar (1969) ugotavlja tudi, da so k razvoju Revije za kriminalistiko in kriminologijo tedaj največ prispevali sodelavci Inštituta za kriminologijo, edinega znanstvenega inštituta s področja kriminologije v Sloveniji v tedanjem času. V zadnjih dvajsetih letih smo nadaljevali s tradicijo urejanja revije in se trudili slediti svetovni znanosti, poleg tega pa bogatiti slovensko kriminološko misel in razvijati raziskovanje ter objavljane prispevkov s področja kriminalistike. V zadnjem obdobju je opaziti vpliv tudi drugih visokošolskih institucij, predvsem pa sodelavcev Inštituta za varstvoslovje (Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru), ki se je v zadnjih letih okrepil in razvil v nacionalni in mednarodni raziskovalni center. Ta poleg obravnavanja številnih kriminoloških in kriminalističnih tem raziskuje sodobne oblike policijske dejavnosti, izvaja pa tudi raziskovanje na področju penologije in legitimnosti sistema formalnega družbenega nadzorstva, zagotavljanja varnosti v lokalnih okoljih, kibernetske varnosti in nedržavnega varstva.

V uvodniku Revije za kriminalistiko in kriminologijo ob 50. obletnici revije je Janez Pečar (1999) poudaril vlogo revije po drugi svetovni vojni pri spremljanju razvoja kriminologije, njeno vlogo pri informiranju strokovne javnosti na področjih psihologije, psihiatrije, kazenskega prava, sociologije, penologije in viktimologije, policijskih znanosti in sodne medicine, politične ekonomije, politologije, biologije, antropologije, socialnega dela, kriminalne preprečitve, socialne pedagogike in še česa. To delo je opravljalo omejeno število piscev s specialističnimi znanji, kar je vplivalo na razvoj kriminologije in kriminalistike na Slovenskem. V zadnjih dvajsetih letih so med avtorji člankov še varstvoslovci in strokovnjaki s področja kibernetske varnosti, v številkah v angleškem jeziku pa tudi z različnih celin.

Članki, ki so bili objavljeni v reviji, so pomembni dosežki piscev in same revije za razvoj razprav o družbenem nadzorstvu in znanstvenem delu na področju kriminologije in sorodnih znanosti, ali pa če postavim na prvo mesto kriminalistiko, kot to odseva naslov revije, torej kriminalistike in sorodnih znanosti. V zadnjem obdobju je bilo več prispevkov o policijski dejavnosti na splošno kot o kriminalistiki in razvoju kriminalističnega preiskovanja in raziskovanja. Poleg kriminalističnih prispevkov smo objavili tudi nekaj forenzičnih člankov, ki so osvetlili in obogatili naravoslovne ter

tehnične vidike preiskovanja kaznivih dejanj in dokazovanja krivde v kazenskih postopkih.

Revija je do današnjih dni ostala zunaj polja politike, saj je, kot je pred dvajsetimi leti napisal Pečar (1999), načeloma znano, da je »kriminalno vedno tudi politično«. Ob tem bi dodal lastno opažanje, da smo v reviji objavljali poleg empiričnih izsledkov na ozkih področjih tudi prispevke, ki družbeno kritično ocenjujejo stanje duha v družbi in vplive družbenoekonomskih razmer na deviantnost kot tudi na odzivanje nanjo. Skratka, prispevki v reviji zrcalijo številne in različne poglede na vzroke in posledice kriminalitete ter odzive nanjo. Dvajset let kasneje lahko pritrdim, da je Revija za kriminalistiko in kriminologijo »policijska revija«, podprta z znanostjo, ki je ostala zunaj »politične sumničavosti«, kot je ta odnos poimenoval Pečar (1999). Veliko prispevkov, objavljenih v reviji, je imelo kriminalitetnopolitične implikacije. Vplivi na odločitve ustvarjalce politik o tem, ali jih bodo upoštevali pri ustvarjanju politik omejevanja, obvladovanja in preprečevanja kriminalitete, so bili različni.

Članki, objavljeni v reviji že od samega začetka, predstavljajo vrh dosežkov pri raziskovanju na področju kriminologije in analize prakse družbenega nadzorstva. Na začetku je revija objavljala tudi prevode del najbolj pomembnih mednarodno vplivnih kriminologov in drugih strokovnjakov, kasneje pa tudi kritične analize prakse spreminjajočih se oblik nadzorstva, kriminološke teorije in številne teme s področja odklonskosti, kriminalnosti in odzivanja na kriminaliteto, od ozkih individualnih, skupinskih do družbenih perspektiv. Revija je vsa leta spremljala razvoj kriminološke misli in raziskovanj na področju kriminologije. Kriminalistika je bila zastopana le občasno, vendar so tudi ti prispevki prinašali pomembne vsebine, ki so bile aktualne v določenem času, nekatere pa so univerzalne oziroma zimzelene. Še posebej bi omenil pomen prispevkov, ki so poudarjali humanistične vrednote in izogibanje uporabi privlačnih, vse bolj represivnih metod, do katerih privedejo procesi sekuritizacije, populistično odzivanje na kriminaliteto in pozivi k vse bolj represivnemu delovanju kazenskega pravosodja z nekritičnim usmerjanjem k določenim skupinam ljudi ali posameznikom.

Moji predhodniki v uredniškem odboru so me v preteklosti večkrat opomnili, da se je Revija za kriminalistiko in kriminologijo v desetletjih obstoja pogosto srečevala s finančnimi težavami, vendar so z vztrajnostjo in veliko dobre volje te težave rešili tako, da razen kakšne manjše zamude pri izhajanju revije v vseh teh letih drugih težav pravzaprav ni bilo. V zadnjih dvajsetih letih, kljub ekonomski krizi, z izdajanjem revije nismo imeli težav, je pa izdajatelj ukinitel plačevanje avtorskih honorarjev piscem člankov. Tekoče iz-

dajanje revije je rezultat dobrega sodelovanja med uredniki in izdajateljem, dejavnimi člani uredniškega odbora ter vsemi sodelavci revije, ki so pomagali pri tehničnem urejanju, recenziranju prispevkov in seveda tudi lektoriranju. Omeniti je treba tudi kakovost prevodov povzetkov člankov v angleški jezik, ki so bili vsa leta odlični, tako da so lahko tuji bralci spremljali razvoj kriminološke znanosti na Slovenskem. Ne nazadnje pa so bili v preteklosti objavljeni tudi prevodi znanih tujih kriminologov, tako da so se slovenski bralci seznanili s trendi na področju kriminološke misli. Izhajajoč iz misli ob prehodu iz revije Kriminalistična služba v Revijo za kriminalistiko in kriminologijo, da bomo svoje delo nadaljevali v zavesti, da s tem prispevamo k razvoju naše še mlade kriminološke znanosti in k njeni afirmaciji doma in v svetu, smo leta 2013 začeli izdajati eno številko revije na leto v angleškem jeziku, kar pomembno prispeva k vidnosti revije v mednarodnem znanstvenem in strokovnem okolju. Z uvrstitvijo v Social Science Citation Index (področje Criminology & Penology) in Scopus je revija v družini, kjer prevladujejo ameriške in angleške revije, izjeme so le ena francoska, ena nemška in naša revija v slovenščini.

Bila so tudi obdobja, ko je vladalo prepričanje, da revija služi izključno raziskovalcem. Tudi te dileme smo z uredniško politiko delno preseglili z intenzivnejšim vključevanjem piscev iz prakse in sodelovanjem med raziskovalci in praktiki pri objavljanju skupnih prispevkov (tudi v tej številki – o praksi in raziskovanju v kriminalistiki). Z uvedbo številke v angleškem jeziku smo mednarodni strokovni in znanstveni javnosti po svetu sporočili, da imajo študije na področju odklonskosti, kriminalitete, obravnavanja storilcev in žrtev, obvladovanja kriminalitete, razumevanja vloge neformalnega in formalnega nadzorstva in kriminalitetne politike pomembno vlogo v slovenski družbi in da smo odprti za razprave, ki presegajo nacionalne okvirje. Še več, revija je tudi spremljevalka raziskovalnega dela na vodilnih slovenskih raziskovalnih institucijah in univerzah pa tudi dokaz, da so v slovenski policiji in pravosodju vsekakor prisotna prizadevanja, da z znanjem podpro odzivanje na odklonskost, kriminaliteto, policijsko dejavnost, dejavnost pravosodja, izvrševanje kazenskih sankcij in drugih nadzorstvenih dejavnosti. Vseh teh prizadevanj ne moremo izvzeti iz širšega družbenega, političnega in ekonomskega konteksta.

Bralcem, ki se še niso imeli priložnosti v popolnosti seznaniti z Revijo za kriminalistiko in kriminologijo, priporočam, da si preberejo tudi starejše prispevke, ki so objavljeni v arhivu revije. Ti pričajo o zakladnici slovenskega kriminološkega in kriminalističnega raziskovanja, ki jo predstavlja tudi naša revija z dolgoletno tradicijo, ki ji skoraj ni para daleč naokrog, tudi v bolj razvitih akademskih okoljih.

To, kar lahko z gotovostjo trdim, poln vtisov po ponovnem prebiranju prispevkov, je, da je Revija za kriminalistiko in kriminologijo biser, ki odseva kriminološka, viktimološka, penološka, kriminalitetnopolitična in družbenonadzorstvena znanja, vključno s policijskimi, kriminalističnimi in drugimi perspektivami v več kot polovici stoletja. Uspelo nam je ustvariti revijo, ki se ponaša z dolgoletno tradicijo in je odprta za objavlanje prispevkov o novih spoznanjih, najsi bodo ta teoretična ali empirična, univerzalna ali partikularna, »mainstream« ali družbeno kritična.

Zdaj je čas za slavje, pohvale, zahvale, trenutke zadovoljstva, saj je zajadrati v sedemdeseto leto izhajanja Revije za kriminalistiko in kriminologijo velik podvig, ki priča o učenju, znanju, predanosti, vztrajnosti in tradiciji slovenske kriminološke in družbenonadzorstvene misli. Vsekakor pa je zdaj tudi čas, da si vzamemo trenutek za razmišljanje o tem, kje smo bili, kje smo in kam želimo. Dobro bi bilo povprašati bralce, kako ocenjujejo revijo. Vprašanja o prihodnosti kriminološkega raziskovanja, raziskovanja policijske dejavnosti, kriminalistike, kazenskega pravosodja in izvrševanja kazenskih sankcij ter kriminalitetnih in kaznovalnih politik, ki jih poudarjajo avtorji prispevkov v tej številki, v današnjem času vse večjega populizma, so na mestu. Še več, v času svetovnega spleta se resničnosti prepletajo hitreje in močnejše kot kadar koli prej, dostopnost do informacij je takojšnja, a hkrati je vprašljiva njihova kakovost. Veliko izzivov je tudi pri razumevanju in uporabi novih tehnologij. Na koncu pa, seveda, pridemo spet k človeku, njegovemu vedenju in odzivanju na različne pritiske, stiske, njegove motive ... Za vse to je pomembno znanje, ki presega stereotipe in predsodke, populizem in različne manipulacije (npr. t. i. fake news).

Urejanje revije bo tudi v prihodnje, kot je to bilo običajno za vsa leta od njenega začetka, označevalo vztrajno, strokovno in odgovorno delo urednikov in članov uredniškega odbora ter recenzentov. Tudi v prihodnosti želim, da ostane Revija za kriminalistiko in kriminologijo središče razprav o družbenem nadzorstvu, odklonskosti in kriminaliteti ter razumevanju in omejevanju kriminalitete, delovanju policije, kriminalističnem preiskovanju, kazenskem pravosodju in izvrševanju kazenskih sankcij – najsi bo to iz teoretičnih, empiričnih, kriminalitetnopolitičnih ali prakseoloških perspektiv v Sloveniji in širše. Revija za kriminalistiko in kriminologijo je že pred leti presegla nacionalne okvirje in postala mednarodna, kar je izjemen dosežek za »policijsko« revijo, ki se je v zadnjih sedemdesetih letih razvila iz internega »strogo zaupnega« glasila kriminalistične službe v moderno znanstveno in strokovno revijo.

Literatura

- Pečar, J. (1969). Dvajset let Revije za kriminalistiko in kriminologijo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 20(3), 135–137.
- Pečar, J. (1999). Petdeset let Revije za kriminalistiko in kriminologijo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(4), 289–291.
- Uredništvo. (1959). V deseto leto! *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 10(1), 1.

Teoretična kriminologija v zrcalu Revije za kriminalistiko in kriminologijo¹

Matjaž Jager²

»... vsakdo potrebuje, potem ko je prehodil neko pot, kratek postanek in oddih, da bi se mogel razgledati, kje pravzaprav je, ali je sploh hodil po pravi poti in kam ter kako naj gre naprej.« (Bavcon, 1968: 182)

Prispevek vsebuje pregled člankov, ki so izšli v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo od leta 1959 do danes in jih lahko uvrstimo na področje teoretične kriminologije, obravnave kriminoloških teorij in (samo)refleksije kriminologije kot vede. Konsekutiven pregled je razdeljen na tri izbrana časovna obdobja. Že kratek pregled obravnavanih tem in posameznih avtorjev pokaže, da je v vseh obdobjih prevladovalo previdno in kritično obravnavanje posameznih kriminoloških teorij. Težko bomo našli primere popolnega sprejemanja le enega teoretičnega pogleda. Še posebno v prvem obdobju je vidno, kako so nekateri avtorji poudarjeno – a ne tudi nekritično – izhajali iz socialističnega pogleda na svet. Danes se zdi, da je vsak ubiral svoja pota tako glede teoretičnih poudarkov kot tudi glede izbora izzivov na področje teoretične kriminologije. Če kaj, je vsem avtorjem vendarle skupno prizadevanje za humano oziroma humanistično kriminalitetno politiko.

Ključne besede: Slovenija, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, kriminološke teorije, teoretična kriminologija, kriminologija kot veda

UDK: 343.9

1 Uvod

Kriminologija ima v Sloveniji kar dolgo tradicijo, njen razvoj pa se močno zrcali tudi v *Reviji za kriminalistiko in kriminologijo*. Ko smo leta 2004 praznovali rojstni dan zdaj že pokojne zaslužne profesorice Katje Vodopivec, smo ji sodelavci med drugim čestitali tudi za pionirsko vlogo pri vzpostavljanju kriminologije kot vede na Slovenskem. Bila je prva raziskovalka na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti, ki je začel delovati leta 1954. Takoj je začela postavljati temelje inštitutske specializirane knjižnice, hkrati pa se je zavzela za zaposlitev bibliotekarja, ki bo zanjo skrbel in jo strokovno vodil. Ko smo jo tako spomnili na njene pionirske zasluge, se nam je zahvalila, hkrati pa takoj poudarila, da je le nadaljevala to, kar so začeli že drugi pred njo. Opozorila nas je predvsem na svojega profesorja kazenskega prava in kriminologije Aleksandra Vasiljeviča Makleceva, o katerem smo mlajši sodelavci takrat malo vedeli, če sploh kaj, čeprav je tako rekoč začetnik moderne znanstvene kriminologije pri

nas. Maklecov je kot svetovljan svoje znanje pridobival na znamenitih evropskih univerzah, na koncu pa ga je razdajal na Pravni fakulteti v Ljubljani, kamor ga je pripeljala življenjska pot (Kušej, 1950).

Poleg njega je seveda treba omeniti še druge, tudi profesorja za kazensko pravo na Pravni fakulteti v Ljubljani Metoda Dolenca, ki je v svoji izredno obsežni bibliografiji znatno število del posvetil tudi vprašanjem, ki bi jih lahko uvrstili v teoretično kriminologijo v širšem smislu. Tudi on je bil kot Maklecov študent znamenitega Franza von Liszta. Zanimivo je, da v tistem času razlikovanje med kriminalistiko in kriminologijo še ni bilo utečeno; Dolenc je na primer v pojmu kriminalistika praviloma združeval obe disciplini (Skaberne, 1961: 235). Že leta 1921 (le devet let po tem, ko je Hans Gross ustanovil takšen inštitut na graški univerzi) je ustanovil predhodnika današnjega Inštituta za kriminologijo – Kriminalistični inštitut na ljubljanski univerzi. Ta inštitut je bil pridružen tako imenovanemu kazenskopravnemu seminarju; predstojnik obeh je bil profesor Dolenc, njegov prvi asistent pa dr. Hinko Lučovnik (Skaberne, 1961). A pustimo institucionalno zgodovino in predhodnike za drugo priložnost.

Za naš namen je pomembno ugotoviti, da je *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* (RKK) po preoblikovanju leta

¹ Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa P5-0221, ki ga financira ARRS.

² Dr. Matjaž Jager, znanstveni svetnik in direktor Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani ter redni profesor na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, Slovenija. E-pošta: matjaz.jager@pf.uni-lj.si

1959 – s tem letom začenjamo ta kratki pregled – stopila na že razvito in živahno področje raziskovanja. Kot takrat osrednja in prva slovenska in jugoslovanska revija za kriminologijo mu je nedvomno dala nov zagon, ki se je kazal še posebno na področju teoretične kriminologije, kriminoloških teorij o kriminaliteti in deviantnosti ter, ne nazadnje, na področju samorefleksije kriminologije kot vede. Ta pregled vsebin od leta 1959 do danes je seveda, kljub trudu za objektivnost, subjektiven. Razdeljen je na tri časovna obdobja po 20 let. Bralcu želi omogočiti neko začetno in zelo strnjeno seznanjanje s prispevkom revije k tej tematiki.

2 Prvi dve desetletji

Že v prvih številkah je uredništvo uvedlo stalno rubriko *Znameniti kriminalisti in kriminologi*, v kateri je bilo predstavljenih tudi nemalo pionirjev teoretične kriminologije, med njimi na primer v prvi številki Émile Durkheim. Vztrajno so se začeli vrstiti prispevki, ki so obravnavali temeljna vprašanja kriminologije kot teorije in znanosti. Iz tuje strokovne literature je bil na primer že leta 1959 preveden izveček iz teoretičnega prispevka *Teorija in dejstva v kriminologiji*, v katerem je neki ameriški avtor polemiziral s Sutherlandovo teorijo diferencialne asociacije. Že naslednje leto je bil v reviji objavljen pomemben pregledni članek *Razvoj kriminologije kot samostojne znanosti* (Bavcon, 1960: 105–119), ki je podal tudi pregled najpomembnejših do takrat razvitih kriminoloških teorij. V prvi številki leta 1961 je bil objavljen prevod še neobjavljenega referata profesorja Radzinowicza z univerze v Cambridgeu o kriminologiji in njenem predmetu raziskovanja z naslovom *Kriminološko in penološko raziskovanje* (Radzinowicz, 1961). Leta 1963 so bralci lahko prebrali prevod dela Jeana Pinatela *Novejše psihološke smeri v kriminologiji*, ki združuje različna psihološka spoznanja na tem področju, vse od tako imenovane psihopatološke smeri do psihoanalize (Pinatel, 1963: 152–159). V tretji številki revije leta 1964 najdemo kratek, a zanimiv prispevek Katje Vodopivec z naslovom *Nekaj izkušenj iz dela v inštitutu za kriminologijo* (Vodopivec, 1964). Avtorica med drugim obravnava tudi metodološka vprašanja, ki so se pojavila v prvih desetih letih raziskovanja na inštitutu. Nekaj let pozneje je izšel članek Alenke Šelih (1967), ki je bil posvečen viktimologiji kot novi vedi na področju kriminologije in njenih izzivih.

Leta 1968 je nastal zelo zanimiv dokument časa – polemični zapis Bavcona, Skaberneta in K. Vodopivec z naslovom *Kriminaliteta v socialistični družbi: odgovor na Lekschasovo kritiko naših stališč*. V njem avtorji družno polemizirajo z vzhodnonemškimi profesorjem prava Lekschasom o kriminaliteti v socialistični družbi in poslanstvu socialistične kriminologije (Bavcon, Skaberne in Vodopivec, 1968). Istega leta je

bil v zadnji številki objavljen tudi Bavconov članek z naslovom *Kriminalna politika v sodobni družbi*. V njem je pomemben del namenjen refleksiji o kriminološkem raziskovanju po 14 letih dela Inštituta za kriminologijo in 30 opravljenih raziskavah. Zanimivo je, kako aktualno zvenijo njegova razmišljanja tudi danes, po petdesetih letih: »Že pred leti smo sklenili, da bomo morali zbrati in ovrednotiti vsa spoznanja, do katerih smo se dokopali ... To naj bi nam omogočilo izdelati nekoliko bolj splošno in celovito teorijo, ki se nam v odlomkih ponuja kar sama in po kateri čutimo čedalje bolj perečo potrebo. To potrebo čutimo zaradi tega, ker moramo opredeliti generalno smer naših nadaljnjih iskanj in zlasti tudi poglobiti teoretično metodologijo in razviti praktične raziskovalne metode. Vsega tega pa ni mogoče storiti brez nekakšne inventure naših spoznanj in njihove posplošitve. Drugače povedano, vsakdo potrebuje, potem ko je prehodil neko pot, kratek postanek in oddih, da bi se mogel razgledati, kje pravzaprav je, ali je sploh hodil po pravi poti in kam ter kako naj gre naprej.« (Bavcon, 1968: 182) Ob tem avtor, prav tako zelo aktualno, omenja neustrezen način financiranja raziskav, ki izhaja iz »apriornega nezaupanja do znanstvenega delavca, iz predpostavke, da bo lenaril in da sploh ne bo ničesar delal, če ga ne bo družba k temu pripravila s tako imenovanim ekonomskim prisiljevanjem« (Bavcon, 1968: 183). Skratka, želja po institucionalnem okolju, ki bo omogočalo »poglobljeno, mirno delo, ki ne bo pod nenehnim pritiskom zaradi eksistenčnih vprašanj« (Bavcon, 1968: 183), je bila očitno od nekdaj stalnica. Danes bi lahko rekli, da se nam ta vizija v praksi, čeprav vedno na obzorju, začuda vztrajno odmika, bolj ko se ji želimo približati.

Sledijo z vidika kriminološke teorije zelo zanimiva sedemdeseta leta. Leta 1972 je Katja Vodopivec objavila pregleden članek z naslovom *Sodobne sociološke teorije o socialnih patoloških pojavih*, v katerem je razgrnila sodobne teorije s poudarkom na teorijah družbene dezorganizacije, anomalije, alienacije (Marcuse, Sartre in Fromm) in stigmatizacije (Vodopivec, 1972). Svoje razmišljanje je sklenila z mislijo, da bi bilo iskanje enega samega pravnega teoretičnega pristopa preuranjeno in zgrešeno. Vsaka izmed teorij »spodbuja k razmišljanju v več smereh«, kar pa »širi in ne zožuje perspektive in nova iskanja« (Vodopivec, 1972: 150). Istega leta je mladi asistent Boštjan Zupančič (1972) objavil svoje poglede na znanstvenost in poslanstvo kriminologije v članku *Novi pogledi na kriminologijo, njeno vlogo in njena izhodišča*. V spoznavno jedro kriminologije je postavil socialno psihologijo oziroma »družbeno naravnano psihologijo«, novo, kritično kriminologijo pa vidi kot disciplino, ki »zavrača vlogo izobraženega policaja« in aktivno posega v »revolucionaren proces spreminjanja celotne družbe« na marksističnih temeljih (Zupančič, 1972: 245). Čez nekaj let ponovno piše o prevrednotenju vrednot in nujnem preseganju temeljnih predpostavk kazenskega prava in kriminologije (Zupančič,

1974). Zavzema se za prevrednotenje »prevladujoče družbene zavesti«, pri tem pa opozarja, da jo zgodovinsko prvi spodkopljejo tisti misleci, ki so dovolj osvobojeni od večinske zdrave pameti. Pri drugih je po njegovem mnenju po navadi takole: »Rod za rodom čaka na prevrednotenje, na nove cilje in vrednote, ki bi jih bilo vredno spoštovati. In rod za rodom odhaja v pokoj, ne da bi prevrednotenje dočakal. Rod za rodom misli, da tako mora biti, ker njemu ni uspelo nič spremeniti.« (Zupančič, 1974: 328)

Leta 1974 je Katja Vodopivec v prispevku z malce nenavadnim naslovom *O razdalji do stvarnosti* nadaljevala podobno (samo)kritično preizpraševanje o svoji vlogi raziskovalke: »Čim starejši postaja znanstveni delavec, tem pogosteje se sprašuje, koliko je bil zmožen s svojim delom odsevati stvarnost oziroma bolje: ali mu je na življenjski poti uspelo s časom približati se stvarnosti bolj kot na začetku.« (Vodopivec, 1974: 32) Na podlagi teorij družbene obrambe in novih interakcionističnih teorij si je zastavljala aktualna vsebinska in metodološka vprašanja ter beležila nekatere njihove odseve v (kazenskem) pravu. Na koncu je nemara malce resignirano povzela: »Morda je znanost za doseganje tako visoko postavljenih ciljev v resnici prešibka, morda je eno človeško življenje prekratko, morda pa je nepopolnost spoznavanja konstitutivna prvina človekovega nenehnega iskanja in približevanja resničnosti (ta se mu s svojo lastno dinamiko nenehno odmika) – in hkrati s tem tudi njegovega nenehnega nezadovoljstva s samim seboj.« (Vodopivec, 1974) V članku »Nova« *kriminologija in kazenska zakonodaja* tri leta pozneje je v uvodu poudarila dejstvo, da je (tudi) vsaka nova kriminološka teorija vpeta v svoje filozofske predpostavke. Vsaka vstopa na širše prizorišče kriminalne politike, na katerem imamo na eni strani »indeterministično zasnovano kazensko pravo« in v veliki meri »deterministično obarvane kriminološke koncepte« ter poskuse spajanja obeh temeljnih zastavitev. V nadaljevanju je konkretno poudarila in kritično ocenila kriminalnopolitične ideje Norvežana Nielsa Christieja in Finke Inkeri Antilla (Vodopivec, 1977a). O prav tako temeljnih vprašanjih sodobnega znanja in vedenja je razmišljala v članku *Večdisciplinarnost pri ocenjevanju in oblikovanju teorij*. Med drugim si je zastavila tole zanimivo vprašanje: »Kakšne so bile možnosti za spoznavanje resničnosti v kakšnem času in prostoru in kako je pisec te možnosti tedaj izrabil?« Sledi Adornovemu spoznanju, da vsaka teorija o družbi izhaja iz filozofije, naloga filozofije pa je ugotavljati, kaj je bistvo stvari (Vodopivec, 1977b: 172). Spodbujena z novo kriminologijo Taylorja, Waltona in Younga je opozorila tudi na relativnost teorij v družboslovju, ki se vedno rodijo v nekem času in prostoru in niso nujno veljavne za druge čase in prostore (Vodopivec, 1977b). Na koncu se je iz lastne izkušnje ozrla še na težavo večdisciplinarnih raziskovalnih skupin ter na praktične izkušnje z njimi pri raziskovalnem delu na Inštitutu za kriminologijo.

V sedemdesetih letih je bil v reviji objavljen prevod članka mladega Daria Melossija – danes glavnega urednika revije *European Journal of Criminology* – z naslovom *Kriminologija in marksizem: k začetku kazenskopravnega vprašanja v družbi* »Kapitala«, ki podaja pregled Marksovih pogledov na vlogo kazenskopravne represije, predvsem z analizo procesa prvotne akumulacije, kot ga je Marks razvil v svojem *Kapitalu* (Melossi, 1976). Podobnega obsežnega pregleda marksistične kriminologije se je leta 1983, ob stoletnici Marksove smrti, lotil tudi Pečar (1983).

Leta 1977 zasledimo tudi prvi sestavek, ki bralce opozori na tako imenovano ekonomsko teorijo kriminalitete. Gre za recenzijo Andersonovega dela *Economics of crime*, ki jo je objavil Bojan Dekleva. Avtor natančno ovrednoti pozitivne in negativne plati tovrstnega razlaganja kriminalitete in sklene s pretežno kritično noto (Dekleva, 1977). Nekaj let pozneje je Šuligoj v okviru iste paradigme pregledno predstavil dosežanje raziskave zastraševalnega učinka kazenskih sankcij. Ob tem je poudaril, da se opira izključno na anglosaške raziskave, kar pomeni, da je zaključke treba previdno prenašati v našo stvarnost (Šuligoj, 1981).

3 Osemdeseta in devetdeseta leta

Konec osemdesetih let prejšnjega stoletja so v reviji začeli objavljati nekateri novi avtorji mlajše generacije. Dva izmed njih – Renata Salecl in Zoran Kanduč – sta bila mlada raziskovalca na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. Oba si z vidika teoretičnega zanimanja zaslužita posebno pozornost. Renata Salecl (1988) v svojem prvem članku z naslovom *Nadzorovanje in pravo v postliberalni »zaščitniški« državi* v obravnavi »zaščitniške« države in »družbe zavarovanja« izhaja iz izhodišč Michela Foucaulta oziroma njegovega učenca Ewalda. Ključne filozofske težave oblasti, nadzorovanja in discipliniranja je, upoštevajoč Foucaulta in njegove kritike, obravnavala tudi v članku *Oblast – nadzorovanje in disciplina* (Salecl, 1991). Zatem je objavila serijo člankov, s katerimi je v revijo in slovensko kriminologijo nekako pionirsko (če odštejemo poljudni članek Maklecova *Psihoanaliza in kazensko pravo*, ki je izšel leta 1931 v Ljubljanskem zvonu) uvedla analizo zločina z vidika psihoanalitične teorije. Pri tem je izhajala predvsem iz Freuda, nadgrajenega z lacanovsko teoretsko psihoanalizo, ki nasprotuje desubjektivizaciji zločinca kot nemočnega objekta kavzalne verige najrazličnejših družbenih določilnic. V nasprotju s tem »obravnavava zločin kot »prehod k dejanju«, kot tisto mesto, ko so se notranje napetosti razrešile z nekim dejanjem« (Salecl, 1989: 280). Leta 1989 je izšla njena prva psihoanalitična študija z naslovom »*Nevarni individuum*« (*kriminologija in psihoanaliza*). Leto pozneje je na podoben način s psihoanalitičnega vidika analizirala fe-

nomen množičnega in serijskega morilca (Salecl, 1990). Vse njene analize so obogatene s konkretnimi primeri iz zgodovine zločina; v zadnjem primeru iz sveta serijskih in množičnih morilcev. Nikakršnega dvoma ni, da je psihoanalitična teorija – z vsem svojim bogastvom idej in shem človeške osebnosti – lep primer širokih možnosti teoretične imaginacije na področju zločina in kazni.

Preden se posvetimo obsežnejšemu opusu Zorana Kanduča, moramo opozoriti, da so v tem obdobju nastali že prvi prispevki z vidika feministične teorije; prispevek *Sodobni biološki pozitivizem in kriminaliteta žensk* avtorice Zorice Mršević prav s tega vidika kritizira nekatere moderne oživitve neobiološkega pozitivizma, katerega aktualnost se očitno vrača v valovih, kot smo temu priča ravno danes (Mršević, 1993). Ob štirideseti obletnici Inštituta za kriminologijo je Alenka Šelih objavila pregleden članek o teoriji in praksi viktimoškega raziskovanja v Sloveniji in ob tem opozorila na precejšnja neraziskana področja in pomanjkanje teoretičnih posplošitev (Šelih, 1994), Dragan Petrovec pa je z vidika penološke teorije razpravljal o tretmanski ideologiji kot teoriji in praksi (Petrovec, 1992, 1998). In ne nazadnje, Gorazd Meško (1996) je v enem svojih prvih člankov teoretično obdelal kriminalno prevencijo, njeno teorijo in strategije.

Za konec se posvetimo še prispevkom Zorana Kanduča, izredno plodovitega in tako rekoč hišnega avtorja revije. Njegovo teoretično delo v teh dveh desetletjih bi lahko razdelili na tri glavne vsebinske poudarke. To so radikalna kriminologija, teoretični pogledi na kaznovanje in soočanje z novejšimi kriminološkimi teorijami in praksami.

Na pojav radikalne oziroma nove kriminologije se je z velikim zanimanjem odzvala že Katja Vodopivec leta 1977. Še precej bolj se je z njo spoprijel Kanduč. Njegov prvi članek na to temo z naslovom *Radikalna kriminologija – kriminologija vsakdanjega življenja* je posvečen prav tem teoretičnim vidikom (Kanduč, 1992). Da se k tem temam vedno znova vrača, je razvidno iz naslovov, ki so sledili: *Radikalna kriminologija: nova, kritična ali marksistična?* (Kanduč, 1994č), *Nekateri vidiki radikalne narave »radikalne«* kriminologije (Kanduč, 1994c), *Simbolna razsežnost kaznovanja (kazensko pravo kot ideološki aparat države)* (Kanduč, 1995b), *Radikalna kriminologija in moralno podjetništvo* (Kanduč, 1995a), *Temelji kriminologije vsakdanjega življenja – delo kot vidik strukturnega nasilja* (Kanduč, 1995c) ter *Pragmatična razsežnost kaznovanja in družbena pogojenost kriminalnih pojavov* (Kanduč, 1996a).

Leta 1994 – ob štiridesetletnici Inštituta za kriminologijo – je Kanduč (1994b) objavil neke vrste programski članek z naslovom *Možnosti razvoja teoretične kriminologije v razmerah restavracije kapitalističnega zatiranja in izkoriščanja.*

V njem je razgrnil svoje kritično videnje posledic prehoda v novo družbenoekonomsko ureditev za kriminološko teorijo. Že v uvodu je opozoril na ključno vlogo teoretične kriminologije: »Po našem mnenju je kakovostni premik v polju kriminološke misli mogoč samo z napredovanjem teoretičnega dela. Zdi se namreč, da je ravno zanemarjanje teoretskih premislov Ahilova peta sodobne kriminologije, katere osrednji tok, njen *mainstream*, se ukvarja večinoma z empiričnimi raziskavami in pragmatičnimi kriminalnopolitičnimi problemi. Teorija seveda ni umik iz realnega sveta. Je zgolj – razčlenjen, urejen in povezan – poskus razmišljanja o družbenem svetu, in to na način, ki naj bi segel odstran varljive lupine čutno zaznavnih pojavov. V tem smislu jo vodi želja po pobegu iz nevidne ideološke kletke, v katero je sicer pogosto ujeto mišljenje, čustvovanje, čutenje, ne nazadnje pa tudi delovanje večine članov družbe. Ob tem pa morda ni odveč poudariti, da se teoretično in empirično raziskovanje ne izključujeta.« (Kanduč, 1994b: 311) V Sloveniji, »družbi v prehodu«, v kateri je bilo že takrat zaznati trend naraščajoče represije, je po njegovem mnenju »kritična družboslovna misel obsojena na bolj ali manj jalovo abstraktno delo, zagrenjeno žuganje s prstom, brezupno lajanje na karavano, zgroženo opazovanje dogajanja na ladji norcev, se pravi na stanje, ki se lahko prav hitro izteče v cinizem, resignacijo ali celo norost.« (Kanduč, 1994b: 321–322) Teoretična kriminologija se mora v teh razmerah usmeriti v prizadevanja za »mentalno deprizonizacijo« iz »miselnih in drugih kalupov, ki sodelujejo pri konstrukciji »družbenih problemov« in odzivov nanje«, ter v raziskovanje strukturnega nasilja, ideološkega aparata sistema in nosilcev družbene moči (Kanduč, 1994b).

Njegov drugi vsebinski poudarek, ki seveda odzvanja tudi v prvem in obratno, je področje teoretičnih pogledov na kaznovanje. Uvaja ga prvi Kandučev članek v reviji z naslovom *Kaznovanje po zloemu rehabilitativnega modela* (Kanduč, 1988). V to skupino lahko razvrstimo še prispevke *Nekateri vidiki krize kaznovalnega sistema* (Kanduč, 1993), *Kaznovalna praksa in produkcijski način* (Kanduč, 1994a), *Teoretični pogledi na upravičenost kaznovanja in družbena resničnost* (Kanduč, 1995č), *Utilitarne in retributivne zamisli o upravičenosti kaznovanja* (Kanduč, 1996b) ter *Zastraševanje in rehabilitacija: kriminološki pogled* (Kanduč, 1996c).

Zadnja skupina njegovih člankov iz tega obdobja je na splošno posvečena različnim novejšim kriminološkim teorijam in odzivom nanje. Med drugim so ga še posebno pritegnile teoretske obravnave feminizma ter teorije strukturnega pritiska, družbenega nadzorstva in situacijskih kriminoloških pristopov. Gre za članke *Novejše smeri v ameriški kriminologiji* (1998c), *Feministične perspektive in kriminologija* (1998a), *Feministični pogledi na moško nasilje in žensko prilagojenost* (1998b), *Kriminološke teorije strukturnega pritiska* (1999b),

Kriminološke teorije o družbenem nadzorstvu (1999a), *Situacijske kriminološke perspektive in kriminalitetna politika* (1999č) ter *Okolje, priložnost, nadzor in kriminalno vedenje* (1999c).

4 Zadnje obdobje: od preloma tisočletja do danes

Zadnje obdobje (od leta 2000 do danes) lahko uvedemo s tistimi prispevki Zorana Kanduča, ki vsebinsko nadaljujejo prej omenjeno obravnavo novejših kriminoloških teorij in pristopov. V prvi številki revije iz leta 2000 je bil objavljen njegov članek z naslovom *Levi realizem v kriminologiji: socialdemokratska različica ideologije »reda in zakonitosti«?* (Kanduč, 2000č), istega leta pa še prispevek o etioloških teorijah v britanski kritični kriminologiji (Kanduč, 2000c) ter dva prispevka, posvečena abolicionističnim pogledom v sodobni kriminologiji (Kanduč, 2000a, 2000b). Preden se bomo v nadaljevanju ponovno zaustavili pri Kanduču, pa moramo nujno predstaviti več mlajših avtorjev, ki so v zadnjem obdobju prispevali pomembne teoretične ideje.

Prva med njimi, Nina Peršak, je svoj prvi članek z naslovom »Pravni paternalizem« in »pravni moralizem« kot podlaga inkriminiranja (Peršak, 2004) v reviji objavila leta 2004. V njem je kritično obravnavala dve omenjeni načeli legitimiranja inkriminiranja in ju kritično zavrnila, ker zanikata avtonomijo posameznika. V prispevku z naslovom *Discipliniranje v družbi tvegaj: panoptikon, sinoptikon in subjekt* (Peršak, 2005) je obravnavala implikacije paradoksa priseganja na svobodo posameznika in njegovo čedalje intenzivnejše nadzorovanje ob hkratnem naraščajočem sinoptocizmu (Mathiesen, Foucault) oziroma »ponotranjanju nadzorujočega pogleda« (Peršak, 2005: 242). Njen članek *Postmoderni diskurzi (ne) varnosti* obravnava vseprisotni varnostni diskurz, ki je v resnici »učinkovit generator hegemonске kulture, orodje (post) moderne politične moči in spodbujevalec pripadnosti skupnosti« (Peršak, 2006: 331).

Katja Šugman Stubbs, pravnica in psihologinja, se je v svojih bolj psiholoških teoretičnih prispevkih *Jezik, pravo in moč* (Šugman Stubbs, 2005) ter *Kategorizacija in stereotipiziranje ter njun pomen za kriminologijo* (Šugman Stubbs, 2006) osredotočila na teoretične vidike izbranih psiholoških mehanizmov (na primer stereotipizacija, kategorizacija itn.), pomembnih za (kazensko) pravo. Pravniki nanje v svojem normativnem optimizmu praviloma radi pozablajo tako v teoriji kot v praksi, čeprav so v resnici pomemben del dogajanja v (kaznovalno)pravni praksi. S podobnimi izhodišči se je teorije izrekanja kazenskih sankcij in težav v zvezi s tem kasneje lotila Mojca Mihelj Plesničar (2015, 2017).

Nove teme je vpeljal tudi Aleš Završnik. Zanimalo so ga zlasti implikacije biotehnoške revolucije na področju kriminologije in nadzorovanja ter s tem povezano temeljno pojmovanje subjekta – na primer v člankih *Kriminologija in biotehnoška revolucija – vznik »somaticnega« subjekta* (Završnik, 2007a) in *Vznik kriminologije – »odkritje« kriminalnega zla v posamezniku* (Završnik, 2007c). Po drugi strani so ga privlačila tudi teoretična vprašanja s področja tako imenovane kriminologije in leposlovja ter filma. V članku *Serijsko in ekscenčno morjenje v literaturi in filmu: spopad med vednostmi* je na primer primerjal prevladujočo kriminološko teorijo in sočasno prikazovanje serijskih in ekscenčnih morilcev v filmu in literaturi (Završnik, 2007b). Ukvarjal se je tudi s teorijo restorativne pravičnosti (Završnik, 2008), v zadnjem obdobju pa je njegovo zanimanje osredotočeno predvsem na vprašanja teorije tehničnega nadzorovanja, velikega podatkovja in čedalje aktualnejšega algoritmičnega nadzora (Završnik, 2010, 2017).

Saši Kmetu se lahko zahvalimo, da je s prispevki v *Reviji za kriminalistiko in kriminologijo* slovenski javnosti predstavil serijo pogledov na kriminološka vprašanja z vidika tako imenovane transakcijske analize kot teorije osebnosti, komunikacije in psihoterapevtske prakse. Naslovi člankov govorijo sami zase: *Ne/ustreznost (»družbene«) jeze v kazenskem pravu in kriminologiji* (Kmet, 2007b), *Igre »podzemlja« v transakcijski analizi* (Kmet, 2007a) ter *Transakcijskoanalitični in psihoanalitični pogledi na detomor* (Kmet, 2008). Poleg tega je skupaj z Davidom Špernjakom filozofsko in z vidika čustev obravnaval tudi aktualno vprašanje smrtne in dosmrtna kazni (Kmet in Špernjak, 2008).

Naslednji pomemben avtor mlajše generacije je Matjaž Ambrož. Ta je v svojih člankih kritično obravnaval teorije o namenu kaznovanja (Ambrož, 2008, 2016, 2018), v prispevku z naslovom *O vplivu kriminalitetne politike na kazenskopravno dogmatiko* (Ambrož, 2017) pa je jasno in obširno razložil, zakaj stroga ločenost kazenskopravne dogmatike in kriminalnopolitičnih vrednostnih pogledov ni mogoča. Skrivanje vrednostnih pogledov na kriminalno politiko pod pretvezo čiste kazenskopravne dogmatike je izpostavil kot škodljivo zamagljevanje.

Naj omenimo še nekatere avtorje, ki so v tem obdobju sodelovali z enim ali dvema prispevkoma. Matjaž Jager (2006) in Mitja Zakelšek (2008) sta vsak na svoj način razmišljala o temeljni predpostavki človekove svobodne volje v (kazenskem) pravu in kriminologiji. Jasmina Arnež (2010) je v članku *Zasluge in zablode feministične kriminologije* podala svoj kritični in občasno polemični pogled na prispevek feministične teorije v kriminologiji. Meško in Koporec Oberčkal (2010) sta v delu *Odklonskost v znanosti – vzroki, pojavnne oblike in odzivi* v opiranjem na Mertonova načela znanosti vrednotila

(deviantno) znanstvenoraziskovalno prakso v Sloveniji. Katja Eman (2011) pa je v članku *Ekološka kriminaliteta v kriminologiji: razvoj nove veje kriminologije v Sloveniji* ponovno poudarila pomen tega kriminološkega področja, na katerega so sicer že v osemdesetih letih v reviji opozorili Dekleva, Stritih in Poličičar (1981) ter Pečar (1981).

Leta 2014 je Miha Hafner, mladi raziskovalec na Inštitutu za kriminologijo, objavil članek z naslovom *Možgani kot objekt nadzorovanja: nevroznanost v kazenskem pravu in kriminologiji* (Hafner, 2014). S tem prispevkom je v reviji kritično uvedel nevrokriminologijo, ki temelji na dosežkih sodobne nevroznanosti, in ocenil njen prihodnji potencial. Prav tako inovativno je Aleš Bučar Ručman (2016) v članku z naslovom *Strukturno nasilje kot mehanizem zapiranja migrantov v globalne in lokalne totalne institucije* z opiranjem na Galtungov koncept strukturnega nasilja na področju migracij pokazal oblike izključevanja migrantov, ki spominjajo na Goffmanove totalne institucije.

In ne nazadnje, leta 2010 je Benjamin Flander v slovensko penologijo v dveh poglobljenih člankih – *Vaja iz »višje« penologije – Nietzschejeva genealogija kazni I. in II.* – uvedel ničejanski pogled (Flander, 2010, 2011). Ob tem se je precej poistovetil s pogledi »podzemneža«, tega »miselnega dinamita« z več kot pretanjenim občutkom za psihologijo posameznika in družb. V ospredje je postavil Nietzschejev pogled na genealogijo kaznovanja in družbeno vlogo kazni, ki je izrazito »imoralističen in neesencialističen« ter onstran običajnih teorij o »namenu kaznovanja« (Flander, 2010: 351). Posebno zanimiv je Flandrov (2015) poskus pozitivno ovrednotiti postmodernistične in poststrukturalistične kriminološke teorije kot neke vrste novo radikalno kriminologijo.

Vsaj za zdaj se zdi, da njegov poskus povečanja prepoznavnosti Nietzschejeve penologije med slovenskimi penologi – lahko bi rekli, da povsem v skladu z napovedmi podzemneža – ni požel večjega števila posnemovalcev. Vsaj v reviji pa Nietzschejeve ideje o zločinu in kazni vendarle velikokrat najdemo citirane v člankih Zorana Kanduča in še koga. Kanduč je nedvomno tudi v obdobju po letu 2000 avtor z največ objavljenimi prispevki s področja teoretične kriminologije. V tem času so pri njem v ospredju vprašanja sinteze kriminološkoteoretične in praktične analize postmoderne sveta. Njegova radikalno kritična obravnava sega od vprašanja žrtev – kritične viktimologije (Kanduč, 2003), analize kriminološkega *mainstreama* in njegovih teorij, družbenega nadzorstva v postmodernem stanju (Kanduč, 2004a, 2005a, 2005b, 2005c, 2009), teorije družbene pogodbe v postmodernem okviru (Kanduč, 2004b), Eliasove teorije procesa civiliziranja (2006), postmodernih teoretičnih vidikov odgovornosti in sankcioniranja (Kanduč, 2008a), teorije in prakse postmoderne dr-

žave (2008b) do vprašanja postmodernih najstvenih sistemov (Kanduč, 2012). Nedavno je teoretično obravnaval tudi vprašanje smrti (Kanduč, 2017) in človeške seksualnosti (Kanduč, 2018). Zelo na kratko lahko povzamemo, da se Kanduč zelo posveča radikalno kritični teoretski osmislitvi današnjega časa, postmoderne vsakdana, predvsem pa ga zanimajo najrazličnejše oblike strukturnega nasilja. Njegove analize so podprte z obsežno literaturo, izžarevajo izredno pronicljivost in so hkrati angažirane. Človeku sovražnega strukturnega nasilja kapitalističnega svetovnega sistema, heteronomnega dela in viktimizacij vsakdanjega življenja v postmodernem svetu se loteva z vedno novih smeri in vedno novimi pristopi.

5 Sklep

V tem kratkem kronološkem pregledu po posameznih obdobjih in avtorjih sem prikazal v reviji obravnavana vprašanja s področja teoretične kriminologije oziroma kriminoloških teorij od leta 1959 do danes. Čeprav sem si prizadeval zajeti prav vse objavljeno, je moj tukajšnji izbor seveda nujno subjektiven. Nekdo drug bi gotovo dodal še kakšno delo ali pa bi med omenjenimi prispevki naredil še ostrejši izbor. Omejitve prostora mi ni omogočala bolj poglobljene analize posameznih tem, niti bolj zaokroženega prikaza posameznih zanimivih avtorjev.

Kljub temu lahko izdvojimo nekatera opažanja. V prvem, časovno najbolj oddaljenem obdobju lahko najdemo v člankih Ljuba Bavconca in še posebno v delih Katje Vodopivec precej pozitivnega samoizpraševanja in samoopazovanja v vlogi raziskovalca in teoretika. Gre za temeljna, eksistencialna vprašanja raziskovanja, kot na primer: Kaj sploh je kriminologija? Kaj lahko doseže? Kaj je kriminaliteta, kaj so njeni vzroki in povodi? Kako združiti vizijo socialističnega humanizma s tedaj znanimi kriminološkimi teorijami? Je mogoče narediti novo, izvirno sintezo? Kaj lahko stori posameznik, kaj skupina somišljenikov? Je raziskovalčevo življenje pravzaprav prekratko, predmet in literatura pa (že takrat) preobsežna (*ars longa vita brevis*)? So stvari preveč kompleksne, da bi jih lahko ukalupili v eno teorijo ali sintezo? Lahko neka teorija ustrezno osvetli celotno kompleksnost pojava, da pri tem večji ali manjši pomembni kosi celote ne bi ostali v temi? In ne nazadnje, kako se teorija postavlja v razmerju s prakso? Jo (lahko) usmerja in vodi, informira in ustrezno utemeljuje sredi političnega vsakdana, ki praviloma ne razmišlja dolgoročno ter nezavedno teži k nadaljevanju hoje po ustaljenih poteh?

Jasno lahko vidimo tudi, kako so nekateri pisci v prvem obdobju bolj poudarjeno – a ne tudi nekritično – izhajali iz socialistično-humanističnega pogleda na svet, pogleda, ki so ga Bavcon, Skaberne in K. Vodopivec odločno zagovarjali tudi

v odprti polemiki z bolj ortodoksnimi stalinističnimi pogledi, ki so prihajali iz Vzhodne Nemčije. Bi na podlagi vsega tega lahko dejali, da je takrat tako imenovana ljubljanska kriminalološka šola delovala v bolj skupinskem duhu kot danes? Če da, zakaj? To vprašanje bi gotovo zahtevalo več pozornosti ob drugi priložnosti. Vtis je, da danes vsak ubira svoja pota tako glede teoretičnih poudarkov kot glede izbora raziskovalnih vprašanj. Če že kaj, pa je vsem vendarle skupno prizadevanje za čim bolj humano kriminalitetno politiko.

Zdi se tudi, da v vseh obdobjih prevladuje previdno in kritično ukvarjanje s posameznimi (kriminološkimi) teorijami. Previdno v tem smislu, da bomo težko našli primere popolnega sprejemanja le enega teoretičnega pogleda. Glede tega očitno prevladuje spoznanje K. Vodopivec, ki smo ga že omenili, in sicer da vsaka teorija »vsebuje del splošnih spoznanj o družbi in ... vsaka izmed njih sodobne teoretike in praktike spodbuja k razmišljanju v več smereh. To pa širi in ne zožuje perspektive in nova iskanja.« (Vodopivec, 1972: 150) Ob tem so pisci že takrat opozarjali na *strukturno* težavo teorije, in sicer da se časi spreminjajo, s tem pa se spreminjajo tudi posamezniki in družba. Danes, v času, ko doživljamo zgodovinsko največje ekspanzno pospeševanje tehnoloških sprememb in izredno hitro materialno razslojevanje prebivalstva, je ta opomba še toliko pomembnejša. Morda ni naključje, da v tem smislu v celotnem obdobju v reviji najdemo zelo malo poskusov empiričnega testiranja posamezne kriminološke teorije (kateroga koli obsega) – izjeme so na primer Meškov preizkus Waltersove teorije kriminalnega življenjskega sloga (Meško, 1993), pa tudi nekatere empirične raziskave na področju penologije, na katerem ob dolgi tradiciji raziskav družbenega vzdušja v naših zaporih (Brinc, 2011) najdemo tudi najnovejše raziskave zaporske subkulture pri nas (Meško in Hacin, 2018). Tega je sicer na pretek v tujih, večinoma anglosaških znanstvenih revijah.

Sklenemo lahko, da je preteklo delovanje na prvi pogled izjemno pozitivno. Prepričan sem, da bomo ob takšni dediščini tudi v prihodnje v reviji pričranga angažirani in kakovostni teoretični kriminologiji. V času tehnične razdrobljenosti v obdelovanju čedalje manjših znanstvenih vrtičkov vsi nujno potrebujemo (tudi) zaustavitve, refleksijo in mišljenje celote, ki nas bo lahko pripeljalo do boljših odgovorov, predvsem pa, morda še pomembnejše, do zastavljanja novih, boljših vprašanj.

Literatura

1. Ambrož, A. (2017). O vplivu kriminalitetne politike na kazensko-pravno dogmatiko. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(1), 5–14.
2. Ambrož, M. (2008). Preventivne mešane teorije o namenu kaznovanja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 59(3), 239–248.
3. Ambrož, M. (2016). Namen kaznovanja: Pozitivna generalna prevcija?. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(1), 5–15.
4. Ambrož, M. (2018). Legitimnost kazni v razmerju do storilca. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 69(1), 7–14.
5. Arnež, J. (2010). Zasluge in zablode feministične kriminologije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 61(1), 3–14.
6. Bavcon, L. (1960). Razvoj kriminologije kot samostojne znanosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 11(2), 105–119.
7. Bavcon, L. (1968). Kriminalna politika v sodobni družbi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 19(4), 178–193.
8. Bavcon, L., Skaberne, B. in Vodopivec, K. (1968). Kriminaliteta v socialistični družbi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 19(3), 101–109.
9. Brinc, F. (2011). Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in v prevzgojnem domu Radeče leta 2010. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(4), 295–311.
10. Bučar Ručman, A. (2016). Strukturno nasilje kot mehanizem zapiranja migrantov v globalne in lokalne totalne institucije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(1), 16–25.
11. Dekleva, B. (1977). R.W. Anderson: The Economics of Crime (Ekonomija kriminala) Macmillan Studies in Economics. London: The Macmillan Press, 1976, 71 str. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 28(2), 140–143.
12. Dekleva, B. in Stritih Poličičar, J. (1981). »Ekološka« kriminaliteta in kriminologija. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 32(1), 33–45.
13. Eman, K. (2011). Ekološka kriminaliteta v kriminologiji: Razvoj nove veje kriminologije v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(4), 312–324.
14. Flander, B. (2010). Vaja iz »višje« penologije – Nietzschejeva genealogija kazni (I). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 61(4), 351–364.
15. Flander, B. (2011). Vaja iz »višje« penologije – Nietzschejeva genealogija kazni (II). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(2), 125–140.
16. Flander, B. (2015). »Nova« radikalna kriminologija: Očrt postmodernističnih in poststrukturalističnih kriminoloških teorij. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66(3), 195–207.
17. Hafner, M. (2014). Možgani kot objekt nadzorovanja: Nevroznanost v kazenskem pravu in kriminologiji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 65(2), 121–131.
18. Jager, M. (2006). O predpostavki človekove svobodne volje v kazenskem pravu in kriminologiji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 57(2), 143–153.
19. Kanduč, Z. (1988). Kaznovanje po zlomu rehabilitativnega modela. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 39(4), 301–312.
20. Kanduč, Z. (1992). Radikalna kriminologija – kriminologija vsakdanjega življenja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 43(2), 103–115.
21. Kanduč, Z. (1993). Nekateri vidiki krize kaznovalnega sistema. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 44(4), 338–352.
22. Kanduč, Z. (1994a). Kaznovalna praksa in produkcijski način. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 45(3), 199–210.
23. Kanduč, Z. (1994b). Možnost razvoja teoretične kriminologije v razmerah restavracije kapitalističnega zatiranja in izkoriščanja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 45(4), 311–325.
24. Kanduč, Z. (1994c). Nekateri vidiki radikalne narave »radikalne« kriminologije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 45(2), 113–128.

25. Kanduč, Z. (1994č). Radikalna kriminologija: Nova, kritična ali marksistična?. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 45(1), 1–18.
26. Kanduč, Z. (1995a). Radikalna kriminologija in moralno podjetništvo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 46(2), 122–135.
27. Kanduč, Z. (1995b). Simbolna razsežnost kaznovanja (kazensko pravo kot ideološki aparat države). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 46(1), 3–15.
28. Kanduč, Z. (1995c). Temelji kriminologije vsakdanjega življenja – delo kot vidik strukturnega nasilja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 46(3), 225–236.
29. Kanduč, Z. (1995č). Teoretični pogledi na upravičenost kaznovanja in družbena resničnost. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 46(4), 329–341.
30. Kanduč, Z. (1996a). Pragmatična razsežnost kaznovanja in družbena pogojenost kriminalnih pojavov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(1), 25–39.
31. Kanduč, Z. (1996b). Utilitarne in retributivne zamisli o upravičenosti kaznovanja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(2), 122–134.
32. Kanduč, Z. (1996c). Zastrafevanje in rehabilitacija: Kriminološki pogled. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(3), 228–240.
33. Kanduč, Z. (1998a). Feministične perspektive in kriminologija. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 49(3), 229–237.
34. Kanduč, Z. (1998b). Feministični pogledi na moško nasilje in žensko prilagojenost. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 49(4), 316–324.
35. Kanduč, Z. (1998c). Novejši smeri v ameriški kriminologiji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 49(2), 160–170.
36. Kanduč, Z. (1999a). Kriminološke teorije o družbenem nadzorstvu. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(2), 114–121.
37. Kanduč, Z. (1999b). Kriminološke teorije strukturnega pritiska. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(1), 3–11.
38. Kanduč, Z. (1999c). Okolje, priložnost, nadzor in kriminalno vedenje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(4), 324–333.
39. Kanduč, Z. (1999č). Situacijske kriminološke perspektive in kriminalitetna politika. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(3), 193–201.
40. Kanduč, Z. (2000a). Abolicionizem: Paradoks nekriminološke kriminologije?. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 51(4), 295–304.
41. Kanduč, Z. (2000b). Abolicionistični pogledi v sodobni kriminologiji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 51(3), 187–196.
42. Kanduč, Z. (2000c). Etiološke teorije v novejši britanski »kritični« *kriminologiji*. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 51(2), 115–123.
43. Kanduč, Z. (2000č). Levi realizem v kriminologiji: Socialdemokratska različica ideologije »reda in zakonitosti«*?. Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 51(1), 3–11.
44. Kanduč, Z. (2003). Žrtve in viktimizacije v viktimološki in družbenokritični perspektivi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 54(1), 23–40.
45. Kanduč, Z. (2004a). Postmoderna družba, družbena pogodba in določila nasilja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 55(3), 242–257.
46. Kanduč, Z. (2004b). Postmoderno stanje in družbeno nadzorstvo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 55(1), 3–21.
47. Kanduč, Z. (2005a). Postmoderne nevarnosti, bojzani in »dobri sovražniki«. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56(4), 337–347.
48. Kanduč, Z. (2005b). Postmodernizacija in njena/naša nelagodja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56(3), 223–238.
49. Kanduč, Z. (2005c). Postmodernizacija, kriminaliteta in nadzorstveni mehanizmi (v družbi in nad njo). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56(1), 54–69.
50. Kanduč, Z. (2006). Kriminološke implikacije procesa civiliziranja v postmodernem kontekstu. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 57(3), 248–261.
51. Kanduč, Z. (2008a). O nekaterih kriminoloških vidikih odgovornosti (v postmoderni perspektivi). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 59(3), 223–238.
52. Kanduč, Z. (2008b). (Post)moderna država v kriminološki perspektivi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 59(4), 305–320.
53. Kanduč, Z. (2009). Nasilje, nadzorovanje in (post)moderna kultura v kriminološki perspektivi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 60(1), 25–40.
54. Kanduč, Z. (2012). Postmoderni najstveni sistemi v kriminološki perspektivi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63(1), 14–26.
55. Kanduč, Z. (2017). Življenje in smrt v kriminološki perspektivi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(3), 235–247.
56. Kanduč, Z. (2018). Družbeno nadzorovanje človeške seksualnosti v kriminološki perspektivi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 69(3), 179–193.
57. Kmet, S. (2007a). Igre »podzemlja« *v transakcijski analizi*. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 58(2), 133–145.
58. Kmet, S. (2007b). Ne/ustreznost (»družbene«*) jeze v kazenskem pravu in kriminologiji*. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 58(1), 46–60.
59. Kmet, S. (2008). Transakcijskoanalitični in psihoanalitični pogledi na detomor. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 59(1), 18–30.
60. Kmet, S. in Špernjak, D. (2008). Smrtna in dosmrtna kazen – emocionalna in filozofska (re)konstrukcija skrajnega kaznovanja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 59(3), 249–260.
61. Kušej, G. (1950). Aleksander Vasiljevič Maklecov. *Zbornik znanstvenih razprav*, 23, V–XXII.
62. Melossi, D. (avtor) in Vene, P. (prev.). (1976). Kriminologija in marksizem: K začetkom kazenskopravnega vprašanja v družbi »Kapitala«. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 27(2), 125–133.
63. Meško, G. (1993). Kriminalni življenjski stil – motivacija in mišljenje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 44(4), 354–365.
64. Meško, G. (1996). Nekatere strategije kriminalne preprečitve. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(3), 241–254.
65. Meško, G. in Hacin, R. (2018). Prisoners' and prison workers' views on the prison subculture in Slovenia. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 69(4), 333–345.
66. Meško, G. in Koporec Oberčkal, A. (2010). Odklonskost v znanosti – vzroki, pojavne oblike in odzivi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 61(4), 395–405.
67. Mihelj Plesničar, M. (2015). Dobri in manj dobri razlogi za kaznovanje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66(2), 116–127.
68. Mihelj Plesničar, M. (2017). Postopek odločanja o sankcijah. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(3), 258–268.
69. Mršević, Z. (1993). Sodobni biološki pozitivizem in kriminaliteta žensk. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 44(2), 121–128.
70. Pečar, J. (1981). »Ekološka« *kriminaliteta in kriminologija*. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 32(1), 33–45.
71. Pečar, J. (1983). Marx in Engels o kriminaliteti in nadzorstvu (ter »marksizem« *v teoriji kriminologije*). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 34(4), 289–309.

72. Peršak, N. (2004). ‚Pravni paternalizem‘ in ‚pravni moralizem‘ kot podlagi inkriminiranja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 55(1), 119–126.
73. Peršak, N. (2005). Discipliniranje v družbi tvegani: Panoptikon, sinoptikon in subjekt. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56(3), 239–247.
74. Peršak, N. (2006). Postmoderni diskurzi (ne)varnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 57(4), 331–339.
75. Petrovec, D. (1992). O tretmanski ideji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 43(4), 319–327.
76. Petrovec, D. (1998). Nova država – nova kaznovalna ideologija in praksa? *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 49(3), 238–245.
77. Pinatel, J. (1963). Novejše psihološke smeri v kriminologiji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 14(2), 152–159.
78. Radzinowicz, L. (1961). Kriminološko in penološko raziskovanje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 12(1), 1–8.
79. Salecl, R. (1988). Nadzorovanje in pravo v post-liberalni »zaščitniški« državi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 39(4), 293–300.
80. Salecl, R. (1989). »Nevarni individuum« (kriminologija in psihoanaliza). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 41(3), 275–283.
81. Salecl, R. (1990). Množični in serijski morilci v luči psihoanalize. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 41(4), 295–303.
82. Salecl, R. (1991). Oblast – nadzorovanje in disciplina. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 42(4), 307–315.
83. Skaberne, B. (1961). Dr. Metod Dolenc. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 12(3), 234–244.
84. Šelih, A. (1967). Viktimologija in njena vloga v boju zoper kriminaliteto. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 18(1/2), 37–42.
85. Šelih, A. (1994). Viktimološko raziskovanje v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 45(4), 356–360.
86. Šugman, K. (2005). Jezik, pravo in moč. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56(1), 32–44.
87. Šugman, K. (2006). Kategorizacija in stereotipiziranje ter njun pomen za kriminologijo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 57(1), 15–27.
88. Šuligoj, E. (1981). Zastrafvalni učinek kazenskih sankcij. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 32(4), 267–276.
89. Vodopivec, K. (1964). Nekaj izkušenj iz dela v Inštitutu za kriminologijo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 15(3), 97–102.
90. Vodopivec, K. (1972). Sodobne sociološke teorije o socialnih patoloških pojavih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 23(3), 140–150.
91. Vodopivec, K. (1974). O razdalji do stvarnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 25(4), 314–323.
92. Vodopivec, K. (1977a). »Nova« kriminologija in kazenska zakonodaja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 28(2), 85–93.
93. Vodopivec, K. (1977b). Večdisciplinarnost pri ocenjevanju in oblikovanju teorij. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 28(3), 169–174.
94. Zakelšek, M. (2008). (Ne)svobodna volja: Temeljno vprašanje človeške eksistence in »praizvor« težav sodobnih normativnih sistemov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 59(4), 350–356.
95. Završnik, A. (2007a). Kriminologija in biotehnološka revolucija – vznik »somatičnega« subjekta. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 58(1), 3–19.
96. Završnik, A. (2007b). Serijsko in ekscenno morjenje v literaturi in filmu: Spopad med vednostmi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 58(2), 160–174.
97. Završnik, A. (2007c). Vznik kriminologije – »odkritje« kriminalnega zla v posamezniku. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 58(4), 325–339.
98. Završnik, A. (2008). Konceptualne zagate restorativne pravičnosti – nova paradigma modernega odzivanja na kriminaliteto?. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 59(2), 125–140.
99. Završnik, A. (2010). Tehnično nadzorovanje vsakodnevnega življenja – postdisciplinske teoretične perspektive. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 61(2), 178–190.
100. Završnik, A. (2017). Algoritmčno nadzorstvo: Veliko podatkovje, algoritmi in družbeni nadzor. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(2), 135–149.
101. Zupančič, B. (1972). Novi pogledi na kriminologijo, njeno vlogo in njena izhodišča. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 23(4), 236–246.
102. Zupančič, B. (1974). Prevrednotenje vrednot: Prihajanje ali odhajanje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 25(4), 324–331.

Theoretical Criminology in the Journal of Criminal Investigation and Criminology

Matjaž Jager, Ph.D., Research Counsellor and Director at the Institute of Criminology at the Faculty of Law Ljubljana and Professor at the Faculty of Law, University of Ljubljana, Slovenia. E-mail: matjaz.jager@pf.uni-lj.si

This article presents an overview of the works on theoretical criminology, criminological theories and the (self) reflection of criminology as a science published in the Slovene Journal of Criminal Investigation and Criminology from 1959 to the present. The articles dealing with these topics are divided into three selected periods. This very brief overview of the topics and the individual authors shows that cautious and critical confrontation with particular criminological theories prevailed. It is difficult to find authors perfectly accepting only one theoretical view. During the first period some authors emphasized their critically qualified socialist worldviews. Today, the impression is that everyone is following his own path both in terms of theoretical emphasis and in the selection of topics. However, the humanistic view of crime policy still prevails.

Keywords: Slovenia, Journal of Criminal Investigation and Criminology, criminological theories, theoretical criminology, criminology as a field

UDC: 343.9

Nadzorstvo v praksi in teoriji

Zoran Kanduč¹

»Kdor obvladuje preteklost, obvladuje prihodnost;
kdor obvladuje sedanost, obvladuje preteklost.« (Orwell, 2017: 41)

»Če se ne menimo za prikazni, se bodo k nam vrstile še večje.«
(Grenlandski pregovor; navedba v Kirn, 2014: 164)

Namen članka je pokazati, da različne oblike proaktivnih in reaktivnih nadzorstvenih praks in z njimi povezanih teorij niso problematične le zaradi morebitnega neustreznega (na primer neučinkovitega ali nepravičnega) odzivanja na nesprejemljive, nezaželene in škodljive pojave ali zato, ker se z njimi reproducirajo hierarhične strukture razrednega, spolnega in drugega gospodstva, izkoriščanja in zatiranja. Ključna težava je, da družbene formacije, ki očitno niso zmožne avtonomno nadzorovati svoje usode, dopuščajo, da jih usmerjajo zunanji, objektivni, kvazinaravni ekonomski zakoni (kot nasledki tržne konkurence). V prvem delu besedila je osvetljeno vprašanje nadzora nad smislom, predvsem nad pojmovanji dobrega in slabega, ki zarišejo tudi meje kriminoloških predmetov. V drugem, osrednjem delu je obravnavana vloga državnih, samoupravnih in tržnih nadzorstvenih mehanizmov v jugoslovanskem družbenoekonomskem sistemu in v postsocialistični restavraciji kapitalizma. Zadnji del prispevka se nanaša na nadzorovanje družbeno in kulturno sporne človeške motivacije, zlasti pravno nedopustnih načinov zadovoljevanja posameznikovih želja.

Ključne besede: družbeni nadzor, socializem, kapitalizem, motivacija, deviacije

UDK: 343.9

1 Nadzor nad smislom (mrežami pomena)

Zamisel o nadzoru je – ne glede na to, ali sramežljivo čemi v ozadju ali pa se, osvetljena z žarometi, šopiri v ospredju – vselej rdeča nit ali osrednji motiv kalejdoskopskega mnoštva teoretičnih in empiričnih proučevanj kriminalitete in njenih raznolikih protagonistov, za nameček pa učinkuje celo kot družbeno – politično in ekonomsko – upravičenje obstoja in razvoja kriminologije kot posebne znanstvene vede, in to bržkone kot zdaleč najpomembnejše. Samo pomislimo. Domneva se namreč, da je boljše poznavanje značilnosti raznovrstnih in bolj ali manj spreminjajočih se nevarnih in še zlasti škodljivih (in zatorej problematičnih, motečih, nesprejemljivih ali nezaželenih) pojavov, storilcev in seveda – ekonomskih, političnih, pravnih, (sub)kulturnih, socialnopsiholoških, bioloških in drugih – dejavnikov, ki nanje tako ali drugače vplivajo in jih *eo ipso* posredno ali neposredno tudi nadzorujejo, vsaj nujni (če že ne more biti zadostni) pogoj za ustreznejše – učinkovitejše, razumnejše ali pravičnejše – proaktivno in reaktivno, preprečevalno in zatiralno odzivanje nanje. To pa naj bi nadalje dobrodejno učinkovalo na objek-

tivno in subjektivno varnost ljudi, skupinsko in individualno kakovost življenja, »zdravje« gospodarstva (od katerega je, kot še predobro vemo, odvisno skoraj vse drugo) in, nikakor ne nazadnje, stabilnost družbene ureditve, te inherentno krhke realnosti (brez vnaprejšnjega naravnega ali transcendentnega temelja), ki jo je treba nenehno obnavljati (po potrebi pa tudi prilagajati in spreminjati, a po možnosti tako, da se ohranjajo njene bistvene strukture), in to ne le z mehanizmi pozitivnih in negativnih sankcij (torej z distribucijo različnih nagrad in kazni), marveč tudi s programiranjem želja in vzdrževanjem vere v njene konstitutivne mite, namišljene ali fiktivne entitete, ki sicer obstajajo večinoma le v kolektivni domišljiji in komunikaciji, kljub temu pa jim ravno intersubjektivno bistvo njihove specifično človeške realnosti (dokler je množično sprejeta, prakticirana, pričakovana in vzajemno potrjevana) daje izjemno nadzorstveno moč nad čustvovanjem, razmišljanjem in vedenjem osupljivo ali celo sublimno velikega števila človeških bitij, vpetih v kompleksna razmerja bolj ali manj uspešnega in prožnega sodelovanja.

Toda pozor. Zaplete se že takoj na začetku. Vednost, ki jo ustvarja in zagotavlja moderna znanost, se opira na empirične podatke, matematiko in statistične metode, toda skrbno opazovanje objektivnih dejstev, laboratorijski eksperimenti, natančno merjenje in nezmotljivo računanje ne morejo po-

¹ Dr. Zoran Kanduč, raziskovalec na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Slovenija. E-pošta: zoran.kanduc@pf.uni-lj.si

nuditi odgovorov na vprašanja,² ki so v kriminološki perspektivi pravzaprav najpomembnejša. Namreč: kako določiti abstraktne in še zlasti konkretne normativne ločnice med tem, kar je prav(ično), dobro, koristno, zaželeno ali vredno, in tem, kar je narobe, krivično, slabo, zlo, škodljivo, nezaželeno ali nevedno? To seveda ni težava, ki bi spravljala v zadrego samo kriminologe. Ti se ji običajno elegantno izogone tako, da natančno proučijo dejanja in storilce, ki se znajdejo v selektivnem primežu kazenskopravnega državnega aparata, kar pa seveda ni (in niti ne bil smel biti) razlog za očitek, saj je že konvencionalna (in še toliko bolj tradicionalna) kriminaliteta večinoma zadosti škodljiva (in strašljiva ali vsaj skrb vzbujajoča za moralno večino), da si zasluži izdatno znanstveno pozornost. Upoštevati pa je treba tudi v kolektivni moralni zavesti trdno zasidrano soglasje, na katero se opira kazenski pregon dejanj, ki kršijo temeljno pravico pravnih subjektov, da svobodno in v skladu z lastnimi interesi razpolagajo z vsemi dobrinami, ki so družbeno in politično priznane kot njihove. Ampak bistvo težav je, dvakrat podčrtano, ravno v tem: katere pojavne oblike ubijanja, trpinčenja, izsiljevanja, mučenja, zastraševanja, odiranja dolžnikov, manipuliranja, varanja, izkoriščanja, podrejanja in zatiranja človeških bitij, uničevanja gmotnega premoženja, tatinskega okoriščanja ali pridobitništva (tj. prisvajanja nečesa, kar posamezniku ali skupini ne pripada), ravnanja z nečloveškimi živalmi ter izčrpavanja, onesnaževanja in zastrupljanja naravnega okolja velja opredeliti in obravnavati kot nekaj, kar je nedopustno, ne pa, denimo, kot nekaj, kar je sprejemljivo, upravičeno ali preprosto nujno in zatorej tudi neizogibno? Kakor koli že, očitno je vsaj to, da gre tu za ključne politične, pravne in etične dileme, ki jih nikoli ni mogoče rešiti enkrat za vselej in v splošno zadovoljstvo vseh, ki jih tako ali drugače (pri)zadevajo. Njihova kontroverznost pa postane še izrazitejša, če si predstavljamo posebnost postmoderne, po nareku neoliberalne politike organiziranega »narobe sveta« (Galeano, 2011: 3–5): glavnina človeške, družbene in ekološke škode, ki jo povzročajo ljudje, ni posledica hudodelstev, ki jih kaznuje pregovorna roka pravice (in pojasnjujejo kriminološke teorije), marveč izvira iz popolnoma normalnega delovanja tržnega gospodarstva, množičnega potrošniškega konformizma, skrajno neenake – vendar zakonite, z državnim nasiljem, pravno ideologijo in medijsko propagando zavarovane – razdelitve produkcijskih sredstev, bogastva in dohodkov, vojaških intervencij³ samooklicanih varuhov svetovnega (hierarhično urejenega) kapitalističnega sistema ...

² Interpretacionisti imajo pomisleke celo o temeljni predpostavki objektivizma, tj. o obstoju od človeškega uma neodvisnih predmetov, na katere se je mogoče nanašati z jezikovnimi označbami in jih spoznavati z znanstvenimi metodami. Goodman (1978: 117–118) takole odgovori na vprašanje, kaj je tisto nevtralno dejstvo, ki je domnevna podlaga različnih interpretacij: »Kaj je torej ta nekaj, ki ga organiziramo na različne načine? Kaj ostane, ko iz tega nekaj odstranimo vse plasti konvencionalnih opisov? Ko čebulo olupimo do konca, nam v rokah ostane le prazno jedro.« To pa bi pomenilo, da so stvari pravzaprav brez intrinzične identitete in so torej nekako prazne, odvisne od jezikovnih označitev. Putnam (1981: 52) poudarja, da med besedami in svetom ne more biti enoznačne preslikave: »Predmeti ne obstajajo neodvisno od pojmovnih shem. Mi sami smo tisti, ki svet razkosamo na predmete, ko se odločimo za to ali ono opisno shemo. In edini razlog, da znamo povedati, kaj se s čim ujema, je ta, da so predmeti in znaki *notranji elementi* izbrane opisne sheme.« Vsaj na prvi pogled so subjektivistične kritike objektivizma precej prepričljive, niso pa ravno dosledne. Varela, Thompson in Rosch (2017: 350) opozarjajo, da argumenta, na katerem temeljijo, ne usmerijo v obratno smer: »Pod vprašaj postavljajo od uma neodvisne predmete, ne pa tudi od predmeta neodvisne ume. (Neodvisnost predmetov je dejansko očitnejša in psihološko primernejša tarča kakor neodvisnost umov.) Prav tako ne problematizirajo breztalnosti pojmov in interpretacij, temveč jih privzemajo za tla, na katerih stojijo.« V kriminološkem polju so se v to zanko ujeli abolicionisti, ki predlagajo opustitev vseh kazenskopravnih kategorij, s katerimi se tradicionalno opisujejo zločini (in formalne nadzorstvene reakcije nanje): alternative, ki jih predlagajo (na primer škodljivo ravnanje), pa so ravno tako interpretacije, ki predpostavljajo vrednostno oceno, da je bila ogrožena, odvzeta, poškodovana ali uničena neka dobra stvar, ki je bodisi dobrina bodisi vrednota.

bitništva (tj. prisvajanja nečesa, kar posamezniku ali skupini ne pripada), ravnanja z nečloveškimi živalmi ter izčrpavanja, onesnaževanja in zastrupljanja naravnega okolja velja opredeliti in obravnavati kot nekaj, kar je nedopustno, ne pa, denimo, kot nekaj, kar je sprejemljivo, upravičeno ali preprosto nujno in zatorej tudi neizogibno? Kakor koli že, očitno je vsaj to, da gre tu za ključne politične, pravne in etične dileme, ki jih nikoli ni mogoče rešiti enkrat za vselej in v splošno zadovoljstvo vseh, ki jih tako ali drugače (pri)zadevajo. Njihova kontroverznost pa postane še izrazitejša, če si predstavljamo posebnost postmoderne, po nareku neoliberalne politike organiziranega »narobe sveta« (Galeano, 2011: 3–5): glavnina človeške, družbene in ekološke škode, ki jo povzročajo ljudje, ni posledica hudodelstev, ki jih kaznuje pregovorna roka pravice (in pojasnjujejo kriminološke teorije), marveč izvira iz popolnoma normalnega delovanja tržnega gospodarstva, množičnega potrošniškega konformizma, skrajno neenake – vendar zakonite, z državnim nasiljem, pravno ideologijo in medijsko propagando zavarovane – razdelitve produkcijskih sredstev, bogastva in dohodkov, vojaških intervencij³ samooklicanih varuhov svetovnega (hierarhično urejenega) kapitalističnega sistema ...

Risanje mej med dovoljenimi, zapovedanimi in prepovedanimi ravnanji (storitvami in opustitvami) je učinkovito le, če se opira na družbeno moč, ki je zmožna vzpostaviti (pogosto z nasiljem), ohranjati ali predrugačiti veljavni normativni red (v skladu z interesi vladajočega razreda), katerega veljavnost je videti trdnejša, če jo je mogoče opreti na to ali ono nadčloveško avtoriteto. V preteklosti je bilo najbolj razširjeno sklicevanje na neposredno ali vsaj posredno razkrito voljo tega ali onega božanstva, na primer na absolutne in univerzalne normativne smernice (dozdevne »večne resnice«) vsemogočne, vsevedne, neskončno modre in dobre entitete, suverenega nadzorovalca vesolja in vrhovnega generatorja smisla, ki mu – krhko, grešno, kvarljivo, zmedeno, nevedno, zmotljivo in smrtno – človeško bitje ne more in ne sme ugovarjati. Marsikje je to ali ono (tako ali drugače tolmačeno) sveto besedilo še vedno ultimativni alibi (temelj) pravil, ki uravnavajo vedenje ljudi, in to ne le pristnih vernikov. V kulturnih okoljih, kjer je teistične vere nadomestilo humanistično čaščenje človeka (ali človeštva), pa je pogostejše upravljanje oblastno vsiljene pravne (ali celo moralne) ureditve z biološkimi, antropološkimi, zgodovinskimi ali ekonomskimi

³ Javnost v najbolj omikanih okoljih vojaška opustošenja formalno suverenih držav – če odmislimo sicer neuspešne proteste zoper agresijo na Irak – podpira, ravnodušno sprejema, cinično tolerira ali pa se zanje sploh ne zmeni več, pogosto tudi zato, ker so človeške izgube napadalcev zaradi tehnološke premoči v zraku in posredniškega bojevanja na kopnem čedalje bolj zanemarljive.

zakonitostmi, ki jih odkrijejo znanstveniki.⁴ A ne glede na scientistično vero v obstoj slepih ali »železnih« zakonov brez človeškega zakonodajalca, ki imanentno (in deterministično) urejajo naravo (vključno s človeško), družbo ali zgodovino, je tudi veljavnost politično postavljenega pravnega reda, ki se jim »razumno« podreja in prilagaja (ker je tako menda najbolje za vse), vendarle odvisna od vsakokratnih razmerij moči med vladajočimi in podrejenimi razredi v konkretni družbeni formaciji, na katero pa vseskozi vplivajo tudi raznovrstni zunanji dejavniki, na primer strukturni procesi in tržna nihanja v svetovnem kapitalističnem sistemu, mehkejši ali trši pritiski drugih držav in globalno prevladujoči ideološki tokovi.

2 Družbeni nadzor in nadzor nad družbo

Pojem družbeni nadzor (poslovenjena oblika angleške besedne zveze *social control*) ima v kriminoloških besedilih različne pomene (in vrednostne podtone), ki jih je mogoče razvrstiti v tri kategorije. Prvič, družbeni nadzor obsega vse tipe definicij in odzivov na potencialne in že udejanjene odklonske pojave (ravnanja in njihove subjekte), na primer negativne in pozitivne – moralne, pravne, politične, ekonomske, ideološke in druge – sankcije, maščevanje, odpuščanje, zdravljenje (vključno s psihoterapevtskimi posegi), nevtralizacije, racionalizacije, ignori-

⁴ Todorov (2009: 185–187) ugotavlja, da je scientizem v moderni, »razsvetljeni« dobi rojena filozofska in politična doktrina, ki predpostavlja, da dobro – namreč moralne in pravne norme, družbene vrednote in politični cilji – izhaja iz pravilnega, tj. znanstvenega spoznanja sveta, iz resnične vednosti o imanentnih zakonitostih, ki urejajo in nadzorujejo naravo, družbo, zgodovino, gospodarstvo ali človeški organizem. Strokovnjaki – ne pa denimo Božja beseda, nauki tradicije, demokratično izražena politična volja ali soglasje človeštva (na primer o pravici vsakogar do gnotne blaginje in duhovnega razvoja) – so zato tisti, ki so najbolj ali celo edini pristojni za določanje objektivno zavezujočih smernic, ki naj bi se jim potem uvidevno prilagodila človeška bitja in družbene formacije. Z drugimi besedami, znanstvena resnica (na primer zakon naravnega izbora, ki upravičuje nenehni boj in preživetje najboljših) mora biti nad zakoni, ki jih postulirajo ljudje (in ki v njihova življenja vnašajo smisel in red). Supiot (2013: 21–26) opozarja, da je globalno zmagovita neoliberalna kontrarevolucija mesijansko (z državnim nasiljem, izsiljevanjem, medijsko propagando in indoktrinacijo) uveljavila kvazireligiozno dogmo, da morata biti politika in pravo podrejena (ali instrumentalizirana) – za navadne in nevedne laike večinoma nedoumljivim ali nerazumljivim – zakonitostim konkurenčnega tržnega gospodarstva, ki jih odkrije eksaktna (domnevno neideološka in depolitizirana) ekonomska znanost. To pomeni, da je treba razporejanje bogastva, dohodkov, dela in financ striktno ločiti od političnega nadzora, in zatorej skrbno omejiti moč volilnih skrinjic, zatreti zahteve po socialni pravičnosti, oklestiti državo blaginje, zagotoviti prosto gibanje kapitala in blaga, deregulirati trgovanje z delovno silo, privatizirati javne storitve, razdreti solidarnostne mehanizme ter pozabiti na ekonomske in socialne pravice, zapisane v Splošni deklaraciji OZN iz leta 1948.

ranje in toleriranje. Drugič, družbeno nadzorovanje se nanaša na vse pro- in reaktivne, formalne in neformalne mehanizme, aparate in dejavnosti, ki zagotavljajo urejeno, strukturirano in razmeroma predvidljivo reprodukcijo in transformacijo raznovrstnih socialnih sistemov, tj. funkcionalno integracijo človeških praks, osebnostnih struktur in normativnih pričakovanj, ki se navezujejo na specifične situacije, položaje (ali statuse) in vloge (vključno s spolnimi). Tretjič, nekateri – vendar očitno čedalje redkejši – teoretiki (na primer Sumner, 1997a: 1–3; 1997b: 134–137) uporabljajo ta pojem v njegovem izvornem zgodovinskem pomenu, ki se je izoblikoval v ZDA v prvi četrtini prejšnjega stoletja, in sicer v okviru tamkajšnjega reformističnega, socialdemokratskega gibanja, ki si je prizadevalo obvladati ali vsaj čim bolj omejiti škodljive odboje anarhične tržne konkurence (koristoljubne vojne vseh zoper vse) in druge družbeno razdiralne posledice kapitalističnega produkcijskega načina.⁵ Ponazorimo to abstraktno členitev z zgoščenim prikazom osrednjih mehanizmov družbenega nadzorstva, ki so spremljali in (ne)posredno določali nastanek, razvoj in propad jugoslovanskega socialističnega eksperimenta.

Federativna republika, ki je izšla iz zmagovitega narodno-osvobodilnega, protifašističnega, protiimperialističnega in revolucionarnega razrednega boja, je po vojni nacionalizirala premoženje kapitalistov in veleposestnikov. V obdobju tako imenovanega administrativnega socializma (1945–1950) je splošne pogoje gospodarjenja (in podržavljena produkcijska sredstva) urejalo birokratsko centralno načrtovanje.⁶ Reformo

⁵ Teoretične temelje za razumevanje družbenega, oblastnega, neformalnega in samoupravnega nadzorstva je v tukajšnjem prostoru postavil Pečar (1976b: 189–197; 1978: 88–99). Nadzorstvo je opredelil kot proces, s katerim družbena ureditev »oblikuje, ureja, prilagaja in vodi vedenje ljudi za svoj obstoj«. Še vedno aktualno filozofsko osvetlitev prehoda iz moderne »družbe discipline« (Foucault) v postmoderno »družbo nadzorovanja« (Deleuze) je prispevala Salecl (1991: 312–314). Dosej najbolj sistematično in kritično analizo različnih oblik (post)disciplinskega, shizofrenega, aktuarskega, panoičnega, sinoptičnega in korenikastega (digitalnega, informacijskega in algoritmičnega) nadzorstva v sodobni (gledalski) družbi spektakla (ali simulakra) je opravil Završnik (2010: 181–186).

⁶ Kržan (v Samary, 2017: 223) opozarja, da je administrativni planski sistem pomembna družbena inovacija, ki je nastala v razmerah velikega pomanjkanja (v vojni ali po njej), in to v nerazvitih deželah (na obrobju svetovnega kapitalističnega sistema), ki so bile za nameček pod hudim, večplastnim pritiskom sovražnih zahodnih buržoaznih držav. Eagleton (2013: 20) ugotavlja, da je imela ta oblika družbeno-ekonomskega nadzora, katerega subjekt je bila resda birokracija (ne pa politično razlaščen delavski razred), mnogo pozitivnih učinkov: »SZ je skupaj s svojimi sateliti priskrbelo dostopna stanovanja, gorivo, transport in kulturo, polno zaposlenost ter občudovanja vredno mrežo socialnih storitev, hkrati pa neprimerno večjo enakosti in (proti koncu) gnotnega blagostanja, kot so je bili ti narodi deležni kdajkoli prej.« Kržan (v Samary, 2017: 224) ocenjuje, da je planski nadzor gospodarstva (in družbe) tudi v Jugoslaviji v zelo kratkem času dosegel

tega – od zgoraj upravljanega in nadzorovanega – družbeno-ekonomskega sistema je izzval oster spor med jugoslovanskim komunističnim vodstvom in »velikim bratom«, utelešenim v tedanji »trdnjavi socializma« (Samary, 2017: 11), ki je do leta 1948 (ko je sovjetski sistem še veljal za svetel zgled, ki ga je treba ubogljivo posnemati) ni bilo dovoljeno javno kritizirati, po nagli spremembi uradne partijske linije pa so bili prossovjetsko usmerjeni (po novem, tako rekoč čez noč, politično in ideološko odklonski) posamezniki deležni značilno stalinističnega preganjanja in surovih represivnih obravnav. V obdobju administrativno-samoupravnega socializma (1951–1965) so bila poddržavljena produkcijska sredstva normativno pretvorjena v družbeno lastnino (ta naj bi pripadala vsem in nikomur), ki so jo upravljali delovni kolektivi v podjetjih, usmerjenih v ustvarjanje čim višjega dohodka, od katerega pa so morali predpisani del (presežek) odvajati v družbene sklade za amortizacijo, rezervo in nadaljnje investicije (glede na zaznane družbene potrebe). Kržan (v Samary, 2017: 227–228) ugotavlja, da je ta reforma okrepila politično moč delavskega razreda, povečala pa je tudi mikro- in makroekonomsko učinkovitost gospodarjenja. Za splošen prikaz: a) Jugoslavija je imela v petdesetih letih prejšnjega stoletja najvišje stopnje gospodarske rasti na svetu; b) povprečna rast družbenega produkta med letoma 1954 in 1965 je znašala 7,5 %; c) inflacija je bila nizka; č) izvoz je rasel hitreje od uvoza; d) število zaposlenih v družbenem sektorju se je povečalo in e) primarna distribucija (razmerje med tekočo potrošnjo in investicijami) je bilo pravilno načrtovana in tudi uresničena. Po drugi strani pa se je tedaj precej okrepil družbeni vpliv »tehnokracije«, tj. strokovnih kadrov, ki so skrbeli za vodenje tržnih dejavnosti podjetij (poslovodstva so bila sicer formalno podrejena delavskim svetom, in ne več državnim planskim organom). Ravno ta novi družbeni sloj je – s pomočjo svojih liberalnih podpornikov v politični (državno-partijski) birokraciji – najbrž imel odločilno vlogo pri prehodu v tržni in še vedno samoupravni socializem (1966–1971). Kirn (2014: 214–218) opozarja, da so reformo iz leta 1965, ki je uvedla trg kapitala (družbeni presežek, ki se je prej stekal v investicijske sklade, je bil tedaj razdeljen med samoupravna podjetja in banke, ki so usmerjale naložbe glede na pričakovani dobiček) in precejšnjo deregulacijo cen (ki naj bi se uskladile z »zdravo« svetovno konkurenco), uradno in propagandno upravičevali s potrebami ali zahtevami po: a) depolitizaciji ekonomskega upravljanja (s katerim naj bi se »neideološko«,

le po merilih racionalne učinkovitosti ukvarjali strokovnjaki); b) opustitvi centralnega načrtovanja in okrepitvi vloge tržnih mehanizmov pri določanju temeljnih pogojev gospodarjenja (ter denarnih spodbud za povečevanje produktivnosti); c) deetatizaciji (»odmiranju« države v smislu prenašanja pristojnosti federacije na nižje oblastne strukture, tj. republike, občine in podjetja) in č) demokratizaciji (širjenju in poglobljanju samoupravljanja v delovnih kolektivih). Kljub temu je vzpostavitev novega sistema, ki ga Kržan (v Samary, 2017: 229) imenuje okvarjeno kapitalistično gospodarstvo, povzročila vrsto negativnih ekonomskih, političnih, družbenih in ideoloških posledic (ki so, vsaj *sotto voce*, že naznanjale bližajoči se propad socialističnega projekta in krvavi razpad federacije), na primer slabšo gospodarsko rast ter povečanje inflacije, trgovinskega primanjkljaja, zadolževanja, brezposelnosti (zlasti v najmanj razvitih okoljih⁷) in socialnoekonomskih neenakosti, in sicer tako znotraj delovnih kolektivov kakor tudi med podjetji znotraj istega sektorja, med različnimi industrijskimi panogami, med mesti in podeželjem ter med republikami (bogatejše – ter politično in ideološko liberalnejše – enote so hotele čim večji delež dohodka egoistično ohraniti zase, medtem ko so se revnejše regije zavzemale za izdatnejšo solidarnost).

Stara in nova sistemska protislovja⁸ ter zaostrovanje raznovrstnih nesoglasij in napetosti, ki so zaznamovali razvoj

⁷ Brezposelnost, ki je Slovenija 35 povojnih let praktično ni poznala, se je v sedemdesetih letih v slabše razvitih jugoslovanskih regijah spremenila v strukturno in dolgoročno, leta 1980 pa je bila s skoraj 12 % celo med najvišjimi v Evropi (Kržan v Samary, 2017: 230). Ta težava je zbujala precejšnje zanimanje tudi v tujini, saj je tedaj prevladovalo mnenje, da je – ali bi vsaj morala biti – nezdržljiva s socialistično ureditvijo, ki naj bi vsakomur zagotavljala delo kot pravico in dolžnost. Kirn (2014: 277–282) ugotavlja, da je znaten segment te rezervne armade samoupravnih delavcev odšel (kot svojevrstna avantgarda poznejših procesov vstopanja v evropske integracije) na »začasno« delo v zahodne države, drugi iskanci zaposlitve, ki niso imeli dostopa do produkcijskih sredstev v družbeni lastnini, pa so se morali preživljati s fleksibilnimi, začasnimi, projektnimi, sezonskimi, neformalnimi ali ilegalnimi vrstami pridobitne dejavnosti.

⁸ Močnik (v Villa, 2017: 296–297) opozarja, da se je protislovje med socialistično logiko (utemeljeno na družbeni lastni produkciji sredstev ter neblagovnem in nedržavnem upravljanju družbenih dejavnosti (na primer šolstva, zdravstva, pokojninskega sistema, socialnega skrbstva in kulture) in kapitalistično logiko (utemeljeno na tržni regulaciji in pravnem fetišizmu) pojavilo v jugoslovanskem samoupravljanju šele po letu 1965. Po uvedbi tržne reforme socialistična razsežnost ni več prevladala nad kapitalistično, ki pa je dokončno zagospodovala šele z odpravo družbene lastnine. Pred to preobrazbo sistema se je namreč temeljno protislovje med administrativno-plansko državo in delovnimi kolektivi, ki je samoupravljanju strukturno preprečevalo, da bi se povzpelo na raven celotnega narodnega gospodarstva (in se *eo ipso* zavidljivo približalo idealu družbenega nadzorstva v rokah delavskega razreda), še gibal znotraj socialističnih ciljev in vrednot.

zavidljive ekonomske in politične rezultate: »Kraljevina Jugoslavija je bila s 76,3 odstotka kmečkega prebivalstva med najmanj razvitimi evropskimi državami. Upoštevati je treba tudi, da je bila vojna škoda v Jugoslaviji primerjalno gledano največja v Evropi in da je Jugoslavijo močno prizadela gospodarska blokada držav Informbiroja po letu 1948. Kljub temu je že leta 1948 fizični obseg proizvodnje dosegel 352 odstotkov produkta iz leta 1939, narodni dohodek 352 odstotkov predvojnemu ravni. V Kraljevini Jugoslaviji je bilo pravih delavcev le okoli 700.000, leta 1949 je bilo zaposlenih skoraj dva milijona.«

ekonomsko neučinkovitega in družbeno razdiralnega tržnega socializma, so izzvali kalejdoskop uradno bolj ali manj deviantnih pojavov, teženj in zahtev ter različne oblike spontanega upiranja, denimo: a) »divje« stavke (največkrat za višje plače) znotraj posameznih podjetij; b) demonstracije študentov, ki so vročega leta 1968 protestirali zoper »rdečo buržuazijo«, neupravičene birokratske privilegije, goljufive privatizacije in *de facto* preobražanje družbene lastnine v kolektivno, po drugi strani pa so se zavzemali za samoupravljanje od spodaj navzgor; c) humanistično navdihnjene kritike marksističnih, z revijo *Praxis* povezanih intelektualcev, ki so problematizirali tako tržno regulacijo kakor tudi etatično kontrolo družbe; č) mobilizacijo sindikatov in delavcev zoper naglo rastoče dohodkovne in premoženjske razlike ter razprostranjeno kršenje samoupravnih pravic; d) nacionalistično gibanje na Hrvaškem (Maspok) in na Kosovu, kjer so Albanci zahtevali status republike; e) krepitev liberalne ideologije in identitetne politike v slovenskih in srbskih političnih birokracijah in f) vzpon alternativnih teoretskih in umetniških produkcij, ki so (na primer v filmih tako imenovanega črnega vala) pogosto karikirano izpostavljale mračne plati povojne modernizacije, kazale na neljube stranpoti jugoslovanske tranzicije v socializem in opozarjale na poglobljuječo se brezno med družbeno dejanskostjo in normativnimi ideali, utemeljenimi na liku deklarativno čaščenega delavca (Kirn, 2014: 320–330).⁹ Komunistična frakcija, pod vodstvom še vedno karizmatičnega predsednika Josipa Broza, se je na leve in desne odklone

⁹ Tamás (2016: 265) meni, da je zgodovinska edinstvenost »dejansko obstoječega socializma« v izvršitvi vrtoglavega kulturnega preobrata, ki je utrdil večvrednost fizičnega dela in je navadnega proletarca postavil na vrh moralne hierarhije, to pa je, verjetno bolj kot kar koli drugega, v intelektualcih in pripadnikih novega srednjega sloja vzbudilo močno antipatijo (ali celo sovraštvo) do režima. V vseh razrednih sistemih so namreč vrline duha (razmišljanja in prostočasnih dejavnosti, ki so same sebi namen) neprimerno bolj cenjene kakor nujno potrebno fizično delo, brezdelnih sloji pa so vrednostno povzdignjeni nad neposredne producente, ki morajo garati za lastno preživetje in obenem še za udobno življenje (ali vojskovanje) vladajočih (na primer aristokracije in duhovščine). Eagleton (2013: 89–90) opozarja, da marksizem sicer ne poveljuje dela, ki v glavnem vedno poteka pod prisilo (četudi le v obliki imperativnega preživetja), v režimih razrednega gospodstva pa je za nameček še sredstvo za ustvarjanje tuje moči in dobička. Marx (1986) se je nasprotno zavzemal za radikalno skrčenje neodpravljivo heteronomnega »kraljestva nujnosti« (človeškega bistva zagotovo ni istovelil s pakiranjem klobas ali lakiranjem avtomobilov), za razširitev in enakomerno porazdelitev prostega časa, ki je pogoj *sine qua non* za dobro življenje, na primer za samouresničevanje, udejanjanje ustvarjalnih zmožnosti in svobodne dejavnosti, ki jih opravljamo zaradi njih samih (ker nas tako ali drugače zadovoljujejo), ne pa zaradi oblastnega nasilja, groženj s sankcijami, zadovoljevanja temeljnih materialnih potreb, navajenosti, družbene koristnosti ali strahu pred vsemogočnim bogom.

odzvala po eni strani z ostrimi represivnimi ukrepi,¹⁰ ki so doletele njihove glavne protagoniste, po drugi strani pa tudi s priznanjem (kooptacijo) njihovih številnih političnih zahtev, ki so jih upoštevali zlasti pri oblikovanju nove ustavne ureditve. Ta je leta 1974 uvedla še zadnji model jugoslovanskega socializma, ki je *de iure* sicer okrepil vlogo samoupravljanja v podjetjih, v njihovem medsebojnem dogovarjanju, na občinski in republiški (ne pa tudi na zvezni) ravni ter na področju neblagovnih družbenih dejavnosti, kljub temu pa se mu ni posrečilo bistveno omejiti ali predrugačiti tržne regulativne logike čedalje bolj stihijskega delujočega družbenoekonomskega sistema in obnoviti režima učinkovitega načrtovanja, ki ga je odpravila reforma iz leta 1965. Že v osemdesetih letih (kmalu po Titovi smrti) – tj. v obdobju zaostrujočih se trenj med republikami, stopnjujoče se ekonomske in politične krize ter čedalje strožjih zahtev tujih upnikov in mednarodnih organizacij finančnega kapitala (ki so pritiskali na zvezno vlado, naj stabilizira gospodarstvo z neoliberalnimi terapevtskimi ukrepi, na primer s strukturnim prilagajanjem, varčevalno politikom in tržno disciplino) – se je pokazalo, da je bila zmaga

¹⁰ Samary (2017: 16–21) poudarja, da je Tito junija 1968 resda pozdravil in pohvalil beograjske študente, ker so se zavzemali za socialistične in samoupravne ideje, toda njihovo gibanje in voditelje so vseeno zatrli, preganjali pa so tudi z revijo *Praxis* povezane profesorje (češ da so odgovorni za »izgrede« mladih) in jim prepovedali poučevati na univerzi, niso pa jih zaprli in jim onemogočili raziskovalnega dela. Izdatne represivne pozornosti je bilo deležno množično nacionalistično (v marsičem tradicionalistično in protikomunistično) gibanje na Hrvaškem, ki se ni zavzemalo samo za kulturne pravice – priznanje hrvaščine kot samostojnega (od srbskega ločenega) jezika –, marveč tudi za ekonomsko in politično neodvisno (ter etnično čisto) državo. Kirn (2014: 342–343) ugotavlja, da so bili nekateri voditelji obsojeni na zaporno kazen, tamkajšnje zvezo komunistov pa je doletela temeljita čistka. V Sloveniji in Srbiji so liberalne, ideološko odklonske partijske in državne birokrate zamenjali obogljivejši kadri. Kulturne institucije, umetniške produkcije in aparati medijskega izražanja so bili podvrženi strožji cenzorski kontroli. Po drugi strani je Kosovo dobilo status avtonomne pokrajine. Republiške oblasti so si priborile dodatne pristojnosti in nadzor nad devizami iz zunanje trgovine (za kar sta se najbolj zanimali Slovenija in Hrvaška, najbogatejši članici federacije). Kardeljeva ustava iz leta 1974 je etnično identifikacijo priznala kot politično določilo. V tem času so bili vrhovni politični organi zelo zaskrbljeni tudi zaradi naraščanja gospodarske kriminalitete, ki so jo omogočali in spodbujali različni dejavniki, na primer krepitev pridobitniške in potrošniške mentalitete, tržni individualizem in oportunitizem, decentralizacija sprejemanja ekonomskih odločitev, povečana avtonomija upravljanja podjetij in težavnost učinkovitega nadzorovanja vodstvenih kadrov, še posebno na področju poslovanja in trgovanja s tujino. Tovrstni odkloni (kazniva dejanja, prestopki in prekrški) niso bili problematični samo zaradi velike materialne škode, ki jo je povzročalo protizakonito okoriščenje (ali »koristne malverzacije«) pohlepnih posameznikov, skupin ali kolektivov, marveč predvsem zato, ker so ogrožali substanco socialističnega sistema, tj. družbeno lastnino in delavsko samoupravljanje.

starega komunističnega jedra nad postsocialistično usmerjenimi koalicijami tehnokratskih, bančnih, liberalnih in nacionalističnih sil pravzaprav Pirova in le začasna.

Tragični epilog jugoslovanskega socialističnega eksperimentiranja ni skrivnost.¹¹ Če se omejimo na tukajšnji prostor (in uvidevno odmislimo odcepitveno »vojno« za »neodvisno« Slovenijo), vidimo, da so postkomunistične politične in ideološke birokracije restavrirale kapitalizem s presenetljivo naglico in brez sleherne javne razprave. Močnik (v Villa, 2017: 299–301) opozarja, da se je ta radikalni, kontrarevolucionarni preobrat izvedel v dveh etapah. Najprej se je z množično (in celo navdušeno) referendumsko podporo institucionalizirala nacionalna buržoazna država, ta pa je nato s pravno prisilo odpravila (podržavila in privatizirala) družbeno lastnino, ločila producente od produkcijskih sredstev in vzpostavila razredne odnose kapitalističnega podrejanja, zatiranja, izsiljevanja in izkoriščanja (prilaščanja presežne vrednosti). Sledila je pot v Evropo, podkrepljena z neizbežno resocializacijo, tj. prevzgojo in učenjem novih pravil igre, ki jih zdaj ne postavljajo in vsiljujejo več daljnovidni voditelji komunistične stranke (ki je izvajala oblast in avtoritarno nadzorovala smeri družbenega razvoja v imenu in namesto depolitiziranega delavskega razreda), marveč tuji gospodarji, na primer transnacionalne korporacije, upniki (skrivnostni finančni trgi), mednarodne organizacije kapitala (na primer Evropska unija, NATO, Svetovna banka, Mednarodni denarni sklad in Svetovna trgovinska organizacija) in vlade najmočnejših kapitalističnih držav v svetovnem sistemu. Z uničenjem družbenih formacij s socialistično težnjo je – navkljub vzpostavitvi večstrankarstva in predstavniske demokracije – potonila tudi ideja o družbi, ki ima na voljo učinkovite mehanizme za politični nadzor nad svojimi najpomembnejšimi razvojnimi cilji in dolgoročnimi usmeritvami, organizacijo materialne (re)produkcije, merili za pravično razporejanje dohodkov, prostega časa in varnosti ter temeljnimi vrednotami in preferencami (vključno s sredstvi za njihovo uresničevanje).¹² Prevladalo je stališče, da se je treba

– ker pač »ni več nobene alternative« (Margaret Thatcher) – stoično podvreči trgu (kjer vsakdo, misleč le nase in na svoje interese, svobodno in enakopravno vstopa v pogodbeno razmerja nakupa in prodaje blaga, vključno z delovno silo),¹³ kontroli cenovnih mehanizmov, konkurenci (med delavci, podjetji, regijami, mesti in državami), samostojni podjetniški pobudi in oblasti zasebnih lastnikov produkcijskih sredstev, ki so v neprekinjeni gonji za čim večjim dobičkom prisiljeni povečevati produktivnost (na primer s tehnološkimi inovacijami in racionalno organizacijo delovnih procesov) in zadovoljevati želje plačilno sposobnih potrošnikov, hkrati pa menda še krepijo – navkljub svojim nesporo sebičnim in koristoljubnim motivom – skupno blaginjo, in to neprimerno bolje in učinkoviteje kakor plansko, od zgoraj upravljano gospodarstvo »totalitarne« države. Toda pozor. Ne obstaja niti en sam tip trga niti en sam tip socialnoekonomskega načrtovanja. Tovrstno planiranje ni nujno odtujeno (na primer birokratsko ali etatistično), hipercentralizirano in vseobsežno: lahko je bolj ali manj demokratično ali samoupravno. Po drugi strani pa tudi trg ni nujno kapitalističen. Tak postane le tedaj, ko tržni zakoni naravne vire, človeška bitja in denar degradirajo v (fiktivno) blago, kar pa se še nikjer in nikoli ni zgodilo po naravni, spontani poti (ali iz neke prirodne, biološke dane, večne ali univerzalne človeške težnje po kupčevanju in dobičku kot temeljni spodbudi za delo), namreč brez pomoči represivnih in ideoloških aparatov države (Samary, 2017: 23), katere nepogrešljivost je

nadzora zagovarjal tudi Keynes, ki se je v dvajsetih letih prejšnjega stoletja zavzemal za odpravo škodljive in anarhične konkurence, povezovanje industrije, regulacijo trga delovne sile, dolžine delovnika in delovnih procesov, aktivno fiskalno politiko, polno zaposlenost ter načrtno usmerjanje in koordiniranje gospodarskega razvoja pod budnim očesom nacionalne države.

¹¹ Tamás (2016: 269), nekoč zagrižen disident, zdaj pa radikalni levičar, poudarja, da nikoli ne smemo pozabiti, da je bil propad socializma tragedija, čeprav ne edina v zgodovini: »Predstavniki evangelija, naperjenega proti delu, oblasti, prokreaciji, ki se ne meni za prihodnost ali smrt – pomislite na lilije na polju –, ki ga simbolizira osvojen rimski simbol mučenja in umora, križ, je nazadnje postal monarh v cesarjevih oblačilih, in to v Rimu; preroško skupnost, ki se ponaša s prepovedjo rezanih podob, je predstavljal malik vseh malikov, Michelangelov Mojzes.«

¹² Poudariti je treba, da ideja o družbi, ki se – v duhu razsvetljenškega ideala politične avtonomije – osvobodi prisilnega jopiča zunanjih, objektivnih »zakonov«, zavestno nadzoruje pogoje svoje materialne reprodukcije, sprejema odgovornost za lastno usodo in ureja medčloveška razmerja v skladu z načeli pravičnosti in učinkovitosti, nikakor ni značilna samo za marksistično teorijo. Bembič (2012: 13–15) opozarja, da je takšno koncepcijo družbenega

¹³ Trg, ki »temelji na resnici cenovnih mehanizmov in prizadevanju za individualni dobiček« (Supiot, 2013: 24), ni oseba. Nima niti zavesti niti volje, zato ni entiteta, ki bi ji lahko pripisovali odgovornost za človeško in ekološko škodo ali jo grajali, ker njeni rezultati niso pravični, denimo v tem smislu, da posameznikovo plačilo ni sorazmerno z njegovimi dejanskimi ali dozdevnimi zaslugami (razloček med njimi je dokaj nejasen in etično skrajno kontroverzen), na primer z vloženim trudom, težavnostjo ali napornostjo dela, pridnostjo, zmogljivostjo, spretnostjo ali izvirnostjo. Ellmers (2017: 168–169) opozarja, da Hayek – za katerega je zahteva po pravični distribuciji »atavizem, ki temelji na prvinskih emocijah« (Supiot, 2013: 24) – odkrito priznava, da namen trga (kot najučinkovitejšega mehanizma razporejanja produkcijskih dejavnikov) ni nagrajevanje ljudi sorazmerno s tem, kar so naredili, saj s cenami sporoča le to, kaj naj delajo v lastnem in domnevno še v skupnem interesu. Hayek sicer meni, da je verovanje v povezavo med delom (ali lastnim prizadevanjem) in plačilom (ali osebnim uspehom) družbeno koristno in hkrati nevarno: dobro je, ker krepi motivacijo posameznikov, da izboljšujejo in udeležujejo svoje delovne zmoglosti, in problematično je, ker ga dejanskost vse prepogosto ovrže, to pa povzroča frustracije, cinizem in dvome o legitimnosti tržnega gospodarstva.

jasno razvidna tudi v primeru bliskovite obnove kapitalističnega gospodarstva v postsocialističnih deželah.

V kapitalističnem sistemu se ekonomska sfera osamosvoji od političnega vplivanja in *eo ipso* tudi od možnosti zavestnega družbenega vodenja in nadzorovanja, na primer v skladu s hotenji, potrebami in interesi ljudi. Delovanje gospodarstva in njegovih akterjev usmerja preplet objektivnih, brezimnih in kvazinaravnih (pri)silnih mehanizmov, ki se jim posamezniki (kot utelešenja ali poosebljenja kapitala ali delovne sile) morajo prilagoditi, če se hočejo izogniti negativnim ekonomskim sankcijam, denimo bankrotu, izgubi zaposlitve, revščini ali pomanjkanju. Imanentni funkcionalni imperativi kapitalistične produkcije, ki jih uveljavlja svobodna konkurenca med podjetji in državami,¹⁴ se jim prikazujejo kot »vnanji prisilni zakon« (Marx, 1986: 247). Zato ni niti najmanj čudno, da zgodovinsko mukoma priborjene pravice in svoboščine, ki jih imajo formalno izenačeni (abstraktni) državljani v razmerju do demokratične in torej vsaj postopkovno legitimne državne oblasti (vzpostavljene po volji večine, ki se udeleži splošnih, tajnih in svobodnih volitev), nimajo veliko vpliva na porazdelitev ekonomske in družbene (ter posredno tudi ideološke in politične) moči, na naglo povečujoče se neenakosti v dohodkih in premoženju ter na nadzorstvene hierarhije v kapitalističnih podjetjih. Še več, zaradi ločitve politike in ekonomije (ki ju sicer proučujeta ločeni znanstveni disciplini) se celo dogaja, da ekonomskih oblik oblasti (na primer nad podrejenimi prodajalci delovne sile, ki jim zasebni gospodarji ali njihovi pooblaščenici ukazujejo in prepovedujejo, jih nadzorujejo, ocenjujejo in kaznujejo ali nagrajujejo) sploh ne prepoznavamo več kot takih, namreč kot svojevrstnih prisilnih aparatov zasebnega gospodstva (*dominium*), ki pa resda še vedno potrebuje pravno in politično jamstvo.¹⁵ Beseda oblast

se zato zmotno ali vsaj s pretirano naivnostjo povezuje samo z delovanjem državnih (zakonodajnih, sodnih in izvršilnih) organov, za katere velja, da jih je treba natančno normativno regulirati in nadzorovati z metodo ravnovesij in protiuteži, da bi tako čim bolj obrzdali njihova ekscesna ali samovoljna ravnanja. Po drugi strani pa meščansko državo običajno še najbolj omejuje dejstvo, da sta njena materialna podlaga – namreč davčni prihodki ter zmožnost odplačevanja starih in najemanja novih posojil – in z njo najtesneje povezana zmožnost (ali manevrski prostor) političnega delovanja odvisni od uspešnosti kapitalističnega gospodarstva, ki ga sicer varuje s svojim monopolom izvajanja legitimnega nasilja,¹⁶ in to kot razredno

nese v osamosvojeno ekonomsko sfero, ki se nenehno povečuje in v kateri ljudi ne nadzorujejo le oblastne hierarhije na delovnem mestu, marveč tudi pritiski tržne konkurence in neizprosne zahteve, ki jih postavlja maksimiranje dobička in nenehna akumulacija kapitala, po drugi strani pa nič od tega ni podrejeno »niti demokratični svobodi niti odgovornosti«.

¹⁴ Močnik (2010: 157–158) meni, da kapitalistični razred obstaja le še zato, ker ima v zasebni (ob)lasti produkcijska sredstva, ta monopol, ki je rezultat primarne akumulacije, pa mu zagotavlja buržoazno pravo in državno (policijsko in vojaško) nasilje, ki ga varuje in uveljavlja, medtem ko ideološki aparati prikazujejo njegove strukturne reperkusije – na primer podrejanje, nadzorovanje in izkoriščanje delovne sile ter socialnoekonomске in statusne neenakosti – kot upravičene in normalne. Heinrich (2013: 227–228) ugotavlja, da se v »organskih« kapitalističnih sistemih, ki so že zmožni sami reproducirati svoje predpostavke, neposredna država (in torej neekonomska) prisila, na kateri vsaj na zadnji stopnji temelji tudi kapitalistični produkcijski način, aktivira le še v izrednih razmerah, vseskozi pa je zloslutno navzoča v obliki grožnje. Potreba po uporabi nasilnih ukrepov se občutno zmanjša, ko se oblikuje delavski razred, ki »zahteve tega produkcijskega načina zaradi vzgoje, tradicije in navajenosti priznava za samoumevne naravne zakone« (Marx, 1986: 671). Mezdni delavec si mora – v nasprotju s sužnjem ali tlačanom – sam poiskati gospodarja, čigar zahteve bo uresničeval z disciplinirano in po možnosti notranje motivirano mobilizacijo svojega telesa in uma. Videti je, da se v delovno razmerje vstopa svobodno (brez fizične prisile ali grožnje), a za to prostovoljnostjo se skriva osnovna biološka nuja, potreba po ohranjanju in obnavljanju življenja (praviloma glede na zgodovinsko vzpostavljene kulturne standarde), ki se v blagovnem gospodarstvu samodejno izrazi v želji po denarju, ta pa posameznika usmeri na trg v iskanje zaposlitve, tj. delodajalca, ki je zainteresiran in plačilno sposoben za nakup njegovih delovnih zmožnosti. Lordon (2010: 27–36) poudarja, da je ravno delavčeva radikalna materialna heteronomija – tj. eksistenčna odvisnost od prodaje lastne delovne sile in slednjič od delodajalcev, ki nadzorujejo pogoje za reprodukcijo drugih človeških bitij – prva resnica zaposlitvenega razmerja, temeljni kamen, na katerega se opira izvajanje oblasti v delovni organizaciji (in zastraševalni potencial negativnih ekonomskih sankcij). Še drugače izraženo, intenzivnost podrejanja Drugemu, ki prodajalca delovne sile plačuje, ker in dokler ubogljivo, učinkovito in konformno zadovoljuje njegove interese, je odvisna predvsem od intenzivnosti (meta)želje po denarju, tem superiornem objektu (dobrini vseh dobrin), ki je

¹⁴ Bryan in Rafferty (2013: 186) ponudita jedrnat definicijo konkurence: gre preprosto za to, kar kapital počne, ko znižuje produkcijske stroške in si prizadeva pridobiti (četudi pogosto samo začasno) prednost pri dobičku, tj. povečati svoje prihodke hitreje od tekmecev. Zaostrovanje konkurenčnih bojev med državnimi gospodarstvi in zasebnimi podjetji se na zadnji stopnji izrazi v produkciji, in sicer v stopnjevanju nadzorstvenih pritiskov na delavce, ki morajo bodisi zagotavljati vrhunsko produktivnost ali pa sprejeti daljši delovnik, nižje mezde, krčenje ali ukinjanje »neživljenjskih« pravic in prožno zaposlovanje/odpuščanje. Delavci pogosto popustijo zahtevam kapitala po večji konkurenčnosti podjetja ali nacionalnega gospodarstva, ker menijo, da bodo s tem izboljšali svoj prihodnji gmotni položaj ali vsaj preprečili njegovo poslabšanje. Bembič (v Bryan in Rafferty, 2013: 277–278) opozarja, da se z vsako iz- ali vsiljeno koncesijo delavci še tesneje vpnejo v konkurenčno zavezništvo s kapitalom, to pa povečuje medsebojno izoliranost, trga solidarnostne vezi in zmanjšuje njihovo kolektivno moč v razrednem boju.

¹⁵ Wood (2017: 466) poudarja, da je bistvo kapitalističnega sistema to, da se zelo širok nabor človeških dejavnosti, ki so bile v preteklosti podrejene politični oblasti, tradiciji ali lokalni skupnosti, pre-

nevtralni, nad družbene konflikte povzdignjeni oblastni aparat, ki vse pravne subjekte – kapitaliste in delavce, premožne, revne in tiste vmes (»bogataše na čakanju«) – obravnava kot formalno enake in svobodne zasebne lastnike, ki si smejo prisvajati to, kar ni njihovo, le z vzajemnimi dogovori. To pomeni, da si mora državna oblast aktivno prizadevati za čim bolj dobičkonosno akumulacijo, denimo z zagotavljanjem ustrezne infrastrukture, izučene in krotke delovne sile in stabilnega denarja ter z izvajanjem ekonomske in socialne politike, ki sproti ugotavlja in uresničuje »celotni interes kapitalističnega razreda« (Heinrich, 2013: 231–233), vendar po možnosti tako, da ne vznjuba dvoma o produktivnem in discipliniranem sodelovanju strukturno podrejenih in z različnimi koncesijami pacificiranih prodajalcev delovne sile, tj. človeškega »blaga«, ki se uporablja za ustvarjanje presežne vrednosti. Zato mora država poskrbeti, da konkurenčna gonja za čim večjimi dobički ne bi preveč ogrozila ali celo uničila teh dragocenih objektov izkoriščanja, in sicer bodisi neposredno (s pretiranimi obremenitvami, prenizkimi mezdami, predolgim delovnikom ali zdravju škodljivim delovnimi razmerami) bodisi posredno (z onesnaževanjem ali zastrupljanjem okolja). Socialna država po drugi strani varuje posameznike, ki se zaradi starosti, bolezni, poškodb ali brezposelnosti trajno ali začasno niso zmožni preživljati s prodajo svoje delovne sile, a pri tem praviloma budno pazi, da za delo zmožne osebe ne bi izgubile nujno potrebne motivacije za aktivno iskanje legalne pridobitne aktivnosti ali vsaj za sprijaznjeno sprejetje ponujene ali vsiljene zaposlitve.

V procesih prehajanja v kapitalistično ureditev so se spreminjale tudi intersubjektivno (s)tkane mreže pomena, vključno z merili za presojo dobrega in slabega. Jugoslovanski socializem, v gradnjo katerega so ljudje v povojni preteklosti vložili ogromno časa, energije, pričakovanj in upanj, je retroaktivno očitno kot neznanjska ekonomska polomija, zgodovinska zabloda, družbeni (in kulturni) odklon od normalnega ali naravnega stanja stvari, neuresničljiva ideološka utopija in celo kot hudodelski režim (primerljiv s fašističnim, nacističnim in stalinističnim totalitarizmom), saj je zatiral prosto podjetniško pobudo, omejeval politično in versko svobodo, preganjal disidente, cenzuriral umetniško, družboslovno, humanistično in medijsko izražanje, privilegiral navadne delavce na račun izobraženega srednjega sloja, smrtonosno obračunal s porazenimi sodelavci okupatorskih vojsk ... Izvirni greh pa je bilo vendarle podržavljenje (»nacionalizacija«) ekonomskih virov. Socialistična revolucija je namreč retroaktivno obsojena kot zločin vseh zločinov, od katerega se vsi previdno distancirajo,

pogoj *sine qua non* za uresničevanje tako rekoč vseh drugih želja, vključno z nematerialno težnjo po tem, da si deležen pozitivne pozornosti, socialnega priznanja, spoštovanja, občudovanja, naklonjenosti in ljubezni.

ga obžalujejo in preklinjajo. Zato ni čudno, da je demokratična oblast to nepopisno krivico nemudoma in brez omembe vrednih protestov javnosti priznala in popravila z vračanjem »ukradenega« premoženja v naravi in z denarnim odškodovanjem žrtev ali njihovih bližnjih in daljnih dedičev. Peščica nostalgikov, še neprilagojenih novi normalnosti, je resda v privatizaciji družbene lastnine (v katero so bili množično vključeni srečni dobitniki certifikatov in zadovoljni kupci akcijsko razprodanih stanovanj) videla krajo stoletja, a že kmalu so tudi ti čudaški osamelci pomenljivo ali spravljivo obmolknili. Desnica in Cerkev sta poskrbeli za pravno in ideološko rehabilitacijo kolaboracije s fašistično okupacijo (domobranci so zdaj pogosto interpretirani kot avantgardni borci proti komunističnemu zlu in daljnovidni pionirji vključevanja samostojne in svobodne Slovenije v integrirani evropski prostor pod modrim nemškimi vodstvom). Konvencionalna kriminaliteta v prejšnjem sistemu ni bila resen družbeni problem niti za politično (državno in ideološko) vodstvo niti za običajne delovne ljudi in občane (Bavcon, 1977: 12–14). Pomembna izjema je bila kvečjemu gospodarska kriminaliteta, in to ne le zaradi otipljive gmotne škode, marveč tudi zato, ker je nevarno najedala družbeno lastnino, samoupravljalvske pravice in že tako krhko socialistično moralo; v meščanski demokraciji ima politične reperkusije samo korupcija, medtem ko so protipravna okoriščanja nedržavnih belih ovratnikov, podjetnikov in poslovnežev le eden v nizu odklonskih pojavov, s katerimi se morajo (vse prej kakor uspešno) ukvarjati agenti in birokrati kazenskopravnega sistema. Glavna skrb oblasti v delavski državi so bili zloglasni zunanji in notranji »sovražniki ljudstva«, namreč raznobarvna mešanica protikomunističnih, nesocialističnih, meščanskih, nacionalističnih, liberalnih, klerikalnih, tehnokratskih in konservativnih elementov, katerih podli cilj je bil zrušenje SFRJ in likvidacija njene revolucionarne dediščine. To kontrarevolucionarno poslanstvo pa so – ironija zgodovinske usode? – slednjic izvedli kar skesani in čudežno spreobrnjeni politični, državni in ideološki voditelji delavskega razreda v plodnem sodelovanju s kulturno birokracijo, menedžerji in nekdanjimi desničarskimi sovražniki ljudstva. Na premočrtni poti v kapitalizem, Evropsko unijo in NATO so vlogo hudodelca z veliko začetnico odigrale nove in spreminjajoče se entitete. V osemdesetih letih so bile – za navadne ljudi in republiško politično elito – glavne tarče zgražanja in zavračanja izkoriščevalske regije slabše razvitega juga, Balkanci, Beograd, JLA in Milošević. V kratkotrajnem vojaškem konfliktu, ki je sledil razglasitvi in enostranskemu uveljavljanju državne samostojnosti, je bila nesporni sovrag »agresorska«, »srbsko-komunistična« zvezna vojska. Že kmalu po njenem klavnem porazu je bilo treba z birokratskim izbrisom obračunati še s potuhnjeno peto kolono etnično nečistih pripadnikov naših nekdanj bratskih narodov. Odtlej se figura osrednjega družbenega negativca ni več sestavila v poetoteno celoto (če odmislimo podobo zunanje grožnje, ki jo že

lep čas utelešajo potencialni nezakoniti migranti z ekonomsko ali vojaško opustošenih področij). Desnica je v tej vlogi videla neformalno, kvazimafijsko omrežje še vedno močnih in vplivnih starih partijskih kadrov (iz nekdanjih političnih, birokratskih, gospodarskih in varnostnih struktur), ki potuhnjeno vladajo in se okoriščajo iz skrivnostnega ozadja (kot nekakšna globoka država). Navadni, mali ljudje so v tako imenovanem vstajniškem gibanju ogorčeno protestirali zoper pogoltno in povampirjene poslovne in bančne elite ter skorumpirane politike na državni in lokalni ravni. Vzporedno s poglobljanjem in širjenjem neoliberalne mentalitete stopa v ospredje raznovrstno mnoštvo družbenih zajedavcev, prisklednikov in lenuhov, katerih naglavni greh je, da niso aktivno vključeni v produktivno, neizprosni konkurenci podvrženo zdravo jedro narodovega telesa (ki ga oblikuje »partnerska celota« kapitala in dela v vlogi edinega ali vsaj ključnega generatorja nacionalnega bogastva), zaradi česar niso prejemniki zares legitimnih dohodkov. Nasploh pa je videti, da se je lik kriminalca v (post) tranzicijskem obdobju precej normaliziral in posplošil. To je razvidno že iz izrazito in očitno povečanega nezaupanja do soljudi in (ne)državnih institucij, celo do tistih, ki so bile še nedavno glavni in moralno neoporečni akterji formalnega in neformalnega nadzora. Zdi se, da se je dodobra utrdilo prepričanje, da je malone slehernik vsaj potencialni škodljivec ali viktimizator. Zato ni presenetljivo neznansko množenje zasebnih varnostnikov, nadzornih kamer, utrjenih prebivališč, branjenih prostorov, alarmnih naprav, najrazličnejših samovarovalnih ukrepov, mehanizmov birokratske kontrole, zakonskih in podzakonskih aktov, pravilnikov in druge normativne šare.¹⁷

3 Nadzor nad ljudmi (človeško motivacijo)

Kriminološke teorije, ki jih v učbeniški literaturi spremlja privednik »nadzorstvene« (*control theories*), izhajajo iz podmene, da motivacija za kriminalno vedenje ne zahteva posebne raziskovalne in pojasnjevalne pozornosti, saj je splošna in celo bolj ali manj očitna. Zato se ni treba spraševati, kaj povzroča kriminalna dejanja, ki so pogosto le pripravno, priročno, preprosto ali privlačno sredstvo za zadovoljitev te ali one posameznikove želje ali interesa, ki je njen predmet. Predpostavlja se, da je človek že po svoji naravi psihološki egoist,¹⁸ nase osredotočeno bitje, ki trdovratno stremi k po-

večevanju dobrin, ki so po njegovi presoji zanj najkoristnejše ali najbolj nagrajujoče, na primer čutno, čustveno, materialno, statusno, simbolno ali socialno zadovoljujoče (običajno v povezavi s tem, kako ga vidijo, dojemajo in ocenjujejo drugi, in to ne samo subjektivno najpomembnejše osebe, ampak tudi popolni neznanci). Temeljno vprašanje je torej, kaj povzroča konformno vedenje, prilagojeno normativnim pričakovanjem skupine, ki ji posameznik pripada, socialni vlogi, ki jo opravlja, ali intersubjektivno osmišljenemu položaju, v katerem se znajde. Da bi nanj odgovorili, se moramo ukvarjati z (ne) učinkovitostjo neformalnega, formalnega, situacijskega in tehničnega nadzorstva, ki omejuje, brzda, blaži, preusmerja, odvrta, preprečuje ali onemogoča družbeno škodljive ali kulturno nesprejemljive načine prizadevanja za uresničitev posameznikovih lastnih interesov.

Nesporni cilji integracije posameznika v družbene prakse in regulacije njegovih nagonskih vzgibov, strasti in teženj (motivacije) so vzpostavitev stanovitne, zavestne in nezavedne samokontrole, ponotranjenje zunanjih, sistemskih in medosebnih pritiskov (načela realnosti), s kulturnimi normami in vrednotami sinhronizirano vedenje, čustvovanje in razmišljanje ter oblikovanje osebne strukture (»značajske maske«), ki jamči za to, da se njen subjekt »samoniklo«, »avtonomno« ali »svobodno« (ali vsaj brez neposredne prisile ali grožnje) odloča in obnaša bolj ali manj tako, kot se od njega pričakuje ali zahteva. Dolgotrajni (in običajno šele s smrtjo zares sklenjen) proces podružbljanja človeške živali (sprva »malega divjaka«) – ki vključuje učenje,¹⁹ dresiranje, udoma-

jenje, da bi rešil utapljaljovega se plavalca, vselej interpretiral kot izraz akterjevega psihološkega egoizma; po drugi strani pa bi tudi morebitno odsotnost nudenja pomoči pojasnil s sebičnimi motivi. Baggini in Fosl (2007: 71–74) menita, da je v današnjem času vera v možnost pristno altruističnega delovanja pogosto dojeta kot znamenje naivnosti. Konvencionalna modrost namreč uči, da je vsakdo – bodisi zavestno ali pa vsaj nezavedno – sebično bitje. Toda iz dejstva, da je neko dejanje za osebo tako ali drugače prijetno, ni mogoče logično sklepati, da je bil ravno užitek (ali dobro počutje) razlog zanj. Jasno pa je tudi, da trditev o neizbežno samoljubnem delovanju človeške duševnosti, ki samodejno stremi k ugodju in se izogiba bolečini, ne pove ničesar o tem, ali je egoizem moralno dober (na primer zaradi blagodejnih družbenih učinkov na ekonomskem področju) in razumsko utemeljen. Številni antični filozofi (na primer Platon in Aristotel) so dokazovali, da je spor med egoizmom in altruizmom le navidezen, saj oseba, ki ravna slabo, neposredno ali vsaj posredno škodi tudi sami sebi (pohlepnež, denimo, ne uživa notranjega miru, saj se nikoli ne zadovolji s tem, kar ima).

¹⁷ Završnik (2017: 135–142) opozarja na nezadržen razmah značilno postmoderne formalnega in neformalnega nadzorstva, ki temelji na velikanskih zbirkah najrazličnejših podatkov in njihovi algoritmični obdelavi.

¹⁸ Prepričanja, da je vsako naše dejanje – celo tisto, ki je za zunanjega opazovalca nesporno altruistično (na primer žrtvovanje matere v prid otroka) – sebično, ni mogoče ovreči. Za grobo ponazoritev: zagovornik tega stališča bo ravnanje, s katerim nekdo tvega živl-

¹⁹ Dekleva (1977: 265–269) opozarja, da je nemogoče zarisati ostre ločnice med genskimi zasnovami ali možnostmi, vplivi družbene okolja in posameznikovim zavestnim delovanjem. Organizem in okolje sta namreč v razmerju stalnega součinkovanja. Okolje vpliva na razvoj bioloških sistemov, ti pa določajo, kateri zunanji dejavniki imajo sploh zmožnost njihovega (pre)oblikovanja. To

čevanje, vzgojo, discipliniranje, normaliziranje, indoktriniranje, kultiviranje, programiranje in manipuliranje želja, ponotranjanje veljavnih pravil igre, privzemanje skupnih vrednot in posnemanje avtoritet, ki so predmet identifikacij – se začne v družinski celici,²⁰ temelji pa na otrokovi senzibilnosti, tj. prirojeni zmožnosti, da odzive odraslih roditeljev, od katerih je dolgo časa popolnoma odvisen, dojema bodisi kot nagrade (na primer v obliki čustvene topline, zadovoljevanja potreb, skrbne nege, pozitivne pozornosti, pohvale, odobravanja, naklonjenosti in ljubezni) bodisi kot kazni (na primer v obliki neodobravanja, graje, ravnodušnosti, hladnosti, ignoriranja, zavračanja, zanemarjanja, posmehovanja, zaničevanja, prezira ali gnusa). Uspeh primarnega podružbljanja je navadno odvisen od kakovosti in jakosti čustvenih vezi, ki se spletejo med otrokom in starševskimi liki. Pomembno je, da odraščajočemu bitju ni vseeno, kaj si o njem mislijo njegovi vzgojitelji (prvi učitelji morale) in kako se drugi odzivajo na njegovo družbeno (ne)sprejemljivo vedenje. Otroku, ki si močno želi odobravanja, naklonjenosti in ljubezni staršev, si bo po vsej verjetnosti bolj prizadeval slediti njihovim (implicitnim in eksplicitnim) pričakovanjem, zahtevam, okusom, preferencam, stališčem in idealom. Po drugi strani pa ne manjka roditeljev, ki bolj ali manj neprimerno izvajajo svojo nadzorno oblast nad otrokom, in to iz različnih razlogov. Denimo: a) nekateri se ne zanimajo za moralno vzgojo otroka in se omejujejo na zadovoljevanje njegovih telesnih potreb; b) nekateri zaradi pretiranih delovnih obveznosti preprosto nimajo dovolj časa in energije za učinkovito nadziranje in discipliniranje otrok; c) nekateri so že sami brez trdnih moralnih prepričanj ali pa niso zmožni nadzorovati niti svojih lastnih vzgibov, želja in

čustev; č) nekateri popuščajo otroku, ker se nočejo soočiti z njegovimi solzami, slabo voljo, žalostjo, potrptostjo, jezo, očitki in protesti; d) nekateri le sporadično, nedosledno ali prestrogo sankcionirajo otrokovo nedopustno ravnanje; e) nekateri nočejo frustrirati, onesrečiti ali travmatizirati otroka in omejati njegove spontanosti ali svobode (želijo mu biti všeč, prizadevajo si, da bi jih imel rad, in zato raje ustrezajo vsaki njegovi kaprici) in f) nekateri preprosto niso kos težavnemu – za običajne vzgojne ukrepe in moralne sankcije nedovzetnemu – otroku, ki trmasto in brezkompromisno brani svoje težnje. Toda pozor. Tudi normalno ponotranjanje konvencionalnih vedenjskih norm (ali zunanje družbene kontrole) ni zanesljivo jamstvo za njihovo sistematično in nepopustljivo upoštevanje. Posameznik, ki prekrši pravilo, ki je že postalo del njegove osebnosti, bo zaradi tega najbrž občutil slabo vest, še zlasti tedaj, ko moralne napake ni mogoče naknadno opravičiti ali racionalizirati. Nadzorstveni potencial posvojenih moralnih norm je mogoče že vnaprej nevtralizirati ali suspendirati, na primer s sklicevanjem na krivice, ki so doletele posameznika, in z zanikanjem odgovornosti, škode, žrtve ali drugim priročnim razlogom, ki upravičuje njeno transgresijo v konkretni situaciji. Vendar pa to čedalje pogosteje sploh ni več potrebno: ne le zato, ker primarna socializacija posamezniku ne zmore več priskrbeti zares trdnih temeljev, strukturnih opor ali orientacijskih smernic za vedenje v svetu (nezadržno razkrajajočih se tradicij), v katerem postaja malone vse le bolj ali manj začasno, spremenljivo, prožno, vprašljivo, negotovo ali nepredvidljivo, marveč tudi zato, ker postmoderna (tržno usmerjena) tip subjektivnosti (ali družbeno nujnega značaja) označujeta oportunitizem (volja do prilagodljivega izkoriščanja najugodnejših priložnosti za zaslužek ali prihranek) in cinizem, tj. zavedanje konvencionalnosti pravil, ki so v tej perspektivi le tehnična ovira v nepopustljivi, vročični gonji za denarjem.

Predstava o normativno problematični človeški naravi, ki jo mora družba ukrotiti in ukrojiti po meri lastnih, zgodovinsko relativnih potreb in vrednot, se opira na častitljivo izročilo. V krščanski perspektivi je odgovor na vprašanje, zakaj ljudje ravnaajo slabo, zlo ali kriminalno, dokaj preprost. Razlog je izvirni greh, človekov padec in njegove neljube posledice, na primer šibkost volje (ki težko sledi moralnemu pravilu ali načelu, ko se znajde v skušnjavi ali nevarnosti), nepotešljiva sla po minljivih, a vseeno zelo mikavnih telesnih in zemeljskih užitkih, in omejena zmožnost spoznavanja tega, kar je neizpodbitno – namreč absolutno in univerzalno – pravilno (ali napačno). Če je nagnjenje k zlu neizbrisen nraveni madež naše grešne narave, običajno ni dovolj, da odraščajočemu bitju, ki šele vstopa v družbene strukture, vcepimo moralne, intelektualne in religiozne kreposti (kar je sicer vse prej kot preprosto opravilo), ampak je treba samoljubne posameznike in njihove neskončne želje (v svetu vselej omejenih virov) podvreči stro-

velja tudi za tri najpomembnejše tipe učenja (tj. spreminjanja dejavnosti pod vplivom posameznikovih izkušenj, ki ima razmerno trajne učinke), in sicer za: a) instrumentalno učenje, ki temelji na prijetnih in neprijetnih posledicah, ki jih vedenje povzroči v okolju; b) modelno učenje, ki vključuje posnemanje zglede in opazovanje, kako so njegova dejanja nagrajena ali kaznovana, na primer v družini, vrstniški skupini in množičnih občilih, in c) klasično učenje, ki se opira na povezavo med dražljajem, ki izzove brezpogojno reakcijo, in spremljajočim pogojnim dražljajem. Dekleva (1977) meni, da je instrumentalno učenje ne le najbolj prvinska, ampak tudi najpogostejša oblika součinkovanja med človeškim organizmom in socialnim okoljem, tako da je mogoče »precejšen del razmerij med posamezniki, skupinami ali državami reducirati na mehanizem kaznovanja in nadzorovanja«.

²⁰ Pečar (1990: 27) poudarja, da družina – kot temeljni dejavnik posameznikovega podružbljanja in učlovečenja – ni izolirana celica, ampak je »posrednik vsega, kar prihaja iz družbe« in obenem institucija, v kateri »vsi nadzirajo vse« (vsako lahko bodisi nagrajuje bodisi kaznuje drugega), vključno z otrokom, ki ravno tako vpliva na svoje starše ter jih kontrolira in spreminja: »Roditeljem je še kako pomembno, kaj otroci mislijo o njih, kakšen ugled in spoštovanje uživajo, kako jih otroci sprejemajo in koliko jim oni sami (mati, oče) predstavljajo življenjski vzorec, za katerega otroci kasneje pogosto ugotavljajo, da je bil le »prazen mit« brez vzgojnega sporočila.«

gi politični oblasti, ki varuje nedotakljivost zasebne lastnine ter *eo ipso* družbene neenakosti in hierarhije v tostranstvu, in ljubeči cerkveni avtoriteti, ki skrbi za osebno odrešitev vernikov v onostranstvu. A kot kažejo zgodovinske izkušnje, še tako zagrizeno nadzorovanje ne zmore preprečiti zla, gorja, krivic in nasilja, ki – vsaj z vidika religiozne razlage – izvira iz človekove padle ali grešne narave. To pa pomeni, da so sleherne sanje o pravični, mirni in harmonični družbi nujno utopične in celo potencialno nevarne. Tovrstne teološke ideje so v bolj ali manj predelani obliki sprejele tudi številne moderne filozofske in družboslovne teorije,²¹ ki predpostavljajo, da je človek že po svojem bistvu (in zatorej nepopravljivo) samoljubno bitje: a) ki si prizadeva dobiti čim več dobička, prednosti ali nagrad (na primer denarja, bogastva, moči, oblasti, udobja, ugodja, užitkov, slave, občudovanja, pozornosti, priznanj, naklonjenosti ali ljubezni) za čim manjšo ceno; b) ki se odloča za dejanja, katerih anticipirani, subjektivno ocenjeni stroški so nižji od pričakovanih koristi; c) ki želi v svojo notranjost pritegniti čim več dobrih stvari, po drugi strani pa čim več slabih (in čim manj prijetnih) izločiti v zunanost; č) ki v duhu poslovne ali knjigovodske miselnosti stalno preverja in preračunava svoje prejeme in izdatke, vhodne in izhodne podatke in d) je osredotočeno le na lastne interese, če-

²¹ Graeber (2014: 494–496) ugotavlja, da je bil Hobbes tisti, ki je v slovitim delu *Leviathan* iz leta 1651 prvi sprožil napad na zamisel, da je družba izrasla iz poprejšnjih vezi skupnostne solidarnosti, in sicer z domnevo, da so ljudje naprave, ki delujejo po enotnem, univerzalnem načelu, saj si vsi prizadevajo za lastne koristi (iščejo ugodje in se ogibajo bolečini). Zato se družba vzpostavi šele tedaj, ko posamezniki, ki so naveličani nenehnega medsebojnega kosanja in celo vojskovanja, dojamajo, da jim je dolgoročno vendarle v prid, če se odrečejo delu svojih svoboščin in privolijo v absolutno oblast suverena, ki vsem zagotavlja red, mir in spoštovanje pogodb. Graeber (2014) opozarja, da je teorija o človeški motivaciji, ki temelji na lastnem interesu – skovanka *self-interest* je sicer neposredno izpeljana iz besede *interesse*, ki je prvotno pomenila odškodnino za zamudo pri odplačevanju dolga – sprva izzvala začudenje in neodobravanje, že v 18. stoletju pa jo je večina izobražencev sprejemala kot izraz zdrave pameti. Privzel jo je tudi Beccaria (2002: 61–62), ki je kaznovanje utemeljil z nujnostjo, da vladar z »otipljivimi razlogi« učinkovito varuje »delčke svobode«, ki so jih »neodvisni in osamljeni ljudje« žrtvovali, da »bi varno in spokojno uživali njen preostanek«. Temeljna funkcija (in upravičenost) državnih kazni, ki naj bi bile hitre, zanesljive/neizbežne, pojavno usklajene in sorazmerne z zločini (tj. družbeno škodo, ki jo povzročijo), javne, zastrašujoče (ravno prav stroge, da presežejo koristi, ki jih želi pridobiti storilec s protipravnim ravnanjem) in zakonsko predvidene, je torej v tem, da brzdajo posameznikove strasti, ki »se upirajo splošnemu dobremu«, in da njegov »despotski« duh – oziroma »od človeka neločljivi egoizem« (ali naravno »silo, podobno težnosti, ki nas tira k iskanju lastne blaginje«) – odvrta od skušnjave, da bi si prilastil »tudi tisto, kar je last drugega«. Sicer pa Beccaria (2002: 128) ne dvomi, da je »najzanesljivejše, vendar težavnejše sredstvo za preprečevanje zločinov v tem, da izpopolnimo vzgojo«.

prav morda samo zato, da bi – kot menijo Varela et al. (2017: 364–365) – vzdrževal občutek lastnega enovitega jaza (ki se sicer v vsakem trenutku pojavi le v razmerju do nekoga ali nečesa drugega) in da torej ne bi izgubil opore pod nogami, ko se pred njim razpre brezno breztalnosti, brezjaznosti ali odsotnosti stabilnega temelja. Predstava o ekonomskem človeku, ki si bolj ali manj dosledno prizadeva maksimirati svoje koristi (kakor koli jih že razume), ni le teoretski konstrukt, marveč je globoko zasidrana tudi v vsakdanjih družbenih razmerjih. Videti je namreč dokaj ustrezen opis prevladujočih oblik menjavanja dobrin (in to ne le na trgu) in tudi načina, kako povprečen posameznik dojema samega sebe, druga človeška bitja in svoje medosebne odnose: racionalno, normalno in celo naravno je, da poskuša kar največ iztržiti iz tega, kar je njegovo, prodati lastno blago (vključno z delovnimi zmognostmi) čim dražje in kupovati dobrine, ki jih potrebuje, po čim nižji ceni. Heinrich (2013: 38) opozarja, da je za mnoge tovrstno razmišljanje in delovanje neizprosna eksistenčna nujnost: če hočejo preživeti, morajo upoštevati prevladujoča merila ekonomske racionalnosti, in če se tako vede večina, se nenehno obnavljajo družbena razmerja, ki temeljijo na blagovni menjavi, hkrati pa se krepi tudi strukturna in v subjektivnih dispozicijah ponotranjena prisila, da se vsakdo znova in znova obnaša tako. Zato je utemeljeno domnevati, da se tudi potencialni in dejanski kriminalci – če odmislimo dušeno motene ali bolne – odločajo racionalno (glede na dostopne informacije, izkušnje, intelektualne zmognosti in osebnostne lastnosti ali nagnjenja). Če so storilci večinoma razumni, hedonistični, individualistični, pragmatični in oportunistični subjekti (s krhko notranjo kontrolo in slabotnim moralnim kompasom), je upravičeno predpostaviti, da je na njihove izbire in dejanja mogoče vplivati s premišljeno manipulacijo situacijskih dejavnikov, ki spodbujajo, olajšujejo, odvrtačo, onemogočajo ali otežujejo uspešno realizacijo kriminalnega dejanja, ki (ali kolikor) je, podobno kakor druge človeške prakse, funkcija cene.

V kapitalističnem sistemu obstoj sebičnih in pohlepni posameznikov ni niti moralno niti politično problematičen. Ta družbena formacija namreč temelji na ločenih/izoliranih, koristoljubnih, medsebojno ravnodušnih zasebnih lastnikih in producentih, ki tekmujejo in menjavajo dobrine na trgu, ki jih hkrati nadzoruje in povezuje (»daj mi tisto, kar hočem imeti, in dobil boš tisto, kar potrebuješ ali si želiš«). Drugače je bilo v družbenoekonomskem sistemu s socialistično težnjo (ki je bila seveda še vedno podkletena z ekonomskimi, kulturnimi in moralnimi »materinimi znamenji« stare, buržoazne družbe), v katerem so bila produkcijska sredstva v skupnem (državnem ali družbenem) lastništvu, subjekti, ki so z njimi delali in jih (samo)upravljali, pa so bili še vedno zasebni lastniki svojih delovnih zmognosti, ki so zahtevali enakovredno plačilo (*quid pro quo*) za opravljeno delo. Lebowitz (2014: 62–

67) ugotavlja, da je iz tega trdoživnega strukturnega protislovja nastal resen politični problem, ki ga realno obstoječi jugoslovanski socializem – kljub uzakonjeni skupni lastnini stvarnih produkcijskih pogojev in delavskemu samoupravljanju – ni znal ali zmogetl rešiti. Namreč: kako uskladiti interese delavskega razreda (ali družbe) kot celote in ekonomsko racionalnost lastnikov osebnih produkcijskih pogojev (tj. delovnih zmoglosti), ki so poskušali bodisi maksimirati svoj dohodek za določeno količino (ali kakovost) dela bodisi minimalizirati količino (ali kakovost) dela za dani dohodek? A to še ni vse. Dodatna težava je bila, da dohodek podjetij ni bil odvisen samo od dela zaposlenih, marveč tudi od boljših ali slabših produkcijskih sredstev, do katerih drugi (še zlasti brezposelni) niso imeli dostopa. Za nameček pa je tržna konkurenca še okrepila egoizem članov delovnih kolektivov (v katerih je bil skupni interes delavcev, menedžerjev in tehničnih strokovnjakov zaslužiti čim več denarja), povečala ekonomske neenakosti, razkrajala družbeno solidarnost in poglobljala odpor do »odtujene« države, ker je z obdavčevanjem in pretiranim normiranjem dušila gospodarstvo ter neracionalno (ideološko ali politično) sprejemala investicijske odločitve. V tej luči zatorej ni presenetljivo, da je bilo stopnjevanje sebičnosti (posameznikov, skupin, kolektivov, občin in republik) tesno povezano tudi z množenjem protipravnega okoriščanja v škodo drugih, zlasti gospodarske ali poslovne kriminalitete, ki ji nadzorstveni (državni in še toliko manj samoupravni) aparati niso bili kos.²² Razlogi za relativno neučinkovitost preprečevanja in zatiranja tovrstnih pojavov sicer niso bili posebnost socialističnega sistema, saj so nasploh značilni za premoženjski kriminal belih ovratnikov,²³ na primer poklicna usposobljenost, vodstveni položaj, družbeni ugled ter ekonomska in (ne)

²² Pomanjkljivosti državnega in samoupravnega nadzorstva ter razloge za njihovo neučinkovitost pri preprečevanju in zatiranju gospodarske kriminalitete in kršenja delavskih pravic sta najnatančneje proučila Pečar (1976a: 246–248; 1976c: 102–104) in Deisinger (1976a: 254–256; 1983: 192–195). Avtorja sta še posebej opozarjala na neustrezno delovanje javnih tožilcev in preveč popustljivo ali razumevajoče sodstvo.

²³ Pečar (1975: 262–267) je v poglobljeni analizi dejavnikov protipravnega prilaščanja družbenega premoženja poudaril: a) liberalistično strpnost do »koristnih malverzacij«, ki je ustvarjala »ugodno družbeno ozračje za kršitve predpisov in poslovne morale«; b) krepitev individualnega in kolektivnega »podjetniškega interesa«, tj. teženj po pridobivanju dohodka, ki ni plod posameznikovega dela; c) inflacijo nenehno spreminjajočih se državnih in samoupravnih normativnih aktov; č) volčji boj za obstanek na konkurenčnem trgu; d) oblikovanje specifične menedžerske subkulture, ki je odobraval kršenje veljavnih norm in zasebno okoriščanje (»najdi se, kakor veš in znaš – v škodo družbe«); e) pohlepnost vodilnih in drugih privilegiranih kadrov (»kolikor več kdo ima, toliko več ima premalo«); f) posnemanje zahodnih poslovnih in trgovskih modelov; g) koncentracijo moči v rokah vodstvenih organov in h) neprimerno kaznovano politiko, ki je po vsej verjetnosti celo spodbujala nezakonito ravnanje.

posredno politična moč storilcev, strokovna pomoč pravnih, finančnih, knjigovodskih in davčnih svetovalcev, nejasne in spreminjajoče se normativne ločnice med sprejemljivimi in nedopustnimi pridobitniškimi praksami, težavnost dokazovanja krivde v kazenskem postopku, redke in navadno prizanesljive kazni, delovanje pod okriljem zakonsko varovane zasebnosti in poslovne tajnosti, v tujini²⁴ ali v (sub)kulturnem okolju, ki je naklonjeno specifičnim normativnim kršitvam ... Z vidika socialistične ideologije (in morale) ni bil problematičen le gospodarski kriminal belih in modrih ovratnikov, ampak zlasti postopno spreminjanje skupne lastnine v skupinsko, proces, ki ga je mogoče retrospektivno opisati kot prvo, pionirsko fazo poznejše politične in pravne likvidacije družbenega premoženja (kraje²⁵ ali kazni stoletja?).

4 Sklep

Eagleton (2013: 82) trpko ugotavlja, da je človeška zgodovina pravzaprav stanovitno, duhamorno in melanholično enolična. Trdovratni temelj te vélike zgodbe so garanje, pomanjkanje, nasilje, izkoriščanje in trpljenje. Dejstvo je tudi,

²⁴ Deisinger (1976b: 187–188; 1978: 78–79) ugotavlja, da se je nezakonito okoriščanje na področju zunanjetrgovinskega poslovanja ter uvažanja tehnologije in znanja (angl. *know-how*) izrazilo povečalo po uvedbi liberalnega gospodarjenja (po letu 1965), na primer ustanavljanje »črnih« (nedovoljenih) skladov v tujini, namerno sklepanje škodljivih pogodb, ponarejanje listin in sprejemanje podkupnin.

²⁵ Žnidaršič Kranjc (1990: 3–7) je v lucidni, daljnovidni analizi korenitih sprememb normativne ureditve v iztekajočih se devetdesetih letih prejšnjega stoletja ugotovila, da sta že Zakon o podjetjih in Zakon o prometu družbenega kapitala napovedala in omogočila skorajšnje usmrtnitev socialističnega sistema, utemeljenega na družbeni lastnini produkcijskih sredstev, delavskem in družbenem samoupravljanju ter regulaciji gospodarstva s tržnim mehanizmom in družbenim načrtovanjem (tj. zavestnim usmerjanjem) ekonomskih aktivnosti. Ključne novosti so bile: a) organizacije združenega dela so se morale v pomenljivo kratkem času preoblikovati v podjetja; b) temeljni cilj njihovega gospodarjenja je postal dobiček, in ne več dohodek; c) dopuščena je bila preobrazba družbene lastnine v zasebno, mešano in delničarsko, ne da bi bilo pri tem poskrbljeno za učinkovito zavarovanje vrednosti prej skupnega premoženja, ki je tako postalo lahek plen pohlepnih in tatinških menedžerjev in vodstvenih skupin, in č) družbena podjetja je bilo mogoče – običajno po mikavno nizki ceni – prodati tudi tujim pravnim in fizičnim osebam. Avtorica je že tedaj uvidela, da bo naglo povečevanje deleža zasebne in tuje lastnine prej ali slej privedlo do *de iure* in *de facto* vzpostavitve kapitalističnega sistema, mučilo pa jo je vprašanje, zakaj se je politična (partijska in državna) birokracija odločila za tako radikalno, pravzaprav kontrarevolucionarno družbenoekonomsko preobrazbo. Odgovor je našla v želji vladajočih, da povečajo svojo moč s pridobitvijo nadzora nad privatiziranimi produkcijskimi sredstvi, hkrati pa si zagotovijo še podporo nastajajočega kapitalističnega razreda.

da so ljudje večinoma pripravljeni dolgo prenašati in vzdrževati celo skrajno krivične in zatiralske režime, na primer zaradi tradicije, navajenosti, globoko zakoreninjenega nagljenja do »plavanja s tokom«, socializacije, ki posameznika že navsezgodaj pregnete in prepoji z vladajočo ideologijo, strahu pred negativnimi sankcijami, sle po preživetju, skrbi za odvisne družinske člane, občutene ali priučene neobgljenosti, drobcenih priboljškov, upanja na svetlejšo prihodnost, obljubljenih nagrad v tostranstvu ali vsaj v posmrtnem onostranstvu ... To po eni strani kaže na trdoživo, izčrpavajočo moč socialnih pritiskov in strukturnih prisil, po drugi strani pa na osupljivo prilagodljivost človeških bitij in njihovo motivirano odzivnost na zahteve družbenega in kulturnega »načela realnosti«. Glede na to si je nemara celo odveč zastaviti vprašanje, kako je mogoče, da nepreštevne množice ljudi – podrejenih državnih (političnih) in zasebnih (ekonomskih) oblasti – dejavno, ustvarjalno, pridno, krotko in trpno reproducirajo družbeni in zgodovinski sistem: a) v katerem ima – reci in piši – 26 najbogatejših Zemljanov toliko bogastva kot spodnja polovica človeštva (skoraj štiri milijarde ljudi); b) ki z nepopustljivo delovno mrzlico (in iracionalno vero v dobrodejnost produkcije zaradi produkcije) resno ogroža preživetje vrste *Homo sapiens*; c) ki zaradi imperativa brezmejnega akumulacije (in gonje za čim večjimi dobički) zaposlene »srečneže« sili v dolgoletno in naporno garanje, odtujeno in pogosto ne le družbeno nekoristno ali celo škodljivo, ampak očitno nesmiselno delo, in to navkljub osupljivemu povečanju produktivnosti, ki ga je omogočil vrtoglavi znanstveni in tehnološki napredek; č) ki ustvarja izjemne presežke, vendar za ceno ponižujoče revščine, brezposelnosti in odvečnosti naraščajoče mase človeških bitij; d) ki dopušča, da se naplenjeno bogastvo manjšine z anahronistično pravico dedovanja zakonito prenaša na naslednje rodove; e) ki prostodušno upravičuje izkoriščanje z izkoriščanjem (= profitom, ki si ga prilaščajo zasebniki); f) ki si prizadeva nadzorovati življenje ljudi v celoti, namreč v njihovem delovnem in prostem času; g) ki z manipulacijo, propagando in ustvarjanjem potrošniških želja čedalje bolj uniformira svoje zveste podanike; h) ki dovoljuje zasebnim, komercialno usmerjenim medijskim podjetjem, da javnosti narekujejo, kaj naj verjame (in si želi), jo vsakodnevno oskrbujejo z arhaičnimi ali apologetskimi političnimi stališči njihovih lastnikov ter jo zastrupljajo z vsakovrstnimi banalnostmi, predsodki, dnevnimi senzacijami in reklamami; i) ki sili države v tekmo v zniževanju obdavčitve korporacij in petičnežev, subvencioniranju kapitala in rahljanju delovne in okoljevarstvene zakonodaje; j) ki je sredstva zamenjal s cilji (ljudje se morajo podrežati potrebam gospodarstva, slednje pa zahtevam finančnih trgov) in k) v katerem je »preživetje vsake sedme osebe, posredno ali neposredno, odvisno od uspešnosti avtomobilske panoge« (Bauman, 2016: 201) in ki bi se morda celo sesedel, če bi usahnila potreba po nepretrganem razvijanju, izboljševanju in izdelovanju orožja ... Seveda

ni sporno, da se ljudje neredko upirajo, in to ne vedno neuspešno (pomislimo na državo blaginje,²⁶ glavni zgodovinski dosežek razrednega boja industrijskega, »fordističnega« delavstva), čeprav njihove zmage (tj. koncesije vladajočih) niso ireverzibilne, poleg tega pa vse prepogosto predrugačijo le pravni dizajn suženjskih verig, v katere so vključeni, in javni videz cvetličnih aranžmajev, s katerimi so njihovi okoli ideološko ali propagandno ozaljšani. Tudi dandanes smo priča raznovrstnim oblikam upiranja sistemskemu nasilju in krivični porazdelitvi dobrin, na primer gibanju rumenih jopičev, množičnim prizadevanjem za zmanjševanje ekološke škode in naraščajočemu odporu do vladajočih elit (bogatašev, kapitalistov in njihovih političnih delegatov v strukturah državne oblasti). Kljub temu se zdi, da v postmodernej kulturi prevladujejo malodušje, apatičnost, cinizem, kratkoročna usmerjenost (na tu in zdaj, saj je prihodnost videti preveč negotova in grozeča) in nesamozavestni občutek politične nemoči, ki najverjetneje izvira tudi iz klavnega vnebovzetja realnih socializmov ter skelečih spominov na nasilno zatrtje preteklih delavskih, sindikalnih, socialnodemokratskih, socialističnih, nacionalističnih ali populističnih gibanj in »malopridnih« režimov, katerih ključni zločin je bil, da so poskušali – proti volji svetovnih gospodarjev in v nasprotju s pravili kapitalistične (ali vsaj neoliberalne) »igre« – izboljšati položaj navadnih ljudi (»ljudstva«). Morda še pomembnejši razlog za okrepljeno defetistično razpoloženje je ocena, da je kapitalistični sistem nepremagljiv, in to ne le zaradi ekonomske, finančne, družbene, politične in ideološke moči vladajočih

²⁶ Graeber (2017: 153–155) opozarja, da moderna država blaginje ni stvaritev dobromislečih demokratičnih elit. Njene institucionalne zametke – na primer socialno zavarovanje, pokojnine, javne knjižnice in bolnišnice, brezplačne šole, društva za vzajemno pomoč in gledališča – so najprej vzpostavili sindikati, kooperative, sosedska združenja, delavske stranke in druge podobne organizacije, pogosto v okviru zavestnega revolucionarnega projekta »gradnje nove družbe v lupini stare«. Kancler Otto von Bismarck, ki je, prestrašen zaradi hitrega povečevanja politične moči delavstva, prepovedal socialistično stranko, sindikate in levičarske časopise, je od zgoraj ustanovil programe socialne države kot podkupnino, s katero naj bi si pridobil zvestobo delavskega razreda za svoj konservativni nacionalistični projekt. Socialna država je bila vseskozi trn v peti vladajočih razredov: a) ker se napaja z davki, tj. delom na novo ustvarjene vrednosti, ki je odtegnjena akumulaciji kapitala ali dobičkonosnim investicijam, in b) ker krepi socialnoekonomsko varnost delavcev, ki povečuje njihovo razredno/politično samozavest in pogajalsko moč, po drugi strani pa zmanjšuje strah pred negativnimi sankcijami, ki so v rokah zasebnih delodajalcev, kar precej oslabi njihovo nadzorstveno in disciplinsko oblast. Zato ni presenečenje, da je zmagovita neoliberalna ofenziva razdejala (okrnila in predrugačila) socialno državo, in to tako v kapitalističnem središču kakor tudi na postsocialistični (pol) periferiji svetovnega sistema. Močnik (2010: 196–199) meni, da je socialna država v tukajšnjem prostoru preživela (čeprav v oslABLjeni obliki) predvsem po zaslugi delavskih množic in sindikatov.

razredov, neomajne podpore zavidljivo nagrajevanih strokovnih kadrov in zastrašujoče sile lojalnih represivnih aparatov, marveč tudi zato, ker je zaradi svoje globalnosti (medsebojne povezanosti in soodvisnosti gospodarskih subjektov) in vrtoglavo visokega števila prebivalstva (katerega množenje ne pojenja) videti nadzorstveno neobvladljiv (ali pa je že preveč zavožen in pokvarjen, da bi ga bilo mogoče poboljšati) in ker so tudi nepreštevne množice bolj ali manj navadnih ljudi še vedno dokaj trdno pripete nanj s svojimi poklicnimi in materialnimi interesi, objektivnimi in subjektivnimi iluzijami, strahovi, verovanji v dominantne mite ali fikcije ter potrošniškimi praksami, željami, pričakovanji in upanji.

Literatura

1. Baggini, J. in Fosl, P. S. (2007). *The ethics. A compendium of ethical concepts and methods*. Oxford: Blackwell Publishing.
2. Bauman, Z. (2016). *Postmoderna etika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
3. Bavcon, L. (1977). Nekaj socioloških in kriminalno političnih pogledov na kriminaliteto in njeno preprečevanje v naši družbi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 28(1), 12–16.
4. Beccaria, C. (2002). *O zločinih in kaznih*. Ljubljana: Pravna fakulteta in Cankarjeva založba.
5. Bembič, B. (2012). *Kapitalizem v prehodih: Politična in socialna zgodovina Zahoda po drugi svetovni vojni*. Ljubljana: Sophia.
6. Bryan, D. in Rafferty, M. (2013). *Kapitalizem z derivati: Politična ekonomija finančnih derivatov, kapitala in razrednih odnosov*. Ljubljana: Sophia.
7. Deisinger, M. (1976a). Kazenskopravno varstvo samoupravnih pravic. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 27(4), 253–256.
8. Deisinger, M. (1976b). Kriminološke strani zunanje-trgovinskega poslovanja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 27(3), 184–188.
9. Deisinger, M. (1978). Odklonskost pri prenosu znanja in tehnologije iz tujine. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 29(3), 77–83.
10. Deisinger, M. (1983). Gospodarski kriminal v SR Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 34(3), 189–197.
11. Dekleva, B. (1977). Pomembnejše teorije učenja in disocialnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 28(4), 265–273.
12. Eagleton, T. (2013). *Zakaj je imel Marx prav*. Ljubljana: Modrijan.
13. Ellmers, S. (2017). *Svoboda in ekonomija: Teorija civilne družbe po Heglu*. Ljubljana: Sophia.
14. Galeano, E. (2011). *Narobe: Šola narobe sveta*. Ljubljana: Sanje.
15. Goodman, N. (1978). *Ways of worldmaking*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.
16. Graeber, D. (2014). *Dolg: Prvih 5000 let dolžništva*. Ljubljana: Založba / *cf.
17. Graeber, D. (2017). *Utopija pravil: O tehnologiji, neumnosti in skrivnih radostih birokracije*. Ljubljana: Beletrina.
18. Heinrich, M. (2013). *Kritika politične ekonomije: Uvod*. Ljubljana: Sophia.
19. Kirn, G. (2014). *Partizanski prelomi in protislovja tržnega socializma v Jugoslaviji*. Ljubljana: Sophia.
20. Lebowitz, M. A. (2014). *Socialistična alternativa: Resnični človekov razvoj*. Ljubljana: Sophia.
21. Lordon, F. (2010). *Capitalisme, désir et servitude*. Pariz: La fabrique éditions.
22. Marx, K. (1986). *Kapital, I*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
23. Močnik, R. (2010). Delovni razredi v sodobnem kapitalizmu. V G. Kirn (ur.), *Postfordizem: Razprave o sodobnem kapitalizmu* (str. 149–202). Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
24. Orwell, G. (2017). *1984*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
25. Pečar, J. (1975). Gospodarska poslovna odklonskost. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 26(4), 260–272.
26. Pečar, J. (1976a). Samoupravno delavsko nadzorstvo in kriminalnost. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 27(4), 241–252.
27. Pečar, J. (1976b). Neformalno (družbeno) nadzorstvo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 27(3), 189–199.
28. Pečar, J. (1976c). Državno in samoupravno (družbeno) nadzorstvo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 27(2), 98–109.
29. Pečar, J. (1978). Nekaj teoretičnih izhodišč glede nadzorstva. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 29(2), 83–94.
30. Pečar, J. (1990). Družinsko nadzorovanje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 41(1), 24–35.
31. Putnam, H. (1981). *Reason, truth and history*. Cambridge: Cambridge University Press.
32. Salecl, R. (1991). Oblast – nadzorovanje in disciplina. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 42(4), 307–315.
33. Samary, C. (2017). *Komunizem v gibanju: Zgodovinski pomen jugoslovskega samoupravljanja*. Ljubljana: Založba / *cf.
34. Sumner, C. (1997a). Social control: The history and politics of a central concept in Anglo-American sociology. V R. Bergalli in C. Sumner (ur.), *Social control and political order* (str. 1–33). London: Sage.
35. Sumner, C. (1997b). The decline of social control and the rise of vocabularies of struggle. V R. Bergalli in C. Sumner (ur.), *Social control and political order* (str. 131–150). London: Sage.
36. Supiot, A. (2013). *Duh Filadelfije: Socialna pravičnost proti totalitarnemu trgu*. Ljubljana: Založba / *cf.
37. Tamás, G. M. (2016). *Komunizem po letu 1989: Razprave o razredni teoriji, realsocializmu in Vzhodni Evropi*. Ljubljana: Sophia.
38. Todorov, T. (2009). *Duh razsvetljenstva*. Ljubljana: Studia humanitatis.
39. Varela, F. J., Thompson, E. in Rosch, E. (2017). *Utešeni um: Kognitivna znanost in človeško izkustvo*. Ljubljana: Krtina.
40. Villa, C. G. (2017). *Nova država za nov svetovni red: Mednarodni vidiki osamosvojitve Slovenije*. Ljubljana: Založba / *cf.
41. Wood, E. M. (2017). *Svoboda in lastrina: Socialna zgodovina zahodne politične misli od renesanse do razsvetljenstva*. Ljubljana: Sophia.
42. Završnik, A. (2010). Tehnično nadzorovanje vsakdanjega življenja – postdisciplinske teoretične perspektive. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 61(2), 178–190.
43. Završnik, A. (2017). Algoritmčno nadzorstvo: veliko podatkovje, algoritmi in družbeni nadzor. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(2), 135–149.
44. Žnidaršič Kranjc, A. (1990). Spremembe v razporeditvi lastnine in moči kot posledica sprememb v družbenoekonomskem sistemu. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 41(1), 3–11.

Practical and Theoretical Aspects of the Question of Control

Zoran Kanduč, LL.D., Senior Research Fellow, Institute of Criminology at the Faculty of Law, University of Ljubljana, Slovenia.
E-mail: zoran.kanduc@pf.uni-lj.si

The aim of this paper is to show that various forms of proactive and reactive control of undesirable and harmful phenomena cannot be considered problematic solely because of their ineffectiveness or unjustness, or because of the fact that they reproduce hierarchical structures of domination, exploitation and oppression, based on class, gender or other inequalities. The key problem is as follows: actual social formations are not able to autonomously control their own destinies. Instead, they allow control by exterior, objective, quasi-natural "economic laws", generated regularly by market competition. The first part of the text highlights the question of control regarding dominant webs of meaning, including conceptions of good and bad, being of particular importance also for criminology for they determine the normative borders of its scientific "objects". The second and central section deals with state, self-governing, and market mechanisms of social control within the Yugoslav social, political and economic system, and in the context of post-socialist restoration of capitalism. The last section refers to the social control of culturally unacceptable human motivations, particularly legally forbidden ways of satisfying individual desires.

Keywords: social control, socialism, capitalism, motivation, deviations

UDC: 343.9

Vednost in politika družbenega nadzorstva¹

Aleš Završnik¹

Razumevanje družbenega nadzorstva je tesno povezano z razumevanjem kriminologije kot znanstvene vede. Prispevek predstavi različne znanstvene vednosti, ki so vstopale v razumevanje in prakso družbenega nadzorstva na območju bivše Jugoslavije, pri čemer poudari psihološke teorije, tj. na človekovo duševnost usmerjene teorije, ki naj pomagajo agentom družbenega nadzorstva razumeti in preprečevati odklonska ravnanja. Z analizo prispevkov, objavljenih v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo, prikaže različne vidike družbenega nadzorstva in opozarja na različna razumevanja tega, kaj to je (in kakšno naj bi bilo) in povezanost osmišljanja družbenega nadzorstva s »politiko trenutka«. V drugem delu odgovarja na vprašanje, kakšne nadzorstvene študije so razvili pisci v sedmih desetletjih. V tretjem delu prispevek obravnava nadzorstveno politiko, ko se je ta začela oblikovati iz konkretnih pobud piscev, da bi v državi »strnili vrste« v prizadevanjih preprečevati kriminaliteto ali vsaj omiliti njene posledice na razumen in znanstveno podprt način, prizadevanja, ki se nadaljujejo skozi desetletja vse do danes.

Ključne besede: družbeno nadzorstvo, nadzorstvene študije, vednost, moč, skrb, kriminalitetna politika, zgodovina, razvoj

UDK: 343.9

1 Vednost v družbenem nadzorstvu: vstopanje drugih ved v razumevanje in izvajanje družbenega nadzorstva

Družbeno nadzorovanje kriminalitete je osrednje vprašanje kriminologije: »Morda bi lahko celo rekli, da je vsa kriminologija pravzaprav nekakšna veda o nadzorovanju« (Kanduč 1999a: 119), kar velja vsaj za dve veliki kriminološki šoli: pozitivistična kriminologija je izhajala iz enakega problemskega izhodišča kakor klasična kriminologija, tj. kako izoblikovati čim bolj učinkovit sistem formalnega nadzorstva nad nevarnimi posamezniki (Kanduč 1999a: 119). Na kaj (in kako) naj mehanizmi družbenega nadzorstva delujejo, da bodo zmanjšali kriminaliteto?

V Reviji za kriminalistiko in kriminologijo (RKK) so o kriminologiji izvirne vsaj naslednje misli: Pečar poetično sintetizira kriminologijo v »kralja brez kraljestva« (Pečar, 1974b), Kanduč pa jo razume kot »diskurz, v katerem je sporno vse, vključno s tem, kaj je – ali naj bi bila – kriminologija« (Kanduč, 1999c: 9). Družbenonadzorstveni odzivi so se zato spreminjali oz. spreminjalo se je avtorefleksivno razumevanje

»nadzornikov«, kaj je sploh »primerno« in »učinkovito« družbeno nadzorstvo, kaj je to, »kar deluje« pri praksi družbenega nadzorovanja, kaj so (in naj bodo) tarče nadzorovanja in katere metode/konteksti/družbeni odnosi generirajo nadzor. V RKK je to segalo od osmišljanja subjektov in prostorov družbenega nadzorstva (npr. nadzorna vloga društev, šole, družine, političnih organizacij, države do posebnih tarč nadzorstva (npr. nadzor nad ženskami) in načinov nadzorovanja (npr. z informacijsko tehnologijo).

O tem, kaj je spoznavno jedro kriminologije, je zgodnji eksistencialistični Zupančič (1972) ugotavljal, da kriminologija nima »ontološkega homogenega torišča« in si izposoja od drugih vednosti. Srčiko kriminologije je našel v psihologiji, ta je, meni, *genus proximum*, ki preveva vse kazensko pravo in zato tudi kriminologijo. Psihologija je tista veda, ki tvori samo jedro kriminologije skupaj s sociologijo (Zupančič, 1972: 238). Kriminologija je v tem podobna medicini, ker tudi ta izhaja iz jasne potrebe po določeni dejavnosti in tudi njen *raison d'être* ni spoznavno, pojmovno določeno območje (Zupančič, 1972: 237). V odsotnosti lastne metode je kriminologijo razumel kot »družbeno medicino«, ker »ne gleda, od kod prihajajo pojmi in teorije, temveč jo zanima samo uporabnost teh znanj« (Zupančič, 1972: 237). Kot medicina črpa iz kemije in biologije, kriminologija črpa iz psihologije in sociologije. Posebej je Zupančič čislal »kritično« kriminologijo kot antipod kriminologiji, ki jo je »foucaultovsko« razumel kot podpornico penalne oblasti, oziroma kot je pejorativno dejal Garland (1985) – kriminologija je »dekla oblasti«, pri čemer je imel v mislih prav specifično (administrativno) kriminologijo. Kritična

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta »Avtomatizirana pravičnost: družbeni, etični in pravni vidiki«, ki ga financira Agencija RS za raziskovalno dejavnost (št. J5-9347, 2018–2021).

² Dr. Aleš Završnik, znanstveni svetnik na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani in izredni profesor na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, Slovenija. E-pošta: ales.zavrsnik@pf.uni-lj.si

kriminologija v nasprotju s takšnim »foucaultovskim« razumevanjem kriminologije ugotavlja dejanske vzroke družbene patologije in kritizira družbeni red, ga »sili k popuščanju« (Zupančič, 1972), ta kriminologija je sredstvo za ozaveščanje »brezpravnih družbenih plasti, hkrati pa človekova akcija za 'lajšanje gorja'« (Zupančič, 1972: 243).

Ni se zato čuditi, da so v kriminologijo najbolj vstopale različne psihološke razlage posameznika-družbe-kriminalitete (pojmovanje posameznika in družbe je neizogibno soodvisno, z njim pa je implicirana tudi ideja o tem, kakšno naj bo nadzorstvo). Za začetek je nujno opozoriti, da pisanja o družbenem nadzorstvu v zgodnjih desetletjih odlikuje izjemno oseben izpovedni slog, ki globoko izpričuje osebnosti piscev, njihova pojmovanja družbe, posameznika in temeljni gnoseološki odnos do sveta. Če avtorji prispevkov ne bi bili navedeni, bi jih izdajal njihov »osebni podpis«. Tega za novejša besedila po prelomu tisočletja ni mogoče trditi, saj prispevki s konvencionalno strukturo IMRAD ne razkrivajo svojih stvarnikov v enaki meri. Ta obrat k »poznanstvenitvi« vednosti o kriminaliteti kriminologijo sicer (pri)bliža empiričnemu družboslovju, a jo oddalji od humanistike in »meta« naracije (npr. splošne teme o tem, kaj je družbeno nadzorstvo, kaj je kriminaliteta ipd., zamenjajo analize specifičnih problemov specifične kriminalitete v specifičnem času in prostoru). Kriminologija je eklektična veda glede na to, da uporablja vednost (metode, »zorni kot«, konceptualni aparat) številnih drugih družboslovnih ved, in tudi v nekem drugem oziru. Kot »kriminološka« štejemo tudi dela, ki so humanistika (npr. zgodovinsko-kriminološke analize, kot so Garlandova dela, in posebej »kulturna kriminologija«, npr. avtorjev, kot so Young, v RKK pa npr. Kanduč). Izpovedni slog zgodnjega obdobja zaznamuje »ptičja« perspektiva z veliko mero abstrahiranja, ki dopušča le sporadične reference na prakso družbenega nadzorstva v predmetnem času in prostoru. Na primer značilno Pečar o nadzorstvu nad kriminaliteto belega ovratnika le v oklepaju omeni podjetje Agrokomerc v povezavi z neformalno nadzorno močjo tiska, ki se je letu 1987 razpisal o »kriminalnih aferah velikih razsežnosti« (Pečar, 1988). Nazadnje, avtorji prispevkov svoje poglede na (ne)primernost in naravo družbenega nadzorstva pogosto vrednotijo s pogledi iz takratnih velesil, bodisi iz Sovjetske zveze, do katerih so pogosto kritični (npr. Bavcon (1977) izraža dvom v moč kriminalitete politike, da bi z ukrepi »od zgoraj navzdol« izničila kriminaliteto, ki naj bi na koncu odmrila, bodisi iz zahodnih držav (kritičnost do teh zasledimo pri Bavconu (1977), Pečarju (npr. 1973a) in Zupančiču (1974), ko v sedemdesetih in osemdesetih letih navajajo zahodno odtujenost, poblagovljenost in potrošništvo).

Homogenosti pogledov na družbeno nadzorstvo pri piscih v reviji ni. Nekateri avtorji implicitno izhajajo iz težnje,

da je treba krepiti družbeno nadzorstvo in s tem družbeni blagor in družbeno enotnost (Pečar, implicitno to izhaja iz več del, npr. 1973a), drugi zagovarjajo bolj individualnost in posameznika, ki naj se »obrani« družbe (Bavcon, 1972; Kobe, 1969; Zupančič, 1972). Na primer Bavcon (1972) poudarja, naj bo temelj družbenega nadzorstva »racionalen in svoboden« človek. Že zelo zgodaj izraža dvom o legitimnosti posegov države, da spreminja posameznikov značaj s sodobnimi medicinskimi in psihološkimi metodami. Odklanja »paternalistično« poudarjanje idej o (re)socializaciji in apelira na poudarjanje tistih osebnostnih lastnosti posameznika, ki ga »kažejo kot z razumom in svobodo izbire (svobodno voljo) obdarjeno bitje« (Bavcon, 1972). Upira se »globljemu diagnostičnemu in terapevtičnemu posegu v človekovo osebnost«, resocializacija mora biti pravica, ki jo lahko oseba tudi zavrne, delinkvent pa njen subjekt in ne le objekt. Podobno Zupančič (1972: 243) svari pred tiste vrste kriminologijo, ki omogoča »zlorabe in manipulacije s človekovo psihološko podstatjo«, saj je kriminologija »zmožna vsrkati metode, ki segajo veliko globlje v človekovo duševnost, ki jih dosti laže imenujemo manipulacija, ki v bistvu spreminjajo človekovo vrednotenje in temelj njegove nazorske naravnosti«. Vedenjske poboljševalne tehnike, indoktrinacija in »kondicioniranje vedenja« povzročajo »zaskrbljenost za človekove svoboščine in njegovo osebno neodvisnost« (Pečar, 1977a: 18).

Dialektika med osebnim in družbenim je, kot izhaja iz navedenega, v jedru razprav o družbenem nadzorstvu in se pri posameznih piscih tudi v času spreminja. Vendarle ni nenavadno, da je bila ravno psihologija oz. zrenje na človekovo duševnost dojeta kot »tarča« nadzorovanja, kar se v reviji izpričuje na več načinov: od analize tehnik vplivanja na psihološko »podstat«, npr. od diskusije o hipnozi kot možnem sredstvu eliminacije kriminalnosti (Napier, 1980) do bolj abstraktnih analiz raznih predstav o človeku v psihologiji in družbenem nadzorstvu (Dekleva, 1988). Pozneje si avtorji s teoretično (lacanovsko) psihoanalizo zadajo pojasniti vkulturacijo posameznika kot most med družbenim in individualnim prek ponotranjanja nadzora (glej spraševanja o tem, kaj lahko psihoanaliza ponudi kriminologiji pri Salecl, 1989). Teoretski aparat lacanovske psihoanalize je bil uporabljen za analizo serijskega in množičnega morjenja (Salecl, 1990) in za spraševanja o vlogi procesa ojdipizacije pri spoštovanju pravnih pravil (Završnik, 2005). Druga skupina avtorjev je »zajemala z vodnjaka« transakcijskoanalitične vednosti Bernejeve smeri in pojasnjevala posamične oblike kriminalitete, na primer Kmet analizo detomora (2008) ali analizo emocionalnega in spolnega nasilja (Kmet, 2009), Šugman Stubbs nefizično, psihično in čustveno nasilje (2010) in Muršič nasilje v medosebnih odnosih (2004) ter nasilno ravnanje in čustva voznikov avtomobilov (2010). Osredotočanje na posameznikovo duševnost je srčika številnih empiričnih študij o nasilnih storilcih, o nizki samo-

kontroli med študenti (Flere, 2005), o osebnostnih značilnostih ekstremno nasilnih storilcev (Umek, 2013), o vlogi samonadzora pri vključenosti v krog prestopniških vrstnikov (npr. Meško, Hirtenlehner in Bertok, 2015). Novejša spoznanja o predsodkih in stereotipih in nezavednih mehanizmih v človeških možganih se uporabljajo pri analizi sodniškega odločanja, posebno kognitivnih iluzij (Mihelj Plesničar, 2015). Zrenje na človekovo duševnost s koncepti in »pojmovnimi aparati« različnih psiholoških smeri in šol je tako osrednji del razumevanja tega, kako misliti in kako prakticirati družbeno nadzorstvo.

Poleg psihologije (v širšem smislu) je pri piscih prisotno zanimanje za »trde« naravoslovne znanosti in tehnologijo vse od sedemdesetih let naprej. Velika upanja in strahove je v začetnih desetletjih vzbujala možnost spreminjanja človeka s psihofarmakološkimi sredstvi. O znanstveni revoluciji Kobe (1969) v marksističnem slogu zapiše, da je razvoj kazenskega prava posledica ekonomskih odnosov (materialne baze), ki varuje povratno te odnose, in da bo imel »znanstveni in tehnološki napredek« posledice za kazensko pravo. Kobe (1969: 240) navaja dosežke, kot so: izkoriščanje atomske energije, skok v stratosfero, pristanek na Luni, presaditve človeških organov, biokemijo, genetiko, »ustvarjanje človeka po naročilu«, in se sprašuje, ali bo to uporabljeno človeku v korist ali za njegov propad. Ob tej »grozi napredka« zagovarja omejitve pronicanja teh spoznanj v mehanizme družbenega nadzorstva in te omejitve (lahko) določi kazensko pravo, ki ga razume kot »*de bonne guerre*« oz. »*magna charta hudodelcev*«, ki naj predvsem varujejo posameznika vis-à-vis državi, in poudarja varstveno (garantno) funkcijo kazenskega prava, ki je bila po drugi svetovni vojni inkorporirana v mednarodnih dokumentih. Tehnica, kjer je na eni strani vrednota varovanja družbe na drugi pa varovanje posameznika, se tako pri Kobetu (in Bavconu za razliko od Pečarja) nagne bolj k posamezniku (*inter alia*, v citiranih delih). Konkretno Kobeta na primer zanima, kakšna kazenskopravna vprašanja odpira presajanje človeških organov, in navaja, da mora pravo varovati pred »čisto subjektivnim in voluntarističnim razumevanjem svobode znanstvenega iskanja« (Kobe, 1969: 240), a ne sme normativno urejati vprašanj presaditve. Tveganje za kazensko odgovornost »ne sme postati Damoklejev meč, ki bi visel nad zdravnikom in hromil njegovo prizadevanje v bolnikovo škodo« (Kobe, 1969: 241). Etične norme posameznih poklicev niso dovoljšne poroštvo, da bo poklicni delavec ravnal v skladu z njimi, potrebno so pravni normativi podprti z ustreznimi sankcijami. »Poznanstvenje« boja zoper kriminaliteto, ki naj odstrani agresivnost v vsakdanji družbeni praksi služb javne varnosti in kazenskega pregona z uporabo narkotikov in drugih biokemičnih sredstev ter kirurških posegov, zato za Kobeta ni primerno. Znanstvena revolucija v boju zoper kriminaliteto je problematična z vidika razumevanja humanizma, »katerega jedro izraža aksiomatična misel »človek je v člo-

veku« (Kobe, 1969: 243). »Klinična kriminologija« – Kobe omenja kastracijo in sterilizacijo – omogoča zlorabe, kot mu kaže »praksa totalitarnih režimov« (vse to leta 1969).

Pečar (1974b) je po drugi strani izražal večjo fascinacijo nad znanstveno-tehnično revolucijo in bil (vsaj sprva) bolj kritičen, ker da ta »spreminja vsa področja družbenega življenja, a bore malo družbeno nadzorstvo«. Sledeč Marxu, da »bo blaginja čedalje manj odvisna od količine dela in čedalje bolj od znanosti in tehnologije«, podpira vpeljevanje »kibernetike in novih metod komunikacij, elektronskega nadzorstva in pridobivanja podatkov, laboratorijskega in skupinskega dela, rabi računalništva« (Pečar, 1974b: 274–275).

Kako razumeti in/ali spremeniti posameznika (in ne družbe) je bila ena izmed glavnih smeri nadzorstvene teorije (izjemi sta vsaj Pečar, 1973a; Tomšič, 1971) in kriminologija se je zgledovala po različnih vednostih, od psihologije, psihoanalize, do genetike in nevroznanosti idr. znanosti o življenju (Završnik, 2007). Sledeč Foucaultu je Salecl menila, da je za sodobno sodno prakso zločinec pomembnejši od zločina in zato »sodišče sploh ne more več delovati brez preiskovanja osebnosti, izpovedi, razlage zločina« (Salecl, 1989). To z gledovanje po različnih vednostih, ki ga izražajo prispevki v RKK, ponazarja znanstvena prodornost raziskovanja o delovanju »kriminalnega« človeškega telesa že od sedemdesetih let naprej. Na primer Cvetko, Zlokarniuk in Lazar (1961) z merjenjem elektrofiziološkega delovanja možganov (vseh) 121 delinkventnih mladoletnikov v vzgojno-poboljševalnem domu Radeče, Benderjevim testom (motorno projektivno tehniko, ko poskusna oseba preriše 9 slikic na list papirja, potem pa se slika ocenjuje po 50 kriterijih in iz njih sklepa na osebnostne poteze) in Wechsler-Bellevue inteligenčnim testom (za verbalno in neverbalno inteligentnost) potrdijo pomen diagnosticiranja in ugotavljanja osebnostne strukture mladoletnih delinkventnih oseb. Elektroencefalografija (EEG) v kombinaciji z drugima metodama ponuja »zadovoljiv indikator za določitev različnega tretmaja z delinkventno mladino« (Cvetko et al., 1961: 177). Na tej podlagi so se ti avtorji zavzeli za ustanovitev posebnega vzgojnega zavoda za populacijo, ki kaže »precejšnjo osebnostno prizadetost in dokaj tipične spremembe v elektroencefalogramu« (30–40 % zaprtih) (Cvetko et al., 1961: 177), a tudi izrazili dvom v zanesljivost podatkov glede EEG. »Tehnična revolucija« se je v RKK izrazila v osemdesetih letih še z objavami kromosomskih odklonov, genetika je prišla v ospredje skrbi na prelomu tisočletja (Bošnjak, 2002). Razumljivo se je še bolj odrazil napredek v znanosti o človeku v kriminalističnih člankih: o poligrafu (npr. Juratovec, 2003; Selič, 2003 2006; Sijerčić-Čolić, 1995); prstnih odtisih (npr. Trapečar in Kern Vinkovič, 2007); analizah DNK (Drobnič in Trapečar, 2005; Trapečar, 2014). Obsojenčevo telo je postalo vir dokazov in ponujalo/skrivalo resnico o zločinu.

Ob tem je zanimivo izražanje dvoma v raziskovanje možganov, ki je dobilo odsev tudi v RKK, v obliki svarjenja pred »vdorom empirizma« v normativno naravo kriminalitete. Pri analizi posameznikove svobodne volje se Jager (2006) sprašuje: »Ali naturalistična nevroznanost, ki tudi naše izkustvo najstva razlaga z iluzijo realnosti, pomeni, da bo koncept svobodnega subjekta iz 18. stoletja padel?« Podobno Zakelšek (2008), ko prikaže množico bioloških in psihosocialnih dejavnikov, ki na »pomemben način sooblikujejo osebnost posameznika in s tem vplivajo na vsebino njegove volje« in so onkraj posameznikovega nadzora. Nevroznanost in genetiko, ki sta začeli obujati pozitivistične biokriminološke smeri, je pozneje analiziral še Završnik (2007) in bolj podrobno vpliv nevroznanosti na kriminologijo Hafner (2014). Rdeča nit osmišljanja neobiokriminologije je svarilo pred skušnjava o domnevi »objektivnosti« spoznanj, ki da neizogibno izhajajo iz vpogledov v možgane. Na primer možganski prstni odtisi (spominske sledi) so si v predkazenskih postopkih hitro utrlji pot v sodne dvorane kazenskih sodišč v Indiji in ZDA, kjer so dobili dokazno veljavo, zato avtorji RKK svarijo pred novimi oblikami nadzora, ki lažno obljublajo, da je v biološki tvarini mogoče razkriti normativnost in zločin (Hafner, 2014; Jager, 2006; Završnik, 2007). O težavnosti ocenjevanja novih oblik vednosti, ki vstopajo v sodno dvorano prek izvedencev, zgovorno priča tudi članek o nerazumevanju znanstvenih dokazov s strani sodnikov (Frangež in Maver, 2013; Wójcikiewicz 2013).

To so bile različne oblike znanja in vednosti, ki so vstopale v razumevanje in prakso družbenega nadzorstva. Kako pa so avtorji razumeli družbeno nadzorstvo in ali lahko govorimo o posebnih nadzorstvenih študijah? Kakšna je ta vednost o družbenem nadzorstvu, npr. njeni objekti proučevanja, in katera vednost drugih znanstvenih ved vstopa v razumevanje družbenega nadzorstva?

2 Vednost o družbenem nadzorstvu: razvoj nadzorstvenih študij

Nadzorstvene študije je v 70. in 80. letih razvijal Pečar kot kombinacijo splošnih ugotovitev o nadzorstvu, ki jih je povezoval z družbeno-politično in ekonomsko realnostjo v skladu z razumevanjem, da je družbeni nadzor neizogibno del politične ureditve in »ujet v politiko trenutka« (Pečar, 1974b). V času preloma naproti ustavnim spremembam (zadnja Ustava SFRJ je bila sprejeta 21. 2. 1974) so se sistemske razpoke pokazale pri nadzoru »kriminalitete belega ovratnika«. Ta ni nevarna le za zaupanje v pravičnost in kazensko pravosodje, temveč za družbenopolitično ureditev kot takšno, je primerno diagnosticiral Pečar (1973a). Skozi očala Sutherlandovega pojma kriminalitete belega ovratnika, »ki je

nastal v drugačni družbeni ureditvi« (Pečar jo opredeli kot dejanja zgornjega družbenega sloja v zvezi s poklicno dejavnostjo, kjer je v ospredju civilna in upravna odgovornost), je analiziral kriminalno vedenje posameznikov iz »višjih plasti družbe, ki v razgibanem družbeno-gospodarskem življenju opravljajo dejanja, ki pogosto pomenijo zvičajno in protipravno prilaščanje raznih dobrin in vrednosti« (Pečar, 1973a). Takšna dejanja »prispevajo k nelikvidnosti in nestabilnosti ter hkrati povzročajo ne na delu temelječe socialno razlikovanje« (Pečar, 1973a), kar vodi v »neenakost in razraščanje porabniške miselnosti, razsipništvo, zajedalstvo ter mnenje, da predpisi veljajo predvsem za druge« (Pečar, 1973a: 27).

Žal Pečar (1973a: 27) manj analizira pojavne oblike te vrste kriminalitete, a kratko mednje uvrsti: »nelojalna konkurenca, poslovne izgube, prilaščanje zemljiške rente, špekulacije z zemljišči, dajanje časovno neomejenih ali simbolnih kreditov, prodaja delavcev, oškodovanje deviznih skladov, izmikanje carini in davkom, naložbe brez kritja«. Oblike so takšne, da obstajajo kljub spremembi režima še danes, s tem da so nekatere postale legalizirane, npr. špekulacije z zemljišči. Težavo za razraščanje kriminalitete takrat najde v nerazvitem »delavskem samoupravnem nadzorstvu« oziroma »notranjem nadzorstvu« v delovnih organizacijah. To je cenejše, demokratičnejše, »bolj humano, saj na ljudeh ne pušča toliko škodljivih posledic kot kazenski pregon in prostostne kazni« (Pečar, 1973a: 33). Krizo na začetku 70. let pripisuje oslajenemu (državnemu) nadzorstvu, ki se je »prelagalo navzdol« in bilo posledica »sproščanja« in neučinkovitosti vodilnih »sil in struktur«. Med ovirami za učinkovitost pregona kriminalitete belega ovratnika navaja več univerzalnih razlogov: pri »uradniškem kriminalu« ima domnevni storilec moč nad tistimi, ki bi ga morali nadzorovati; dejavnost je nevidna nadzornikom zaradi storilčevega slovesa, položaja in »zaslombe pri močnejših«, kar ustvarja prevelik razmik med nadzorniki in storilci; nezanimanje žrtev za oškodovanje, zlasti pri družbenem premoženju; družbena podpora motivaciji storilca, tj. »občutek storilca, da dela dobro« (na primer pri okoriščanju v imenu lastne organizacije, podobno kot ob vrednostni dezorientaciji pri prehodu v kapitalizem); uradne skrivnosti, ki vežejo »strukture med seboj«, da so zavarovane pred nadzornimi organi (podobno pozneje z absolutiziranjem pravice do zasebnosti in »bančne tajnosti«). Za učinkovitejši boj zoper kriminaliteto belega ovratnika je Pečar predlagal izoblikovanje sistema gospodarskih kaznivih dejanj (Pečar, 1973a: 36). Ta analiza družbenega nadzorstva nazorno prislika duh »prevratnih« 70. let (glej še Pečar 1974a, 1974b), ko je bilo pravosodje pod velikimi kritikami zaradi neučinkovitosti, političnosti in disfunkcionalnosti (ponovno pozneje).

Družbeno nadzorstvo *stricto sensu* je Pečar definiral kot »najrazličnejše institucionalizirane in neinstitutionalizirane

organizme in mehanizme, ki vplivajo na oblike in načine človekovega vedenja in ravnanja» (Pečar, 1973b: 141). V skladu z marksistično teorijo nadzorstva ga je delil na formalno in neformalno (prvo urejeno s pravom, vidno in organizirano, drugo »bolj nevidne oblike in načini socializacije, korekcije in pregleda nad vedenjem«, ki imajo na voljo »psihološka sredstva, s katerimi dosegajo konformizem«); pa tudi kot pozitivno in negativno (prvo nagrajuje, drugo kaznuje) oz. prisilno in prepričevalno; zunanje, notranje in samonadzorstvo. Namen družbenega nadzorstva je podrežati veljavnemu normativnemu režimu z omejitvami, napotili, zahtevami in pogoji, utrjevanje družbenih vrednot, socializacija/resocializacija, zastraševanje/kaznovanje in stigmatizacija/zaznamovanje. Družbeno nadzorstvo pa je v bistvu »pripomoček za stabilizacijo *statusa quo* v družbi« (Pečar, 1973b: 148).

Izmed glavnih značilnosti diskusij o družbenem nadzorstvu je bilo nenehno »kriziranje« njegovih nosilcev. To odstira neko (najbrž utopično) razumevanje moči sredstev nadzorstva in moči družbenega inženiringa. V »Problemih formalnega družbenega nadzorstva« (Pečar, 1974b) zasledimo »univerzalne« očitke, da formalno nadzorstvo ni kos »pravi« kriminaliteti in se ukvarja s kriminaliteto nižjih družbenih plasti. Močni so bili očitki o »eksploziji prava« kot odrazu prevelike vere v moč (»zunanje«) pravne regulacije (Pečar, 1974b). V seriji člankov v 70. letih so avtorji v RKK analizirali deontološka vprašanja nadzorovanja in spreminjanja vedenja (Pečar, 1975), stališča ljudi o sredstvih družbenega nadzorstva (Šelih, 1975), preverjanje uspešnosti družb nadzorstva (Vodopivec, 1976), državno in samoupravno nadzorstvo (Pečar, 1976a, 1978), neformalno družbeno nadzorstvo (Pečar, 1976b) in samoupravno delavsko nadzorstvo (Pečar, 1976c), socialno delo kot dejavnik formalnega družbenega nadzorstva (Pečar, 1977b). Analizirali so izbrane institucije družbenega nadzorstva, npr. družbenopolitičnih organizacij (Pečar, 1977c), in mesto žrtev v formalnem družbenem nadzorstvu (Pečar, 1979). V seriji člankov v zadnjem desetletju 20. stoletja pa še o družinskem (Pečar, 1990a), neformalnem nadzorstvu (Pečar, 1990č), nadzorovanju v šolstvu (Pečar, 1990b) in nedržavnem posredovanju pri konfliktih (Pečar, 1990c).

Od vsega začetka se avtorji v RKK zavzamejo za načrtovanje raziskovalnega dela o formalnem družbenem nadzorstvu in izrabi vseh zmogljivosti znanosti za doseganje namenov nadzorovanja. Očitki o premalo posluha političnih odločevalcev za izsledke znanosti so stalnica. »Ali je mogoče ob eksploziji znanja o človeku dopustiti, da se nadzorne vloge družbe ne opirajo na novejša spoznanja družbe o sebi škodljivih pojavih?« se je retorično spraševal Pečar (1977a). »Poznanstvenitev« nadzorstva v 20. stoletju z vplivi tehnologije in medicine, ne le »starih« sociologije, psihologije, antropologije, temveč z znanji kibernetike, filozofije, matematike,

genetike, biokemije, nevrofiziologije, psihofarmakologije ter fonoskopskih ipd. analiz telesa, bi morale dobiti jasnejši odmev v družbenem nadzorstvu (Pečar, 1977a). S takšno vizijo raziskovanja prejmejo nadzorstvene študije v osemdesetih filozofsko poglobitev: kako sploh razumeti družbeno nadzorstvo, se je spraševala Salecl v seriji člankov, ko je analizirala vlogo šole v družbenem nadzorstvu (Salecl, 1986), vlogo družinske vzgoje (Salecl, 1987) in spremembe nadzorovanja v »zaščitniški« državi (Salecl, 1988). Glede nadzorstvene vloge šole kot temeljnega mehanizma družbene reprodukcije je izhajala iz Althusserjevih »ideoloških aparatov države«, po kateri šola ni nikoli ideološko nevtralna. Šola v svoji »pomoci otrokom na poti k svobodi« (Salecl, 1986) izvaja prikrito ideološko nadzorovanje oziroma simbolno nasilje prek »skritega kurikuluma«, skozi šolski program reproducira oblast vladajočega razreda (sklicujoč se na Bourdieua in Passerona): »Pedagoški proces venomer prikriva svojo objektivno resnico, ki je v reprodukciji razmerij dominacije« (Salecl, 1986: 307). Vendarle Salecl hkrati opozori na ambivalenten odnos med šolo in državo: država res vzpostavi (»negativen«) nadzor, a javno šolstvo z nacionalno državo šele nastane, omogoči dostop do znanja množicam (»pozitivnost« nadzora). Glede nadzorstvene vloge družine Salecl (1987) pokaže, kako vse družbe težijo k nadzorovanju družine, prek katere onemogočajo odklonsko vedenje otrok, a z moderno državo neformalne mehanizme svetovanja staršem (v rokah zlasti duhovščine) nadomesti »institucionalizirana zgradba«: socialne službe, mladinsko sodstvo, specializirano zdravstvo, česar (ponovno) ni mogoče enoznačno ovrednotiti kot »napredno« ali »zaturalno«. Spremembe v vzgoji, posebne oblike pomoči otrokom, terapevtske institucije itd., je treba razumeti na premici od kontrole do skrbi. Tretjič, Salecl (1988) nadzorstvo analizira v luči razmaha države blaginje, ki se osredotoča na obvladovanje tveganj z mehanizmi »zavarovanja«. Prehod iz liberalizma v državo blaginje razume kot prehod iz odgovornosti k zavarovanju, kjer nezgoda ni več definirana kot krivda, temveč kot tveganje. Socialno pravo je »pravo koristi«, ki služi pomirjanju socialnega konflikta in deluje kot garant socialnega reda (Salecl, 1988: 295).

Leta 1987 se je tisk (»četrti veja oblasti«) »lotil kritičnega pisanja o družbenih deformacijah, deviantnosti in kriminalu, ne oziraje se na družbenopolitično moč nosilcev« (Pečar, 1988: 35–36). Vstopil je bolj odločno v mehanizme formalnega družbenega nadzorstva in Pečar je navajal, da je prevzelo tudi »represivno« vlogo – »kaznuje z zaznamovanjem« in »nadzoruje z razvrščanjem« (Pečar, 1988: 43). V drugi polovici 90. let, ko je odigral pomembno vlogo pri razpadu države, je tisk analiziral teme, »ki so bile še do nedavnega močno nezaželene, ker se je loteval problematiziranja posameznikov iz višjih družbenih plasti [...] v gospodarstvu in politiki«, in odpiral »vprašanja iz preteklosti in vsebine našega

družbenopolitičnega sistema« (Pečar, 1988: 43). S pisanjem o »kriminalnih aferah velikih razsežnosti (npr. Agrokomerc)« in »s posredovanjem nekaterih dogodkov iz preteklosti in v okviru »zgodovinskega spomina«, zlasti na Slovenskem, [si je tisk] pridobil veliko simpatij javnosti« (Pečar, 1988: 38). V skladu s spoznanji takratne komunikološke znanosti so tako kriminologi pravilno ugotavljali moč sredstev »množičnega komuniciranja«, ki bo polno zasijala v prihajajočih desetletjih z internetom in spletnimi družbenimi omrežji: tisk je venomer omogočal množično manipulacijo (»kriminogena« vloga), a tudi kot »pokrovka« imel utrditveno vlogo, omogočal »kontrolizacijo vedenja« (Pečar, 1988) in ohranjanje »statu sa quo« v razdelitvi družbene moči. Pečar (1988: 35) je tedaj konstatiral, da so množična občila »le redkokdaj nevtralna, ponekod so močno politizirana in zato lahko pristranska«, še pomembneje pa je to, da vedno vplivajo na to, kako »vsiljujejo načine mišljenja, propagirajo določene vedenjske vzorce«. In to je ključno, množična občila delujejo na samonadzorovanje in ocenjevanje drugih, opravljajo različne družbeno-etične nadzorovalne vloge, a danes podpirajo še identitetno oblikovanje, vstopila so v oblikovanje subjektivnosti, sploščila komunikacijo. Če je bilo v »kriminološki komunikologiji« takrat sporno »zgoj« to, da nekateri tisku poskušajo dajati navodila, kako pisati o kriminalu (Pečar, 1988: 40), so v drugem desetletju 20. stoletja spletna družbena omrežja z manipulacijo uporabnikov za politične (poljubne) namene pokazala svojo nadzorstveno moč spreminjati čustva in politično okuževati. Kritika, ki jo takrat zoper tisk uperil Pečar, češ da se je tisk »preveč udinjal državnim in političnim oblastem, ki so ga uporabljale kot svoj medij« (Pečar, 1988: 41) in bil »dirigiran od politične partije na oblasti«, »prinašal informacije skladno z njenim programom oz. »politiko trenutka«, ki pogosto nima pred seboj dolgoročnih ciljev, programa, ampak vsakdanji boj« (Pečar, 1988: 42), ostaja v pluralnem političnem sistemu še vedno aktualna.

V nadzorstvene študije so z osamosvojitvijo 1991. leta vstopili novi subjekti, žrtve in »zamorčana polovica«. Nikolić-Ristanović (1991) je v analizi družbenega nadzorovanja žensk ugotavljala, da se družbeno nadzorstvo »trudi, da bi žensko prevzgojilo v pasivno, ubogljivo osebo«. Način, čas in motivi storilk kaznivih dejanj določajo »učenje tradicionalnih vlog in družbena pričakovanja, da se bo ženska obnašala skladno s priučenim podrejenim položajem v družbi«. Hkrati je ugotavljala, da v izrečenih kazenskih sankcijah med moškimi in ženskami ni bilo bistvenih razlik in da bolj kot spol določa storilstvo družbeni sloj: nižji sloj generira storilke in storilce v večji meri kot višji. Kritična je bila do kriminologije, ki se za žensko kriminaliteto »ne zanima« in se omejuje »na opombe pod črto v sestavkih o moški kriminaliteti« (Nikolić-Ristanović, 1991: 16). Prepoznava »somatizacijo« (bistveno predoločeno s telesnimi značilnostmi) in »domestikacijo«

kriminalitete žensk, vračanje k razlagam s kromosomsko teorijo in usmerjenost k spreminjanju ženske (in ne družbe). Ugotavljala je, da se »pretežno patriarhalna družba« v ženski kriminaliteti odraža tako, da so ženske pogosteje storilke nenasilnih kaznivih dejanj, povezanih z opravljanjem specifičnih družbenih vlog, njihove žrtve so družinski člani in sorodniki, sosedje, znanci, kraj dejanja pa dom oziroma bližina doma. Podobno je demistificirala zatrjevano »socialistično« enakost med spoloma Filipčič (2000) s pisanjem o mitih o družinskem nasilju. Edino povezavo med kriminaliteto žensk in emancipacijo je Nikolić-Ristanović našla v povečanih potrošniških aspiracijah žensk, a tudi te aspiracije so bile omejene le na tradicionalno žensko vlogo (obleka, nakit, družinski standard – ženska je prva v skrbi za dom), kar razloži z Mertonovo teorijo pritiska (kriminaliteta vznikla zaradi neskladnosti med potrebami/željami in pomanjkljivimi možnostmi za njihovo uresničevanje). Nikolić-Ristanović (1991: 25) je zato takrat odločno menila, da za emancipacijo ni bilo ne materialnih ne ideoloških pogojev: »Resnična emancipacija je obšla večino žensk, kljub formalno razglašani enakopravnosti z moškim.«

Nadzorstvene študije so v devetdesetih letih obogatili novi avtorji, npr. Kotnikova (1991) je analizirala vlogo družtev pri nadzorovanju, Kanduč s primerjalnimi teoretičnimi analizami (Kanduč, 1999a), Pečar pa je analiziral več posameznih vidikov, npr. združevanje kot obliko nadzora (Pečar, 1991a), nadzor pri delu (Pečar, 1991b), samopomoč kot nadzor (Pečar, 1992), državni nadzor (Pečar, 1994), nadzor v povezavi z notranjo varnostjo in demokracijo (Pečar, 1995) in nadzor organizirane kriminalitete (Pečar, 1996a). Tema kriziranja nadzorstvenih institucij je bila vse od Zupančiča (1974) osrednji *le fil rouge* tudi v pisanih Kanduča. V analizi krize kaznovanega sistema se je Kanduč (1993) spraševal, zakaj zapor »ne deluje, a še vedno obstaja«. Kritičen je bil do izginjanja teorije v kriminološkem polju: ta »postaja nezaželena«, izganjajo jo v imenu »empirizma, pragmatizma ali revolucionarnega diskurza« (Kanduč, 1993: 348). Kanduč je podvomil o »zadnji veliki« ideologiji kaznovanja, ideologiji tretmaja in družbenega inženiringa preteklih desetletij in zrelativizira škodo, ki izvira iz kriminalnih pojavov. Kriminalitetna politika dobi zasuk v perspektivi: »Temeljne dobrine (oziroma potrebe v obstoječem družbenoekonomskem sistemu [...] niso ogrožene zaradi kriminalnih pojavov [...], ampak v neprimerno večji meri zaradi docela normalnega [...] delovanja kapitalistične družbe oziroma zaradi raznovrstnih oblik »strukturnega nasilja«, ki so neogibno pogoj njenega obstajanja« (Kanduč, 1993: 351). Ta marksistična nadzorstvena teorija se osredotoča torej na represivno naravo nadzora in ga utemeljuje na razrednem boju – ključni element razrednega boja je uveljavljanje ideologije vladajočega razreda, kar dosega neposredno prek formalnega in posredno prek neformalnega družbenega nadzorstva.

V skladu s tem razumevanjem družbenega nadzorstva kot sredstvom razrednega boja Kanduč razume tudi varnostno politiko in zrelativizira oz. postavi domet prizadevanju represivnih institucij. Varnostna politika naj bo prvenstveno preventivna in tudi del vsake druge državne politike: »v bistvu ne govorimo – ali vsaj ne bi smeli govoriti – o neki posebni »politiki« (s posebnimi nosilci)« (Kanduč, 1996: 340), in nadaljuje, »da je v dani družbenopolitični [...] »konstelaciji« pravzaprav le malo (nemara pa celo nič) upanja, da bi se družbeni razvoj v bližnji prihodnosti zasukal v smer manj kriminogene oz. bolj pravično (se pravi pravno) in bolj napredno urejene družbe« (Kanduč, 1996: 340). Večina kriminalitetno preprečevalnih ukrepov »ni v »pristojnosti« policijskega in pravosodnega aparata« (Kanduč, 1996: 341). Vzroke »problematičnega pojava« (Kanduč, 1996: 342) »naddoločajo globalna družbena struktura in osrednji družbeni procesi«, »simptomi« širših družbenih problemov, zato »policija in pravosodje nanje – v smislu preprečevanja – tako rekoč »po definiciji« ne moreta vplivati« (Kanduč, 1996: 342). V tej »konstelaciji« so njihova prizadevanja pretežno le »kozmetična«.

Kanduč (1999a) ob neizprosni kritiki kapitalistične »konstelacije« temeljito analizira novejšo angloameriške kriminološke teorije o družbenem nadzorstvu, avtorje, kot so Reiss, Nye in Reckless, ter Hirschijevo teorijo o družbeni vezi. Njegova »zasluga« je, da te teorije vstopijo v slovenski kriminološki prostor na njemu lasten/avtentičen »prevod«. Osrednje vprašanje družbenega nadzorstva po teh teorijah je, navaja Kanduč (1999a), zakaj večina ljudi ne krši kazensko-pravnih norm. Reiss, Nye, Reckless in mnogi drugi zagovorniki teorije o družbenem nadzorstvu praviloma razlikujejo zunanje in notranje razsežnosti družbenega nadzorstva in poudarjajo, da so notranji nadzorstveni mehanizmi pomembnejši. Podobno se Hirschi oddalji od sociološke tradicije, a tudi dvomi o pomenu ponotranjenja pravil, ki da jamči za konformno vedenje. Človek ni predvsem moralni subjekt, ampak moralni oportunist. Ljudje se razlikujejo po tem, kolikšno pozornost (»težo«) namenjajo moralnim spremenljivkam. Za Hirschi je odklonsko (in kriminalno) vedenje predvsem posledica oslABLJENE (ali pretrgane) vezi (angl. *social bond*) med posameznikom in družbo. »Družbeno nadzorstvo« se nanaša prav na ta moralni »pritisk«, družbenopsihološke »mehanizme«, s katerimi člani družbe vsiljujejo drug drugemu konformno vedenje (Kanduč, 1999a).

Za nadzorstvene študije pride do pomembnega premika v 80. letih, ko se razvijejo nadzorovalne »strategije«, ki se odpovedujejo vplivanju na dejanske in možne kriminogene dispozicije (bodisi s kaznimi bodisi s pozitivističnimi ukrepi), kar se odraža v situacijski kriminologiji. Ta si prizadeva nadzorovati kazniva ravnanja predvsem z vplivanjem na okoliščne kaznivih dejanj, boljšim zavarovanjem možnih »tarč«, zmanj-

ševanjem priložnosti za (uspešno) izvršitev kaznivega dejanja in povečevanjem tveganosti kriminalnega vedenja. V to skupino sodi tudi »aktuarska« kriminologija, katere nadzorovalni model ni več usmerjen k nevarnim posameznikom, ampak k nevarnim družbenim skupinam. Cilj ni kaznovati ali poboljševati posameznih prestopnikov, ampak upravljati nevarne skupine na ekonomsko racionalne oziroma »pragmatične« načine (z upoštevanjem koristi in stroškov) (Kanduč 1999a).

Situacijske kriminološke teorije so pragmatične in opuščajo iskanje globljih družbenih določilnic kriminalitete. Kanduč (1999b) in Meško (1996) vanje umestita teorijo rutinskih dejavnosti (Cohen in Felson), strateško analizo kriminalitete (Cusson), kriminologijo okolja (Jacobs, Newman, Jeffery) in splošno teorijo o kriminaliteti (Hirschi in Gottfredson s poudarkom na nizki samokontroli in slabi družinski socializaciji kot glavnima viroma kriminalitete). Te teorije so v veliki meri »podprle« specifičen odgovor na kriminaliteto s tehnološkim okrepitvijo družbenega nadzorstva: vpeljava informacijske tehnologije, na primer varnostne kamere in nadzor javnega prostora, biometrične oblike nadzorovanja, nadzorstvo velikih informacijskih sistemov v EU (Eurdac, SIS II, VIS itn.), kar v RKK problematizira Završnik (2010, 2017).

Vse večji pomen, ki ga je v družbi dobil tehnološki razvoj, je privedel do sprememb v načinu, kako se izvaja nadzor, kar je v tujini izzvalo renesanso nadzorstvenih študij (v ožjem pomenu) (angl. *surveillance studies*). Tu izstopa premik »k površju«, ki ga je teoretizirala »situacijska kriminologija« in kriminologija okolja (med prvimi pa Jeffery s »Crime Prevention Through Environmental Design« že leta 1971). Ob povečanju vpliva informacijske tehnologije na vsa področja družbenega življenja v »digitalni družbi« je Završnik (2010) analiziral te premike nadzora k »površju«, ki se odmikajo od »foucaultovskega« discipliniranja posameznikove »duše« k telesu. Te postdisciplinske teoretične perspektive se v RKK reflektirajo pri teoretiziranju prehoda iz »foucaultovske« disciplinske družbe v »deleuzevsko« družbo nadzora že več kot desetletje prej (Salecl, 1991), a konkretne obraze je ta prehod pokazal pozneje. Ob odpravi mejnega nadzora na notranjih mejah, ko je Slovenija leta 2007 formalno postala del schengenskega območja, je Mozetič (2009) ugotavljala, da takšna odprava meja prinaša nove načine poostregega nadzora nad nezakonitimi migracijami in spreminja raven varovanja zasebnosti v državah pogodbenicah zaradi uvajanja »izravnalnih ukrepov«. Menila je, da notranji mejni nadzor v resnici ne izginja, pač pa postaja deteritorializiran, nepredvidljiv in razpršen, kar spreminja pojmovanje zasebnosti in je znak prehoda iz disciplinske družbe v družbo nadzora.

Informacijska tehnologija je omogočila nove kršitve (npr. kibernetško kriminaliteto), organom pregona pa ponudila

tudi nove metode preprečevanja in odkrivanja v smislu izvajanja »novega« družbenega nadzorstva. V RKK se to pokaže na primer v članku o kartiranju kriminalitete in uporabi geografskih informacijskih sistemov (GIS) kot nove metode za analizo kriminalitete. Eman, Györkös, Lukman in Meško (2013) predstavijo konkretno aplikacijo uporabe GIS za analizo premoženjske kriminalitete v Sloveniji z uporabo analize kriminalnih žarišč za leto 2010 v dveh največjih slovenskih mestih in posebni projekt Krimistat.si, kjer sta bili policijska statistična podatkovna baza in aplikacija *Google maps* združeni z namenom izdelave nove spletne aplikacije. Nove oblike nadzorovanja predstavlja nadaljnja avtomatizacija nadzorovanja v drugem desetletju 21. stoletja, kar vstopi v splošno družbeno zavest po razkritjih E. Snowdna o »masovnem nadzoru« v letu 2013. Nadzorovanje se v družbi velikega podatkovja (angl. *big data*) izvaja (pol)avtomatizirano, masovni podatki se osmišljajo z algoritmi. Ta »avtomatizacija nadzora« (Andrejevic, 2019) oz. »algoritmčno nadzorstvo« je vstopilo v različne domene nadzora potrošnikov in državljanov (Završnik, 2017) in že spreminja delovanje demokracij (Scola, 2018). Zlasti nadzorovanje internetnih uporabnikov (npr. prek spletnih družbenih omrežij, brskalnikov in »piškotkov« pri brskanju po internetu) je omogočilo politično manipulacijo (mikro oglaševanje, ukrojeno posameznemu naslovniku), kot je razkril »škandal« Cambridge Analytica v letu 2018, ki je vplival na ameriške predsedniške volitve v ZDA leta 2016 (izvolitev D. Trumpa) in na referendum o članstvu Združenega kraljestva v Evropski uniji (»Brexit«) (na katerem so izglasovali izstop Združenega kraljestva iz EU) istega leta.

3 Politika družbenega nadzorstva: primer kriminalitetne politike

V zapisu o zasedanju posvetovalne skupine OZN za preprečevanje kriminalitete in postopek z delinkventi leta 1968 je Bavcon (1968) predlagal, da preprečevanje kriminalitete postane sestavni del nacionalnega razvoja in »kriminalna politika« postane enakovredna drugim družbenim (ekonomski, socialni, zdravstveni ...) politikam v družbi. Kritičen je bil do »spontanosti« pri inkriminiranju – podlaga naj »ne bo intuicija, navdih in tradicija, temveč raziskave« (Bavcon, 1968: 180). Ta politika naj bi postala »vedno bolj humana« (Bavcon, 1968: 192). Posebej je problematiziral težave prenosa znanstvenih spoznanj v prakso in pokritiziral sistem znanstvenega financiranja, ki mora biti neprekinjeno in brez apriornega nezaupanja do znanstvenikov. Vsebinsko je kot glavna vprašanja poudaril uporabo novih vrst kazni, tj. zamenjavo prostostnih kazni z varnostnimi ukrepi, kot je zdravljenje alkoholikov in narkomanov, humanizacijo pri izvrševanju kazni in prodor idej o resocializaciji obsojencev (postopek z obsojenci naj bo priprava in usposabljanje za življenje na prostosti v luči razu-

mevanja, da je resocializacija samostojna stroka). Za ta namen je predlagal posebno izobraževanje in vzgojo kadrov, npr. v kurikulumu rednega šolstva, pozornost pri izboru in določitvi primerne statusa osebja. Predlagal je tudi dekriminacijo nekaterih ravnanj, npr. v povezavi s prekinitvijo nosečnosti ali »seksualnih deviacij« (prešuštva in homoseksualnosti).

Pred izrecnim zavzemanjem za posebno obliko (družbene) politike je kriminalitetno politične razmisleke zaslediti vsaj v dveh besedilih iz šestdesetih let. Pečar (1960: 2) je za preprečevanje kriminalitete jasno izrazil, da je to »izvenpravna dejavnost« v smislu, da je z drugimi politikami mogoče in treba preprečevati kriminaliteto in naj se težišče »boja s kriminaliteto« prenese na »širše zasnovano družbeno preprečevanje« kot temelj »humanistične kriminalne politike« (Pečar, 1960: 249). »Bolje preprečevati bolezni kot jih zdraviti,« je menil in analogno z medicino razlikoval med primarno, sekundarno in terciarno preprečevanje.

Velik pomen preventivne kriminalitetne politike se je v šestdesetih letih odrazil v vplivnem Gibanju za družbeno varstvo, nastalo leta 1947. Gibanje je navdihovalo tudi pisce v RKK »zaradi ideološke strpnosti in zaradi praktičnih kriminalnopolitičnih ukrepov [je] osvojilo kriminologe po svetu« (Bavcon, 1960). Njen cilj je bil »zamenjati prepričanje z večjim številom preventivnih, kurativnih in po potrebi tudi represivnih ukrepov socialnoekonomske, mentalnohigien-ske, zdravstvene, vzgojne in drugačne narave« (Bavcon, 1960: 116). Bavcon je v gibanju prepoznal »nekaj novega«, »novi odnosi med ljudmi, ki bi, razviti in ukoreninjeni v ustrezen družbeni sistem, v celoti pristajali socialistični družbeni ureditvi« (Bavcon, 1960: 117).

Posebna dejavnost kriminalitetne politike, ki v preteklem stoletju vsaj v RKK ni dobila večje obravnave, a je danes v »dobi velikega podatkovja« izjemno napredovala pod imenom »*Horizon scanning and foresight*«, je bila futurologija (znanosti, ki »proučuje sedanost, da bo lahko razmišljala o prihodnosti«). Edina izjema je prispevek Pečarja (1970), ki se je spraševal, kako razmišljati o prihodnosti na podlagi »kopičenja znanja« in »obdelovanja podatkov«, kakšne socialne spremembe bodo »prinesle tehnične inovacije ob splošni avtomaciji in kibernizaciji« in kakšne so implikacije za kriminaliteto. Omenil je tudi začetek *think-tankov* (takrat imenovanih *Think factories*), kot ga predstavlja Rand Corporation, ki se je razvila za dolgoročno načrtovanje prihodnosti orožja, zasluge pa je imela/ima pri ameriškem vesoljskem programu, razvoju računalništva, interneta in umetne inteligence. Med napovedmi, ki so se uresničile, je Pečar navedel pomen matematike in programerjev (»poklica prihodnosti«), med značilnostmi družbe pa populacijsko eksplozijo; večjo ekonomsko neenakost; urbanizacijo (glej več v Davis, 2009). Uresničile (in

presegle) so se napovedi, povezane s spremembami prometa (letečih ploščadi in medplanetarnih poletov sicer še nismo dočakali); komunikacijami (»informativna tehnika naj bi dosegla najmočnejši množični vpliv«; povečano vlogo računalnika (»družbe, ki ne začnejo množično uporabljati računalnikov, nujno zaostajajo v znanosti, tehnologiji, gospodarstvu«), umetne inteligence, nacionalnih računalniških omrežij, robotov in robotskih čutil. Kljub kritiki, naj družbeno nadzorstvo v večji meri uporabi tehnološki napredek, je Pečar navajal, da bo izboljšana nadzorovalna tehnika zbirala neverbalne podatke in pomagala policiji. Pri tem je zanimivo ugotavljal, da se več napovedi nanaša na materialni svet in ne na duhovni napredek. V razpravi o implikacijah novosti na odklonskost je izražal skrb, da bo svet še bolj razdeljen na bloke, ideologije, družbene sisteme. Negativni vplivi množičnih komunikacij, ki bodo v postindustrijski potrošniški družbi prinašali »bistvene socialne spremembe in konflikte« (Davis, 2009: 258), se uresničujejo. Orodja za analizo »občutenja« uporabnikov spletnih družbenih omrežij se že uporabljajo za manipulacije, kot je pokazal eksperiment s prikrivanjem novic, ki je spremenil občutenje (angl. *emotional contagion*) 700.000 uporabnikom Facebooka (Kramer, Guillory in Hancock, 2014).

Kriminalitetopolitični duh na področju mednarodnega kazenskega prava je prislikal objavljen govor Vide Tomšič (1971) na seji Komisije za socialni razvoj Ekonomskega in socialnega sveta OZN (1971) in zapis Boštjana Zupančiča o tem dogodku (1971). Tomšičeva se je v govoru najprej zavzela za preprečitev in »načrtovanje družbenega varstva« in nasprotovala nazoru, da je »kriminal nujna posledica razvoja«, nato pa opozorila na »napadalne vojne v raznih delih sveta, rasno diskriminacijo in politiko apartheida«. Menila je, da je treba narediti razliko med klasično kriminaliteto na eni strani in bojem proti diskriminaciji in političnim bojem, ki si prizadevajo za samoodločbo narodov na drugi strani: »Boj naših narodov za nova družbena razmerja proti okupatorskim režimom so ti režimi imenovali veleizdaja in kriminal.« Obstoj kriminalitete je bilo zanjo znamenje, da so potrebne družbene spremembe – »znamenje, da je treba spremeniti družbo« in ne posameznika (Tomšič, 1971: 245). V fenomenološkem smislu Tomšičeva poudari nova nevarna dejanja, kot so onesnaževanje okolja in varstvo potrošnikov (»izrabljanje porabnikov«), korupcijo in organizirano kriminaliteto, pri čemer predlaga, da se v okviru OZN omogoči izmenjava podatkov in dobrih praks. A realistično omeni, da v praksi težave ne nastajajo le zaradi različnega načina zbiranja podatkov, temveč zaradi »ideološke postavke, ki pogosto utemljujejo razlaganje podatkov ali celo pripravljenost določene države take podatke izdati« (Tomšič, 1971: 247).

Ob VIII. Kongresu gibanja za družbeno varstvo 1972, kjer so bila v ospredju »tehnična sredstva sodne individualizacije«,

je Bavcon (1972) predstavil takratno diskusijo: kaj je naloga kazenskega prava in kriminalitetne politike, ki sta razpeta med tretma in varovanje družbenih vrednot; ali so vzroki delinkvence pretežno biološki ali socialni. Izrazil je dvom o legitimnosti države, da spreminja posameznikov značaj s sodobnimi medicinskimi in psihološkimi metodami, takrat so se začele kritike gibanja za družbeno varstvo in njegovega osrednjega koncepta – individualizacije, ki je postala vprašljiva v primerih nesorazmernosti s težo kaznivega dejanja in krivdo ter pri posegih v duševno in telesno celovitost posameznika. Bavcon apelira, naj upoštevamo tiste osebnostne lastnosti, ki človeka »kažejo kot z razumom in svobodo izbire (svobodno voljo) obdarjeno bitje« (Bavcon, 1972: 4).

Spornost kriminaliziranja kriminalitete »brez žrtev«, posebej glede inkriminacije nedovoljenega splava in homoseksualnih odnosov, je kritično predstavila Šelih (1972) in se jasno zavzela za dekriminacijo »protinaravnega nečistovanja« in splava. Jugoslovanska praksa je namreč le redko kazensko preganjala nedovoljen splav, in le takrat, ko je posameznik ta poseg opravljal v zelo velikem obsegu ali v primerih, ko ga je opravljala strokovno neusposobljena oseba in je zato prišlo do hudih posledic za zdravje oškodovanke. Hkrati navaja, da komisije, pristojne za dovoljenje splava, poseg dovolijo skoraj vsem prosilkam. Sklicujoč se na »vrsto kriminalno-političnih in zdravstvenih razlogov« za splav, je ugotavljala, da se kazenska norma v praksi široko krši in je »neučinkovita, saj ne varuje dobrine (življenja), temveč samo oškodovanko (če je ogroženo njeno zdravje ali življenje) zaradi nestrokovnosti posega«. Pri inkriminaciji homoseksualnega razmerja, ki se je nanašalo na razmerje med dvema polnoletnima moškima osebama, ki sta v dejanje privolila, izhaja iz tega, da žrtev dejanja – in s tem legitimnih razlogov za kazenski pregon – ni.

Podobno zavzemanje za dekriminacijo kršitev »tradicionalne morale« najdemo pozneje ponovljeno tudi pri Pečarju (1974b: 278), ki pa omenja, na drugi strani kaznovalnega spektra, zahteve po novih inkriminacijah, npr. pri neupravičenih posegih v okolje, in računalništvu, ki ustvarja »neslutene možnosti najrazličnejše kriminalitete«.

V 70. letih je Bavcon (1977) nasprotoval sovjetskim idejam, da je mogoče kriminaliteto »likvidirati« s (kriminalitetno) politiko. »Razvojna stopnja proizvodnih sil in iz njih zrasli proizvodni odnosi« imajo moč, da selekcionirajo tiste, ki »imajo«, in tiste, ki »nimajo«, in tovrstni družbeni antagonizmi, »najgloblja in najbolj trdovratna, tudi pri nas obstoječa družbena nasprotja – tista, ki so hkrati gibalna sila družbene razvoja in hkrati ustvarjajo takšne pojave, kot so človekova odtujenost, razredna razcepljenost in slojevitost družbe ter iz tega izvirajoče razne diskriminacije ljudi in družbenih skupin« (Bavcon, 1977: 12), so vzroki kriminalitete tudi v

Jugoslaviji. V prispevku je problematiziral zaostreno politiko pregona v 70. letih, ki je sama generirala naraščanje kriminalitete, in se zavzel za blažjo kriminalitetno politiko: »med gibanjem kriminalitete in strogostjo kazenske represije ni nobene vzorčne zveze« (Bavcon 1977: 14), zgodovina kazni pa je, sklicujoč se na Marxa, zgodovina njenega odpravljanja. Pojasnil je tudi *Zeitgeist* 70. let, ko sta bila gospodarska in politična kriminaliteta v ospredju družbenopolitične odgovornosti, a vendar je relativiziral to »paniko«, rekoč, da so statistično to majhne številke manj nevarnih dejanj, npr. v Sloveniji več kriminalitete zoper prometno varnost (zaradi večjega števila motornih vozil) in večje povratništvo, ki pa je bolj socialni problem (premoženska kriminaliteta socialnega dna). Gospodarsko kriminaliteto je ocenjeval za manjši problem, »gre za poneverbe manjših zneskov, gozdne tatvine in nedovoljeno trgovino« (Bavcon, 1977: 13). Glede političnih kaznivih dejanj pa je odločno sintetiziral, da v Sloveniji ti podatki »vsakomur povedo, da si ne politična emigracija ne tuje agenture kljub vsem prizadevanjem ne morejo pridobiti nobene opore med našimi ljudmi« (Bavcon, 1977: 13).

Kriminalitetna politika je v akademsko obravnavo kot posebno področje vstopila skoraj dve desetletji pozneje; kaznovalna politika je bila nenehno analizirana (npr. Brinc, 1996, 2005; in pozneje Mihelj Plesničar, 2013), a širša kriminalitetna politika šele v zadnjih letih 20. stoletja, ko se je Jager (1996) osredotočil na kriminalitetno politiko v zvezi z ilegalnimi drogami v Sloveniji. Ocenil je stanje represivnega aparata in drugih institucij (s podatki, da uživanje ilegalnih drog narašča in da jih uživa okrog 3.000 ljudi), posebej dejavnosti na področju splošnomedicinskega in preprečevalnega dela in pomoči odvisnikom. Iz analize konkretnih inkriminacij v Kazenskem zakoniku in Zakonu o proizvodnji in prometu z mamili je izluščil paradoks, povezan s temeljno usmeritvijo kaznovalnega prava k zmanjševanju obsega uživanja drog na eni strani in temeljnega koncepta nekaznivosti uživanja na drugi strani, ter dal nekaj konkretnih predlogov v zvezi s t. i. mehкими drogami.

Tranzijska »dezorientacija« in plenjenje nekoč družbene lastnine je spodbudila Pečarjevo (1996b) analizo kriminalitetne politike v zvezi s podjetniškim oz. »korporacijskim nezakonitim vedenjem«. Menil je, da prihaja do sistemu inherentnih konfliktov med težnjo po gospodarski uspešnosti in poklicno moralo, kar vodi v krizo zaupanja v poslovni svet. Vrednostna dezorientacija se mu kaže v »ambivalentnosti kriminalne politike«, ki je prav zato neučinkovita. Opozoril je na nove oblike viktimizacij, ki so neprimerljive s konvencionalno kriminaliteto in splošno težavnostjo pregona podjetniške kriminalitete.

Celovitejši pogled na kriminalitetno politiko (ne le glede posameznih pojavnih oblik kriminalitete) je zagovarjal Jager (1999), ko je komentiral način in metode snovanja krimina-

litetnopolitičnih odločitev v Sloveniji, posebno reforme kaznovalne zakonodaje. Način snovanja bi moral biti strokovno zasnovan na »kolikor toliko« celovitem videnju zastavljenih ciljev, brez vplivanja interesov dnevne politike. V prispevku je popisal *Zeitgeist* na prelomu tisočletja: prerazdeljevanje moči in družbenega bogastva, politično nagrajevanje s službami in strankarsko kadriranje, naraščanje neenakosti, revščine in relativne deprivacije, upad spoštovanja prava in ugleda organov odkrivanja ter kazenskega pregona in sodstva, politizacija kaznovalnega področja, medijska dramatizacija, komercialno izkoriščanje kriminalitete in zahteve po uvedbi »trše roke« zoper kriminaliteto. Represivni »*Normenapetit*«, kot ga imenuje Jager (1999), ni nasledek usklajenega in celovitega nacionalnega načrta odgovora na kriminaliteto, ker takrat ni bilo niti nacionalnega programa državnega odzivanja na kriminaliteto niti stalnega organa za strokovno snovanje in vrednotenje.

Podobno kot Bavcon (1968) pred desetletji je Jager ugovarjal, da ni dobra politika tista, ki izvira »iz najboljših namenov, intuicije, »zdrave pameti«, zakoličenih predsodkov, rutine in/ali tudi želje po hitrem nabiranju političnih točk« (Jager, 1999: 319). Nasprotno, racionalna kriminalitetna politika je zasnovana na »visokih strokovnih standardih«, in to je (po njegovem mnenju) bilo mogoče doseči, ker je obstajal (kljub navideznemu nestrinjanju) »skupni imenovalec«, ki ga zgoščeno poimenuje »kraljestvo samo-po-sebi-umevnega kriminalitetno-političnega besednjaka, iz katerega v tem trenutku črpa strokovni in v pretežni meri tudi politični mainstream« (Jager, 1999: 320), npr., kot je spoštovanje načel demokratične pravne države in uveljavljenih standardov človekovih pravic, skladnost z zavezujočimi pravnimi viri OZN, Sveta Evrope, prava Evropske unije in OECD. V nekaj let poznejšemu prispevku je Jager (2002) podrobneje orisal temeljne razvojne dileme posameznih segmentov kaznovalne zakonodaje v kontekstu približevanja EU in se spraševal, kje na prednostnem seznamu je celovita kriminalitetna politika v Sloveniji; koliko je država Slovenija sploh še suverena v snovanju svoje kriminalitetne politike; koliko to suverenost v praksi sploh uveljavlja oz. želi uveljavljati. Bil je kritičen do stihjskega urejanja in enosmernega prilagajanja zakonodaji Evropske unije in konvencijam Sveta Evrope in popisal izzive na področju kazenske materialne, procesne in izvršilne zakonodaje, mednarodne kazenskopravne pomoči in sodelovanja ter prava prekrškov.

Z vidikom izvajanja nacionalne kriminalitetne politike se je ukvarjal Dvoršek (2001) z analizo razmerja te vrste politike do kriminalistične strategije. To je definiral kot sredstvo za uresničevanje kriminalitetne politike. Opozarjal je, da meja med njima ni venomer povsem jasna, saj se »kriminalitetna politika [...] ne oblikuje v nekem abstraktnem okolju, temveč mora upoštevati sugestije, ki jih kot povratne informacije o

uresničevanju kriminalitetne politike prejema od kriminalistične strategije.« (Dvoršek, 2001: 346). Ideja, ki jo predstavi, je, da je smotrno, da policija poveča svojo dejavnost na tistih področjih, ki obetajo uspeh, za usmerjanje sil v ta področja večje preiskovalne učinkovitosti pa je potrebna strategija.

Z vidika kazenskega prava je kriminalitetno politiko »rehabilitiral« Ambrož (2017) z analizo njenega vpliva na kazenskopravno dogmatiko. S primeri iz sodne prakse je pokazal, da je stroga ločenost obeh »disciplin« nerealistična, saj se »pod na videz čistim dogmatičnim diskurzom pogosto skrivajo kriminalitetnopolitični preudarki«. Številna mesta v literaturi in obrazložitvah sodnih odločb se, ko gre za kompleksnejše zadeve, na koncu sklicujejo na pravni občutek, prosto sodniško presojo, je navajal. Maskiranje kriminalitetnopolitičnih odločitev v vprašanja pravne dogmatike je privedlo v »subtilnejše iznajdbe, nove in nove neologizme ter bravurozne pojmovne zgradbe, ki pa so, sploh ne tako redko, delovali tuje tako življenju kot tudi vsakdanjemu jeziku« (Ambrož, 2017: 6). Zaradi navedenega je predlagal, da se o kriminalitetnopolitičnih vprašanjih odprto spregovori že, ko gre za vprašanje pripisovanja kazenskopravne odgovornosti, in ne šele na ravni izbire in odmere kazenske sankcije. Priporočal je, da se v dogmatiki uvede tudi razmislek o namenih kaznovanja, saj je dogmatik, prosto po Walkerju, ki se ne sprašuje o namenih kaznovanja, podoben duhovniku, ki izvaja svoje obredje, ne da bi se vprašal, čemu je pravzaprav namenjeno (Ambrož, 2017).

4 Sklepne misli

Razumevanje družbenega nadzorstva je močno povezano z razumevanjem kriminologije in z razumevanjem, da je to nadzorstvo vedno povezano s specifično »politiko trenutka«. Prvo pomeni to, da je v teoretiziranje o družbenem nadzorstvu vedno vstopala vednost oz. pojmovni aparat drugih znanstvenih ved, ki so poskušale razlagati razloge, dejavnike itn. kriminalitete in drugih družbeno odklonskih pojavov (kar ni nepomembno z vidika Foucaulteve kritike kriminologije kot »dekle« penalne oblasti). Drugo pa pomeni to, da je o družbenem nadzorstvu nasploh, »kot takem«, malo smiselno razpravljati, saj je vedno odvisno od specifične družbe. Na primer razvoj velike moči množičnih medijev je šele privedel do teoretiziranja njihove vloge pri družbenem nadzorovanju množic bodisi kot mehanizma za »negativno« obvladovanje množic bodisi kot mehanizma za »pozitivno« ozaveščanje (»osvobajanje«) množic (odvisno seveda od perspektive in zavzemanja za novo konstelacijo družbene moči oz. za ohranjanje *statusa quo*). Podobno velja za družbeno nadzorstvo šole, kar postane relevantno šele z razvojem splošnega šolskega sistema, skrbstvene države itn. Nadzorstvene študije na specifičnem prostoru in v specifičnem času, kot jih

izpričujejo članki, objavljeni v RKK, so bile tudi zasnovane kot študije, ki naj zaobjamejo številne vidike in od »zgoraj navzdol« osmišljajo razvoj družbe na specifičnem prostoru in v specifičnem času. »Top down« pristop izpričuje takratni *Zeitgeist*, ko je še vladala ideja družbenega inženiringa, tj. da je mogoče (in potrebno) družbo usmerjati k zavestno vnaprej zastavljenim ciljem. Vsaj ob prelomu tisočletja so ta upanja zbledela, kar se v nadzorstvenih študijah odrazi pri poskusih osmišljati vsaj nadzor »na površini« (razvoj »surveillance studies«) in posamezne »fronte« nadzora (npr. nadzor na internetu in obvladovanje množic prek spletnih družbenih omrežij). Naslednja lastnost analize družbenega nadzorstva, kakor se kaže v prispevkih v RKK, je, da članki izpričujejo zavest, da družbeno nadzorstvo ni nikoli zgolj »slabo« ali »dobro«, temveč se giblje na premici od ene skrajnosti, ki je »kontrola«, do druge skrajnosti, ki je »skrb«. Idealno tipsko sicer lahko razlikujemo med »negativno« kontrolno naravo družbenega nadzorstva, ki je sredstvo za ohranjanje *statusa quo*, in »pozitivno« skrbstveno naravo družbenega nadzorstva, a dejansko so konkretni sistemi družbenega nadzorstva zmes obojega in jih lahko umeščamo na premici »kontrola-skrbi«. In ne nazadnje, pomembno prizadevanje znanstvene skupnosti ostaja v pretežni meri (zaradi različnih razlogov) neuresničeno: kako družbenonadzorstveno prakso (angl. *policy*) kar najbolj podvreči znanstveni metodi. Še vedno ostaja preveč cinizma o tem, kakšna je ta »znanstvena« metoda, očitkov o »kruhorstvu« znanstvenikov ipd., a vendar se prepogosto pozabi, da je ta »metoda« edino, kar kot človeštvo imamo, da ne zapademo nazaj v predrazsvetljenski svet.

Literatura

1. Ambrož, M. (2017). O vplivu kriminalitetne politike na kazenskopravno dogmatiko. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(1), 5–14.
2. Andrejevic, M. (2019). Automating surveillance. *Surveillance & Society*, 17(1/2), 7–13.
3. Bavcon, L. (1960). Razvoj kriminologije kot samostojne znanosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 11(2), 105–119.
4. Bavcon, L. (1968). Kriminalna politika v sodobni družbi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 19(4), 178–193.
5. Bavcon, L. (1972). Kriminalna politika in kazensko pravo na razpotju. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 23(1), 2–6.
6. Bavcon, L. (1977). Nekaj socioloških in kriminalno političnih pogledov na kriminaliteto in njeno preprečevanje v naši družbi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 28(1), 12–16.
7. Bošnjak, M. (2002). Razvoj sodobne genetike in človekovo dostojanstvo (1. del) – človekova enkratnost. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 53(3), 233–239.
8. Brinc, F. (1996). Kaznovalna politika sodišč v Republiki Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(3), 213–227.
9. Brinc, F. (2005). Gibanje kriminalitete in kaznovalna politika v Sloveniji v zadnjem desetletju. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56(1), 3–28.

10. Cvetko, B., Zlokarnik, J. in Lazar, I. (1961). Elektroencefalografske in psihološke ugotovitve pri delinkventni mladini. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 12(3), 174–178.
11. Davis, M. (2009). *Planet slumov*. Ljubljana: Založba cfr.
12. Dekleva, B. (1988). Družbeno nadzorstvo in predstava o človeku v psihologiji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 39(3), 189–197.
13. Drobnič, K. in Trapečar, M. (2005). Vpliv reagentov na izzivanje sledi papirarnih linij na profiliranje DNK. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56(2), 180–187.
14. Dvoršek, A. (2001). Razmerje med kriminalistično strategijo in kriminalitetno politiko. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52(4), 340–348.
15. Eman, K., Györkös, J., Lukman, K. in Meško, G. (2013). Kartiranje kriminalitete za policijsko delo v Sloveniji – novejša spoznanja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(3), 287–308.
16. Filipčič, K. (2000). Miti o nasilju v družini. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 51(3), 197–206.
17. Flere, S. (2005). Meje samokontrole v pojasnjevanju kriminalnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56(2), 163–168.
18. Frangež, D. in Maver, D. (2013). Posebnosti dokazovanja spolnih zlorab otrok. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(3), 256–266.
19. Garland, D. (1985). *Punishment and welfare: A history of penal strategies*. New Orleans: Quid Pro Books.
20. Hafner, M. (2014). Možgani kot objekt nadzorstva: Nevroznanost v kazenskem pravu in kriminologiji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 65(2), 121–131.
21. Jager, M. (1996). O kriminalitetni politiki v zvezi z ilegalnimi drogami v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(2), 135–147.
22. Jager, M. (1999). O sedanjem načinu snovanja kriminalitetne politike v Republiki Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(4), 319–323.
23. Jager, M. (2002). Kriminalitetna politika in kaznovalna zakonodaja v Sloveniji danes – o dilemah in izzivih razvoja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52(1), 3–11.
24. Jager, M. (2006). O predpostavki človekove svobodne volje v kazenskem pravu in kriminologiji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 57(2), 143–153.
25. Juratovec, A. (2003). Redni letni seminar in delavnice Ameriškega združenja poligrfskih preiskovalcev, Sparks, Nevada, 2003. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 54(4), 454–457.
26. Kanduč, Z. (1993). Nekateri vidiki krize kaznovalnega sistema. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 44(4), 338–353.
27. Kanduč, Z. (1996). Možnosti preprečevalnih kriminalnopolitičnih ukrepov v okviru formalnih in neformalnih nadzorstvenih mehanizmov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(4), 340–354.
28. Kanduč, Z. (1999a). Kriminološke teorije o družbenem nadzorstvu. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(2), 114–121.
29. Kanduč, Z. (1999b). Okolje, priložnosti, nadzor in kriminalno vedenje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(4), 324–333.
30. Kanduč, Z. (1999c). *Stran(poti) vede o (stran)poteh*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
31. Kmet, S. (2008). Transakcijskoanalitični in psihoanalitični pogledi na detomor. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 59(1), 18–30.
32. Kmet, S. (2009). Emocionalno in spolno nasilje v partnerskih razmerjih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 60(4), 320–331.
33. Kobe, P. (1969). Znanstvena revolucija in kazensko pravo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 20(4), 238–245.
34. Kotnik, S. (1991). Društva kot mehanizem nadzorstva in socializacije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 42(4), 316–324.
35. Kramer, A. D. I., Guillory, J. E. in Hancock, J. T. (2014). Experimental evidence of massive-scale emotional contagion through social networks. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(24), 8788–8790.
36. Meško, G. (1996). Nekatere strategije kriminalne preprečitve. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(3), 241–254.
37. Meško, G., Hirtenlehner, H. in Bertok, E. (2015). Vloga samonadzora in zastraševanja v situacijskoakcijski teoriji (SAT) – rezultati slovenske študije v srednjih šolah. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66(1), 33–43.
38. Mihelj Plesničar, M. (2013). The individualization of punishment. *European journal of criminology*, 10(4), 462–478.
39. Mihelj Plesničar, M. (2015). Dobri in manj dobri razlogi za razlike v kaznovanju. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66(2), 116–127.
40. Mozetič, P. (2009). Nezakonite migracije in spreminjanje pojmovanja zasebnosti v družbi nadzora. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 60(1), 3–15.
41. Muršič, M. (2004). Opredeletitev nasilja v sodobnih medosebnih odnosih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 55(4), 388–394.
42. Muršič, M. (2010). Nasilno ravnanje in čustva voznikov avtomobilov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 61(3), 295–306.
43. Napier, S. (1980). V teku desetletja bo vsaka policijska enota uporabljala hipnozo (prevod). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 31(1), 45–46.
44. Nikolić-Ristanović, V. (1991). Družbeno nadzorstvo in kriminaliteta žensk. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 42(1), 16–26.
45. Pečar, J. (1960). Po nekaj letih so kazniva dejanja v Sloveniji zopet narasla. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 11(2), 73–104.
46. Pečar, J. (1970). Futurologija in obravnavanje kriminalnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 21(4), 253–264.
47. Pečar, J. (1973a). »Kriminaliteta belega ovratnika« in družbeno nadzorstvo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 24(1), 25–38.
48. Pečar, J. (1973b). Kriminološki pogledi na družbeno nadzorstvo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 24(2), 141–151.
49. Pečar, J. (1974a). Diskrecija in selekcija v nadzorstvu nad vedenjem ljudi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 25(2), 95–105.
50. Pečar, J. (1974b). Sedanja in prihodnji problemi formalnega družbenega nadzorstva. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 25(4), 271–284.
51. Pečar, J. (1975). Nekaj deontoloških vprašanj nadzorstva in spreminjanja vedenja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 26(1), 29–41.
52. Pečar, J. (1976a). Državno in samoupravno (družbeno) nadzorstvo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 27(2), 98–110.
53. Pečar, J. (1976b). Neformalno (družbeno) nadzorstvo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 27(3), 189–199.
54. Pečar, J. (1976c). Samoupravno delavsko nadzorstvo in kriminalnost. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 27(4), 241–252.
55. Pečar, J. (1977a). Družbeno (formalno) nadzorstvo in raziskovanje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 28(1), 17–29.
56. Pečar, J. (1977b). Socialno delo kot dejavnik (formalnega) družbenega nadzorstva. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 28(3), 175–186.
57. Pečar, J. (1977c). Družbenopolitične organizacije in nadzorstvo vedenja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 28(4), 257–287.

58. Pečar, J. (1978). Formalno (družbeno) nadzorstvo in »prikrita kriminaliteta«. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 29(3), 176–186.
59. Pečar, J. (1979). Žrtve kaznivih dejanj in formalno nadzorstvo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 30(3), 192–202.
60. Pečar, J. (1988). Tisk v vlogi neformalnega nadzorstva (odklonskosti). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 39(1), 33–45.
61. Pečar, J. (1990a). Družinsko nadzorovanje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 41(1), 24–35.
62. Pečar, J. (1990b). Nadzorstveni pomen šolanja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 41(3), 206–217.
63. Pečar, J. (1990c). Nedržavno posredovanje pri konfliktnih kot nadzorovanje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 41(4), 315–327.
64. Pečar, J. (1990č). Neformalno nadzorovanje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 41(2), 104–114.
65. Pečar, J. (1991a). Združevanje in nadzorovanje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 42(2), 111–124.
66. Pečar, J. (1991b). Nadzorovanje in discipliniranje pri delu. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 42(3), 226–239.
67. Pečar, J. (1992). Samopomoč kot nadzorovanje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 43(1), 33–45.
68. Pečar, J. (1994). Produktivnost državnega nadzorovanja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 45(3), 211–222.
69. Pečar, J. (1995). Nadzorstveni pogledi na notranjo varnost in demokracijo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 46(1), 16–25.
70. Pečar, J. (1996a). Družbeno nadzorstvo in organizirani kriminal. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(1), 14–24.
71. Pečar, J. (1996b). Podjetniška kriminaliteta in kriminalna politika. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(4), 319–328.
72. Salecl, R. (1986). Družbeno nadzorovanje šole in discipliniranje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 37(4), 307–312.
73. Salecl, R. (1987). Družinska vzgoja in nadzorovanje skozi zgodovino. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 38(3), 212–219.
74. Salecl, R. (1988). Nadzorovanje in pravo v postliberalni »zaščitniški« državi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 39(4), 293–300.
75. Salecl, R. (1989). »Nevarni individuum« (kriminologija in psihoanaliza). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 40(3), 275–283.
76. Salecl, R. (1990). Množični in serijski morilci v luči psihoanalize. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 41(4), 295–303.
77. Salecl, R. (1991). Oblast – nadzorovanje in disciplina. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 42(4), 307–315.
78. Scola, N. (1. 5. 2018). Can Washington be automated? *Politico Magazine*. Pridobljeno na: <http://politi.co/2AtXW9F>
79. Selič, P. (2003). Uporaba poligrafske metode pri obravnavi storilcev kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 54(2), 125–136.
80. Selič, P. (2006). Raziskovalni izzivi sodobnega psihofiziološkega preiskovanja verodostojnosti izjav s poligrafom. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 57(4), 340–348.
81. Sijerčić-Čolić, H. (1995). Pogled na teoretična razmišljanja in praktične izkušnje v zvezi z rabo poligrafa pri pojasnjevanju kaznivih dejanj. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 46(1), 351–360.
82. Šelih, A. (1972). Žrtve pri nedovoljenem splavu in homoseksualnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 23(2), 74–80.
83. Šelih, A. (1975). Stališča ljudi o teži odklonskih ravnanj in o sredstvih družbenega nadzorstva. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 26(2), 79–91.
84. Šugman Stubbs, K. (2010). Nefizično (psihično in čustveno) nasilje v partnerskih odnosih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 61(2), 141–151.
85. Tomšič, V. (1971). Kriminaliteta in socialne spremembe. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 22(4), 244–250.
86. Trapečar, M. (2014). Identifikacija po prstnih odtisih – metoda ACE-V in sistem GYRO. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 65(2), 132–140.
87. Trapečar, M. in Kern Vinkovič, M. (2007). Daktiloskopija in izzivanje prstnih sledi na sadju in zelenjavi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 58(4), 393–400.
88. Umek, P. (2013). Osebnostne značilnosti nasilnih storilcev in možnosti predvidevanja ekstremnih nasilnih dejanj. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(1), 44–52.
89. Vodopivec, K. (1976). Preverjanje uspešnosti ukrepov družbenega nadzorstva. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 27(2), 83–90.
90. Wójcikiewicz, J. (2013). Odnos sodnikov do znanstvenih dokazov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(3), 249–255.
91. Zakešček, M. (2008). (Ne)svobodna volja: temeljno vprašanje človeške eksistence in »praizvor« težav sodobnih normativnih sistemov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 59(4), 350–356.
92. Završnik, A. (2005). Družbene implikacije edipalizacije: prehod k (zunanjemu) zakonu. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56(2), 169–179.
93. Završnik, A. (2007). Kriminologija in biotehnoška revolucija – vznik »somatičnega« subjekta. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 58(1), 3–19.
94. Završnik, A. (2010). Tehnično nadzorovanje vsakodnevnega življenja – postdisciplinske teoretične perspektive. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 61(2), 178–190.
95. Završnik, A. (2017). Algoritmčno nadzorstvo: Veliko podatkovje, algoritmi in družbeni nadzor. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(2), 135–149.
96. Zupančič, B. (1972). Novi pogledi na kriminologijo, njeno vlogo in njena izhodišča. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 23(4), 236–246.
97. Zupančič, B. (1974). Prevrednotenje vrednot: Prihajanje ali odhajanje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 25(4), 324–331.

Knowledge and Politics of Social Control of Crime

Aleš Završnik, Ph.D., Research Counsellor at the Institute of Criminology at the Faculty of Law Ljubljana and Associate Professor at the Faculty of Law, University of Ljubljana, Slovenia. E-mail: ales.završnik@pf.uni-lj.si

Understanding social control is firmly intertwined with understanding criminology as a science. This paper analyses different types of knowledge that has been penetrating the science about crime, and understanding, and practice of social control in the territory of the former Yugoslavia. It focuses specifically on psychological understanding of crime and social control, i.e. understanding of crime as primarily a psychologically-rooted phenomena that needs to be addressed by the agents of social control. The analysis of articles published in the *Journal of Criminal Investigation and Criminology* shows that understanding and responding to social deviance, especially psychologically informed social control approaches, have been at the crux of understanding social control in this specific time and space. By focusing on those articles published in the *Journal*, this article shows different aspects of social control and varying understanding of what social control is and what it ought to be. In doing this, the article attaches various understandings of social control in the “politics of a specific historical moment”. In the second part, it answers the question of what kind of surveillance studies were developed by researchers in the last seven decades. In the final part, this article analyses understanding crime control policy as encapsulated throughout *the Journal's* lifespan and the decades-long attempts to confine crime control policy to reason and scientific method that continues to this day.

Keywords: social control, surveillance studies, knowledge, power, care, crime policy, history, evolution

UDC: 343.9

Gospodarska kriminaliteta skozi čas: se premeščajo meje ali ponavlja zgodovina?¹

Liljana Selinšek²

Prispevek temelji na analizi objav na temo gospodarske kriminalitete v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo od začetka njenega izhajanja. Avtorica se osredotoča na sistemske vidike teoretičnega in praktičnega obravnavanja te vrste kriminalitete, s poudarkom na sodobnih pogledih. Ugotavlja, da je veliko kriminoloških in kazensko-pravnih ugotovitev in misli, zapisanih pred desetletji, še vedno aktualnih, kar vodi k sklepu, da se v boju zoper gospodarsko kriminaliteto na območju Republike Slovenije (še) ni zgodil opazen preboj. Ob tem opozarja na pogosto prezrto dejstvo, da je pomembno gonilo (vzrok) gospodarske kriminalitete pohlep, torej človeška lastnost, ki je ne moreta odpraviti niti grožnja s kaznijo niti sama kazen – njeno omejevanje zahteva vzgojne ukrepe in pristope. To ne more biti razlog, da gospodarsko kazensko pravo ne bi opravilo svoje (sicer omejene, a kljub temu zelo pomembne) naloge na področju boja zoper gospodarski kriminal. V domačem pravnem redu bi bilo treba najprej temeljito utrditi zakonsko (materialno in procesno) podlago te pravne panoge, kar bi nekoliko olajšalo tudi delo v praksi, predvsem pa bi bilo treba spodbuditi sistematično proučevanje gospodarske kriminalitete na teoretični in praktični ravni, saj bi tako o ukrepih lahko razpravljali na podlagi celovitih podatkov in najnovejših znanstvenih dognanj, ki bi se lahko vključila tudi v izobraževalne programe organov odkrivanja, pregona in sojenja.

Ključne besede: Revija za kriminalistiko in kriminologijo, gospodarska kriminaliteta, gospodarsko kazensko pravo, preprečevanje, odkrivanje, pregon, sojenje, pohlep

UDK: 343.37

1 Uvod

V prispevku bomo ob 70. obletnici *Revije za kriminalistiko in kriminologijo* preverjali dve osrednji (hipo)tezi: a) gospodarska kriminaliteta v Sloveniji je redko predmet bolj poglobljenih raziskav in b) do bistvenega premika normativnih in miselnih meja pri pregonu gospodarskih kaznivih dejanj v sodobnem času (še) ni prišlo.

Gospodarska kriminaliteta ni samo pravni pojem, ampak se z njenim proučevanjem ukvarjajo različne znanosti in stroke (sociologija, kriminologija, kriminalistika in kazensko pravo), ki vsaka po svoje razvijajo poglede na različne elemente te vrste kriminalitete (Selinšek, 2006a: 223; Stezinar, 1973: 153). Tudi v *Reviji za kriminalistiko in kriminologijo* je na temo gospodarske kriminalitete mogoče najti prispevke iz najmanj treh znanstvenih disciplin: kriminologije, kazenskega prava

in kriminalistike. Gospodarska kriminaliteta je poleg tega že od začetka zajeta tudi v statističnih prikazih kriminalitete, ki se tradicionalno objavljajo v vsakoletni drugi številki te revije, in to za preteklo leto.

Statistične analize gibanja gospodarske kriminalitete niso predmet tega prispevka,³ kot zanimivost pa navajamo nekaj

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta Premeščanje mej v kriminologiji in kriminalitetni politiki, ki ga financira Agencija RS za raziskovalno dejavnost (projekt št. J5-8242).

² Dr. Liljana Selinšek, docentka za predmetno področje prava in raziskovalka na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani in gostujoča raziskovalka na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, Slovenija. E-pošta: liljana.selinsek@pf.uni-lj.si

³ S statističnega zornega kota se denimo uresničuje Pečarjeva (1993: 256) napoved izpred več kot 20 let, da je v Sloveniji pravnomočno procesiranega relativno malo nepoštenega gospodarjenja. Avtor je pri tem izhajal iz predpostavke, da je gospodarski kriminal predvsem kriminal *spoštljivih*, ki jih je v vsaki družbi sicer zelo veliko, toda kljub njihovi nepoštenosti so povsod po svetu razmeroma redko preganjani; status kriminalca pa je vedno odvisen od prijetja in nazadnje od dokazane krivde. Dvoršek (1989: 10) kot enega od razlogov za sorazmerno majhen delež obsodilnih sodb v kazenskih zadevah gospodarske kriminalitete vidi tudi pomanjkljivo iskanje materialnih dokazov med preiskovanjem. Majhen delež obsodb pa nikakor ni izključno slovenski fenomen. Tudi v Združenih državah Amerike ob analizah finančnega zloma leta 2008 ugotavljajo, da je (bil) državni odziv zoper odgovorne pretežno civilnopraven, medtem ko so se mehanizmi kazenskega prava uporabili redko in še to le zoper *manjše igralce*. To kaže, da se protipravna ravnanja, s katerimi se posamezniki iz vrst elit okoristijo v škodo množic, v ameriškem družbenem okolju razumejo kot *poslovni strošek*, ki je naložen družbi kot celoti. Čeprav

poudarkov iz prve in zadnje dostopne tovrstne objave, tj. iz podatkov o kriminaliteti v Sloveniji za leto 1958 (Pečar, 1959: 1–6) in 2017 (Japelj, 2018: 84–87).⁴ Kazniva dejanja gospodarske kriminalitete so se leta 1958 v primerjavi z letom 1957 zmanjšala za 0,2 %, pri čemer statistični rezultat temelji na rahlem povečanju števila takratnih kaznivih dejanj zoper narodno gospodarstvo in družbeno premoženje ter na občutnejšem zmanjšanju števila kaznivih dejanj zoper uradno dolžnost. Vzroke za zmanjšanje nekaterih vrst kaznivih dejanj v gospodarstvu (predvsem poneverb in zlorab položaja) so pripisali zaostrovanju kadrovske politike v gospodarskih organizacijah, ki so precej več skrbi namenile kontroli izvajanja nalog, pravilni uporabi skladov, preprečevanju izigravanja predpisov in osebnega okoriščanja itd. (Pečar, 1959: 2). Že takrat je veljala značilnost čistih gospodarskih kaznivih dejanj, da se odkrivajo razmeroma pozno po storitvi, saj nadzorstvo nad poslovanjem v gospodarskih organizacijah ni bilo organizirano tako, da bi kaznivo dejanje lahko odkrili v krajših časovnih obdobjih (Pečar, 1959: 3). Leta 2017 se je delež gospodarske kriminalitete v celotni kriminaliteti v primerjavi z letom prej zmanjšal s 16,6 % na 15,3 %, pri čemer statistični rezultat med drugim temelji na občutnem povečanju števila kaznivih dejanj, povezanih z zlorabami plačilnih kartic na svetovnem spletu in napadi na bankomate, in precejšnjem povečanju števila kaznivih dejanj zlorabe položaja zaradi primerov, povezanih z zlorabami upravljavcev stanovanjskih blokov, hkrati pa temelji tudi na pomembnem zmanjšanju števila kaznivih dejanj kršitev temeljnih pravic delavcev (Japelj, 2018: 84–85). Iz te zelo kratke in nadvse posplošene primerjave je razvidno, da je gospodarska kriminaliteta fenomenološko živ(ahen) družbeni pojav, ki se prilagaja vsakokratnemu splošnemu družbenemu okviru oziroma stanju, seveda tudi v odvisnosti od veljavne kazenskopravne ureditve, temu primerna pa so tudi statistična nihanja.⁵

ta strošek ni splošno sprejet kot legitimen, je razumljen kot nujen in je izven dosega formalnega družbenega nadzora z mehanizmi kazenskega pravosodja (Headworth in Hagan, 2016: 275).

⁴ V obeh primerih gre za policijsko statistiko. O njenih prednostih in omejitvah glej Svetek (2006: 95–98). Čeprav je policijska statistika spremljanja kriminalitete metodološko najrazvitejša in najbolj izpopolnjena, Deisinger (1983: 190) denimo meni, da najrealnejše podatke o stanju kriminalitete vsebuje tožilska statistika.

⁵ Omeniti je treba pomembne statistične omejitve, na katere je Uderman (1969) opozoril že leta 1969, ko se je ukvarjal z metodološkimi težavami, povezanimi z določanjem obsega znane oziroma odkrite kriminalitete in njene strukture in dinamike. Metodologije za zbiranje podatkov, ki jih uporabljajo policija, tožilstvo, sodstvo in statistični urad, namreč niso (bile) poenotene. Ker ima vsak od teh organov drugačno izhodišče, tj. drugačno osnovno statistično noto, med podatki posameznih organov niso možne primerjave. To pomeni, da vsak organ, ki analizira obseg in strukturo kriminalitete v enakem času in na enakem območju, pride do različnih absolutnih in relativnih kazalnikov in seveda

Gospodarska kriminaliteta se bolj kot katera koli druga navezuje na družbenopolitične razmere kakšne države, in to kjer koli po svetu (Pečar, 1973: 25). Prav zato se zdi, da so zgodovinske primerjave med različnimi obdobji gospodarskega razvoja znotraj ene države ter geografske primerjave med različnimi državami oziroma družbenimi in pravnimi redi lahko omejene le na suhoparno nizanje istovrstnih podatkov, ki morajo biti v (vsaj dveh) različnih tabelah. Ni namreč dvoma, da v tem primeru obstaja pomembna nevarnost: podatki bi se lahko pomešali tako, da bi se pokazala netočna podoba dejanskega stanja obravnavanega problema. Kljub zavedanju te nevarnosti v prispevku tvegamo odprt pogled na obravnavano tematico v smislu, da ne segamo na raven vsakokrat veljavnih inkriminacij, ampak se pri preverjanju postavljenih hipotez omejujemo na gospodarsko kriminaliteto kot sistemski fenomen. Prispevek torej obravnava izključno sistemske vidike in vprašanja. Tudi trudu, ki ga posamezni državni organi vlagajo v boj zoper gospodarski kriminal v konkretnih primerih, je v prispevku namenjene manj pozornosti, čeprav njihova prizadevanja v okviru sistemske razprave seveda niso spregledana.

Na podlagi opravljene analize objav na temo gospodarske kriminalitete v *Reviji za kriminalistiko in kriminologijo* od začetka njenega izhajanja pod tem imenom (tj. od leta 1959) je ta prispevek razdeljen na tri vsebinske sklope: začnemo z razpravo o kriminološko-teoretičnih vidikih gospodarske kriminalitete, nadaljujemo s teoretično umestitvijo gospodarske kriminalitete v sistem kazenskega prava in končamo s parcialnim prikazom pojavnih oblik gospodarske kriminalitete v praksi. Za iskanje odgovora na naslovno vprašanje prispevka sta bili primarno uporabljeni deskriptivna analiza virov (angl. *desk research*) in zgodovinska (historična) analiza, ki sta pri obravnavi izbrane tematike logična (in tudi nujna) izbira. V posameznih delih prispevka so uporabljene tudi metode, ki se na družboslovnem področju opredeljujejo kot klasične pomožne metode. To so metoda sintetiziranja in analiziranja, metoda abstrakcije in konkretizacije ter metoda klasifikacije. Poleg navedenih izhodišč prispevek izhaja tudi iz omejitve, ki jo je že leta 1973 zaznal Kobe (1973): spremljati vse, kar se o *gospodarskem hudodelništvu* govori in piše po svetu, je praktično nemogoče.

tudi do različnih sklepov. To lahko škodljivo vpliva na odločanje o ustreznih ukrepih za preprečevanje kriminalitete in tudi na odločanje o ustrezni kaznovalni politiki zoper storilce kaznivih dejanj (Uderman, 1969: 266). Tudi v današnjem času stanje na tem področju ni bistveno spremenjeno. Naša država še vedno nima razvitega modela za spremljanje in določanje stopnje kriminalitete, s katerim bi lahko z zadostno gotovostjo in znanstveno preverljivimi rezultati opredelili razširjenost različnih vrst kriminalnih ravnanj v različnih strukturah družbe in v družbi nasploh (podrobno o tem Svetek, 2006: 98).

2 Izbrane teme

2.1 Kriminološko-teoretični vidiki gospodarske kriminalitete

Razprave o gospodarski kriminaliteti se v *Reviji za kriminalistiko in kriminologijo* pojavljajo že od njenega nastanka, še posebno živahne pa so bile v sedemdesetih in nato devetdesetih letih prejšnjega stoletja, torej v času pomembnih sprememb v družbenem in tudi gospodarskem sistemu na ozemlju današnje Republike Slovenije. Če se ugotovitve teoretikov in praktikov iz tistega časa ustrezno očistijo vsakokratnih družbeno-političnih primesi, so njihova stališča in sklepi v pomembnem (predvsem teoretično-sistemskem) delu še vedno relevantni.

Pri obravnavi gospodarske kriminalitete se izzivi začnejo že na ravni opredelitev. Vseobsegajoče ali vsaj splošno sprejete definicije gospodarske kriminalitete namreč ni. Njeno umanjkanje je med drugim posledica tega, da gre za kompleksen pojav, ki ga ni mogoče kratko in jedrnato opisati, da se pojavljajo vedno nove in nove oblike te kriminalitete, ki spremljajo družbeni in tehnični razvoj, in da je gospodarska kriminaliteta lastna vsakemu posameznemu gospodarskemu sistemu in prilagojena njegovim značilnostim, njene značilnosti pa so odvisne tudi od obdobja, v katerem nastaja (Selinšek, 2006a: 223). (Stopnjo višje) na sistemski ravni definicijo otežuje tudi dejstvo, da je razloček med kriminalnim in zakonitim podjetništvom pogosto zabit, in to ne le zaradi podobnosti v motivih in načinih delovanja, ampak tudi zato, ker je zelo težko določiti, kateri načini bogatenja so moralno-politično neoporečni in kateri so protipravni, malopridni in hudodelski (Kanduč, 2004: 385), oziroma se to s časom lahko tudi spreminja. Posledično so *najvarnejše* splošne (a tudi posplošene) opredelitve, ki gospodarsko kriminaliteto definirajo kot celoto v določenem času in na določenem področju storjenih kaznivih dejanj znotraj širšega področja gospodarstva, za katera so lahko odgovorne fizične in/ali pravne osebe, usmerjena pa so lahko zoper gospodarski sistem kot celoto, zoper gospodarske subjekte ali zoper subjekte, ki so uporabniki blaga ali storitev iz gospodarske dejavnosti oziroma so kako drugače povezani z gospodarstvom (Selinšek, 2006b: 53).

V literaturi se uporabljajo različni izrazi, ki so v najširšem smislu lahko sinonim ali pa pomenijo vrsto gospodarske kriminalitete. Med pomembnejšimi je poimenovanje *finančna kriminaliteta*, ki v teoriji in tudi po sistematiki posebnega dela Kazenskega zakonika (KZ-1) (2012) spada v širši okvir gospodarskega kazenskega prava ter vključuje davčno, bančno, borzno in sorodno kriminaliteto. Pečar (1973: 25) je pred dobrimi 45 leti poročal o odprti široki javni obravnavi pojavov, ki jih imenujejo poslovne deformacije, koristne malverzacije,

poslovni kriminal, gospodarska kriminaliteta itd. Ti pojavi, ki so se raztezali od kriminalnega vedenja posameznikov iz določenih, navadno višjih plasti družbe, ki so si v razgibanem družbeno-gospodarskem življenju zvijačno in protipravno prilaščali razne dobrine in premoženje, do skupinske (kolektivne) in institucionalizirane odklonskosti, katere žrtve so bili nedoločeni posamezniki (množično), druge gospodarske in sploh delovne organizacije ali širša družbena skupnost (Pečar, 1979: 270), so se v tistem času tako razširili, da niso načeli samo zaupanja v kazensko pravosodje in družbeno pravičnost nasploh, marveč tudi zaupanje v družbeno-politično ureditev.

Sprememba družbeno-politične ureditve 20 let pozneje ni prinesla izboljšanja na tem področju, ampak je demokratizacija družbenega življenja v devetdesetih letih prejšnjega stoletja z mnogimi gospodarsko neugodnimi procesi in pojavi prinesla le še nove razloge za gospodarski kriminal, ki je našel mesto v procesih lastninjenja družbenega premoženja, divje privatizacije, denacionalizacije, stečajev in moratorijev na stečaje ter v raznih drugih stanjih, tako da je postal tudi politično vprašanje (Pečar, 1992: 328). Iskanje novih lastnikov družbenega premoženja je spremljala motiviranost za nemoralno in neetično pridobivanje kapitala, politika pa je z odlašanjem uravnavanja teh procesov ustvarila nešteto možnosti za nezakonito bogatenje nastajajočega podjetništva, ki ga niso bistveno ovirali ne stari ne novi kontrolni mehanizmi države. Nastal je torej nekakšen nov⁶ kriminal, ki po eni strani izhaja iz kapitalizma, po drugi strani pa kapitalizem ogroža z različnimi oblikami korumpiranosti v poklicni recipročnosti, erozijo morale, izkoriščanjem v škodo predvsem nižjih družbenih slojev, odpuščanjem delavcev, zlorabljanjem okolja, ljudi in priložnosti za podjetniško in zasebniško bogatenje ter pridobivanjem vpliva v politiki (Pečar, 1993: 252).

Še dobrih 20 let pozneje na domačih tleh lahko opazujemo *odpravljanje* nekaj več kot pet milijard evrov velike bančne luknje. Kazenskopravni odziv na nastanek te luknje je pomembno omejen, med drugim zaradi neprimernosti materialne kazenske zakonodaje, ki je do nedavnega (tj. do sprememb in dopolnitev Kazenskega zakonika leta 2017) kaznivo dejanje zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti določala kot namerni delikt (Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika [KZ-1E], 2017). Ob upoštevanju specifičnosti bančnega poslovanja in tudi glede na časovno oddaljenost dogodkov je namreč pogosto nemogoče dokaz(ov)ati, da je posameznik v nekem konkretnem primeru s sprejetjem neke poslovne odločitve ravnal z namenom (direktnim naklepom), da bi sebi ali komu drugemu pridobil protipravno premoženjsko korist ali povzročil premoženjsko

⁶ Nov po fenomenologiji, ne pa po vzrokih, o čemer bo več zapisano v nadaljevanju.

škodo. Posledično verjetno nikoli ne bo mogoče verodostojno oceniti, koliko je k bančni krizi, tj. položaju, ko je nesposobnost rednega obnavljanja finančnih virov povzročila nezmožnost bank za poravnavanje svojih obveznosti in posledično intervencijo države v obliki finančne pomoči bankam, s katero se je preprečila njihova nelikvidnost (Mrak, 2002: 607), dejansko prispevalo kriminalno delovanje znotraj bančnega sistema. Vsekakor pa je udarna moč tovrstnih kriz pomembno povezana z nepravočasnim ali neprimernim (celo napačnim) odzivom zakonodajne in izvršilne veje oblasti ter ključnih državnih nadzornih mehanizmov (na mikro- in makro ravni) v času, ko bi se tovrstna ravnanja lahko vsaj zamejila, če že ne preprečila.

2.1.1 Vzroki in posledice gospodarske kriminalitete

Aktualnost sistemskih teoretičnih ugotovitev še nekaj desetletij od objave je med drugim posledica tega, da gospodarsko kriminaliteto *poganjajo* nekatere v gene človeštva močno usidrane lastnosti. Tako je Skobir že pred časom ugotavljal, da imajo vodilni delavci za zasebno bogatenje poleg ravnanj, ki imajo znake kaznivih dejanj, še številne druge napol ali popolnoma zakonite možnosti, ki so vezane na njihovo delovno mesto in položaj v družbi in podjetju. Ta položaj jim daje številne možnosti, da si spletejo vplivne zveze in poznanstva oziroma se povezujejo v širše ali ožje skupine (predvsem s tistimi, ki imajo podobne lastne interese za bogatenje), pri tem pa si omogočajo razne usluge in dajejo osebne gmotne ugodnosti v škodo svojih gospodarskih organizacij in to upravičujejo s potrebami pridobivanja poslovnih partnerjev oziroma sklepanja ugodnih poslovnih aranžmajev. V javnosti take bogatitve vzbujajo zgražanje in obsojanje, omembe vredna pa je tudi miselnost takšnih vodilnih delavcev, ki tega največkrat ne delajo iz potrebe, temveč iz pohlepa, ker bi si zasebno premoženje radi čim bolj povečali, da bi ga lahko uživali še njihovi potomci. Pri tem nimajo občutka, da ravnajo nezakonito ali nemoralno, temveč so največkrat prepričani, da njihova prizadevanja, zasluge in uspehi niso nikoli dovolj dobro nagrajeni (Skobir, 1971: 170–171). Tovrstno bogatenje posameznikov in morda celo plasti ali skupin poklicev, ki izvira iz kriminala in *koristnih utaj*, nadalje povzroča razraščanje porabniške miselnosti, razsipništva, zajedavstva ter mnenja, da predpisi veljajo predvsem za druge, da je zakonito vse, kar je učinkovito in koristno, itd. (Pečar, 1973: 27). Tudi dobrih 40 let pozneje se ugotavlja, da vodilni vidijo svoje milijone kot merilo uspeha glede na svoje kolege, s tem pa zapadejo v odklon, da sami sebe vrednotijo glede na količino denarja, ki ga imajo v lasti, in so zato pripravljeni prestopiti tudi etične in zakonite meje (Kavčič, 2015: 9).

Pomembno gonilo (vzrok) gospodarske kriminalitete je torej pohlep, človeška lastnost, ki je sorazmerno neodvisna

od vsakokratne družbene, pravne in gospodarske ureditve v posamezni državi. Pohlep je oblika človeškega vedenja, s katero se proučevalci ukvarjajo že od antike dalje, vsebina tega pojma (kot pojava ali lastnosti) pa se opisuje kot pretirana in neukrotljiva želja po pridobivanju denarja, predmetov (tudi hrane), statusa in moči, ki daleč presega potrebe preživetja in udobja posameznika in je sebična. Gre torej za upoštevanje le lastnih interesov in neupoštevanje interesov drugih, za odvzemanje potencialnih sredstev (priložnosti za njihovo pridobivanje) drugim ali za odiranje drugih s svojim premoženjem oziroma konkurenčno prednostjo (Kavčič, 2015: 2). Pohlepu se običajno vdajajo podjetniki, investitorji, špekulanti, posojilodajalci (oderuhi) in pogosto tudi direktorji (čeprav ne vedno). Najpogosteje zelo malo od svojega uspeha prispevajo družbi – njihova dejavnost je, nasprotno, usmerjena v to, kako denar iz drugih žepov preusmeriti v svoj žep (Kavčič, 2015: 4). Pohlepneža torej ženeta koristoljubje in dobiček, ki sta po Pečarju (1992: 328) prevladujoča motiva gospodarskega kriminala.⁷

Glede na posledice je pohlep verjetno najvplivnejša pregreha človeštva (Kavčič, 2015: 2), ki povzroča veliko in večplastno družbeno – ne le premoženjsko – škodo. Kadar se velika škoda, povzročena z gospodarskim kriminalom, nadomešča na račun skupnosti (zviševanje cen, večji davki itd.), to neugodno vpliva predvsem na malega človeka, ki pri tem izgublja zaupanje v razglašane družbene vrednote – te so namreč v nasprotju z dejanskostjo (Pečar, 1975: 268).

Pihler je denimo leta 1979 poudaril, da se mnogo piše o *moralni krizi*, o hitrih družbenih spremembah, ki so to krizo izzvale, dalje pa tudi o tem, da so ti procesi še vedno živi in da naj bi tezo o krizi dokazovala številna dejstva iz takratnega družbenega in gospodarskega življenja. Glede tovrstnih zapisov je izrazil skeptično mnenje, da so »samo delno pravilni in da gre prej za preoblikovanje morale in za obstoj različnih vrst moralne zavesti, ki so si včasih med seboj izrazito nasprotne« (Pihler, 1979: 18). Kako je zares, smo imeli kot narod priložnost občutiti na lastni koži v procesu (tudi gospodarskega) osamosvajanja. Po Mencingerju smo s certifikati, s katerimi naj bi leta 1993 *pravično* porazdelili družbeno premoženje in ustvarili PID,⁸ vstopili v igralnico sodobnega finančnega kapitalizma, dobrih deset let pozneje pa do takrat preproste avtomate nadomestili s pravimi igralnimi mizami. V štirih letih smo nato s *finančnim poglabljanjem* izgubili vse, kar smo

⁷ S tega vidika je zanimivo tudi stališče, da je družba blagostanja prav tako kriminogena kot revščina, alkoholizem in nasilje. Kdor ima veliko, hoče imeti še več, in to po možnosti v okviru ideala: imeti, vendar ne delati, ali delati tudi zase, pridobivati zase in kolikor je le mogoče z manj tveganja in predvsem na račun drugih (Pečar, 1992: 335).

⁸ Pooblaščenice investicijske družbe.

pred tem ustvarili. In ko smo to ugotovili, so naenkrat prej dopustna in navdušujoča dejanja postala zavržna in kriminalna. Vrednostne sodbe vseh vej oblasti (zakonodajne, izvršilne, pravosodne in še posebno medijske) so se spremenile. Kupiti nekaj dopoldne za 100 in popoldne prodati za 1000, kar je veljalo za uspešen posel, je postalo kriminalno dejanje, čeprav je bilo moralno enako narobe ves čas (Mencinger v Kordež, 2015: 12–13). Iste oči torej (lahko) pohlep v različnih okoliščinah vidijo oziroma vrednotijo različno, to pa že v osnovi onemogoča, da bi ga lahko povsem odpravili.

Čeprav je pohlep sestavni (večni?) del človeške družbe, ni statična kategorija. V novejši literaturi obstajajo ocene, da pohlep v zadnjih desetletjih v gospodarsko razvitih družbah raste, čemur naj bi prispevali ti skupni vzroki (Kavčič, 2015: 9–10):

- negotovost (ljudje, ki se čustveno in/ali finančno ne čutijo varne, se lahko lotijo pridobivanja materialnih dobrin kot rešitev svoje negotovosti. Razvijejo materialno vrednostno usmeritev, zlasti če so v otroštvu trpeli pomanjkanje in če je revščina v okolju, kjer so odraščali, ogrožala življenje),
- mentalne motnje (depresija, anksioznost, vedenjske motnje, narcizem, težave s socializacijo itd. lahko povzročijo nagnjenost k tekmovanju, ne k sodelovanju; postavljanje pred drugimi z bogatjenjem je gotovo ena od lastnosti sodobne kulture, v kateri živimo),
- strah pred smrtjo (ljudje, ki se bolj bojijo smrti, so bolj pohlepni, saj je z bogastvom pogosto mogoče kupiti zdravje in tako odložiti smrt) in
- strah pred izgubo (bojazen, da bi izgubili kar koli pridobljenega in cenjenega).

Kriminološka literatura pohlep redko obravnava med izvornimi dejavniki gospodarske kriminalitete, čeprav je večina prav ta dejavnik tisti, ki ustvarja *nasilje* v gospodarstvu. Kanduč (1997b: 11) ugotavlja, da se tudi ekonomsko nasilje⁹ zelo redko omenja in problematizira, ampak ostaja – nasprotno – prezrto, čeprav je vsakomur na očeh in prizadeva večino članov družbe, ali pa se dojema kot nekaj *naravnega, normalnega* ali *nujnega*. Očitno se kot nekaj takega (naravnega in normalnega) dojema tudi pohlep.¹⁰ Leta 1992 se je sicer o pohlepu začelo razpravljati kot o bolezni oziroma tako imenovani pleoneksični osebnostni motnji, tj. socialno neprilago-

jenem vedenju, ki je nevarno za fizično in psihično mentalno zdravje,¹¹ vendar ne gre za nesporno diagnozo. Zdravljenje pleoneksije (kot bolezni, ki približno ustreza pohlepu) je v domeni psihiatrije oziroma psihoanalize, temelji pa na tem, da je pri bolniku treba doseči motivacijsko preusmeritev in kognitivno prestrukturiranje, torej spremembo vrednotenja bogastva in prepričanja, da samo moč in uspešnost zadovoljmeta potrebe (Kavčič, 2015: 3–4).

Ob upoštevanju navedenega se z vidika boja zoper gospodarski kriminal sam po sebi ponuja sklep, da bi (o)zdravljenje pohlepnih posameznikov odpravilo enega pomembnih vzrokov te kriminalitete, s čimer bi ta verjetno postala statistično nepomembna. Toda teoretični model v praksi ni možen. Tudi če odmislimo dejstvo, da bi moral velik del svetovne populacije na zdravljenje, je pri tovrstnih boleznih za uspeh zdravljenja nujno, da posameznik najprej sebi prizna, da je bolan in da se želi zdraviti, pohlepneži pa se ne vidijo kot bolnike, ampak imajo o sebi dobro mnenje: denar povezujejo z občutkom samovrednosti in svoje premoženje enačijo z vrlinami, kot so prijateljstvo, ljubezen in lojalnost (prirejeno po Kavčič, 2015: 3). Ni torej realno pričakovati, da bi se v boju zoper gospodarski kriminal lahko neposredno uspešno odpravilo enega pomembnih vzvodov tovrstnega ravnanja, a to ne pomeni, da ne morejo biti dolgoročno uspešni tudi posredni ukrepi, kot na primer sistemski pristop k vzgoji posameznikov v etične poslovneže (da bi bil ta pristop res učinkovit, bi se moral začeti izvajati že v vrtcih in osnovnih šolah).

O čem takem se pri nas na sistemski ravni ne razmišlja. Vsekakor drži, da uspešno obvladovanje gospodarske kriminalitete zahteva odločno, koordinirano in celovito delovanje vseh za to pristojnih državnih organov in institucij, preprečevanje gospodarske kriminalitete pa morata močno podpirati politika in celotna družba (Ferme, 2013: 122), vendar bodo še tako odločne akcije omejeno uspešne, če ne bodo usmerjene zoper (vse) odločilne dejavnike. Kot ugotavljata Jager in Šugman Stubbs (2013: 155), je v državnih strategijah za preprečevanje in boj zoper gospodarski kriminal¹² zelo malo

⁹ Avtor to nasilje opredeljuje kot nemara najhujšo obliko strukturno določenega nasilja v sodobni kapitalistični družbi, pri čemer mrežo raznovrstnih prisil, zajetih s tem pojmom, deli v dva podrazreda: a) nasilje v produkciji (nasilje heteronomnega dela) in b) nasilje v delitvi družbenega proizvoda oziroma dohodka (Kanduč, 1997b: 11).

¹⁰ Mnogi trdijo, da se ljudje v družbi po naravi nagibamo k zlu, pohlepu in sebičnosti (Jager, 2015: 208).

¹¹ Pohlep naj bi bil povezan tudi s kemičnimi procesi v možganih, povezanimi s sproščanjem kemikalij, ki povzročijo občutek veselja, ko oseba nekaj pridobi. To povzroči, da hoče pridobiti še več, zato nekateri menijo, da je učinek pohlepa enak učinku mamil in se lahko z njim kosata le heroin in alkohol. Pohlep torej človeku preprečuje biti zadovoljen s tem, kar ima. Človek zato hoče več in več in mu nikdar ni dovolj (Kavčič, 2015: 3).

¹² Temeljni dokumenti s tega področja so (za podrobnejši pregled glej Ferme, 2013): Strategija Ministrstva za notranje zadeve v boju zoper gospodarsko kriminaliteto (Vlada Republike Slovenije, 1997), Strategija obvladovanja gospodarske kriminalitete v Republiki Sloveniji (Vlada Republike Slovenije, 2003), Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete

ali nič prostora za analizo vzrokov tovrstne kriminalitete.¹³ Dokumenti razlago nastanka različnih pojavnih oblik gospodarske kriminalitete kar izpustijo oziroma v poglavju o vzrokih podajajo ali nadaljujejo pregled stanja na tem področju. Avtorja povzameta, da omenjeni dokumenti ne izhajajo iz poglobljene analize pojava, ki ga želijo obvladovati,¹⁴ temveč se osredotočajo predvsem in samo na (sicer pomembna) vprašanja organizacije in usklajevanja državnih represivnih organov, na reševanje problema izobraževanja kadrov in na potrebo po izboljšanju zakonodaje. Skratka, ne izhajajo iz analize samega pojava, temveč brez temeljne diagnoze o tem, s čim imamo pravzaprav opraviti, takoj preskočijo na posamezne elemente zdravljenja oziroma na izbrani *nabor tretmaja*, za katerega se zdi, da ga imamo na razpolago (Jager in Šugman Stubbs, 2013: 155). Upoštevajoč te ugotovitve je vsekakor mogoče pritrčiti avtorjema, da se ob takem pristopu ne smemo čuditi, da je po (ali kljub) sprejemu vsakega strateškega dokumenta stanje enako ali še slabše, kot je bilo, in da so težave v zvezi z gospodarsko kriminaliteto kronične oziroma se celo povečujejo.

2.1.2 Preprečevanje gospodarske kriminalitete

Avtorji se že ves čas strinjajo, da grožnja s pregonom in kaznijo ne more biti osrednji preventivni mehanizem pri preprečevanju gospodarske kriminalitete. Tako je Pečar (1975: 269) že pred desetletji zapisal, da je prisiljevanje s sredstvi kazenskega prava le skrajno sredstvo za združevanje potrebne discipline in odgovornosti v gospodarskem življenju in da sta nadzorstvo s klasičnimi sredstvi državne sile in pravo sploh lahko le zadnja možnost, če odpove vse drugo. Podobno se je Bele (1981: 214–215) zavzemal za kriminalnopolitična pravila, na podlagi katerih naj se avtoriteta gospodarskih predpisov varuje s kazenskopravnimi določbami le takrat, kadar gre za

predpise odločilnega pomena in kadar druga, manj prisilna sredstva ne zadoščajo. Skoraj 40 let pozneje Jager in Šugman Stubbs (2013: 160) opozarjata, da kazenskopravna represija ni in ne more biti glavni in temeljni instrument uravnavanja vedenja ljudi, še posebno ne, ko so preostali mehanizmi predhodne družbene kontrole in preventive pasivni, kronično nepristojni, neodzivni ali sploh nedelujoči.

Šetinc (1972: 232) je denimo najučinkovitejši preprečevalni mehanizem zoper gospodarski kriminal in podkupovanje v poslovnem življenju videl v uspešnem, razvitem notranjem nadzorstvu, pri čemer je v duhu tistega časa ugotavljal, da se v veliko podjetjih notranje nadzorstvo začne in konča pri vratarju, pri čemer »se človek vprašuje, kakšnega vratarja bomo postavili za tiste, ki jim nikoli ni treba skozi vratarnico«. Rems (1981: 184–185) je ugotavljal, da izgub pri poslovanju ob notranjih družbenih neskladjih in drugih neugodnih gibanjih v družbi očitno ni mogoče uspešno odpravljati le s pregonom storilcev kaznivih dejanj, ampak (nakazano neskladje¹⁵) pomeni prvorazredno družbenopolitično sistemsko vprašanje, ki ga je treba urejati z izboljšavami sistemskih rešitev. Tudi Pihler (1982: 17) je menil, da je sistem za varstvo gospodarskih razmerij lahko dejaven in učinkovit le, če odpravlja vzroke (splošne in posebne) nezakonitega ravnanja, zato bi moral primarno preprečevati in k temu bi ga bilo treba tudi usmerjati. Pečar (1992: 338) v tem delu opozarja na ukrepe, ki izhajajo iz civilnega, upravnega in gospodarskega prava, ter na kodekse poklicne etike, sprejete na ravni gospodarskih združenj, vse do pomena medijev in odzivanja potrošnikov. Rešitev vidi v tako imenovani *management culture*, ki kljub tehnologizaciji v gospodarstvu oziroma proizvodnji in trženju vztraja pri poštenosti oziroma gospodarnosti kot moralni kategoriji oziroma vrlini, ki se upira korupciji (Pečar, 1992: 335).

Čeprav je bilo v strokovni literaturi vsaj na načelni ravni z leti izpostavljenih kar nekaj možnih preventivnih ukrepov, lahko sklenemo s sorazmerno svežo ugotovitvijo Jagra in K. Šugman Stubbs (2013: 155), da še nič ni bilo narejenega za doseganje strateškega cilja, ki ga je Strategija obvladovanja gospodarske kriminalitete v Republiki Sloveniji iz leta 2003 dobro opredelila kot zagotovitev sistematičnega pristopa k preventivnemu delu.

Sistematičen pristop k preprečevanju gospodarskega kriminala je teoretično možen na dveh ravneh: splošni in posebni. Na splošno se gospodarski kriminal lahko preprečuje

za obdobje 2012–2016 (2012) in Strategija obvladovanja gospodarske kriminalitete v Republiki Sloveniji (Vlada Republike Slovenije, 2012). Potem ko je Vlada Republike Slovenije konec leta 2017 prekinila obravnavo Predloga resolucije o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2018–2022, je trenutno v pripravi Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2019–2023.

¹³ Raziskovanje vzrokov bi lahko potrdilo za posameznike in družbo neprijetna dejstva, kakršna navaja denimo Mencinger, ki meni, da je za tranzicijsko in posttranzicijsko dogajanje zagotovo najbolj kriva zakonodajna oblast, saj je s pravili omogočala *kraje*, ki sta jih izvršila in pravosodna oblast obravnavali kot nekaj povsem normalnega, medijska *oblast* pa je že dvom o neskončni rasti bogastva s finančnimi produkti razglašala za domačijske in fiziokratske neumnosti (Mencinger v Kordež, 2015: 13).

¹⁴ Pihler je že pred leti ugotavljal, da lahko možnosti in pomanjkljivosti kazenskopravnega varstva gospodarskih razmerij in njegovo vlogo v družbenogospodarski stabilizaciji celovito ovrednotimo šele, ko ugotovimo stvarno družbeno stanje in ozadje za nezakonito ravnanje v gospodarstvu (Pihler, 1982: 17).

¹⁵ Mišljeno je neskladje med *družbenim obveščanjem o škodljivih pojavih v gospodarstvu* ter statistiko ugotovljenih kršitev in višino z njimi povzročene škode. Delež škode, povzročene z zaznanimi gospodarskimi kaznivimi dejanji, je namreč znašal le 1,2 % izgube, ki so jo podjetja v nekdanji Jugoslaviji pridelala v letu 1980 (Rems, 1981: 184).

predvsem z uvajanjem etike in integritete v vse pore gospodarskega življenja, in sicer tako na subjektivni kot na organizacijski ravni. Colson (v Kavčič, 2015: 9) denimo navaja štiri dejavnike, ki temeljijo na sistemu moralnih vrednot in omogočajo cvetoče gospodarstvo: 1) ljudje morajo biti pripravljeni trdo delati (samomotivacija in samožrtvovanje), 2) pogodbe morajo biti spoštovane in oba pogodbenika morata ravnati častno, 3) ljudje morajo investirati čas in napor, da bi nekaj dosegli v prihodnosti (samodisciplina in odložena nagrada), in 4) sodelavci morajo nujno konstruktivno sodelovati, kar vključuje medsebojno spoštovanje in naklonjenost. V etičnem in poštenem poslovanju, v katerem se spoštuje sebe, stranke, zaposlene, državo, okolje ipd., torej ni prostora za gospodarski kriminal. Vendar pa v kapitalističnem gospodarskem sistemu, ki temelji na maksimiranju dobička za vsako ceno in je v osnovi brutalen, ni pravega prostora za kategorije, kot so etika, morala in integriteta, saj bi dosledno sledenje tem standardom (pre)pogosto pomenilo nekonkurenčnost in hiter propad. Bele (1981: 214–125) je že pred časom ugotavljal, da se je tisti, ki je storil protipravno dejanje v gospodarstvu, pogosto le prisiljen pridružiti splošnim tokovom, ker bi sicer ostal na robu gospodarske učinkovitosti. Tudi Kanduč (1997a: 399–400) meni, da so v razmerah tekmovalnega tržnega sistema zaradi imperativne gonje za dobičkom oziroma zaradi mnogovrstnih težav, ki jih občutijo pri doseganju tega cilja, kapitalistična podjetja inherentno kriminogena. Na tem področju torej obeti niso najboljše.

Drugi možni sklop preventivnih ukrepov so ukrepi po področjih. Gospodarska kriminaliteta ni enoznačen pojem in je po značilnostih tesno navezana tako na gospodarski sistem kot celoto kot tudi na posamezna področja znotraj tega sistema. Posledično je za vsako področje treba oblikovati posebne preventivne ukrepe, ob upoštevanju njegovih značilnosti. Z drugimi besedami, za bančno in stečajno kriminaliteto ni mogoče uporabiti istih preventivnih ukrepov, ampak je na vsakem področju treba presoditi, kaj je v matični ureditvi in sistemu mogoče spremeniti ali popraviti tako, da bodo tveganja za prepovedana ravnanja na posameznem področju čim manjša. Oblikovanje ustreznih preventivnih ukrepov in programov torej zahteva poglobljeno študijo problematike, pa tudi dobro poznavanje področja, za katero se ti ukrepi oziroma programi sprejemajo, zato bi bil na večini podsegmentov gospodarskega kriminala potreben večdisciplinaren pristop. Denimo, pri davčnih vrtljakih so mehanizmi za njihovo preprečevanje lahko naslednji: vpeljava pravila solidarne odgovornosti za plačilo DDV in sistema samoobdavčitve za tvegane produkte, zaostritev davčnega postopka pri registraciji zavezancev za DDV in vpeljava različnih jamstev/zavarovanj, vpeljava usmerjenih davčnih inšpekcij brez predhodne napovedi, pa tudi hitra internetna izmenjava informacij v okviru administrativnega sodelovanja v EU, vključujoč razvoj siste-

ma za izmenjavo informacij (Škof, Bernik in Tičar, 2010: 45). Gre torej za različne (zakonodajne, organizacijske, tehnične ipd.) ukrepe, ki primarno spadajo na širše področja davčnega prava, izvedbeno pa v pristojnost Finančne uprave Republike Slovenije, ki svoja sredstva med drugim usmerja v boj proti utajam obveznih dajatev, goljufijam, organiziranemu kriminalu, pa tudi proti drogam in terorizmu ter širjenju nezakonitega, nevarnega, ponarejenega in piratskega blaga (Finančna uprava Republike Slovenije [FURS], 2014: 3).

2.1.3 Sistemski vidiki preiskovanja, pregona in sojenja v zadevah gospodarske kriminalitete

Upoštovati je treba, da ni realno pričakovati, da se bodo v sistemu, v katerem ne delujejo represivni in pravosodni mehanizmi, lahko razvile učinkovite preprečevalne oziroma preventivne dejavnosti, ki so sicer na splošno cenejše, bolj demokratične in humane in na ljudeh ne puščajo toliko škodljivih posledic kot kazenski pregon in prostostne kazni (Pečar, 1973: 33). Čeprav morajo biti mehanizmi kazenskega pravosodja nesporno sredstvo *ultima ratio*, so v celovitem sistemu boja zoper gospodarski kriminal prav tako zelo pomembni.

Zdi se, da težave organov odkrivanja, pregona in sojenja na področju gospodarske kriminalitete niso nič novega. Pečar (1975: 269) je denimo pred več kot 40 leti zapisal, da se znova, kot pred leti, ugotavlja, da preiskovalna služba še ni dobra, da imajo sodišča slabosti, da so postopki predolgi, da se deset kaznivih dejanj med obravnavanjem sprevrže v eno samo, da primanjkuje ustreznih kadrov, da so gmotne možnosti za delo neustrezne itd. V približno istem obdobju se je Deisinger spraševal, ali dejstvo, da se odklonsko ravnanje oziroma kriminal odkrije le pri najpreprostejših oblikah poslovanja (in še to praviloma za nekaj let nazaj), pomeni, da kriminala pri zapletenejših oblikah poslovanja sploh ni, ali pa nasprotno, da pristojni organi glede na kadrovsko zasedbo in strokovno pripravljenost niso zmožni uspešno delovati zoper te pojave, in nato presodil, da je slednje po vsej verjetnosti bližje resnici (Deisinger, 1976a: 15). Danes vemo, da je za uspešno odkrivanje in preiskovanje gospodarske kriminalitete potreben visokousposobljen in učinkovit strokovni kader, ki mora imeti poleg znanja iz kriminalistike, kazenskega procesnega prava in kazenskega prava tudi znanje iz knjigovodstva, računovodstva, bančništva, poslovnega in finančnega poslovanja, revizijskega in kreditnega poslovanja itd.;¹⁶ enako pomembni

¹⁶ Da bi denimo uspešno preiskali kartele, morajo preiskovalci razumeti, kako ti delujejo. Pri tem je koristno, da se osredotočijo na težave, s katerimi se srečujejo člani kartela v fazi pridobivanja članov, pa tudi v fazah doseganja sporazuma in nadzora nad delovanjem kartela. Vsaka od težav namreč lahko producira dokaze o obstoju kartela (Viltušnik, 1999: 16).

so tudi logično mišljenje, ustvarjalnost in intuicija (Jakupovič, Frangež in Dvoršek, 2015: 445–447). Vemo tudi, da je vse te kompetence zelo težko združiti v eni osebi, zato teorija poudarja izjemen pomen tako imenovanih specializiranih preiskovalnih skupin, v katerih organi odkrivanja in pregona lahko pod vodstvom državnega tožilca združijo moči s strokovnjaki iz državnih organov in institucij s področja davkov, carin, finančnega poslovanja, vrednostnih papirjev, varstva konkurence, preprečevanja pranja denarja, preprečevanja korupcije, prepovedanih drog in inšpekcijskega nadzora. V najzahtevnejših zadevah gospodarske kriminalitete večdisciplinarno delovanje takšnih skupin zagotavlja hitrejšo, celovitejšo in bolj usklajeno obravnavanje zadev, saj se na enem mestu združijo pravno znanje in izkušnje državnega tožilca, znanje kriminalistične taktike, tehnike in metodike ter znanje strokovnjakov z drugih področij, obenem pa tako poteka zelo koristna in nujno potrebna izmenjava znanja in izkušenj med sodelujočimi v skupini, pri čemer je za uspešno oziroma nemoteno delo specializirane preiskovalne skupine bistveno, da člani te skupine in predstojniki pristojnih državnih organov naloge iz načrta dela specializirane preiskovalne skupine opravljajo prednostno (Bobnar, 2013: 163). Pri preiskovanju gospodarskih kaznivih dejanj lahko predvsem v primerih, ko je sredstvo izvršitve ali mesto dokaza za tovrstna dejanja računovodstvo,¹⁷ pomaga tudi tako imenovano forenzično računovodstvo, ki je čedalje bolj razvito tudi v Sloveniji. Forenzični računovodja lahko organom v predkazenskem postopku in po njem pomaga razviti ali utemeljiti sum, pridobiti zadostne in ustrezne dokaze o gospodarskih kaznivih dejanjih in s tem prispevati k učinkovitejšemu, uspešnejšemu in varčnejšemu pregonu gospodarske kriminalitete. Konkretno, forenzični računovodja kot forenzični strokovnjak lahko izvaja storitve poizvedovanja, preiskovanja in ocenjevanja oporečnih poslovnih dogodkov, procesov in stanj, namenega ali nenamernega prikrivanja resnične podobe poslovnih dogodkov, procesov ali stanj ter neresničnega in nepoštenega računovodskega (s)poročanja; poda lahko tudi neodvisno in nepristransko pisno in/ali ustno izvedensko mnenje o domnevno spornih dejanjih znotraj gospodarskega položaja in poslovnega ter denarnega uspeha podjetij (Kolar in Zdolšek, 2013: 186).

V primerih, ko je (gospodarsko) kaznivo dejanje povezano vsaj z dvema državama, zahtevno za dokazovanje in obstaja potreba po usklajenem delovanju organov odkrivanja in pregona iz različnih držav, vključno z organi Evropske unije

(EUROPOL, Eurojust in Olaf), je mogoče ustanoviti tudi tako imenovano skupno preiskovalno skupino. Najpomembnejša prednost te skupine je neposredna neformalna izmenjava informacij med člani skupine brez uradnih zaprosil prek mednarodne pravne pomoči. Kljub nekaterim zelo uspešnim rezultatom se ta institut v praksi sicer ne uporablja tako pogosto, kot bi bilo zaželeno (Veber Šajn, 2013). Poleg tega, da gre za organizacijsko, logistično in pogosto tudi finančno zahtevno operacijo, je v ozadju najverjetneje tudi tradicionalen zadržek držav do odrekanja svoji (polni) suverenosti na kazenskopravnem področju. S tega vidika se kot perspektivne kažejo ideje, da bi bilo treba čezmejna resna, sistematično izvrševana in razpršena gospodarska kazniva dejanja, ki grobo posegajo v ekonomske in socialne pravice ljudi, začeti preganjati z instituti mednarodnega prava in jih umestiti v pristojnost Mednarodnega kazenskega sodišča (vse o tem Roksandič Vidlička, 2017).

Glede pogojev dela se je že pred skoraj 50 leti ugotavljalo, da delo sodišč in tožilstva zaostaja za splošnim družbenim razvojem, pri čemer bi krivdo za to lahko pripisali predvsem premajhni pozornosti, ki so jo pravosodju izkazovale družbenopolitične skupnosti,¹⁸ z njimi vred pa celotna družba. To je zajemalo neustrezne gnotne in kadrovske možnosti za delo sodišč in tožilstva, zaradi česar njihova ažurnost in učinkovitost nista bili zadostni¹⁹ (Šetinc, 1972: 233). Če zanemarimo vmesna obdobja in se osredotočimo na aktualno stanje, je iz zadnjih dostopnih letnih poročil pristojnih organov (tj. za leto 2017) mogoče ugotoviti, da se v zadnjem času gnotne in kadrovske razmere (končno) v policiji in tudi na tožilstvu izboljšujejo. Generalni direktor policije v uvodu Letnega poročila o delu policije za 2017 med drugim navaja, da smo »končno prišli do točke, ko se nam ni več treba vsakodnevno ukvarjati le z eksistenčnimi vprašanji, povezanimi z materialno-tehnično opremo, prostori, vozili, uniformo itd., torej z osnovnimi pogoji za delo policistov. Zdaj lahko več svoje energije in časa posvetimo sami vsebini policijskega dela.« (Policija, 2018: 5) Podobno generalni državni tožilec v uvodu Skupnega poročila o delu državnih tožilstev za leto 2017 poudarja kadrovske okrepitve, modernizacijo in uvajanje informacijskih tehnologij ter konstruktiven dialog z Ministrstvom za pravosodje, ki je prisluhnilo tožilstvu in mu zagotovilo potrebne pogoje za delo (Vrhovno državno tožilstvo, 2018: 11). Podobnega trenda ni zaznati pri sodiščih. Tako Vrhovno sodišče Republike Slovenije (2018a) v Letnem poročilu o učinkovitosti in uspešnosti sodišč 2017 še vedno opozarja 1) na neustrezne prostorske pogoje za delo sodišč, 2) na proračunsko proble-

¹⁷ Iz primerjalne prakse je denimo znan primer banke Lehman Brothers Holding Inc., ko je kreativna interpretacija računovodskih pravil vodilnim delavcem te banke in tudi pametnim delničarjem, ki so delnice kapitalizirali pred finančnim zlomom, omogočila, da so na podlagi fiktivne podobe finančnega stanja banke ustvarili povsem realno zasebno premoženje (Keršmanc in Ahtik, 2012: 207).

¹⁸ Dandanes ta del krivde pripade državi.

¹⁹ So pa tudi takrat (enako kot danes, op. a.) obstajali subjektivni vzroki, ki jih ni mogoče upravičiti z gnotnimi in kadrovskimi razmerami (Šetinc, 1972: 233).

matiko, saj sodišča že na začetku leta vedo, da dodeljena proračunska sredstva ne zadoščajo za letošnje poslovanje in se od predsednikov sodišč pričakuje priprava letnih programov dela ob upoštevanju takega primanjkljaja, in 3) na kadrovske in plačno problematiko, povezano s tem, da je višina plač sodnikov nespremenjena že od leta 2012, kar je pomembna ovira za zaposlovanje najboljših pravnih strokovnjakov na sodniških mestih, hkrati pa se glede na spremenjene okoliščine na trgu delovne sile opažata hiter upad prijav na razpise in visoka fluktuacija sodnega osebja, kar vpliva na kakovost delovnega procesa sodišča.

Obravnavanje zadev s področja gospodarske kriminalitete je v zadnjem desetletju prioriteta represivnih in pravosodnih organov, ki se med drugim kaže v ustanovitvi specializiranih organov oziroma oddelkov (leta 2009 je bil ustanovljen Nacionalni preiskovalni urad, leta 2011 pa Specializirano državno tožilstvo Republike Slovenije in specializirani oddelki za sojenje v zahtevnejših zadevah organiziranega in gospodarskega kriminala, terorizma, korupcijskih in drugih podobnih kaznivih dejanj pri posameznih okrožnih sodiščih), ki so svoje delo v okviru možnega vzeli nadvse resno. Tudi brez poglobljenih raziskav je mogoče pritrčiti Ambroževemu (v Bajda et al., 2015: 4) mnenju, da je pravosodje v današnjem času manj prizanesljivo do gospodarske kriminalitete kot v preteklosti. Številni *ponarodele* izgovori obrambe (na primer poslovanje je bilo legalno in legitimno, v tistem času je bil ta način običajen, obdolženec zase ni pridobil niti centa premoženjske koristi) so bili zavrženi, izrečene pa so bile tudi nekatere precej visoke kazni. Toda Ambož (v Bajda et al., 2015) se ob tem sprašuje, ali ni ta sprememba države morda pretirana in se (tudi pod pritiskom javnosti) kaznuje več in drugače, kot bi bilo treba in prav. Na to vprašanje bo mogoče odgovoriti šele čez čas, dejstvo pa je, da poostren pristop za zdaj ne vpliva bistveno na stopnjo (ne)zaupanja javnosti v delo pravosodja.

Analiza literature sicer kaže, da nizka stopnja zaupanja v pravosodje na območju Republike Slovenije ni nič novega, so pa v zvezi s tem že pred skoraj 50 leti ugotavljali, da širša javnost delo sodišč in tožilstva pogosto presoja neobjektivno, ker v zmotni miselnosti pričakuje, da bo kazensko sodstvo rešilo nakopičena nasprotja v družbi (Šetinc, 1972: 233). Podobno sodobne raziskave na temo zadovoljstva javnosti z delovanjem sodišč v Republiki Sloveniji, ki jih izvaja Vrhovno sodišče Republike Slovenije (zadnja dostopna je iz julija 2018, nanaša pa se na leto 2017), med drugim kažejo, da je nezadovoljstvo javnosti z delom sodišč marsikdaj posledica nepoznavanja in/ali nerazumevanja ustavnopravnega položaja sodstva in tudi osnov procesne zakonodaje (Vrhovno sodišče Republike Slovenije, 2018b: 7–8). Da bi to (nekoč vendarle) presegli, je v okviru projekta Postopkovna pravičnost, ki ga izvaja Vrhovno sodišče Republike Slovenije, oktobra 2018 denimo zaživila

spletna stran www.nasodiscu.si, ki na enem mestu nudi ključne informacije o sodnih postopkih in delovanju sodišč.

Razmere in pogoji za delo v kazenskem pravosodju so danes bistveno drugačni (v marsičem boljši, v marsičem pa zahtevnejši). Zakon o kazenskem postopku je čedalje bolj zapleten in razvejan, hkrati pa v svojih temeljih čedalje bolj zastarel. Po drugi strani specialna zakonodaja uvaja nove zahtevne institute finančnih preiskav, zavarovanja in zasega premoženja nezakonitega izvora ipd., ki pa se šele postopno in s težavo oblikujejo v ustavnoskladno formo (prim. odločbe Ustavnega sodišča Republike Slovenije U-I-6/15-23, Up-33/15-32 in Up-1003/15-27, ki se nanašajo na Zakon o odvzemu premoženja nezakonitega izvora). Čeprav se preizkušajo nove rešitve in pristopi (na primer zakonska domneva o nezakonitem izvoru premoženja, obrnjeno dokazno breme) in je tudi statistična učinkovitost tako tožilstva kot sodišč (čedalje) višja, pogledi predvsem splošne javnosti na kazensko pravosodje skozi desetletja ostajajo razmeroma statični (pretežno negativni), kar kaže, da premiki v virih in sistemu ne prinašajo sami po sebi tudi premikov v glavah ljudi oziroma v družbeni zavesti.

2.2. Gospodarsko kazensko pravo

Gospodarsko kazensko pravo, ki je v vsebinski soodvisnosti s kriminološkim pojmom gospodarske kriminalitete tako, da je po eni strani njena podlaga, po drugi pa njen pravni odsev, ni nova pravna panoga. Kot izvemo iz zgodovinsko-teoretično bogatega povzetka opredelitev gospodarske kriminalitete in gospodarskega kazenskega prava v prispevku M. Tuška, je vsebinsko celovito opredelitev tega pojma med prvimi leta 1932 podal Carl Lindemann, ki je gospodarsko kaznivo dejanje definiral kot »vsako kaznivo ravnanje, ki je usmerjeno zoper gospodarstvo določene države ali zoper njegove funkcionalno pomembne veje«; gospodarsko kazensko pravo je ob upoštevanju navedenega »vsota kazenskih zakonov, katerih objekt varstva je gospodarstvo določene države ali njegove funkcionalno pomembne veje in ustanove« (Tušek, 1979: 180). Sodobne definicije obeh pojmov niso bistveno drugačne.

Tudi za področje gospodarskega kazenskega prava velja, da ne more vnaprej predvideti vseh možnih novih oblik škodljivih ravnanj, ki se pojavijo v praksi. Iznajdljivi storilci, ki dobro poznajo pravno ureditev in praktično delovanje gospodarskega sistema, lahko izvršijo dejanje, za katero je sicer jasno, da spada v področje *malum*, vendar ne izpolnjuje zakonskih znakov nobenega v zakonu določenega kaznivega dejanja. Kriminaliteta kot taka torej lahko obstaja tudi, preden dobi ustrezen odsev v (kazenskem) pravu, vendar ji lahko to oznako dejansko pripnemo šele *post festum*, se pravi po inkriminaciji določenih dejanj v kazenskem zakoniku (Selinšek, 2006a: 223). S praktičnega vidika takšna oznaka seveda nima

pomena, saj pregon zaradi ustavnopravne zahteve po vnaprejšnji določenosti kaznivega dejanja v zakonu oziroma prepreči povratne veljave zakona ni možen. Čeprav so opozorila o spremenjenem družbenem dojemanju nekega pojava brez možnosti odziva na pretekla ravnanja lahko teoretično zanimiva, pa takšni primeri v praksi največkrat izzovejo negodovanje (splošne, pa tudi strokovne) javnosti zaradi prepoznega zakonodajnega odziva na določen problem, zato se je takim situacijam dobro izogibati. Pregled pristopa k normiranju gospodarskih kaznivih dejanj v zadnjih desetletjih kaže, da je to lažje reči kot storiti.

Pečar (1973: 31–32) je že pred več kot 45 leti ugotavljal, da zadeve v poslovnem življenju potekajo hitreje, kot jim lahko sledi veljavno pravo, zato se neredko zgodi, da nove *poslovne navade* prihajajo v neskladje z (zastarelim) veljavnim pravom. K temu je pripomoglo tudi hitro menjavanje predpisov s področja gospodarstva, ki je pri ljudeh ustvarjalo miselnost, da se bodo predpisi kmalu spremenili, ker ne ustrezajo praktičnim potrebam gospodarstva, in se zato lahko kršijo (Damjan, 1970: 235). V približno istem času je Kobe v zvezi z gospodarskimi kaznivimi dejanji (podobno) ugotavljal, da kljub pogostim spremembam v kazenski zakonodaji v zadnjih 15 letih (od prve novele kazenskega zakonika leta 1959 naprej) veljavno kazensko pravo ni ustrezno zasnovano, ker ne izraža ustrezno narave stvari, zaostaja za razvojem družbeno-gospodarskih razmerij in tudi po svojem konkretnem na gospodarsko področje usmerjenem prilagajanju ni v skladu z že zbranimi spoznanji temeljitejšega proučevanja gospodarskega kriminala (Kobe, 1974: 247). Čeprav so posvetovanja o gospodarski kriminaliteti v tistem času²⁰ posledično nakazovala, da je treba zgraditi in izoblikovati sistem gospodarskih kaznivih dejanj, ta naloga ni bila izpolnjena (Pečar, 1973: 36). Avtorjeva ugotovitev, da so nove inkriminacije le dohitevanje časa na nekaterih področjih in nič več, je tudi v današnji perspektivi še vedno aktualna (Pečar, 1973). Domačega zakonodajalca namreč sistemska in vsebinsko celovita prenova poglavja kaznivih dejanj zoper gospodarstvo še (vedno) čaka (Selinšek, 2011: 7). Če je bilo v času osamosvajanja in desetletju ali dveh po njem še mogoče upravičiti zapostavljanje sistemskega normiranja gospodarskih kaznivih dejanj iz razloga, da je bil gospodarski sistem oziroma gospodarsko pravo še v razvoju, je danes oboje tako izgrajeno, da vsaj s pravnega vidika ni resnih razlogov, da zakonodajalec na podlagi temeljite analize gospodarskega sistema ne bi jasno in nedvoumno določil, kaj je

v sodobnem tržnem gospodarstvu slovenskega tipa dovoljeno in kaj ne²¹ ter kaj izmed slednjega je toliko nevarno in škodljivo vrednotam s področja gospodarstva, da mora biti določeno kot kaznivo dejanje.²² Za čas naslednjega zakonodajnega posega v poglavje kaznivih dejanj zoper gospodarstvo lahko vsekakor kot še vedno relevantno ponovimo Kobetovo misel (1974: 262): »[N]ajpomembnejše je pač, da ne bo ostalo samo pri terminološki prilagoditvi oziroma da se bo ob njej razmišljalo in iskalo rešitve z njo povezanih vsebinskih vprašanj.«

Poleg sistemskega pristopa je pomembna tudi kakovost opisov gospodarskih kaznivih dejanj. Literatura vsebuje kar nekaj teoretičnih priporočil glede tega. Kobe (1973: 280–281) je že pred desetletji poudaril posebnost gospodarskega kazenskega prava, da uporablja prožne norme, s tem pa je nujno tudi nenatančno, saj kazenskopravne norme s tega področja uporabljajo pojme iz gospodarskega prava, ki se pod vplivom gospodarskih gibanj pogosto in hitro (včasih brez potrebe in premalo preiščeno) spreminja – in s tem se, posebno pri blanketnih normah, spreminja tudi vsebina kazenskopravne norme. Povezanost kazenskopravnih norm z normami gospodarskega prava je na področju gospodarskega kazenskega prava nujno zlo, zato je pri oblikovanju opisov kaznivih dejanj zoper gospodarstvo treba zakonske znake določiti čim abstraktnije in z modro uporabo blanketnih naporitev na predpise s širšega področja gospodarskega prava (Selinšek, 2011: 7). Pomembno vlogo ima pri tem tudi praksa, ki mora, obožena s teoretičnimi spoznanji in pravilno razlago vsebine norme, obvladovati položaj (Kobe, 1973: 281). Dinamiki gospodarskih odnosov je torej bolj kot s kazuistično normativnostjo mogoče slediti s splošnejšimi dispozicijami, pri tem pa je potrebna pazljivost, saj je prevelika splošnost norme lahko razlog za njeno neučinkovitost (Požar, 1981: 188). Upoštevati pa je (oziroma bi bilo) treba tudi, da so nekatere posledice protipravnih dejanj (na primer stečaj, pogosto tudi višina na-

²⁰ 28. septembra 1970 je denimo potekalo posvetovanje na temo Kriminaliteta v gospodarstvu in ukrepi za njeno preprečevanje, v okviru katerega sta bila med drugim sprejeta sklepa, da je treba čim prej začeti priprave za inkriminacijo novih oblik družbi škodljivega ravnanja v gospodarstvu in preučiti uvedbo kazenske odgovornosti pravnih oseb in posameznih članov teh teles (Štrukelj, 1970: 240).

²¹ S tega vidika so denimo simptomatične Pečarjeve ugotovitve, da v obdobju tranzicije niso bili razčiščeni pogledi na nezakonito razdružbljanje premoženja in tudi ne pogledi na posledice kriminalnega lastninjenja, ki je zaradi inertnosti kazenskega pravosodja potekalo stihijsko, tj. povsem neobvladljivo. Za regulacijo gospodarske kriminalitete bi takrat potrebovali neki koncept (oziroma politiko z ustreznimi strategijami, taktikami in metodami), tako pa smo v boju z gospodarskim kriminalom ostali *goli in bos* in smo v marsičem že takrat precej zamudili, saj čas opraviči kriminal, storjen v preteklosti, in prekrije sumljiva dejstva (Pečar, 1996b: 323).

²² Bele v zvezi s tem navaja, da bi moralo biti v kazenski zakonodaji upoštevano predvsem, da posamezni subjekti ob vključevanju v gospodarska dogajanja storijo dejanja, ki ogrožajo delovanje gospodarstva kot celote v določeni družbi, pri čemer ogrožanje delovanja gospodarstva nima vselej enakega pomena kot povzročanje materialne škode. Vsaka motnja v gospodarstvu je škodljiva, ni pa vsaka škoda že vzrok za motnjo (Bele, 1981: 124).

stale škode) znotraj gospodarstva nepredvidljive in odvisne od stanja tako na domačem kot na tujih gospodarskih in finančnih trgih (ti trgi so danes pravzaprav globalni). Gre za okoliščine, ki so izven storilčevega dometa, zato je te *posledice* v opisih kaznivih dejanj primerno oblikovati kot objektivne pogoje kaznivosti, in ne kot zakonske znake, ki morajo biti zajeti s storilčevo krivdo (Selinšek, 2011: 7).

Enako kot posebni del je pomemben tudi splošni del gospodarskega kazenskega prava. Požar (1981: 192) je že pred skoraj štirimi desetletji prepoznal probleme na področju pregona gospodarske kriminalitete, ki so neposredno povezani z uporabo institutov splošnega dela kazenskega prava, na primer z vprašanjem krivde in odgovornosti za hujšo posledico, vprašanjem dejanske in pravne zmote (predvsem v povezavi z uporabo blanketnih predpisov), razlogi, ki izključujejo protipravnost, in drugim. Pozival je k poglobljenemu in sistematičnemu proučevanju teh problemov, saj je gospodarska dejavnost sama po sebi povezana s tveganimi odločitvami, obnašanje poslovnih subjektov pa je pogosto odvisno od možnosti gospodarskega življenja in delovanja gospodarskega sistema kot celote. O sistematičnem in poglobljenem ter predvsem konstantnem proučevanju te tematike bi na našem pravnem področju tako zgodovinsko gledano kot v trenutnem času težko govorili. Posledično ni bistvene teoretične pomoči (niti v obliki idej niti v obliki konstruktivne zadržanosti) pri razvoju zakonodaje in prakse s področja materialnega in procesnega (predvsem dokaznega) gospodarskega kazenskega prava. Imamo sicer monografijo *Gospodarsko kazensko pravo* (Selinšek, 2006b), ki sistematično obravnava večino relevantnih vprašanj splošnega in posebnega dela gospodarskega kazenskega prava, vendar ni ažurirana. Tudi ideja o posebnem kazenskem zakonu za področje gospodarskega prava, ki bi bil podlaga za celosten teoretičen in praktičen razvoj tega področja (Selinšek, 2006b: 398–401), v Sloveniji ni bila sprejeta.²³ so pa posamezne teme obdelane podrobno in tako, da to koristi tudi praksi pri odločanju.²⁴ Tovrsten parcialni pristop je sicer zagotovo boljši kot popolno teoretično zanemarjanje tega področja, kljub temu pa bi bila v domači pravni literaturi zelo

dobrodošla praktično uporabna in celostno usmerjena študija gospodarskega kazenskega prava.²⁵

Na sistemski ravni je treba v povezavi z gospodarskim kazenskim pravom omeniti pomembno dogajanje v sodni praksi, saj na tem področju v zadnjem času prihaja do spremenjenih (izboljšanih) stališč Vrhovnega sodišča Republike Slovenije. Najodmevnejša sta zagotovo primera, povezana s (statistično in praktično gledano) osrednjima kaznivima dejanjema zoper gospodarstvo, tj. poslovno goljufijo in zlorabo položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti.²⁶ V sodbi I Ips 93283/2010 z dne 21. septembra 2017 je Vrhovno sodišče Republike Slovenije zapisalo, da »s to odločbo odstopa od svoje prakse, po kateri je za uresničitev zakonskih znakov kaznivega dejanja poslovne goljufije v določenih primerih lahko zadostovalo že, če je opis dejanja (v povezavi z abstraktnim delom) vseboval navedbo, da se je dolжник zavezal, da bo obveznosti izpolnil, in/ali obljubljal plačilo, pa do izpolnitve obveznosti ob dospelosti ni prišlo.« V sodbi I Ips 35999/2015 z dne 23. marca 2017 pa je Vrhovno sodišče Republike Slovenije z *namenom poenotiti sodno prakso* poudarilo, »da je premoženje družbe z omejeno odgovornostjo ne le navzven, temveč tudi v razmerju do njenega edinega družbenika tuje premoženje. Poslovodja, četudi je hkrati edini družbenik družbe, je dolžan poslovati vestno in pošteno ter zasledovati interese gospodarske družbe, ki je samostojna (pravna) oseba in katere premoženje je ločeno od premoženja njenih družbenikov ter namenjeno opravljanju gospodarske dejavnosti. Določba prvega odstavka 244. člena KZ prvenstveno varuje premoženjske interese družbe in zgolj posredno tudi premoženjske interese njenih družbenikov. Zato je v obravnavanem primeru, ko je poslovodja v nasprotju z zakonom in interesi družbe z omejeno odgovornostjo, na škodo družbe razpolagal s premoženjem družbe in s tem izrabil svoj položaj ter drugemu pridobil premoženjsko korist, uresničil vse zakonske znake kaznivega dejanja zlorabe položaja ali pravic po prvem odstavku 244. člena KZ.« Deset let pred tem se je Vrhovno sodišče Republike Slovenije glede istega vprašanja opredelilo povsem nasprotno in v sodbi I Ips 266/2007 z dne 13. decembra 2007 zapisalo, da »storilec in oškodovanec ne moreta biti

²³ Kot potencialni prednosti posebnega kazenskega zakona se poudarjata predvsem preglednost kazenskopravne ureditve (obširnega) področja gospodarskega kazenskega prava in možnost upoštevanja specifičnih značilnosti objekta normiranja, predvsem možnost oblikovanja posebnih, gospodarskemu poslovanju prilagojenih udeleženih oblik, vključno z uzakonitvijo instituta *ravnjanja za drugega*, možnost prilagoditve sistema sankcij za gospodarska kazniva dejanja za fizične in pravne osebe, možnost razvoja novih oblik odgovornosti pravnih oseb, postopkovne prilagoditve itd. (Selinšek, 2006b: 399).

²⁴ Virov je veliko. Za primerjavo gl. Jenull (2008, 2010, 2011, 2014a, 2014b), Keršmanc (2013), Ambrož (2017), Ferlinc (2017) in Selinšek (2012a, 2012b).

²⁵ Denimo, nekaj podobnega kot v Republiki Avstriji, in sicer dobrih 1.300 strani obsegajoč praktični komentar gospodarskega kazenskega prava (Preuschl in Wess, 2018) ali nekaj manj kot 1.100 strani obsegajoč veliki priročnik gospodarskega kazenskega prava (Kert in Kodek, 2016). Sorazmerno obsežen nabor tovrstnih del, ki so redno ažurirana, je na voljo tudi v Zvezni republiki Nemčiji.

²⁶ Medtem ko gre pri poslovni goljufiji za eno izmed najštevilčnejših kaznivih dejanj znotraj skupnega zbirnega pojma gospodarske kriminalitete, gre pri kaznivem dejanju zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti za kaznivo dejanje, na katero odpade pretežni del ocenjene premoženjske škode iz naslova gospodarske kriminalitete (Keršmanc, 2013: 140).

ista oseba, zato ne more priti do oškodovanja druge osebe kot temelja za obstoj kaznivega dejanja zlorabe položaja ali pravic v primeru, ko je v isti osebi storilec in oškodovanec zasebni podjetnik, ali v primeru enoosebne gospodarske družbe; v teh primerih so kazniva dejanja lahko storjena le navzven, napram upnikom, ne pa navznoter, z lastnim okoriščanjem.« V sodni praksi je to stališče povzročalo nemalo težav in mu sodišča nižjih stopenj niso vedno sledila.

V nobenem primeru ne gre za spremembo stališč zaradi spremenjene zakonodaje, drugačnih družbenih razmer ali drugih zunanjih dejavnikov, ampak za drugačno razumevanje oziroma dojetje istih (pravnih) vprašanj, kar kaže na to, da je področje gospodarskega kazenskega prava tudi za sodno prakso zelo zahtevno in se razvija sorazmerno počasi.

Zelo počasen je (bil) tudi prodor odgovornosti pravnih oseb v domače gospodarsko kazensko pravo. Dojetje podjetij kot nekakšnih neoseb, a kazensko odgovornih subjektov sicer v kriminologiji poteka že več kot stoletje in je eno od pomembnih tem v akademski literaturi (Pečar, 1993: 261) tudi zato, ker ta institut niti v teoriji še ni dokončno izdelan. Pravna oseba kot storilec je namreč nujno problematična, če zanjo uporabimo isto znanje s teorijami vred, ki so nastale in so prirejene izključno za razumevanje človekovega vedenja (Pečar, 1996a: 209). Potreben je torej drugačen koncept odgovornosti, pri čemer tudi v primerjalnem pravu ni poenotenih pristopov, saj se nekateri pravni sistemi (denimo slovenski) zavzemajo za posredno (izvedeno) odgovornost pravnih oseb, drugi pa zagovarjajo možnost neposredne (samostojne) odgovornosti pravne osebe za kazniva dejanja.²⁷ Kljub številnim razlikam je vsem pogledom skupno, da je odgovornost pravnih oseb na področju kazenskega prava izjemna oblika odgovornosti subjekta z lastno pravno osebnostjo, ki mu sodišča izrečejo kazenske sankcije, kar pa v nobenem primeru ne nadomešča ali celo odpravlja individualne kazenske odgovornosti storilca kaznivega dejanja (Oven, 1998: 254).

V domačem pravnem redu je bila kazenskopravna delikttna sposobnost pravnim osebam na načelni ravni priznana s 33. členom Kazenskega zakonika (KZ) iz leta 1994, konkretno pa udeležena leta 1999 s sprejetjem Zakona o odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja (ZOPOKD), ki temelji na modelu posredne (izvedene) odgovornosti pravnih oseb.

²⁷ Takšen je švicarski kazenski zakonik, ki v 102. členu določa, da se v primeru, če je bilo v podjetju pri izvajanju poslovnih opravil v okviru podjetniških ciljev storjeno kaznivo dejanje ali prestopok in se to ravnanje zaradi pomanjkljive organizacijske strukture tega podjetja ne more pripisati nobeni konkretni fizični osebi, to kaznivo dejanje ali prestopok pripiše podjetju. To je nato kaznovano z denarno kaznijo do pet milijonov švicarskih frankov (Schweizerisches Strafgesetzbuch, 2019).

Odgovornost pravne osebe temelji na njeni formalni povezanosti s storilcem in njenem materialnem prispevku k storjenemu kaznivemu dejanju, izvira pa iz zavestnega delovanja njenih vodstvenih ali nadzornih organov, pri čemer se pravna oseba lahko kaznuje le za posamezna kazniva dejanja, za katera je zanjo predpisana posebna kazen v obliki denarne kazni in odvzema premoženja, v hujših primerih pa tudi statusna kazen prenehanja pravne osebe (Bele, Deisinger in Balažic, 2000: 15).

2.3 Pojavne oblike gospodarske kriminalitete

Za sistemske primerjave je gotovo najmanj hvaležna fenomenološka analiza, saj se pojavne oblike gospodarskih kaznivih dejanj čez čas spreminjajo v odvisnosti od številnih dejavnikov, vključno z razvojem (ali stagniranjem) države in družbe.²⁸ Na kratko lahko iz literature povzamemo naslednje:

– v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja se je pogosto pojavljalo ponarejanje poslovne dokumentacije in drugih dokumentov za knjiženje ali uničevanje take dokumentacije (Damjan, 1970: 236), v zunanji trgovini pa so se pojavljali ovinkarske kupčije (switch), nedovoljene reeksportne kupčije, ustvarjanje črnih skladov v tujini, nezakonito poslovanje podjetij v tujini (Deisinger, 1974: 14; 1976b: 187–188), razne oblike neupravičenega pridobivanja premoženjske koristi (lažni obračuni za pridobivanje retencijske kvote, prekupčevanje z deviznimi sredstvi, nezakonito pridobivanje stimulacij iz zveznega proračuna, prikazovanje navideznih kupcev iz čezmorskih držav, prevozna potrdila z lažno vsebino, prirejanje prodajne paritete, lažno carinjenje blaga ipd.) in različne oblike ustvarjanja skritih skladov (črnih fondov) v tujini (Tuškej, 1978: 15–19);

– v devetdesetih letih prejšnjega stoletja so se začeli pojavljati primeri, ko je podjetje pred stečajem prodajalo svoje premoženje pod krinko reševanja situacije. V tej razprodaji so bili stroji, zaloge surovin, polizdelkov in izdelkov pod realno ceno prodani podjetju, ki je dejansko pripadalo vodstvu, ki je to razprodajo opravljalo, ali za določeno nagrado prijatelju ali tretji osebi. Primeren stečajni upravitelj je prikril v predste-

²⁸ Tompa (2007: 16) denimo po analizi zlorab instituta dokumentarne akreditiva (gre za pogosto rabljen plačilni instrument v mednarodnem poslovnem prometu, s katerim se akreditivna banka zaveže, da bo po nalogu in za račun kupca izplačala določen znesek osebi, v korist katere je akreditiv odprt, ko bodo izpolnjeni pogoji in predloženi dokumenti, določeni v akreditivu, in sicer neodvisno od stanja temeljnega posla) ugotavlja, da je zaradi razvoja elektronskih alternativ papirnemu bančnemu poslovanju v prihodnosti pričakovati manj klasičnih goljufij pri poslovanju z dokumentarnim akreditivom, se pa bodo v zvezi s tem odprla druga varnostna vprašanja, ki spadajo v področje tehnološke infrastrukture.

čajnem postopku izpeljano razprodajo, upniki podjetja pa so nato v stečaju dobili povrnjen le manjši delež svojih terjatev, saj je bila stečajna masa že zmanjšana zaradi predhodnih prodaj (Žnidaršič Kranjc, 1990: 7);

– po osamosvojitvi so se pojavili tako imenovani finančni inženiringi. To so navadne gospodarske družbe, ki so se ukvarjale z zbiranjem naložb, čeprav za to niso imele dovoljenja. Tako spravljena sredstva kreditodajalcev niso bila ustrezno zavarovana, zato je po zlomu teh inženiringov prišlo do oškodovanja velikega števila vlagateljev²⁹ (Lamberger, 2004: 141);

– po vstopu Republike Slovenije v Evropsko unijo so se tudi k nam razširili tokovi čezmejnih verižnih davčnih goljufij (tako imenovani davčni vrtiljaki) v zvezi z davkom na dodano vrednost (DDV). Davčni vrtiljak je posebna vrsta čezmejne davčne goljufije znotraj Evropske unije, pri kateri dobrine iz ene izmed članic Evropske unije na trg da trgovec, ki izgine, ne da bi izpolnil in oddal davčno napoved ali Intrastat poročilo ter plačal obračunski davek na dodano vrednost davčnim oblastem.³⁰ Te dobrine so naprej prodane po verigi podjetij na domačem trgu in pozneje ponovno dobavljene v drugo ali prvotno državo članico Evropske unije, tako da krožijo (Škof et al., 2010: 37);

– poosamosvojitveno obdobje so zaznamovali sumljivi menedžerski prevzemi (SCT, Pivovarna Laško in Istrabenz). Razvitim gospodarstvom menedžerski odkupi sicer niso tuji, saj jih uporabljajo že dolga leta, slovenska posebnost teh prevzemov pa je pomanjkanje preglednosti pri njihovi izvedbi in pridobivanje sredstev za prevzem z nezakonitimi prijemi, ki oškodujejo ciljno družbo, pri čemer se sredstva iz izčrpavanja ciljne družbe ali njenih hčerinskih družb ne uporabljajo za redno poslovanje, ampak za financiranje prevzema ali pa se nakazujejo celo na osebne račune. Ciljna družba in njene hčerinske družbe so se prisiljene zadolževati pri bankah, s čimer se zelo izpostavijo morebitnim negativnim trendom na trgu, saj na pasivni strani bilance nimajo možnosti kakršnih koli sprememb. Posledica izčrpavanja je slabo finančno stanje družbe po prevzemu, in če ob tem pride do poslabšanja splošnega ekonomskega stanja, kot se je zgodilo ob zadnji finančni krizi, postane breme prevzemnih posojil preveliko (Viraj, Tičar, Florjančič in Eman, 2015: 91) in se projekt začne podirati;

– v novejšem času se pojavljajo tudi problematična ravnanja, povezana z zlorabo tako imenovanih repo poslov³¹ in

tudi navadnih kreditnih pogodb. Ta, sicer povsem zakonita instituta lahko postaneta predmet sporne prakse sklepanja začasnih pogodb (na primer v bančnem sektorju), da bi se formalno izognili oblikovanju posebnih rezervacij, pri čemer je glavni, če ne izključni razlog njune uporabe začasno izboljšanje finančnih metrik in bilanc zaradi finančnega izplena vodilnih v obliki (nezasluženih) nagrad ter kapitalskih dobičkov (Keršmanc in Ahtik, 2012: 199);

– v gospodarskem poslovanju so ves čas prisotne različne vrste goljufij. Značilne oblike poslovnih goljufij so denimo neplačila za dobavljeno blago oziroma opravljene storitve, nekoliko redkeje tudi primeri vnaprejšnjih plačil za pozneje nedobavljeno blago ali neopravljeno storitev in nakupi blaga ali storitev tik pred začetkom postopka prisilne poravnave ali stečaja, ki ni tako intenziven, bi ga označili za lažni stečaj v smislu kaznivega dejanja povzročitve stečaja z goljufijo ali nevestnim poslovanjem (Keršmanc, 2013: 144).

V novejši domači literaturi obstaja poglobljena fenomenološka analiza, ki zajema kaznivi dejanji poslovne goljufije in zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti (glej Keršmanc, 2013). Študija je večplastno teoretično in praktično uporabna, zato bi bilo podobne sistematične raziskave smiselno opraviti tudi v zvezi z drugimi gospodarskimi kaznivimi dejanji. Prikaz in celovita analiza pojavnih oblik določenega gospodarskega kaznivega dejanja v praksi v nekem časovnem obdobju sta namreč med drugim lahko pomembna za pravočasno kriminalizacijo pojavov, ki spadajo v gospodarsko kriminaliteto, hkrati pa bi morala biti pomemben del programov usposabljanj organov odkrivanja, pregona in sojenja (prim. Pečar, 1992: 334). Tako bi se lahko ugotovili tudi razlogi, zakaj se nekatera gospodarska kazniva dejanja v praksi pojavljajo zelo redko.³²

3 Sklep

V prispevku smo ob 70. obletnici *Revije za kriminalistiko in kriminologijo* preverjali dve osrednji (hipo)tezi: a) gospodarska kriminaliteta v Sloveniji je redko predmet bolj poglobljenih raziskav in b) do bistvenega premeščanja normativnih in miselnih meja na področju pregona gospodarskih kaznivih dejanj v sodobnem času (še) ni prišlo.

²⁹ Kljub večkratnim opozorilom in pozivanju k previdnosti je bilo na pretek lahkomišelnih vlagateljev in kreditojemalcev.

³⁰ Za ta element davčnega vrtiljaka se uporablja izraz *missing trader* oziroma manjkajoči kupec.

³¹ Gre za posle začasnega odkupa finančnega premoženja z obveznim povratnim odkupom, ki jih pri vodenju denarne politike uporabljajo banke (tudi centralne), predvsem iz naslednjih razlogov: potreba po financiranju, potreba po določeni vrsti vrednostnih papirjev, kreditiranje z zavarovanjem, zavarovanje pred

obrestnim tveganjem, uravnavanje strukture naložb in večanje izpostavljenosti kot strategija za izkoriščanje tržnih pričakovanj (Keršmanc in Ahtik, 2012: 202).

³² Pregled pregona borzne kriminalitete, ki ga je za obdobje 1999–2017 opravilo Vrhovno državno tožilstvo Republike Slovenije, denimo obsega le 54 zadev, od tega 49 kaznivih dejanj zlorabe notranje informacije in pet kaznivih dejanj zlorabe trga finančnih instrumentov (Jenuš, 2019: 21).

Gospodarska kriminaliteta se razmeroma pogosto in stalno pojavlja v domači strokovni in znanstveni literaturi, posebno mesto pa ima tudi v (pretežno statističnih) letnih poročilih o delu organov odkrivanja, pregona in sojenja. Avtorji se večinoma osredotočajo na posamezne teme, probleme in podvrste te kriminalitete, medtem ko o sistematičnem kriminološko-pravnem proučevanju fenomena gospodarske kriminalitete na Slovenskem skozi čas ne moremo govoriti. Razloge za to je mogoče le ugibati. Morda ta vrsta kriminalitete raziskovalcev ne pritegne, ker je njeno proučevanje nujno povezano s hkratnim uvidom oziroma razumevanjem gospodarskega sistema in zahteva povezovanje kriminološke oziroma kazenskoopravne in civilnopravne miselnosti, za razvoj tovrstnih univerzalnih pravnih mislecev pa v današnjem razbohotenem pravnem svetu skoraj ni prostora. Razlog je lahko tudi, da mora sistematično proučevanje gospodarske kriminalitete zajemati tako teoretične kot praktične vidike, domači sistem pa ne spodbuja (niti podpira) hkratnega delovanja posameznika na akademskem oziroma raziskovalnem področju in v praksi, kar bi mu kot raziskovalcu omogočilo, da na obeh področjih povezuje znanje in informacije iz prve roke. Nadalje je lahko težava tudi, da celovito proučevanje gospodarske kriminalitete zaradi njene razvejanosti zahteva velik časovni vložek v iskanje, pregledovanje ter sledenje gradivu in informacijam, ki se ne sklada s konceptom (predvsem v zadnjem času poudarjene) hiperprodukcije v znanosti. Ne glede na to, da so navedena le ugibanja, je dejstvo, da (skoraj zagotovo tudi iz teh razlogov) nimamo strokovnjakov, ki bi lahko pripomogli k vzpostavljanju sistemskega pristopa za boj zoper gospodarski kriminal. Ugotovitev, da domačega zakonodajalca sistemska prenova poglavja kaznivih dejanj zoper gospodarstvo še čaka, je preprosto argumentirati (glej poglavje 2.2), zadeva pa postane mnogo težja, ko pridemo do vprašanja, kdo naj bi bil nosilec tega projekta. Če ni specializiranih strokovnjakov, ki bi nenehno raziskovali in proučevali kriminološke in pravne segmente gospodarske kriminalitete, tudi ni ljudi, ki bi lahko pomagali pri pripravi ustrezne zakonodaje, še manj pa lahko v takem sistemu pričakujemo posameznike, ki bodo znali voditi kazenske procese v (naj)zahtevnejših primerih gospodarskega kriminala in konstruktivno odločati na vseh ravneh. Ugotovitvi, da bi bilo za učinkovito omejevanje gospodarskega kriminala treba ustrezno upoštevati družbene dejavnike, ki ustvarjajo oziroma dopuščajo pohlep, lahko s širšega sistemskega vidika torej dodamo ugotovitev, da bi bilo prav tako nujno treba spodbuditi sistematično raziskovanje fenomena gospodarske kriminalitete, saj je tako za pripravo strategij in zakonodaje kot za izvajanje postopkov v praksi na tem področju potreben usposobljen kader, ki se ne more pojaviti oziroma nastati iz nič.

Za namene tega prispevka opravljena analiza glede vprašanja premeščanja meja potrjuje ugotovitve Keršmanca (2013: 151), da pogled na obravnavanje gospodarske kriminalitete z

zgodovinske perspektive kaže, da se gibamo v nekakšnem začaranem krogu, in sicer tako v teoriji kot v praksi. (Pre)mного kriminoloških in kazenskoopravnih ugotovitev in misli, zapisanih pred desetletji, je namreč še vedno aktualnih. To seveda ne pomeni, da stojimo na mestu, ampak da se neki zelo opazen preboj v boju zoper gospodarsko kriminaliteto (še) ni zgodil. Finančna kriza, ki je v obdobju 2008–2014 močno vplivala tudi na življenje ljudi v Sloveniji, je pristojne organe prisilila v povečan(je) aktivnosti na tem področju, pri čemer so se razkrile številne težave: neustrezna zakonodaja, predolgi postopki, vztrajanje sodnega sistema na okopih tradicionalnega kazenskega prava, ki ni prilagojeno posebnostim gospodarske kriminalitete, oziroma nezmožnost (morda tudi nepripravljenost) prakse za presejanje ustaljenih vzorcev z inovativno uporabo klasičnih institutov kazenskega prava itd. Sistemskega pristopa k odpravljanju teh težav, da bi bili boljše pripravljene na naslednji krizni val ali ga (pač v okviru vloge, ki jo lahko ima grožnja s sankcijo) morda celo omilili, pa ni zaznati.

O bistvenih sistemsko usmerjenih normativnih premikih v smeri konstruktivnega in racionalnega preprečevanja in pregona gospodarske kriminalitete v domačem materialnem in procesnem pravnem redu vse od osamosvojitve Republike Slovenije tako ni mogoče govoriti; narejeni pa so bili koraki v organizacijskem smislu (specializirani organi oziroma oddelki za obravnavo te vrste kriminalitete), kar ni zanemarljivo, saj se tako sčasoma pridobivajo prepotrebne izkušnje za obravnavo posebne vrste kriminalitete. Spremembe v nazorih Vrhovnega sodišča Republike Slovenije glede osrednjih kaznivih dejanj zoper gospodarstvo, ki smo jim priča v zadnjem času, so pri premeščanju miselnih meja na širšem področju pravosodja gotovo pomemben premik, za katerega pa še ni mogoče zanesljivo presoditi, ali bodo učinki omejeni le na pregon kaznivih dejanj, ki jih spreminjena stališča zadevajo, ali pa trend nakazuje dolgoročne sistemske premike v smislu, da se bo tudi na drugih področjih (vključno s procesnopravnim) sodna praksa uravnotežila.

Kolikšno je dejansko zaostrovanje kaznovalne politike na področju pregona gospodarskega kriminala, ki ga opažajo avtorji (prim. Ambrož v Bajda et al., 2015: 3–4), bodo lahko pokazale prihodnje raziskave, ki bodo na podlagi zbranih podatkov o pravnomočno končanih kazenskih postopkih verodostojno presodile, ali je prišlo do premika v kaznovalni politiki, ki ni le začasen odklon, povezan denimo z medijskimi predstavitvami,³³ ampak dejansko pomeni drugačen (strožji) pravosodni odziv na anomalije v gospodarstvu. Čez

³³ Glede tega se je treba strinjati z Ambrožem (v Bajda et al., 2015: 4), da mora pravosodje »dobiti svoj mir, da bo lahko delalo, in debelo kožo, da bo lahko neprizadeto, stoično prenašalo histerijo in moralno ogorčenje nekaterih medijskih diskurzov, ki jih v »pluralnih družbah« prejone ni mogoče in dopustno zatreti in izkoreniniti.«

kakšno desetletje bo vsekakor zanimivo – tako statistično kot fenomenološko in po percepciji – primerjati obdobje finančne krize (2008–2014) z obdobjem ekonomske blaginje, v katerem smo trenutno, a naj bi se počasi iztekalo.

Literatura

- Ambrož, M. (2017). Naklep in namen pri kaznivem dejanju zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti. *Pravna praksa* 36(2), 6–8.
- Bajda, B., Cotič, N., Čuk, N., Huskić, M., Kos, L., Potočnik, H. et al. (2015). *Analiza spornih pravnih vprašanj v odmevnejših zadevah s področja gospodarske kriminalitete*. Pridobljeno na <http://www.pf.uni-lj.si/media/analiza.spornih.pravnih.vprasanj.pdf>
- Bele, I. (1981). Družbene zahteve glede kazensko-pravnega varstva gospodarstva. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 32(2), 123–128.
- Bele, I., Deisinger, M. in Balažič, V. (2000). *Zakon o odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja s komentarjem*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
- Bobnar, T. (2013). Delovanje specializiranih preiskovalnih skupin kot (nov) izziv pri preiskovanju gospodarske kriminalitete. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 163–168.
- Damjan, V. (1970). Kriminaliteta v gospodarstvu in ukrepi za njeno preprečevanje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 21(4), 234–239.
- Deisinger, M. (1974). Gospodarski kriminal v zunanji trgovini. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 25(1), 14–19.
- Deisinger, M. (1976a). Kriminalnost v sodobnem trgovskem poslovanju. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 27(1), 15–19.
- Deisinger, M. (1976b). Kriminološke strani zunanje-trgovinskega poslovanja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 27(3), 184–189.
- Deisinger, M. (1983). Gospodarski kriminal v SR Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 34(3), 189–197.
- Dvoršek, A. (1989). Pojavne oblike gospodarske kriminalitete v trgovinskem poslovanju in metodika njihovega preiskovanja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 40(1), 3–12.
- Ferlinc, A. (2017). Protipravno omejevanje konkurence kot kaznivo dejanje. *Pravna praksa* 36(6), 10–13.
- Ferne, J. (2013). Soočanje slovenske policije z gospodarsko kriminaliteto na sistemski ravni. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 122–139.
- Finančna uprava Republike Slovenije (FURS). (2014). *Strategija Finančne uprave Republike Slovenije 2015–2020*. Pridobljeno na http://www.fu.gov.si/fileadmin/Internet/O_financni_upravi/Strategija_2015-2020.pdf
- Headworth, S. in Hagan J. L. (2016). White-collar crimes of the financial crisis. V S. R. van Slyke, M. L. Benson in F. T. Cullen (ur.), *The Oxford handbook of white-collar crime* (str. 275–293). Oxford: Oxford University Press.
- I Ips 266/2007, Vrhovno sodišče Republike Slovenije (2017).
- I Ips 35999/2015, Vrhovno sodišče Republike Slovenije (2017).
- I Ips 93283/2010, Vrhovno sodišče Republike Slovenije (2017).
- Jager, M. (2015). O sleparjih, dveh vrstah poštenjakov in vlogi države skozi Kantov »Poskus o boleznih glave«. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66(3), 208–219.
- Jager, M. in Šugman Stubbs, K. (2013). Za več preventive pri obvladovanju gospodarske kriminalitete. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 154–162.
- Jakupović, B., Frangež, D. in Dvoršek, A. (2015). Kompetence preiskovalcev gospodarske kriminalitete. *Varstvoslovje*, 17(4), 439–450.
- Jenull, H. (2008). Poskus razlage kaznivega dejanja po 240. členu KZ-1. *Pravna praksa*, 27(45), II–VIII.
- Jenull, H. (2010). Pomen in razloga pojmov gospodarskega prava kot znakov kaznivih dejanj. *Pravosodni bilten*, 31(2), 7–30.
- Jenull, H. (2011). Gospodarska dejavnost v osnutku KZ-1B. *Pravna praksa* 30(4), 8–10.
- Jenull, H. (2014a). Problematika steka pri stečajnem kaznivem dejanju. *Pravosodni bilten* 35(3) 187–197.
- Jenull, H. (2014b). Stečajno kaznivo dejanje: po zakonu in v praksi. *Pravosodni bilten* 35(1), 157–191.
- Jenull, H. (2019). Skromni rezultati pregona borzne kriminalitete. *Pravna praksa* 37(5–6), 21.
- Japelj, B. (2018). Kriminaliteta v Sloveniji leta 2017. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 69(2), 67–99.
- Kanduč, Z. (1997a). Ekonomske določilnice gibanja in strukture kriminalnih pojavov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 48(4), 394–406.
- Kanduč, Z. (1997b). Gospodarski kriminal in ekonomsko nasilje: Kriminološke in kazensko-pravne perspektive. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 48(1), 11–25.
- Kanduč, Z. (2004). Kriminaliteta, delo in podjetništvo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 55(4), 370–387.
- Kavčič, B. (2015). Pohlep. *IBS poročevalec*, 5(4). Pridobljeno na <http://porocevalec.ibs.si/sl/component/content/article/60-letnik-5-t-4/215-dr-bogdan-kavi-pohlep>
- Kazenski zakonik (KZ). (1994). *Uradni list RS*, (95/04).
- Kazenski zakonik (KZ-1). (2012). *Uradni list RS*, (50/12).
- Keršmanc, C. (2013). Kvantitativna glosa o kompliciranosti in kompleksnosti gospodarskih kaznivih dejanj. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 140–153.
- Keršmanc, C. in Ahtik, M. (2012). (Zlo)raba repo poslov in podobni načini prikorjevanja bančnih bilanc. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63(3), 199–213.
- Kert, R. in Kodek, G. (2016). *Das große Handbuch Wirtschaftsstrafrecht: Profiwissen für die Praxis*. Wien: Manz.
- Kobe, P. (1973). Meje represije na področju gospodarskih deliktov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 24(4), 275–287.
- Kobe, P. (1974). Gospodarska kazniva dejanja v veljavnem kazenskem pravu in potrebe po reformi glede na razvoj gospodarskega sistema. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 25(4), 247–263.
- Kolar, I. in Zdošek, D. (2013). Zaznave o forenzičnem računovodstvu v povezavi s preiskovanjem gospodarskih kaznivih dejanj. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 182–194.
- Kordež, B. (2015). *Kam je izginilo deset milijard? Gospodarska gibanja in privatizacija v samostojni Sloveniji (predgovor: Jože Mencinger)*. Radovljica: Didakta.
- Lamberger, I. (2004). Gospodarska kriminaliteta na področju naložbenih in kreditnih storitev. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 55(1), 140–149.
- Mrak, M. (2002). *Mednarodne finance*. Ljubljana: GV Založba.
- Oven, N. (1998). Odklonsko vedenje pravnih oseb in kazensko pravo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 49(3), 246–256.

45. Pečar, J. (1959). Kljub porastu klasičnega kriminala so kazniva dejanja na splošno zopet upadla (nekaj podatkov o kriminaliteti v Sloveniji za leto 1958). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, X(2), 1–23.
46. Pečar, J. (1973). »Kriminaliteta belega ovratnika« in družbeno nadzorstvo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 24(1), 25–38.
47. Pečar, J. (1975). Gospodarska poslovna odklonskost. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 26(4), 260–273.
48. Pečar, J. (1979). Podjetniško-skupinska (gospodarsko-poslovna) odklonskost. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 30(4), 270–282.
49. Pečar, J. (1992). Gospodarski kriminal – večna dilema. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 43(4), 328–341.
50. Pečar, J. (1993). Podjetniška poslovna deviantnost. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 44(3), 252–265.
51. Pečar, J. (1996a). Podjetniška kriminaliteta. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(3), 203–212.
52. Pečar, J. (1996b). Podjetniška kriminaliteta in kriminalna politika. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(4), 319–328.
53. Pihler, S. (1979). Družbena zavest in gospodarska kriminaliteta. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 30(1), 15–22.
54. Pihler, S. (1982). Kazenskopravno varstvo gospodarskih razmerij kot dejavnik družbenogospodarske stabilizacije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 33(1), 13–19.
55. Policija. (2018). *Letno poročilo o delu policije 2017*. Pridobljeno na <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2017.pdf>
56. Požar, D. (1981). Ustreznost določb o gospodarskih kaznivih dejanjih glede na nove pojavnne oblike. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 32(3), 186–193.
57. Preuschl, M. in Wess, N. (ur.) (2018). *Wirtschaftsstrafrecht: Praktikerkommentar*. Wien: LexisNexis.
58. Rems, A. (1981). Gospodarska kriminaliteta in njen vpliv na oblikovanje pravnega varstva jugoslovskega gospodarstva. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 32(1), 183–185.
59. Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2012–2016. (2012). *Uradni list RS*, (83/12).
60. Roksanđić Vidlička, S. (2017). *Prosecuting serious economic crimes as international crimes: A new mandate for the ICC?* Berlin: Duckner & Humblot in Freiburg.
61. *Schweizerisches Strafesetzbuch*. (2019). Pridobljeno na <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19370083/201903010000/311.0.pdf>
62. Selinšek, L. (2006a). Gospodarska kriminaliteta v kazenskem pravu. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 57(3), 223–232.
63. Selinšek, L. (2006b). *Gospodarsko kazensko pravo*. Ljubljana: GV Založba.
64. Selinšek, L. (2011). Opisi gospodarskih kaznivih dejanj kot dejavnik (ne)učinkovitosti boja proti gospodarskemu kriminalu. *Pravna praksa*, 30(38), 6–7.
65. Selinšek, L. (2012a). Kazniva dejanja zoper gospodarstvo po noveli KZ-1B – 1. del. *Pravna praksa*, 31(35), I–VIII.
66. Selinšek, L. (2012b). Kazniva dejanja zoper gospodarstvo po noveli KZ-1B – 2. del. *Pravna praksa*, 31(36), I–VIII.
67. Skobir, A. (1971). Kazensko pravna odgovornost podjetij in njihovih vodilnih delavcev. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 22(3), 158–171.
68. Stezinar, A. (1973). Nevarne oblike gospodarske kriminalitete. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 24(2), 152–159.
69. Svetek, S. (2006). Kriminaliteta v letu 2005. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 57(2), 95–109.
70. Šetinc, F. (1972). Deformacije v poslovnem življenju in naloge pravnomočnih organov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 23(4), 231–235.
71. Škof, B., Bernik, D. in Tičar, B. (2010). Metode odkrivanja, preiskovanja in preprečevanja prepovedanih davčnih vrtiljakov – v Evropski uniji in Republiki Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 61(1), 37–50.
72. Štrukelj, J. (1970). Sklepi in predlogi iz posveta »Kriminaliteta v gospodarstvu in ukrepi za njeno preprečevanje«. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 21(4), 240.
73. Tompa, G. (2007). Zlorabe dokumentarnega akreditiva in položaj bank. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 58(1), 61–72.
74. Tušek, M. (1979). Gospodarska kriminaliteta in kriminaliteta belega ovratnika (pojmovne opredelitve). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 30(3), 173–185.
75. Tuškej, F. (1978). Nekatere škodljive oblike v zunanjetrgovinskem poslovanju. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 29(1), 15–20.
76. U-I-6/15-23, Ustavno sodišče Republike Slovenije (2018).
77. Up-1003/15-27, Ustavno sodišče Republike Slovenije (2018).
78. Up-33/15-32, Ustavno sodišče Republike Slovenije (2018).
79. Uderman, B. (1969). Nekaj misli o sedanjih ureditvi statistike kriminalitete. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 20(4), 266–270.
80. Veber Šajn, M. (2013): Procesnopravne predpostavke in delovanje skupnih preiskovalnih skupin. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 169–174.
81. Viltušnik, R. (1999). Preiskovanje monopolnih združenj – kartelov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(1), 12–19.
82. Viraj, A., Tičar, B., Florjančič, D. in Eman, K. (2015). Prispevek k preiskovanju sodobnih kaznivih dejanj, povezanih z menedžerskimi odkupi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66(2), 91–104.
83. Vlada Republike Slovenije. (1997). *Strategija Ministrstva za notranje zadeve RS v boju zoper gospodarsko kriminaliteto v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Vlada RS.
84. Vlada Republike Slovenije. (2003). *Strategija obvladovanja gospodarske kriminalitete v Republiki Sloveniji*. Pridobljeno na http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/cns/doc/0306230743229_26v2f.doc
85. Vlada Republike Slovenije. (2012). *Strategija obvladovanja gospodarske kriminalitete v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Vlada RS.
86. Vrhovno državno tožilstvo. (2018). *Skupno poročilo o delu državnih tožilstev za leto 2017*. Pridobljeno na <https://www.dt-rs.si/files/documents/Skupno%20letno%20poro%C4%8Dilo%202017.pdf>
87. Vrhovno sodišče Republike Slovenije. (2018a). *Letno poročilo o učinkovitosti in uspešnosti sodišč 2017*. Pridobljeno na http://www.sodisce.si/mma_bin.php?static_id=2018051513241144
88. Vrhovno sodišče Republike Slovenije. (2018b). *Zadovoljstvo javnosti z delovanjem sodišč v Republiki Sloveniji 2017*. Pridobljeno na http://www.sodisce.si/mma_bin.php?static_id=2018072612085456.
89. Zakon o odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja (1999, 2000, 2004, 2008, 2012). *Uradni list RS*, (59/99, 12/00, 98/04, 65/08, 57/12).
90. Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika [KZ-1E]. (2017). *Uradni list RS*, (27/17).
91. Žnidaršič Kranjc, A. (1990). Spremembe v razporeditvi lastnine in moči kot posledica sprememb v družbenoekonomskem sistemu. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 41(1), 3–11.

Economic Crime over Time: Shifting Boundaries or Repeating History?

Liljana Selinšek, Ph.D., Assistant Professor in the Field of Law, Researcher at the Institute of Criminology at the Faculty of Law Ljubljana, and Guest Researcher at the Faculty of Law, University of Ljubljana, Slovenia. E-mail: liljana.selinsek@pf.uni-lj.si

This article is based on analysis of studies dealing with economic crime published in the Journal of Criminal Investigation and Criminology from its inception. The author focuses on systemic views in theoretical and practical research of this type of crime, stressing the contemporary context. She concludes that the criminological and criminal law findings and thoughts written decades ago are still topical, pointing to the conclusion that there has been no significant breakthrough in the fight against economic crime in the territory of the Republic of Slovenia to date. In this context, the author draws attention to the often overlooked fact that an important motive (cause) of economic crime is greed; a human characteristic that cannot be eliminated by the threat of punishment or with a criminal sentence itself, but its restriction requires educational measures and approaches. However, this cannot be a reason why economic criminal law should not play a limited, but still very important, role in the fight against economic crime. For that, in the domestic legal order, it would be necessary to thoroughly consolidate the legal (material and procedural) basis of this legal branch that would, to a certain extent, also facilitate work in practice. And it would also be necessary to initiate systematic research of economic crime in theory and practice, since in this way the measures could be discussed on the basis of comprehensive data and the latest scientific findings, which could also be included in the educational programs of law enforcement, prosecution authorities, and the courts.

Keywords: Journal of Criminal Investigation and Criminology, economic crime, economic criminal law, prevention, detection, prosecution, bringing to justice, greed

UDC: 343.37

Kaznovanje in kaznovalna politika v Sloveniji: konceptualni premiki in praktične posledice¹

Mojca M. Plesničar,² Marko Drobnjak³

Vprašanje kaznovanja je v članku obdelano na dveh ravneh: konceptualni in praktični. V prvem delu tako orišemo pot slovenske penološke teorije v zadnjih desetletjih in se posvetimo pomembnim preobratom v zvezi z dojemanjem kazni in njenim utemeljevanjem. Ob tem se kratko posvetimo tudi bolj ali manj preiščeni kaznovalni politiki, ki zrcali kaznovalne paradigme, in njenim rezultatom. V delu, ki se nanaša na konkretna vprašanja kaznovanja, se na eni strani temeljiteje posvetimo predvsem vprašanju zavora, ki ga osvetlimo s sistemskega vidika, z vidika obsojenih oseb in z vidika zaposlenih. Na drugi strani pa v razpravo umestimo tudi novejša, alternativna oblike kaznovanja in njihovo vlogo v sodobnem slovenskem kaznovanju. Vprašanja kaznovanja v Sloveniji analiziramo tudi skozi primerjalno prizmo in tako domače ideje in sistem umestimo v širši geografski in zgodovinski prostor.

Ključne besede: kaznovanje, zapor, kaznovalna politika, penologija, Slovenija

UDK: 343.8(497.4)

1 Uvod

Kaznovanje predstavlja eno izmed temeljnih področij kriminološkega raziskovanja. Tuji in domači avtorji se ga lotevajo z različnih zornih kotov, pri tem pa analizirajo filozofske, družbene, psihološke, kulturne, pravne in druge vidike kaznovanja. V slovenskem prostoru lahko zaznamo predvsem dve temeljni smeri, s katerima se raziskovalna sfera ukvarja, ki sovpadata s podobnima usmeritvama v mednarodnem prostoru (Crewe, 2011; Garland, 2001; Liebling, Crewe in Hulley, 2011; Tonry, 2011).

Na eni strani tako zaznavamo teoretične oz. konceptualne razprave o tem, čemu kaznovanje služi, kako se spreminja in kaj spremembe pomenijo (npr. Flander in Meško, 2013; Petrovec, 1998a). Na drugi strani najdemo bolj empirične študije, ki preučujejo konkretna vprašanja (npr. Brinc, 2011; Hacin in Meško, 2017). Ta se v enem delu nanašajo na spremljanje trendov v kaznovanju, v drugem delu pa analizirajo posamezne praktične vidike kaznovanja, predvsem v zvezi

z izvrševanjem kazenskih sankcij. Takšno stanje je v resnici pričakovano, saj se kaznovanje pojavlja na stičišču različnih sfer: na eni strani načelnih razmislekov o pomenu, namenu in vlogi kaznovanja, na drugi strani pa zelo praktičnih problemov izvrševanja kazni v sodobnih sistemih, npr. dodeljevanja ugodnosti prostega izhoda zaprtim osebam.

Obe ravni bomo naslovili tudi v tem prispevku. V prvem delu tako orišemo pot slovenske penološke teorije v zadnjih desetletjih in se posvetimo pomembnim preobratom v zvezi z dojemanjem kazni in njenim utemeljevanjem. Ob tem se kratko posvetimo tudi bolj ali manj preiščeni kaznovalni politiki, ki zrcali kaznovalne paradigme, in njenim rezultatom. V delu, ki se nanaša na konkretna vprašanja kaznovanja, predvsem orišemo penološka spoznanja zadnjih desetletij v zvezi z zaporom in jih soočimo s statistično sliko slovenskega zaporskega sistema. Deloma osvetlimo tudi novejša trende v kazenskih sankcijah, predvsem spodbujanje skupnostnih sankcij v okviru Probacijske službe.

2 Kaznovanje na konceptualni ravni

2.1 Uvodno

Na globalni ravni je v zadnjih desetletjih opustitev rehabilitacijske paradigme prinesla veliko sprememb, v luči vsesplošno poudarjenega individualizma je tako mogoče govoriti o kaznovalnem populizmu (zahtevah po strožjem kaznovanju), političnem oportunističnem oporunizmu na kaznovalnem področju in razgra-

¹ Prispevek je nastal v okviru projekta Premeščanje meja v kriminologiji in kriminalitetni politiki, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS, številka projekta J5-8242).

² Dr. Mojca M. Plesničar, znanstvena sodelavka na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani in docentka na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, Slovenija. E-pošta: mojca.plesnicar@pf.uni-lj.si

³ Marko Drobnjak, mag., mladi raziskovalec na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Slovenija. E-pošta: marko.drobnjak@pf.uni-lj.si

dnji zaviralnih struktur pri kaznovanju (Garland, 2001; Kury in Ferdinand, 2008; Loader, 2006, 2009; Nelken, 2006; Pratt, 2007; Pratt, Brown, Brown, Hallsworth in Morrison, 2005; Stuntz, 2011). Kljub temu je v državah kontinentalne Evrope vsaj na videz manj zaostreno od kaznovanja v *common law* sistemih, kar je razvidno tudi iz diskurza v literaturi (Cavadino in Dignan, 2006; Nelken, 2005; Tonry, 2004). Razlogov, zakaj kontinentalni sistemi delujejo manj punitivno, ne razumemo povsem, gotovo pa je, da gre za skupek različnih dejavnikov. Tonry (2004) tako za Nemčijo in Francijo ocenjuje, da pospeševalni faktorji, ki so v *common law* sistemih kaznovanje potisnili k bolj strogemu (npr. moraliziranje, nesamozavest elit, političnost kaznovalne politike, vpliv tabloidov ipd.), tam preprosto ne obstajajo.

Trend zaostrovanja kaznovanja je ne glede na opisane razlike med državami že nekaj desetletij globalna stalnica, ki se nezadržno širi tudi na neklasična kazenskopravna področja (krimigracije – širjenje kaznovanja na področje azilnega prava in politike; uporaba administrativnih kazni namesto kazenskih ali ob kazenskih ipd.) in v klasično manj represivno usmerjene ureditve (Franko, 2014; Kury, Ferdinand in Obergfell-Fuchs, 2008; Tak, 2001; von Hofer in Tham, 2013). Takšno zaostrovanje je v znanstvenih razpravah praviloma označeno kot družbeno škodljivo in ob drugih dejavnikih vodi v številne anomalije družbenega sistema (Garland, 2001; Loader, 2009; Stuntz, 2011; Wacquant, 2009). Te so zaznavne na različnih področjih, na primer pri razlikovanju v obsegu temeljnih pravic glede na posameznikov status (Tripkovic, 2018), razlikovanju posledic kaznivih dejanj glede na premoženje (Wacquant, 2009) in podobno.

Slovenski kaznovalni sistem je zasidran trdno v kontinentalno jedro in se ni povsem odrekel rehabilitacijski paradigmi. Kljub temu prihaja do pomembnih sprememb tudi na konceptualni ravni in nekdanji trdnim rehabilitativnim namenom kaznovanja (Petrovec, 1998a) se v zadnjih desetletjih pridružujejo številni drugi (Kanduč, 1988; Petrovec, 1998b). V tem smislu tudi v slovenskem prostoru zaznavamo trende, ki jih je mogoče zaslediti drugje: na konceptualni ravni predvsem obrat k bolj retributivni retoriki, obenem pa širjenje debate o kaznovanju in vdiranje zunanjih elementov in interesov, kot je na primer kaznovalni populizem (Flander in Meško, 2010, 2013, 2016). Ob tem sistem spreminjajo tudi nove usmeritve, kot je na primer dodajanje elementov restorativne pravičnosti (Završnik, 2008) ali nov poudarek skupnostnim sankcijam (Meško, Hacin, Žibera in Plesničar, 2016). Obe, konceptualno bolj rehabilitativno naravnani zasnovi, s seboj sicer nosita nevarnost širjenja formalne mreže nadzora in kaznovanja in od uveljavitve ter vzpostavitve delovanja teh zasnov ob odvisno, v katero smer bosta sistem nagnila.

2.2 Namen kaznovanja

S kaznovalno paradigmo je integralno zvezan namen kaznovanja, torej odgovor na vprašanje, zakaj kaznujemo. Jasen namen kaznovanja je za sodobne sisteme pomemben – z načelnega vidika je popolnoma nesprejemljivo, da se kaznovanje, ki je izrazito vrednostno nabito področje in hkrati izjemno posega v pravice posameznika, izvaja in spreminja brez jasne vizije glede tega, čemu služi in kako ga lahko utemeljimo (Ashworth, 2010). Jasno definiran namen kaznovanja je pomemben element preprečevanja prevelike diskrecije posameznih odločevalcev – sodnikov, ki so zavezani v svojih odločitvah slediti družbeno konsenzualnemu cilju in ne morebitnim lastnim prepričanjem. Na praktični ravni je namen kaznovanja pomemben tudi z vidika preprečevanja neenotne sodne prakse. Na ravni izvrševanja kazenskih sankcij pa je namen kaznovanja temeljna usmeritev delovanja vseh nosilcev oblasti – od snovanja do izvajanja ukrepov v okviru izvrševanja sankcij, predvsem kazni zapora.

Kljub vsemu navedenemu imamo v Sloveniji do namena kaznovanja nekoliko mačehovski odnos. Staro opredelitev iz prejšnje države, ki je nosila (tudi) izrazito ideološko noto, smo po osamosvojitvi ob vzpostavitvi novega kazenskega zakonika preprosto črtali, ob tem pa v novi kazenski zakonodaji pustili pomembno vrzel. V obdobju po osamosvojitvi so tako ta manko v pravni ureditvi zapolnjevala sodišča prek sodne prakse.

Ta je po opustitvi načelne opredelitve namena kaznovanja ohranila dediščino utilitarnih ciljev (prevencija, v slovenskem kontekstu tradicionalno izrazito vezana na rehabilitativno oziroma socioterapevtsko usmeritev) ter ji dodala »novo« zasnovo retribucije (Petrovec, 1998a). V tem smislu sledi teoretičnim razpravam na tem področju, ki ravno tako razlikujejo med »pravičnostjo« (retributivni element) in »smotnostjo« (utilitarni element) kazni (Bavcon, Šelih, Korošec Ambrož in Filipič, 2013; Plesničar, 2012b; Šelih, 1994).

Z novelo Kazenskega zakonika (Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika [KZ-1E], 2017) je bil namen kaznovanja tudi s strani zakonodajalca ponovno vključen v zakonsko besedilo in je sodniško pojmovanje nekoliko razširil. 45.a člen KZ-1 tako pravi: »S kaznovanjem po določbah tega zakonika država varuje temeljne vrednote in načela pravnega reda, vzpostavlja zavedanje storilca kaznivega dejanja in drugih o nedopustnosti izvršitve kaznivih dejanj, predvsem pa ob spoštovanju človeškega dostojanstva in osebnosti storilca kaznivega dejanja omogoča, da se storilcu z ustrezno sankcijo omogoči dostojna vključitev v skupno družbeno okolje.« (KZ-1E, 2017)

Z uporabo klasičnih metod interpretacije lahko iz veljavnega besedila izluščimo različne namene in hierarhijo med

njimi. Na prvem mestu je skladno s slovenskim penološkim izročilom postavljena rehabilitacija – ta je tesno zvezana s kriterijem »smotrnosti«, ki ga je vzpostavila sodna praksa, kaže pa na zavedanje države, da kazen ne more biti sama sebi namen, temveč mora biti napolnjena s prizadevanji za kar najbolj »smotno« sankcijo, ki omogoča polno vključitev storilca v skupnost. Iz besedila je mogoče izluščiti tudi idejo pozitivne generalne preprečitve, pri kateri je v ospredju vnovična potrditev (reafirmacija) kršenih pravnih norm in vzpostavitev zaupanja v delovanje pravnega sistema (Ambrož, 2016), ne nazadnje pa tudi element retributivnosti. Ta se kaže v očitku, usmerjenem na storilca, ki opozarja na pomembnost kršene vrednote (Ambrož, 2018), na drugi strani pa v storilcu kaznivega dejanja vidi odgovornega nosilca ravnanja, na katerega je očitek sploh mogoče nasloviti (von Hirsch, 1976).

2.3 Kaznovalna politika

Namen kaznovanja predstavlja srčiko kaznovalne politike, iz katere naj bi rasle in na kateri naj bi temeljile sistemske in posamične rešitve pri oblikovanju in izvrševanju kaznovanja.

Slovensko kaznovavno politiko umeščajo glede na osnovni kazalnik (65 zaprtih oseb na 100.000 prebivalcev v letu 2018 (CoEAPS, 2019)) med manj kaznovavno naravnane. Po tem in tudi nekaterih drugih značilnostih (na primer obravnava zaprtih oseb, velikosti zaporov) se še vedno lahko primerja s skandinavskimi ureditvami. Takšno opažanje je zanesljivo, a obenem najno zgolj površinsko, saj je treba upoštevati tako okoliščine posamezne ureditve kot tudi trend v kaznovanju (Aebi, Burkhardt, Hacin in Tiago, 2016). V slovenskem primeru je tako očitno postopno zviševanje števila zaprtih oseb, ki je v zadnjih letih več kot dvakratnik števila v letih po osamosvojitvi (Brinc, 1996, 2005; Filipičič, 2014; Flander in Meško, 2013; Meško, Fields in Smole, 2011).

V obdobju samostojnosti je prišlo v Sloveniji do korenitih sprememb družbene klime, zakonodaje in sodne prakse ter prakse pri izvrševanju kazenskih sankcij (Meško et al., 2011; Petrovec in Plesničar, 2014). Čeprav počasneje, se kaznovalna politika zastruje na vseh omenjenih področjih in tako zajame celotno tridelno strukturo individualizacije kazenskih sankcij (zakonodajna, sodna in penitenciarna), na kateri je zasnovan sistem kaznovanja pri nas (Bavcon et al., 2013; Petrovec, 1998b; Šelih, 2009, 2010).

Navkljub številnim ugankam v zvezi z opisano sliko je jasno, da kaznovalna politika ne nastane sama od sebe (Filipičič, 2014; Jager, 2002). Soustvarjajo jo različni deležniki v družbi, najprej zakonodajalec in prek njega pravosodno ministrstvo, v praksi pa imajo najpomembnejšo vlogo sodišča, ki se jim v zadnjem času z rastjo pogostosti pogajanj o krivdi pridružuje

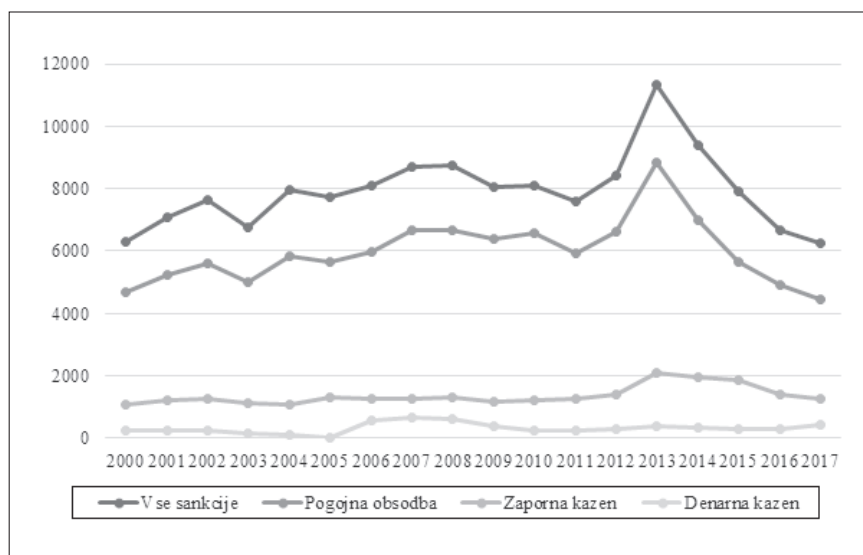
jo tožilstva. Po obsodbi so za kaznovavno politiko odgovorni Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij (URSIKS) in posamezni zavodi, po novem takšno mesto zaseda tudi Urad za probacijo (UPRO). Vsi ti deležniki delujejo in so umeščeni v neki družben okvir, tako da lahko v najširšem smislu govorimo o tem, da kaznovavno politiko oblikuje družba, vendar je takšna ugotovitev vendarle prevelika posplošitev.

Veliko število sooblikovalcev ima svoje prednosti in slabosti. Na eni strani je takšna razpršenost moči pozitivna, saj lahko zavira potencialne ekscese, ki bi jih promovirala ena skupina zaradi lastnih prepričanj ali interesov. Poleg tega razpršenost moči preprečuje, da bi prevladali interesi ene profesionalne skupine. Na drugi strani je takšna razpršenost težavna predvsem zato, ker hkrati z močjo prerazporeja tudi odgovornost za oblikovanje kaznovalne politike. Tako se posameznim deležnikom lahko zdi, da so v resnici le »izvrševalci« kaznovalne politike, ki je že izoblikovana in ustaljena s strani drugih. Vsako dogovarjanje o spremembah tudi nujno pomeni dolgotrajno usklajevanje in implementacija sprememb vedno prinaša dodatno tveganje neizpolnitve tudi zaradi množice deležnikov.

V slovenskem prostoru posamične študije naraščanja števila zaprtih oseb nakazujejo pomembne spremembe v kaznovalni politiki: korenite načelne spremembe v zakonodaji po letu 1994 (Flander, 2014; Petrovec, 1998b; Plesničar, 2013b), izjemno rast izrekanja zapornih kazni po letu 1996 (Brinc, 1996, 2005; Filipičič, 2014; Plesničar, 2012a), vznik kaznovalnega populizma in punitivnosti v zadnjih letih (Flander in Meško, 2013), razlike v kaznovanju med sodišči (Filipičič, 2014), večja stopnja povratništva (Filipičič, 2014), spreminjanje vloge sodišča in tožilstva pri kaznovanju (Plesničar, 2013a; Šugman Stubbs, 2015), redkejša uporaba pomilostitev ter amnestij (Petrovec, 2013), primerjava trendov zapiranja v Sloveniji in drugih evropskih državah (Aebi et al., 2016) in podobno.

Če od blizu pogledamo statistične podatke, slika zadnjih 20 let potrjuje opisane analize.⁴ Iz grafa 1 lahko vidimo, da število sankcij, ki jih v posameznem letu izrečejo slovenska sodišča, počasi, a vztrajno narašča. V letu 2013 je prišlo do velikega poskoka v številu teh primerov, ki pa se v naslednjih letih ni ponovil, nasprotno, sledil je padec na raven okrog leta 2000.

⁴ Za pretekla obdobja je kaznovavno politiko slovenskih sodišč skozi statistične prikaze natančno beležil in spremljal Brinc (1996, 2001, 2005). Skozi svoje prispevke je za daljše časovno obdobje ugotavljal, da ni zaznati povezave med prijavljeno kriminaliteto in številom obsojenih oseb, ocenil pa je, da stopnja in intenzivnost kriminalitete pri nas ne terjata strožje kaznovalne politike, ki je vzniknila v zadnjem obdobju njegovega preučevanja.

Graf 1: Število izrečenih glavnih sankcij 2000–2017
(vir: Statistični urad Republike Slovenije [SURS], 2018)

Tak poskok v številu izrečenih sankcij lahko vsaj delno gotovo pripišemo noveli Zakona o kazenskem postopku (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kazenskem postopku [ZKP-K], 2011), ki je sredi leta 2012 v postopek vpeljala pogajanja o krivdi in možnost priznanja na predobravnavnem naroku. Po podatkih tožilstva je bilo že v polovici leta 2012 tovrstnih primerov približno 1.500, v naslednjih letih pa je število naraslo do skoraj 4.000 v letu 2014, nato pa začelo znova padati (Vrhovno državno tožilstvo Republike Slovenije [VDTRS], 2018). Mogoče je razumno domnevati, da se je v začetnih letih vpeljave možnosti pogajanj in priznanja veliko starejših primerov razrešilo po tej poti, ta delež pa se je potem zmanjšal in predvidoma ustabil na nekoliko nižjih številkah.

Do razlik ne prihaja le pri skupnem številu izrečenih sankcij, temveč tudi v njihovi strukturi. Graf 2 prikazuje tri najpogostejše sankcije, ki so jih slovenska sodišča v letih 2000–2016 izrekala polnoletnim storilcem – pogojno obsodbo, zaporno kazen in denarno kazen. Slednja v celotnem obdobju ni preseгла 7 odstotkov vseh izrečenih sankcij, večinoma se je delež gibal okrog 4 odstotkov. Bolj zanimivo je razmerje med zaporno kaznijo in pogojno obsodbo. Pogojna obsodba v slovenskem prostoru predstavlja prevladujočo sankcijo in se v preučevanem obdobju giblje med 71 in 81 odstotki. Delež zapornih kazni se je v tem obdobju gibal med 13 in 23 odstotki. Pri tem je mogoče v letih 2011–2015 zaznati rahel trend približevanja obeh deležev: delež pogojnih obsodb se je zmanjševal, delež zapornih kazni pa povečeval. Ta trend se je na videz obrnil v

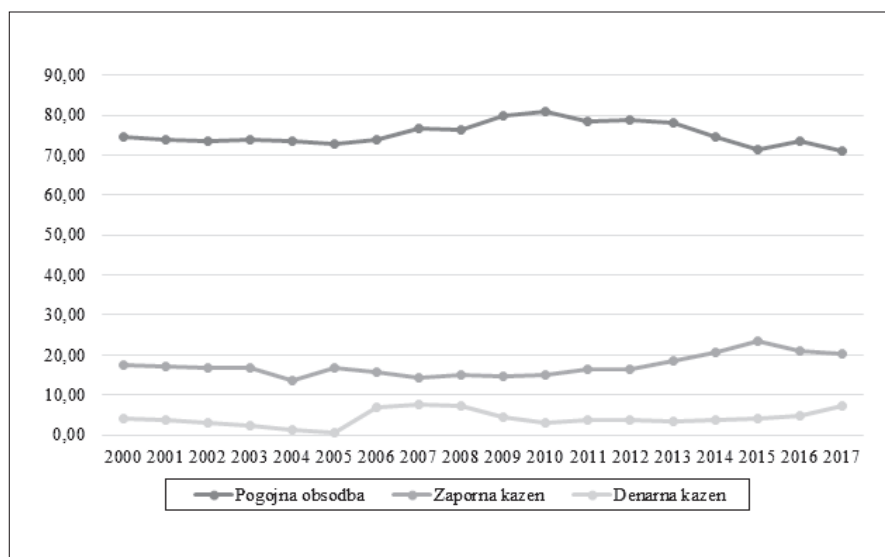
letu 2016, a je treba za opredelitev do tega, ali gre za resničen obrat trenda ali le enkratno anomalijo v daljšem obdobju, počakati na rezultate naslednjih nekaj let.

Aebi s sodelavci (2016), ki ugotavljajo, da je razlike mogoče najti predvsem po letu 2011, ko se je v preostali Evropi trend obrnil in smo zaznali zmanjševanje števila zaprtih oseb, ponuja natančnejšo primerjavo slovenskih trendov z evropskimi. Pomemben dejavnik, zaradi katerega Slovenija kljub temu ostaja v skupini držav z milejšo kaznovavno politiko, avtorji vidijo v dolžini zapornih kazni, ki je v Sloveniji pomembno krajša kot v drugih državah.

2.4 Diskurz o kaznovanju

Ob preučevanju bogate zakladnice Revije za kriminalistiko in kriminologijo smo zaznali tudi, kako spremembe na konceptualni ravni sčasoma prehajajo in se zrcalijo tudi v jeziku, ki ga na praktični in tudi akademski ravni uporabljajo avtorji. Poleg klasičnega razvoja jezika, ki poteka na vseh področjih družbenega udejstvovanja, je namreč vsaj na nekaj konkretnih primerih mogoče zaznati tudi ideološko ali konceptualno pogojene spremembe uporabljenih terminov (Završnik, 2007).

En tak vidik je že omenjeno definiranje in redefiniranje namena kaznovanja, ki se na primer povsem izogiba natančnim poimenovanjem namenov kaznovanja, temveč jih poda opisno in pomensko bolj odprto (glej opombo 1).

Graf 2: Delež izbranih sankcij 2000–2017 (vir: SURS, 2018)

Poleg namena kaznovanja smo bili tako priča še preimevanju pazniške službe v pravosodno varnostno policijo (Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij [ZIKS-1], 2000), pomenljiva pa se zdijo tudi nihanja v poimenovanih zavodov za izvrševanje kazenskih sankcij. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij iz leta 1978 (in dotična literatura iz tega obdobja) (ZIKS, 1978) uporablja izraze zapor (Ljubljana, Celje, Koper), kazenski poglobljevalni dom (Dob pri Mirni, Ig pri Ljubljani), odprti kazenski poglobljevalni dom (Rogoza - Maribor) in kazenski poglobljevalni dom za mladoletnike (Celje), njihova nadpomenka pa je kazensko poglobljevalni zavod. Zmanjšana teža rehabilitativne ideje in zaton socioterapevtske usmeritve se kaže tudi v izpuščanju pojma »poglobljevalni« in »dom«, ki ju nadomesti emocionalno in vsebinsko manj nabit izraz »zavod za izvrševanje«.

3 Penologija v praksi

Konceptualna izhodišča in spremembe v njih se nujno zrcalijo tudi v praksi. Najbolj izpostavljena in najbolj preučevana sankcija v globalnem kontekstu in tudi pri nas je gotovo zaporna kazen. Ta je v slovenskem prostoru sicer na drugem mestu po pogostosti, a nosi ključno vlogo v dojetju in delovanju sistema.

Namen kaznovanja in še bolj natančno namen zaporne kazni ustvarjata perspektivo, ki jo sodišča in organi izvrševanja sankcij uporabijo kot izhodišče s teoretskimi, eksperi-

mentalnimi in praktičnimi spoznanji (Petrovec, Plesničar in Kravanja, 2015). Menjavanje krovnih ciljev torej nujno pomeni tudi menjavanje praktičnega dela in izkušenj v okviru penološkega dela, na to pa v slovenskem prostoru vpliva tudi penološko raziskovanje in ugotovitve v RKK, ki so v preteklosti že pripeljale do vsebinskega izboljševanja delovanja zavodov za prestajanje kazni (Hacin, 2015).⁵

Ob tem je v zadnjem obdobju vendarle mogoče opaziti tudi večji poudarek skupnostnim ali alternativnim sankcijam in krepitevi specifičnih oblik pogojne obsodbe, kar se kaže tudi skozi ustanovitev Probacijske službe, katere osnovni namen so prav skupnostne sankcije. V kolikšni meri bo tem uspelo nadomeščati zaporno kazen in v kolikšni meri bodo pomenile t. i. širjenje mreže, bomo lahko ocenili šele čez nekaj časa, ko (če) bodo v sistemu zares zaživele.

⁵ O razlikah med teoretično in praktično realnostjo ter kritiko zakonodaje je pisal tudi Brinc (1982, 1985b). Tako navaja, da izhodiščna klasifikacija omogoča ustrezno razvrstitev obsojencev v njemu primeren zavod, kjer bo lahko deležen maksimalne strokovnosti za uspešno izvajanje tretmaja. Na tem mestu je prav teorija z raziskovalnim pristopanjem uspela vplivati na praktično realizacijo kazni zapora, ki se kaže predvsem v obliki smiselnosti prerazporejanja zaprtih oseb iz zgolj zaprtih v tudi polodprte in odprte zavode oz. načine prestajanja kazni. Obenem prisotnost vzporednosti prakse, ki je lahko tudi mimožezna zakonodaje, kaže na resničnost znotraj zavodov za prestajanje kazni, kjer po Brinčevih besedah obsojencem ni mar do še tako naprednih stališč zakonodaje ali teorije, saj so v ospredju zaporskih institucij odnosi, ki jih ustvarjajo ljudje tovrstnih skupnosti.

3.1 Zapor

Preučevanje zapora je v slovenskem prostoru bogato in sistematično. Predvsem raziskovanje socialne klime v slovenskih zaporih natančno in po korakih opisuje opuščanje tretmajskih idej s prevzemanjem kaznovalne naravnosti zaposlenih. Obenem kaže, da je za doseganje ugodnih terapevtskih razmer pomembna izbira strokovnega osebja (in njihovo poznejše izobraževanje), ki potem praktično dela in sobiva z zaprtimi osebami (Brglez, 2006; Brinc, 1985a, 1995, 2011; Brinc in Petrovec, 2001).

Nadalje odprtost zavodov prinaša opuščanje čezmernih varnostnih ukrepov, kar je v preteklosti vodilo do odhoda določenega tipa zaposlenega kadra iz zavodov, saj je preseganje manipulativnega pristopa nasprotovalo njihovemu osebnemu poslanstvu dela v kaznovalnih institucijah in ravno to odraža določene stopnje krize slovenske penologije (Petrovec et al., 2015).

Na trenutke se zdi, da je preteklo stanje v penalnih institucijah znanstvena fantastika (Petrovec in Muršič, 2011) in da gre za družbo znotraj družbe (Meško, Frangež, Rep in Sečnik, 2006). To predvsem velja za večje zavode in zaprte režime, medtem ko je v manjših zavodih in na odprtem in polodprtem režimu vendarle mogoče zaslediti določene elemente preteklih praks (Brinc, 2011).

Na vzdušje v zaporih in uspešno realizacijo tretmaja vplivajo pooblastila in odnos zaposlenih, ki lahko s svojo strokovnostjo prispevajo k odpravi militarističnega vzdušja v zavodih za prestajanje kazni (Vodopivec, 1992).

Že Brinc je na primer leta 1984 ugotavljal, da v kazenskih zavodih prihaja do medsebojnega ločevanja t. i. »vlog delavcev«, to so izvajanje nadzora in tretmaja (Brinc, 1984). Z ZIKS-1 leta 2000 je prišlo do uvedbe pravosodne varnostne policije (231. člen in nasl.). Naziv paznik je bil, kot že omenjeno, zamenjan z nazivom pravosodni policist, funkcije pravosodnih policistov pa določene znotraj zakona samega in ne kot prej ločeno v Pravilniku. Na eni strani lahko v zvezi s tem govorimo o profesionalizaciji funkcije in preimenovanju, ki na simbolni ravni omogoča višjo raven samospoštovanja znotraj poklicne skupine (Meško in Hacin, 2018). Po drugi strani pa obstaja resna bojazen za dolgoročni vpliv na samodojemanje vloge in delovnih obveznosti pravosodnih policistov, ki utegne zaiti v bolj represivno smer. O pomenu spremembe poimenovanja in predvsem funkcije je kritično pisal Petrovec (2015).

ZIKS-1 je vzgojno službo uvedel v 243. členu, njene naloge pa so razložene v 244. členu, s katerim je bil vpeljan osebni načrt obsojenca – formalistična krilatica zaporskega prava. Usposobljenost ljudi pri skupinski ali individualni obravnavi vpliva na njihovo zaupanje s strani zapornikov, ki pa se lahko hi-

tro oslabi, ko iste osebe neposredno dodeljujejo ugodnosti znotraj osebnega načrta tretmaja, kar vodi v špekulacije in prikrite namene pri sodelovanju zapornikov in zaposlenih v uresničevanju poslanstva varnih zaporov.⁶ To potrjujejo tudi zaznave izigravanj znotraj procesa resocializacije v zaporu, ko Meško in sodelavci (2006) zaznavajo, da zaprti pojmujejo svetovalce kot pogajalce in izražajo zadovoljstvo z delom pazniške službe oz. pravosodnih policistov, kar je gotovo obratno od pričakovanih.

Ob tem je povsem jasno, da kljub formalno jasni delitvi vloge med različnimi skupinami osebja v zaporu, nujno prihaja tudi do interakcij med njimi in pravosodni policisti neformalno velikokrat opravljajo tudi vlogo vzgojnega osebja. S strogo formalnega vidika je to neprimerno, v praksi pa velikokrat nujno in celo potrebno, saj življenja v zaporu ni mogoče secirati na posamezne delčke, temveč ga je nujno gledati kot celoto.

Na orisane spremembe vpliva in je hkrati od njega odvisna tudi realna podoba slovenskih zaporov, ki jo lahko zaznamo skozi beleženje trendov in gibanja števila zaprtih oseb in drugih tovrstnih kazalcev (graf 3).

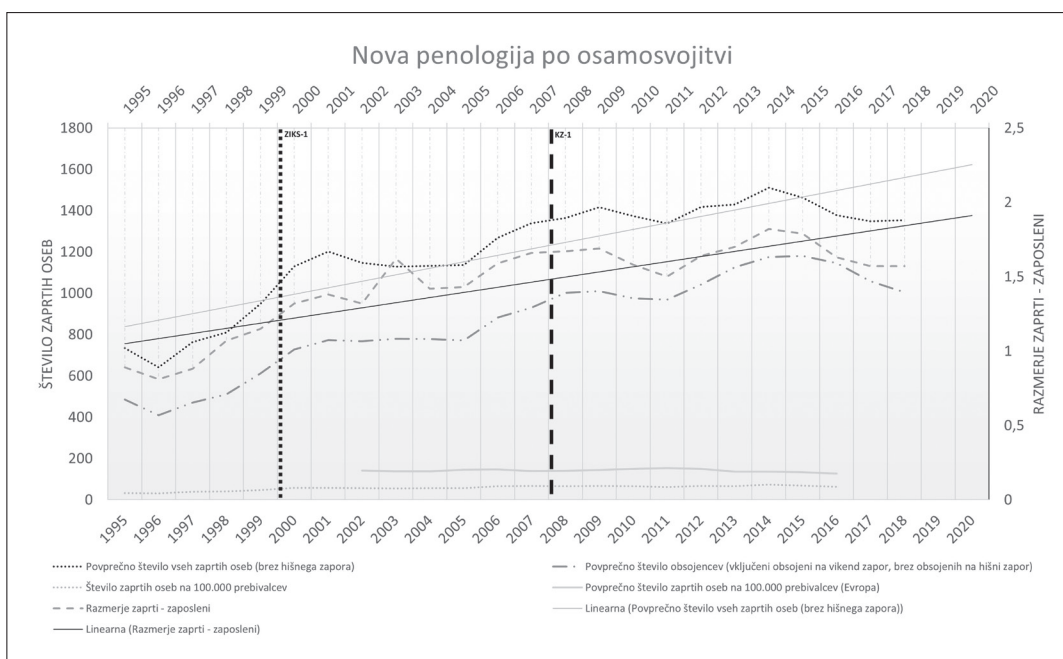
Meško in Fields (2011) zaznavata štiri poosamosvojitvena obdobja v zvezi s stopnjo zapiranja v Sloveniji. Naraščajočemu trendu števila zapornikov od leta 1996 do leta 2001 je sledil rahel padec števila zapornikov leta do 2005. Po tem je znova prisotna rast zaporske populacije do leta 2009, tej pa sledi rahel padec števila zapornikov do leta 2011. Po njuni analizi leta 2011 smo znova zaznali obraten trend, ki traja do leta 2014, ko je stopnja zaprtih oseb dosegla rekordnih 73,8 na 100.000. Od leta 2015 je spet zabeležen padec števila zapornikov, vzporednosti je mogoče zaznati tudi v gibanju povprečnega števila obsojencev in na podlagi tega je možno predvideti, da se bo število zaprtih oseb vrnilo na raven pred letom 2014. Padajoče smernice števila zaprtih oseb so prisotne tudi v evropskem prostoru, kar še dodatno podkrepi naše predvidevanje.

Število zaprtih oseb povsem sledi trendom, ki smo jih zaznavali zgoraj v zvezi s številom obsodb in deležem zapornih kazni (grafa 1 in 2).

3.2 Alternativne sankcije

Alternativne ali skupnostne sankcije, torej tista oblika kaznovanja, ki se postavlja kot alternativa kazni zapora, so v Sloveniji prisotne že precej časa. Njihov temeljni namen je

⁶ O tretmajski igri je pisal že Petrovec (1998b) – gre za situacijo, ko je zapornikova udeležba pri tretmaju pogoj za pridobitev katerih izmed ugodnosti, izvaja pa se samo z namenom pridobitve te ugodnosti, česar se na neki ravni zavedata tako zapornik kot terapevt oz. vzgojni delavec.

Graf 3: Penološki trendi po osamosvojitvi (vir: URSIKS, 2019)

nadomestiti kratkotrajne zaporne kazni in zmanjšati uporabo zaporne kazni nasploh (Šelih, 2007). V slovenskem sistemu so zasnovane kot nesamostojne in vedno le kot alternativa že izrečeni zaporni kazni. Iz poimenovanja »skupnostne« izhaja, da gre za sankcije, ki se izvršujejo v skupnosti in pri katerih torej ne pride do izločitve storilca kaznivega dejanja iz družbe, temveč se namen kaznovanja zasleduje z ohranjanjem pozitivnih vezi storilca s skupnostjo, ki ji pripada.

V sistem so bile uvedene s sprejemom prvega kazenskega zakonika (KZ) leta 1994, kjer je bila v 107. členu dopuščena možnost alternativnega načina izvrševanja kazni zapora v obliki dela v korist humanitarnih organizacij ali lokalne skupnosti (KZ, 1994). Pomembnejše spremembe so se na normativni ravni zgodile s sprejemom novega kazenskega zakonika (KZ-1) leta 2008, še bolj korenito pa je bilo v ureditev alternativnih sankcij poseženo z novelama (KZ-1B) in (KZ-1C), ki sta možnost njihove uporabe razširili in podrobneje uredili (KZ-1, 2008; Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika, 2011, 2015).

Sistemska sprememba na tem področju pomeni tudi uvedba Probacijske službe, katere osnovno poslanstvo je prav skrb za izvrševanje skupnostnih sankcij. Preliminarni podatki Urada za probacijo kažejo, da že po prvem letu njenega delovanja prihaja do porasta poseganja po tovrstnih sankcijah,

vedar je skupni delež še vedno izjemno majhen in se giblje okoli nekaj odstotkov vseh izrečenih sankcij. Zanimivo bo spremljati, kaj se bo na tem, v svetovnem merilu sicer zelo bogatem, področju dogajalo v prihodnjih letih.

4 Zaključek

Kaznovanje v Sloveniji je, podobno kot drugje, kompleksen pojav in živi svoje življenje. Tega lahko kot zunanji opazovalci spremljamo in beležimo ter primerjamo s sorodnimi sistemi in pojavi. Koliko lahko znanstvene analize in prispevki vplivajo na kaznovanje v praksi, je širše vprašanje in nanj ni preprostih odgovorov. V slovenskem in tujem prostoru lahko predvsem za preteklo obdobje določene vplive zaznamo (Hacin, 2015; Loader, 2006), v sodobnem času pa je vpliv predvsem v državah penalnega populizma bistveno manjši kot nekoč (Pratt, 2007).

V svetovnem merilu je Slovenija praktično ves čas obstoja kriminologije na Slovenskem in gotovo ves čas vestnega beleženja v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo stabilno zmerna država, kar se kaznovanja tiče. Tako s konceptualno-ideološkega vidika kot tudi na praktični ravni (z izjemo politično obarvanih procesov in sankcij, ki niso nepomembni, a za namen tega članka nereprezentativni) ni prihajalo do ekscesov. Nasprotno,

Slovenija je predstavljala izjemo znotraj nekdanje države in predstavlja precejšnjo izjemo tudi v današnji evropski družini, ko se brez težav primerja s skandinavskimi modeli.

Na formalni in teoretski ravni lahko spremembe v izvajanju kazni najbolj očitno zaznavamo skozi spremembe zakonodaje, medtem ko institucionalni človeški odnosi znotraj zavodov za izvrševanje kazenskih sankcij ostajajo zaviti v tancijsko skrivnosti. Deloma jih merimo skozi analize družbenega vzdušja in druge podobne študije (Brinc, 1995, 2011; Brinc in Petrovec, 2001; Hacin, 2015), a prave kvalitativne študije v zaporih so tako v tujini kot tudi pri nas redke in težko izvedljive. Ravno ti človeški odnosi, ki jih je tako težko preučevati, pa so ključnega pomena za poznejše vključevanje posameznikov nazaj v družbo. Skozi raziskovalno delo in poročila pristojnega organa dobivamo le možnost vpogleda v dejansko stanje slovenske penologije v praksi. Ravno ta realnost odpira prostor za preizpraševanje namena kaznovanja in odpira vrata alternativnim sankcijam.

Kljub temu seveda ni vse rožnato. Spremembe v družbi se zrcalijo tudi v kaznovanju in poudarjeni ter velikokrat škodljivi individualizem ne ostaja zunaj zaporskih meja. Večja teža posameznikove odgovornosti in dojemanje družbe kot nevtralnega opazovalca na storilca prenašata breme rehabilitacije. V osnovi je to seveda križ, ki ga storilec nosi sam, vendar prav izkušnje slovenske penološke preteklosti kažejo, kako pomembna je vloga penologije pri spreminjanju življenjskih vzorcev obsojencev in kako veliko je odvisno od sistema, v katerem na pot pošiljamo obsojenca.

Kaj za sistem in njegovo delovanje pomenijo spremembe zadnjih desetletij? Opisana primerjalna slika Slovenije ne kaže slabe podobe ali posebej skrb vzbujajočih odklonov. Kljub temu so skrb vzbujajoči trendi: za obdobje po osamosvojitvi je tako značilna pomembna zaostritev izrečenih sankcij. Zaostrovanje ni bilo nenadno kot v nekaterih drugih ureditvah, temveč zelo postopno, a brezkompromisno. Število zaprtih oseb se je tako v primerjavi z leti po osamosvojitvi do danes več kot podvojilo. Ob tem velja, da med sankcijami še vedno izrazito prevladuje pogojna obsodba, kljub temu pa so spremembe v kaznovalni politiki izrazite in kažejo na zaostrovanje, kar je posledica različnih, kompleksnih razlogov, od sprememb zakonodaje, sprememb v odnosu javnosti, sprememb v pojmovanjih sodišč, družbenih in ekonomskih sprememb, podatki pa kažejo, da ni pravzaprav v ničemer vezana na zaznano stopnjo kriminalitete, kar so izkušnje sorodne tudi drugim sistemom. Pomembne so tudi spremembe, ki jih je doživel zaporski sistem – ta je v pomembnem delu izgubil stik s tradicijo socioterapevtske usmeritve, kar je znova posledica več razlogov: povečanje števila zaprtih oseb in menjava osebja s socioterapevtskimi idejami sta gotovo pomembna dejavnika.

Vloga kriminoloških razprav v kaznovanju ni zanemarljiva. Prav te omogočajo kritično distanco, s katero zremo na delovanje sistema, in opozarjajo na anomalije, ki se lahko pojavljajo v posamičnih primerih, ali, kar je pomembnejše, na odklone v delovanju sistema, ki so posledica načrtovanih ali nenačrtovanih sprememb. Ogledalo, ki ga kriminologija s tem zastavlja sistemu in tudi sama sebi, je dragoceno in predstavlja temeljni kamen, na katerem lahko gradimo boljše rešitve. Revija za kriminalistiko in kriminologijo je v tem pogledu v preteklosti bila neprecenljivo sredstvo za plodno komunikacijo med teorijo in prakso in samo želimo si lahko, da bo tako tudi vnaprej.

Literatura

1. Aebi, M. F., Burkhardt, C., Hacin, R. in Tiago, M. M. (2016). A comparative perspective of imprisonment trends in Slovenia and Europe from 2005 to 2014. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(4), 430–442.
2. Ambrož, M. (2016). Namen kaznovanja: Pozitivna generalna prevenida? *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(1), 5–15.
3. Ambrož, M. (2018). Legitimnost kazni v razmerju do storilca. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 69(1), 7–14.
4. Ashworth, A. (2010). *Sentencing and criminal justice* (5th ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
5. Bavcon, L., Šelih, A., Korošec, D., Ambrož, M. in Filipčič, K. (2013). *Kazensko pravo: Splošni del* (6. izd.). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
6. Brglez, A. (2006). *Socialno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in prevzgojnem domu leta 2005*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo.
7. Brinc, F. (1982). Klasifikacija obsojencev in napovedovanje prihodnje družbene nevarnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 33(3), 196–205.
8. Brinc, F. (1984). Obsojenčeva percepcija delavcev kazenskega zapora. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 35(3), 16–27.
9. Brinc, F. (1985a). Določitelji družbenega vzdušja v kazenskih zavodih v SR Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 36(4), 304–316.
10. Brinc, F. (1985b). Razporejanje obsojencev na prestajanje kazni zapora. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 36(1), 16–27.
11. Brinc, F. (1995). *Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
12. Brinc, F. (1996). Kaznovalna politika sodišč v Republiki Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(3), 213–227.
13. Brinc, F. (2001). Kriminaliteta in kaznovalna politika sodišč v Sloveniji od leta 1950–1999. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52(3), 187–199.
14. Brinc, F. (2005). Gibanje kriminalitete in kaznovalna politika v Sloveniji v zadnjem desetletju. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56(1), 3–28.
15. Brinc, F. (2011). *Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in v prevzgojnem domu Radeče leta 2010*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
16. Brinc, F. in Petrovec, D. (2001). *Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.

17. Cavadino, M. in Dignan, J. (2006). *Penal systems: A comparative approach*. London: Sage.
18. CoEAPS. (2019). *SPACE I-2018*. Pridobljeno na http://wp.unil.ch/space/files/2019/04/FinalReportSPACEI2018_190402.pdf
19. Crewe, B. (2011). Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment. *Punishment in Society*, 13(5), 509–529.
20. Filipčič, K. (2014). Kaznovalna politika v Sloveniji. V D. Petrovec in M. Ambrož (ur.), *Skoraj stoletje profesorja Ljuba Bavcon: parvus liber amicorum* (str. 34–47). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
21. Flander, B. (2014). *Kaznovanje v Sloveniji (quo vadis)*. Pridobljeno na <https://www.fvv.um.si/dv2014/zbornik/Flander.pdf>.
22. Flander, B. in Meško, G. (2010). 'Punitiveness' and penal trends in Slovenia: On the 'shady side of the Alps'? V H. Kury in E. Shea (ur.), *Punitivity international developments. Vol. 1: Punitiveness – a global phenomenon?* (str. 227–251). Bochum: Universitätsverlag Dr. Brockmeyer.
23. Flander, B. in Meško, G. (2013). Punitivnost in kaznovalni populizem v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(4), 330–344.
24. Flander, B. in Meško, G. (2016). Penal and prison policy on the »sunny side of the Alps«: The swan song of Slovenian exceptionalism? *European Journal on Criminal Policy and Research*, 22(4), 565–591.
25. Franko, K. (2014). Bordered penalty: Precarious membership and abnormal justice. *Punishment in Society*, 16(5), 520–541.
26. Garland, D. (2001). *The culture of control: Crime and social order in contemporary society*. Oxford: Oxford University Press.
27. Hacin, R. (2015). Pregled slovenskega penološkega raziskovanja od sredine petdesetih let dvajsetega stoletja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66(3), 235–252.
28. Hacin, R. in Meško, G. (2017). Differences in perception of self-legitimacy between prison officers and specialized workers in Slovenian prisons. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(4), 424–436.
29. Jager, M. (2002). Kriminalitetna politika in kaznovalna zakonodaja v Sloveniji danes – o dilemah in izzivih razvoja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 53(1), 3–11.
30. Kanduč, Z. (1988). Kaznovanje po zlomu rehabilitativnega modela. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 33(4), 301–311.
31. Kazenski zakonik (KZ). (1994). *Uradni list RS*, (95/04).
32. Kazenski zakonik (KZ-1). (2008). *Uradni list RS*, (55/08).
33. Kury, H. in Ferdinand, T. N. (ur.). (2008). *International perspectives on punitivity*. Bochum: Universitätsverlag Dr. Brockmeyer.
34. Kury, H., Ferdinand, T. N. in Obergfell-Fuchs, J. (2008). Punitivity in Germany: Attitudes to punishment, sentencing, and prison rates. V H. Kury in T. N. Ferdinand (ur.), *International perspectives on punitivity* (str. 107–138). Bochum: Universitätsverlag Dr. Brockmeyer.
35. Liebling, A., Crewe, B. in Hullely, S. (2011). Conceptualising and measuring the quality of prison life. V D. Gadd, S. Karstedt in S. F. Messner (ur.), *The SAGE handbook of criminological research methods* (str. 358–372). London: SAGE.
36. Loader, I. (2006). Fall of the »platonian guardians«: Liberalism, criminology and political responses to crime in England and Wales. *British Journal of Criminology*, 46(4), 561–586.
37. Loader, I. (2009). Ice cream and incarceration: On appetites for security and punishment. *Punishment Society*, 11(2), 241–257.
38. Meško, G. in Fields, C. B. (2011). Introduction: Penology and penal practice in Slovenia. *The Prison Journal*, 91(4), 395–397.
39. Meško, G. in Hacin, R. (2018). Profesionalizacija penološke stroke v Sloveniji. *Varstvoslovje*, 20(3), 309–330.
40. Meško, G., Fields, C. B. in Smole, T. (2011). A concise overview of penology and penal practice in Slovenia: The unchanged capacity, new standards, and prison overcrowding. *The Prison Journal*, 91(4), 398–424.
41. Meško, G., Frangež, D., Rep, M. in Sečnik, K. (2006). Zapor: Družba znotraj družbe – pogled obsojencev na odnose in življenje v zaporu. *Socialna pedagogika*, 10(3), 261–286.
42. Meško, G., Hacin, R., Žiberna, P. in Plesničar, M. M. (2016). Izvajanje dela v korist skupnosti–kvalitativna študija v ljubljanski regiji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(3), 234–247.
43. Nelken, D. (2005). When is a society non-punitive? The Italian case. V J. Pratt, D. Brown, M. Brown, S. Hallsworth in W. Morrison (ur.), *The new punitiveness: Trends, theories, perspectives* (str. 218–235). Cullompton.: Willan Pub.
44. Nelken, D. (2006). Patterns of punitiveness. *Modern Law Review*, 69(2), 262–277.
45. Petrovec, D. (1998a). *Kazen brez zločina: prispevek k ideologijam kaznovanja*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
46. Petrovec, D. (1998b). Nova država – nova kaznovalna ideologija in praksa? *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 49(3), 238–244.
47. Petrovec, D. (2013). Pomilostitev kot (ne)izogibna revizija sodne odločbe? *Pravna praksa*, 32(40/41), 22–23.
48. Petrovec, D. (2015). Penologija – zadnje poglavje kazenskega prava. V A. Šelih in K. Filipčič (ur.), *Kriminologija* (str. 183–209). Ljubljana: GV založba.
49. Petrovec, D. in Muršič, M. (2011). Science fiction: Opening prison institutions (The Slovenian penological heritage). *The Prison Journal*, 91(4), 425–447.
50. Petrovec, D. in Plesničar, M. M. (2014). The societal impact and role of imprisonment: An example from Slovenia. V E. Carroll in K. Warner (ur.), *Re-imagining imprisonment in Europe: Effects, failures and the future* (str. 71–89). Dublin: Liffey Press.
51. Petrovec, D., Plesničar, M. M. in Kravanja, A. (2015). Penologija. V A. Šelih in K. Filipčič (ur.), *Kriminologija* (str. 183–233). Ljubljana: GV Založba in Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
52. Plesničar, M. M. (5. 9. 2012a). *How to deal with overcrowding?* Prispevek predstavljen na konferenci Re-imagining Imprisonment in Europe (Scribani conference). Dublin.
53. Plesničar, M. M. (2012b). Namen kaznovanja in njegov vpliv na odločanje o sankcijah. *Zbornik znanstvenih razprav*, 72, 181–210.
54. Plesničar, M. M. (2013a). Iz sodnikovih v tožilčeve roke? Vpliv pogajanj o sankcijah na kaznovanje. *Zbornik znanstvenih razprav*, 73, 83–104.
55. Plesničar, M. M. (2013b). Odločanje o sankcijah v kontinentalnih pravnih ureditvah. V M. Ambrož, K. Filipčič in A. Završnik (ur.), *Zbornik za Alenko Šelih: kazensko pravo, kriminologija, človekove pravice* (str. 326–330). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Pravna fakulteta, Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
56. Pratt, J. (2007). *Penal populism*. London: Routledge.
57. Pratt, J., Brown, D., Brown, M., Hallsworth, S. in Morrison, W. (ur.). (2005). *The new punitiveness: Trends, theories, perspectives*. Cullompton: Willan Pub.
58. Statistični urad Republike Slovenije (SURS). (2018). *Polnoletni obsojenci [znani storilci] po spolu, kaznivem dejanju in glavni kazenski sankciji, Slovenija, 2006–2013*. Pridobljeno na https://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/13_kriminaliteta/01_statisti

- ka_toz_sodisc/03_13603_obsojene_poln_osebe/03_13603_obsojene_poln_osebe.asp
59. Stuntz, W. J. (2011). *The collapse of American criminal justice*. Cambridge: Harvard University Press.
 60. Šelih, A. (1994). Kaznene sankcije u radnom načrtu Kaznenog zakonika Republike Slovenije. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 5–6, 537–546.
 61. Šelih, A. (2007). Kazenske sankcije in morebitne spremembe. V A. Šelih (ur.), *Sodobne usmeritve kazenskega materialnega prava* (str. 261–271). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
 62. Šelih, A. (2009). Načelo sorazmernosti in kazenske sankcije. *Dnevi slovenskih pravnikov 2009 (Podjetje in delo)*, 7, 1357–1368.
 63. Šelih, A. (2010). Kaj je prinesel novi Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij? *Pravna praksa*, 29(49/50), 6–9.
 64. Šugman Stubbs, K. (2015). Anomalije pri uporabi instituta poganjanj o priznanju krivde v slovenskem kazenskem postopku. *Pravna praksa*, 34(3/4), I–VII.
 65. Tak, P. J. (2001). Dutch sentencing. V M. H. Tonry in R. S. Frase (ur.), *Sentencing and sanctions in western countries* (str. 151–187). Oxford: Oxford University Press.
 66. Tonry, M. H. (2004). Why aren't German penal policies harsher and imprisonment rates higher? *German Law Journal*, 5(10), 1187–1206.
 67. Tonry, M. H. (ur.). (2011). *Why punish? How much? A reader on punishment*. Oxford: Oxford University Press.
 68. Tripkovic, M. (2018). *Punishment and citizenship: A theory of criminal disenfranchisement*. New York: Oxford University Press.
 69. Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij (URSIKS). (2019). *Zaporska statistika*. Pridobljeno na http://www.mp.gov.si/si/o_ministrstvu/ursiks_organ_v_sestavu/dokumenti/zaporska_statistika/
 70. Vodopivec, K. (1992). O vlogi strokovnega osebja v kaznovanih ustanovah. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 43(1), 3–12.
 71. Von Hirsch, A. (1976). *Doing justice: The choice of punishments*. New York: Hill in Wang.
 72. Von Hofer, H. in Tham, H. (2013). Punishment in Sweden: A changing penal landscape. V V. Ruggiero (ur.), *Punishment in Europe: A critical anatomy of penal systems* (str. 33–57). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
 73. Vrhovno državno tožilstvo Republike Slovenije (DTRS). (2018). *Skupno letno poročilo o delu državnih tožilstev za leto 2018*. Pridobljeno na https://www.dt-rs.si/files/documents/Porocilo_2018.pdf
 74. Wacquant, L. (2009). *Punishing the poor: The neoliberal government of social insecurity*. Durham: Duke University Press.
 75. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij [ZIKS]. (1978). *Uradni list SRS*, (17/78).
 76. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij [ZIKS-1]. (2000). *Uradni list RS*, (22/00).
 77. Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-1B). (2011). *Uradni list RS*, (91/11).
 78. Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-1C). (2015). *Uradni list RS*, (54/15).
 79. Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-1E). (2017). *Uradni list RS*, (27/17).
 80. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kazenskem postopku (ZKP-K). (2011). *Uradni list RS*, (91/11).
 81. Završnik, A. (2007). Vznik kriminologije–odkritje kriminalnega zla v posamezniku. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 58(4), 325–339.
 82. Završnik, A. (2008). Konceptualne zagate restorativne pravičnosti – nova paradigma modernega odzivanja na kriminaliteto. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 59(2), 125–140.

Punishment and Penal Policy in Slovenia: Conceptual Shifts and Practical Consequences

Mojca M. Plesničar, Ph.D., Research Fellow at the Institute of Criminology at the Faculty of Law Ljubljana and Assistant Professor at the Faculty of Law, University of Ljubljana, Slovenia. E-mail: Mojca.plesnicar@pf.uni-lj.si

Marko Drobnjak, M.A., Junior Researcher at the Institute of Criminology at the Faculty of Law Ljubljana, Slovenia. E-mail: marko.drobnjak@pf.uni-lj.si

This article discusses the question of punishment on two levels: the conceptual and the practical. In the first part, we outline the developments in Slovenian penological theory over the past few decades and address important changes in the perception of punishment and its justification. We also briefly discuss planned changes in penal policy that reflect the changes in the punitive paradigms, and the results of such changes. In the second part, we address more specific questions on the issue of punishment. Firstly, we focus on prison from a systemic point of view, from the perspective of convicted persons, and the perspective of prison staff. Second, we consider newer, alternative forms of punishment and their role in modern Slovenian punishment discourse. We analyse these questions through a comparative prism and thus put domestic Slovenian ideas and systems into a wider geographical and historical space.

Keywords: punishment, prison, penal policy, penology, Slovenia

UDC: 343.8(497.4)

70 let objav slovenske kriminalistike: z izkušnjami preteklosti v kvantno revolucijo

Bojan Dobovšek¹

Prispevek ob 70. obletnici revije je namenjen analizi dosedanjih prispevkov s področja kriminalistike, objavljenih v tej reviji, kar je podlaga za objavljanje in raziskovanje v prihodnje in prehod v kvantno tehnološko revolucijo, ki prinaša spremembe v sodobnih oblikah kriminalitete. Izhodišče za raziskavo so bili prispevki Pečarja in Mavra, ki so do zdaj že poudarili problematiko razvoja kriminalistike v Sloveniji, ugotovitve pa smo nadgradili s podrobno analizo 88 prispevkov iz Revije za kriminalistiko in kriminologijo ter 211 prispevkov iz Kriminalistične službe. Pregled poda analizo objavljanja prispevkov s področja kriminalistike in odmik od zastavljenih ciljev od začetka izhajanja revije, a je dobra osnova za zastavitev prihodnjih ciljev objavljanja. Od prevladujočih strokovnih člankov in analiz primerov se pokaže prehod v znanstvene prispevke. Ugotovimo tudi, da večina prispevkov ne ponuja rešitve, še manj pa jih predlaga konkretne spremembe. Predlagamo usmeritev na idealen članek v soavtorstvu teoretika in osebe iz prakse, ki bi hkrati zadostil merilom revije in uporabnosti v praksi ter s tem ustrezno motivacijo in nagraditev praktikov. Če se hočemo uspešno boriti s sodobnimi oblikami kriminalitete, bo treba analizirati tako dosežke nove tehnološke revolucije in njihovo uporabnost v kriminalistiki kot tudi tuje izkušnje dobrih praks preiskovanja novih deviantnih dejanj ter jih predlagati pri rešitvah in spremembah v Sloveniji. Spodbuda za raziskovanje in objavljanje s področja kriminalistike so sredstva Evropske komisije v programu Obzorje 2020 (angl. Horizon 2020), namenjena kvantnim tehnologijam predvsem na področjih komunikacij, varnosti in obrambe ter energetike. Raziskovalne institucije, ki izpolnjujejo pogoje za kandidiranje za projekte in se bodo potegovala za načrtovana finančna sredstva na področju zagotavljanja varnosti, bodo morale v prihodnje vključiti raziskovalce s področja kriminalistike, kriminologije in informacijske varnosti ter se povezati tudi z drugimi, pri čemer lahko pomembno vlogo odigra Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru. Velik pomen mora biti namenjen izobraževanju in usposabljanju z novimi tehnologijami in uporabnosti le teh pri odkrivanju, preiskovanju in dokazovanju deviantnih ravnanj, seveda pa zato potrebujemo kakovostne tovrstne prispevke.

Ključne besede: kriminalistika, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Kriminalistična služba, analiza vsebine

UDK: 343.98(497.4)

1 Uvodna razmišljanja

Slovensko kriminalistiko čakajo izzivi kvantne revolucije, v kateri smo in je primerljiva z odkritjem tranzistorja v 40. letih in vpeljavo interneta v 90. Pri tem izstopa razvoj kvantnega računalnika in s tem zmožnost procesiranja ogromne količine podatkov, kjer nas s kriminalističnega vidika zanima predvsem zaseg in analiza podatkov pri gospodarski in finančni kriminaliteti (Baig et al., 2017). V letih od 2013 do 2015 so največ znanstvenih člankov s področja kvantne fizike in tehnologij objavili prav evropski znanstveniki, zato je tudi Evropska komisija dejavna na področju kvantnih tehnologij, kar se kaže v programu Obzorje 2020 (Jeglič, Mihailović, Prosen, Ramšak in Žitko, 2016). Če je prva kvantna revolucija pripomogla k razvoju odkrivanja sledi DNA, je druga revolucija usmerjena

v informacijsko tehnologijo na področju financ, simulacij (za nas zanimive simulacije ogledov, preiskav itd.) in kriptografije (zaščite podatkov), kar so nekatera od pomembnih področij kriminalistike v prihodnje. Kot posebno poglavje se odpira konkurenca računalnikov človekovemu mišljenju, kjer smo do zdaj razvijali tisto pristno kriminalistično mišljenje, ki ga je treba pri vsakem posamezniku razviti, pri tem se postavlja vprašanje, ali je sodobni računalnik sposoben razvijati svoje lastno mišljenje in kaj bo v prihodnje s spoznanji kognitivnih znanosti? Poleg vsega naštetega v pozni moderni dobi govorimo o zasnovi hibridnih ogrožanj, kjer gre za součinkovanje terorističnih napadov, napadov na informacijske sisteme, medijskih napadov in drugih sodobnih oblikah ogrožanj, kjer se pojavljajo nove oblike storilcev (Treverton, Thvedt, Chen, Lee in Mccue, 2018). Tovrstna ogrožanja terjajo povsem drugačno, strategijo odkrivanja, preiskovanja in dokazovanja, katerih ena glavnih komponent je strokovno delo in uporaba dosežkov znanosti. Informacijska, digitalna pa tudi t. i. cyber industrija zaznamujejo obdobje, v katerem digitalizacija in

¹ Dr. Bojan Dobovšek, redni profesor na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Slovenija.
E-pošta: bojan.dobovsek@fvv.uni-mb.si

informatizacija družbenih procesov spreminja sodobni svet. Kdor ne sledi tem procesom in ne uporablja njihovih produktov, jih glede na zadnja poročila EUROPOL (Cullen, 2018) sodobna kriminaliteta vsekakor uporablja.

Za preskok v novo tehnološko revolucijo moramo najprej analizirati dosedanje dogajanje na področju kriminalistike in se na podlagi izkušenj dejavno usmeriti v prihodnost ter pred kriminalci uporabiti dosežke znanosti za preboj v zgodovini preiskovanja, kot so to pred nami že storili pionirji kriminalistike od Hansa Grosa dalje. Smo v dobi prelomnih odkritij v informatiki, astronomiji, fiziki, genetiki in medicini ter še drugih področjih naravoslovnih in družboslovnih znanosti, ki jim mora kriminalistika slediti. Kako slediti odkritjem in jih uporabiti v preiskovanju kaznivih dejanj, je v knjigah opisal Jürgen Thorwald (1965), kjer med analizo primerov sledimo razvoju in revolucionarnim premikom od prstnih odtisov do analiz krvi, ki se je pozneje izrazil v analizah DNK, ki so prinesle revolucijo v dokazovanju². V slovenskem prostoru je detajlni vpogled v razvoj kriminalistike, v katerem je poudaril ključne mejnike kriminalistike, tako v preiskovanju kot tudi dokazovanju, periodično in kritično do zdaj ovrednotil že Darko Maver (Maver, 2002, 2009a, 2013a). Čas, v katerem smo, terja hitre odgovore na spremembe industrijske revolucije. Kriticism in skepticizem na področju odkrivanja in preiskovanja kriminalitete, ki smo mu priča v medijih, sta zamajala avtoriteto postopkov ter poudarila relativnost in omejenost potencialov pri odkrivanju resnice. Odgovor je strokovno delo, ki na podlagi znanstvenih dosežkov neizpodbitno zavrne s populizmom podprte diskreditacije. Naš prispevek je zato najprej usmerjen v kvantitativno in kvalitativno analizo prispevkov s področja kriminalistike, objavljenih v revijah Kriminalistična služba in Revija za kriminalistiko in kriminologijo (v nadaljevanju RKK). Prispevki s področja kriminalistike so seveda objavljeni tudi v drugih revijah, kot npr.: Varnost, Policija, Varstvoslovje, zbornikih posvetov in knjigah, kar sta analizirala že Pečar in Maver (Maver, 2009b; Pečar, 1973). Ker pa gre predvsem za okroglo 70. obletnico izhajanja revij Kriminalistična služba in RKK, smo se v analizi omejili le na ti dve reviji in ugotovitve strnili v objavljanje prav v teh dveh revijah. V nadaljevanju gre spodbuda avtorjem, da s svojimi prispevki sledijo dosežkom kvantne revolucije in jih s članki implementirajo v uporabnost v praksi na način, da se uporabijo v dokaznih postopkih.

2 Zgodovinski pogled na razvoj kriminalistike v revijah Kriminalistična služba in Revija za kriminalistiko in kriminologijo

Kaj storiti, da bi se kriminalistika (veda, ki daje preiskovalcem znanja za uspešno opravljanje dela) vidneje premaknila v razvoju in sledila družbenim spremembam? Najprej je treba analizirati dosedanje izkušnje, nato pa slediti vsem spremembam, ki jih prinaša kvantna revolucija z načrtnim medsebojnim sodelovanjem praktikov in teoretikov s področja kriminalistike, pa ne glede, v kateri instituciji in sektorju delujejo. Prvo podrobno analizo in oceno razvoja kriminalistike je v RKK podal Janez Pečar v prispevku *Za hitrejši in smotrnejši razvoj kriminalistike* (Pečar, 1969). Avtor opozori, da stanje kriminalistike ni zadovoljivo in priporoča ukrepe za izboljšanje. Poudari, da je treba pristopiti k izdajanju edicij za strokovno usposabljanje vseh, ki se kakor koli ukvarjajo s kriminalistiko in jo pri svojem delu uporabljajo ali bi jo morali uporabljati. Stroka mora postati bolj upoštevana, spoštovana, učinkovita in neposredno uporabljena v praksi. Zato je treba v stroki načeti določena pereča vprašanja in jih pripeljati do obetavnih rešitev. Kot drugo poudari ustanovitev poklicnega oziroma kriminalističnega združevanja vseh tistih, ki se pri svojem delu ukvarjajo ali kakor koli uporabljajo kriminalistiko. Pri tem je treba pritegniti tudi vsa druga področja, ne le policijo, ki si z njo najbolj pomaga, ni pa področje izključno njeno. V tretji točki poudari izobraževanje na vseh nivojih od srednje šole do univerze, še posebej izpostavi specialistične študije. V izobraževanju poudari sodelovanje praktičnih delavcev, teoretikov in pedagogov ter pri tem opozori na pomanjkanje vrhunskega znanja s področja izobraževanja in njihov premajhni vpliv na družbeno življenje. Opozori na razdrobljenost in razcepljenost, saj posamezniki delujejo drug mimo drugega, zato ni vidnega napredka in učinkov. Pri razpravljanju o praktičnih trenutnih stvareh se pozablja na sodobne in daljnosežne probleme ter tehnične novosti v svetu. V nadaljevanju Pečar (1969) opozori, da univerze ne morejo oblikovati in ustvarjati strokovnjakov, ki bi predavali kot tudi delovali v institucijah, ki se ukvarjajo z odkrivanjem, preiskovanjem in raziskovanjem področja kriminalistike. Tako se le redki sami posebej poglobljajo v kriminalistiko v okviru univerz, inštitutov in strokovnih šol. Kot četrti problem izpostavi uporabo tako tujih izkušenj kot tudi naprednejših tokov znanosti in tehnike. Praksa ni rada posnemala tujih spoznanj s področij organizacije, taktike dela in kadrovske politike (pri tem ni mislil na področje kriminalistične tehnike). Zavestno so odklanjali vzhodne vplive, zahodnih pa so se bali in jih prav tako niso spremljali. Še bolj se je to poznalo pri strokovnem izobraževanju. Prav pripadnost stroki je v tujini vezni člen, ki daje prijeten občutek, zaradi katerega razpadejo nacionalne ali politične ovire med ljudmi, da si prizadevajo za iste cilje, to je zatiranje kriminalitete. V petem sklopu poudari

² Primere o problemih in odporih do uporabe novosti v praksi odkrivanja, preiskovanja in dokazovanja kaznivih dejanj je podrobneje predstavil in analiziral D. Harris (2012) v knjigi *Failed evidence*.

raziskovalno delo, pri katerem gre za rezultat bolj ali manj občasnih prizadevanj posameznikov, ki jim gre zasluga, da je na področju kriminalistike sploh kaj narejenega. Kriminalistike kot stroke se zaradi premalo znanstveno-teoretičnega dela ne da spraviti na višjo raven, seveda pa je problem tudi pomanjkanje sredstev. Pisanje in raziskovanje nečesa pomeni zadevo dobro poznati, zbrati ustrezne podatke, jih analizirati, ugotovitve skleniti v celoto in predvideti metodologijo uporabe. Pečar (1969) si tako zamišlja ustvarjanje taktike, metode in tehnike. Zaključni, da je drugje po svetu kriminalistika trdnije obravnavana kot stroka, da imajo kriminalisti poseben status, ki jih ločuje od drugih delavcev v istih organizacijah, imajo posebne nazive, od njih se zahteva posebna strokovna izobrazba, napredujejo ob določenih zahtevah in morajo za vsako naslednjo stopnjo izpolnjevati določene pogoje. V organizaciji, katere dejavnost temelji na uporabi stroke, je uveden hierarhični red, ki je porok za to, da prihajajo na določene stopnje le tisti, ki zaradi svojih sposobnosti stroke, izkušenj in uspehov ter prispevka k stroki, to zaslužijo. Pri tem ima od njih največ prav stroka. Ugotovitve Pečar nadgradi v prispevku *Raziskovalno delo v kriminalistiki* (Pečar, 1973), kjer opozori na nujnost bolj organiziranega znanstvenoraziskovalnega dela in prenosa znanja v prakso. Poudari, da je treba dosedanje zaostajanje razčleniti in ugotoviti vzroke za zamujanje vpeljevanja informacijskih sistemov v pravosodje, zato pa so najprej potrebni zastavljeni jasni cilji za prihodnost.

Pogosto zanemarjen, vendar v bistvu najpomembnejši, segment kriminalistike kriminalistično mišljenje analizira Darko Maver v prispevku v RKK *Razvijanje kriminalističnega mišljenja in vrsta člankov s področja kriminalističnega mišljenja* (Maver, 1984, 1987, 1988). Avtor poudari, da so zelo redki zapisi in navodila o tem, kako razvijati in šolati sposobnost logičnega in ustvarjalnega mišljenja prav za reševanje kriminalističnih nalog. Razvijanje kriminalističnega mišljenja, tako po teoretični kot tudi po praktični plati, je naloga, ki ji je treba nameniti več prostora v izobraževanju in izpopolnjevanju preiskovalcev. Predvsem je za to delo treba razviti sistem vaj »praktikum« različnih struktur mišljenja, od logičnega, racionalnega, reproduktivnega do ustvarjalnega, intuitivnega in lateralnega, pa tudi zaznavanja, pomnjenja in reproduciranja dejstev. Z razvojem družbe in prevladovanjem tehnike so segment kriminalističnega spoznavnega procesa, ki ga je edini raziskoval Maver, zanemarili, s prehodom v kvantno revolucijo pa mu lahko sledi tudi izumrtje, če te komponente razvoja kriminalista kot osebnosti ne bomo razvijali in negovali.

Najobsežnejši pregled kriminalistike v Sloveniji je podal Darko Maver v prispevku v RKK z naslovom *Slovenska kriminalistika: quo vadis?* (Maver, 2009b) in v delu *Kritični pogled na razvoj in stanje kriminalistike v Sloveniji ter relacije in primerjave s kriminologijo in drugimi znanostmi (1920–2012)*

(Maver, 2013b). Na tem mestu bomo strnili le njegove ključne ugotovitve in mejnike, ki so pomembni za nadaljnji razvoj kriminalistike, ki jih lahko zberemo v dejstvih, da je v Sloveniji namenjeno dosti manj raziskovalne, publicistične in pedagoške pozornosti kot v sosednjih državah. Le redki posamezniki so se lotili empiričnih raziskav, malo je tudi teoretičnih del, na strani uporabnikov je malo zanimanja, težavnost raziskovanja pa odvrča raziskovalce. Pri tem avtor opozarja, da je ravno to poleg drugih dejavnikov eden od glavnih vzrokov za manj učinkovit in uspešen pregon najhujših oblik gospodarske in organizirane kriminalitete. Primeri iz prakse še dodatno pokažejo na pomanjkljivosti pri delu policije, tožilstva in sodstva, pa tudi zakonodaje, zato se sprašuje, ali je v Sloveniji dovolj strokovne in raziskovalne pozornosti za uspešno opravljanje dela. V zgodovinskem pregledu poudari mejnike od začetnika Metoda Dolenca, ki je prvi pod vplivom Hansa Grosa objavjal članke s področja kriminalistike in nato leta 1921 ustanovil kriminalistični inštitut na Univerzi v Ljubljani. Prva predavanja kriminalistike so bila izvajana na Pravni fakulteti v Ljubljani v tridesetih letih prejšnjega stoletja. Načrtna dejavnost na področju kriminalistike se je začela z letom 1950, ko je začela izhajati Kriminalistična služba, ki jo je kot strogo zaupno izdajal Državni sekretariat za notranje zadeve in se je leta 1959 preimenovala v RKK. Prvi slovenski učbenik kriminalistike »Uvod v kriminalistiko« je leta 1951 izdal Avgust Munda na Pravni fakulteti, najbolj obsežnega pa Maver (Maver et al., 2004). Kot predavatelj so na Pravni fakulteti sledili Hinko Lučovnik, Janez Pečar in Darko Maver, ki jih avtorji prispevkov uvrščajo med pionirje slovenske kriminalistike, saj so v svojih delih determinirali pot kriminalistike. V letih 1950–1980 je bilo največ objav s področja kriminalistične tehnike, kjer gre v večini za prenos tujega znanja. Pri tem prednjači Janez Golja, ki se je šolal v Lozani in imel podporo avtorja drugega slovenskega kriminalističnega učbenika Cirila Žerjava (1983), ki je pionirsko začrtal pot kriminalistične tehnike in spodbujal druge. Raziskovalno področje kriminalistike se je začelo razvijati leta 1975 na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani z zaposlitvijo Darka Mavra, ki se je usposabljal za raziskovalno delo in odprl nova področja kriminalistike. V obdobju po osamosvojitvi Slovenije (1991–2009) so se odprle možnosti sodelovanja s tujino (Interpol, Europol itd.), ustanovila se je Visoka policijska-varnostna šola v okviru Ministrstva za notranje zadeve, ki se je leta 2003 preoblikovala v Fakulteto za varnostne vede (FVV) Univerze v Mariboru, kar je dalo nove možnosti za razvoj kriminalistike na univerzitetni ravni, predvsem v raziskovalni in publicistični dejavnosti, ter organizacijo konferenc in posvetov. Poleg že navedenih avtorjev so nova področja na Fakulteti za varnostne vede razvijali Anton Dvoršek (2001) (kriminalistična strategija), Bojan Dobovšek (1997, 2008) (organizirana kriminaliteta) in Danijela Frangež (Frangež in Dvoršek, 2013) (spolne zlorabe). Poleg navedenih

sta polje kriminalistične psihologije na FVV razvijala Peter Umek in Igor Areh. Prihaja pa nova milenjska generacija, ki razmišlja drugače, ne več binarno, temveč kvantno, kjer poleg 1 in 0 obstaja tudi tretja možnost, oba znaka hkrati in tu se iščejo nove rešitve za kriminalistiko, čemur je treba prilagoditi tudi kriminalistično mišljenje. Kot zunanji sodelavci v okviru FVV delujejo tudi številni praktiki in raziskovalci s specifičnih področij kriminalistike, ki popestrijo predavanja, odkrivajo novosti in problematiko dokazovanja ter s tem pripomorejo k razvoju kriminalistike. Pedagoška dejavnost je po nastanku študija na novoustanovljeni fakulteti dala nov zagon, vendar se je število ur kriminalistike začelo zmanjševati, še zlasti na pravnih fakultetah, kjer je kriminalistika postala le izbirni predmet ali pa je sploh ni. Maver pregled zaključil z ugotovitvami, da je publicistična dejavnost na področju kriminalistike živahna predvsem v letih 1950–1960, po zatišju pa je raziskovalno delo zaživelo v osemdesetih na Inštitutu za kriminologijo, kjer so dejavnosti zamrle po letu 1990 po odhodu raziskovalca. Raziskovalno delo se je nato preselilo na Fakulteto za varnostne vede, kjer se je zaradi prevladujoče usmerjenosti v pedagoško delo raziskovalno delo izvajalo bolj v okviru podiplomskega študija. Sodelovanje z Ministrstvom za notranje zadeve je dobro potekalo od osamosvojitve Slovenije dalje, saj je FVV vodila projekt kriminalističnega tečaja, ki se je v skrajšani obliki izvajal tudi za študente, strokovnjake iz prakse pa so se v večji meri vključevali v predavanja. Po drugi strani prave podpore s strani uporabnikov (zlasti policije) ni bilo več, predvsem zaradi različnih osebnih zamer in drugih nasprotovanj med vodstvi policije in fakultete ter vse večje zaprtosti policije in nezaupljivosti do empiričnih raziskovanj »od zunaj«. Nosilec razvoja kriminalistike bi morala biti katedra za kriminalistiko na FVV, seveda pa mora k delu pritegniti zunanje raziskovalce in strokovnjake, ki se ukvarjajo s področji kriminalistike. Zato ne presenetiti, da so se raziskave usmerile v lažje dosegljivo proučevanje kriminoloških in drugih varnostnih pojavov, s tem pa je še bolj slabela vloga in pomen kriminalistike na akademski ravni. Iz empiričnih podatkov, ki so podrobno navedeni v prispevku, izhaja, da je kriminalistika kot znanost in praktična veda v nekakšni krizi – pri nas in v tujini, kriminaliste pa uvrščajo med kriminologe. Zaradi razvoja znanosti prihaja do vse večjega razcepa med kriminalistično tehniko, ki se profilira kot forenzika in samostojna znanost, in antropološko kriminalistiko (taktika, metodika) na drugi strani. Kriminalisti, tožilci, sodniki in odvetniki ne zmorejo več sami obvladati obsežne znanstvene problematike in se zaradi obremenjenosti pri vsakdanjem delu težko posvetijo pisanju kakovostnih člankov, kar se odraža tudi v upadu prispevkov. Ni raziskav napak in slabosti, ki se pojavljajo v predkazenskem in kazenskem postopku ter kaj bi bilo treba storiti, da se takšnim napakam izognemo. Zato bo treba odpirati nove možnosti za raziskovalne projekte s področja kriminalistike na podiplomskem in podoktorskem

študiju ter usmerjati mlade raziskovalce na področje kriminalistike. Pri tem so dobra osnova pilotske analize in evalvacije dosedanjega dela, kjer se med sodelovanjem nabirajo izkušnje in priporočila za nadaljnje kakovostno publicistično delo.

3 Analiza kriminalističnih prispevkov revij Kriminalistična služba in Revija za kriminalistiko in kriminologijo

Analiza izbranih avtorjev v prejšnjem poglavju je pokazala problematiko in pustila številna odprta vprašanja, zato smo se odločili podrobneje analizirati dosedanje prispevke v reviji Kriminalistična služba (izhajala od 1950 dalje), ki se je leta 1959 preimenovala v RKK, z namenom, da postavimo dobro izhodišče za napotke, kako pristopiti k izboljšanju objavljanja prispevkov s področja kriminalistike.³ Za metodološki del samo izdelali kodirni list, za katerega smo najprej izvedli kvalitativno in kvantitativno pilotsko študijo izbranih prispevkov. Ocenjevalni list se osredotoča predvsem na število prispevkov v letu, avtorje, klasifikacijo prispevkov, področje kriminalistike, vrsto obravnavane kriminalitete, vrsto članka, uporabljene metode ter ali predlaga rešitve in spremembe. Nato smo v mesecih decembru 2018 in januarju ter februarju 2019 opravili pregled člankov RKK ter nato v februarju in marcu 2019 še prispevke v Kriminalistični službi ter ugotovitve prenesli v izpopolnjen kodirni list. Do prispevkov revije RKK smo dostopali na spletu, revije Kriminalistična služba pa smo pridobili v knjižnici FVV, kjer se jim za vso nesebično pomoč in nasvete zahvaljujemo.

3.1 Revija za kriminalistiko in kriminologijo

Pri analizi revij RKK smo izključili prispevke, ki so se nanašali na policijsko delo in policijska pooblastila (v predkazenskem postopku), prispevke s čisto psihološko in kazenskoopravno vsebino, prispevke, ki so vsebovali samo pojavne oblike kaznivih dejanj in statistične podatke o posameznih kaznivih dejanjih (brez opisa odkrivanja, preiskovanja in dokazovanja). Ker so v elektronski obliki dostopni le članki, ne pa tudi drugi krajši sestavki, smo iz analize izključili tudi prispevke rubrike kriminalistična tehnika med letoma 1992 in 2006, ker gre za krajše sestavke in nimajo strukture člankov.

Opis ključnih besed v članku se pojavi po letu 1991 s spremembo forme objavljenih prispevkov. Pred tem smo na podlagi prebrane vsebine določili ključne besede, ki najbolje predstavljajo tematiko v prispevku. Med pregledom člankov

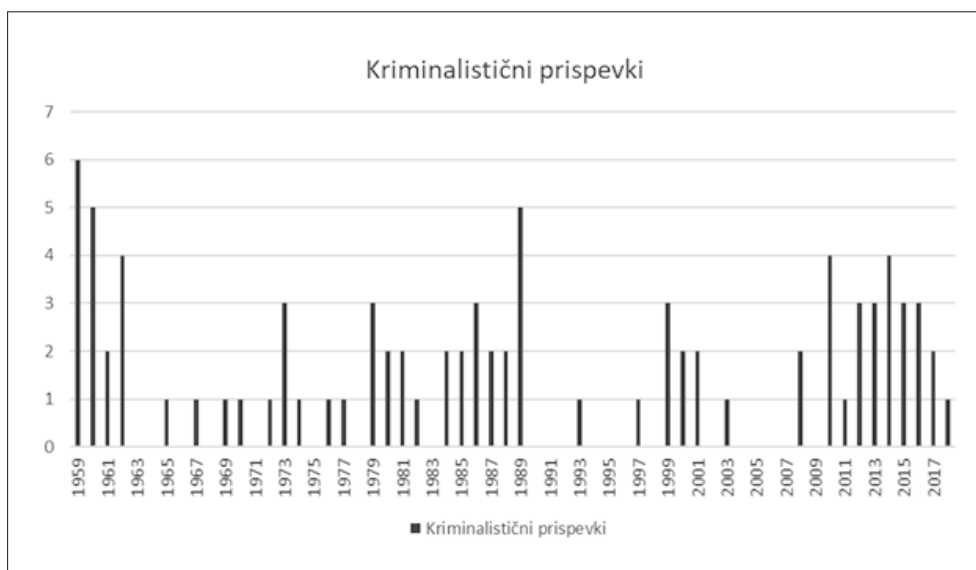
³ Pri izdelavi ocenjevalnega lista, pilotski študiji in izvedbi ocenjevanja prispevkov sta sodelovali Tinkara Bulovec in Lara Pavli, ki sta s svojim potrpežljivim delom pripomogli h kvalitetni izpeljavi raziskovalnega dela.

smo opazili, da se stvarno in avtorsko kazalo po letnikih RKK pojavi 2000–2011, objavljeno pa je bilo tudi desetletno avtorsko in stvarno kazalo za obdobje od 2000 do 2009. V ostalih letih so bila dostopna avtorska kazala po posameznih številkah. Prav tako se kriminalističnotehnični članki opuščajo, kar je razvidno tudi iz opustitve rubrike kriminalistična tehnika kot tudi iz tega, da tovrstni prispevki niso dostopni v elektronski obliki. Na koncu je vsem merilom ustrezalo 88 člankov, kjer smo lahko zaključili, da gre za prevladujoč prispevek s področja kriminalistike.

Za namen tega prispevka smo najprej podrobneje analizirali prispevke v reviji RKK, kjer v ugotovitvah lahko poudarimo naslednje. Od leta 1959 naprej izstopajo leta 1959 s šestimi prispevki, 1960, 1989 s petimi prispevki, 1962, 2010 in 2014 s štirimi prispevki, 1973, 1979, 1986, 1999, 2012, 2013, 2015 in 2016 s tremi prispevki, vmes pa so praznine, ko je prispevkov malo ali jih sploh ni (1962–1970; 1990–1989; 2002–2007), v zadnjih letih število zopet narašča, kar je razvidno iz grafa 1.

da je v samostojnem avtorstvu izdelanih 77 % prispevkov in 18 % ima dva avtorja. Med avtorji izstopa Maver z 20 prispevki, starejši avtorji, kot so Vidic, Zupančič in Žerjav, imajo od tri do pet prispevkov, drugi se pojavljajo večinoma po enkrat ali dvakrat. Avtorji večinoma ne predlagajo rešitev (44 primerov ali 50 %), delno predlagajo (24) in v 20 primerih (samo 24 %) ponujajo rešitev problema.⁴ V prispevkih avtorji le v 11 primerih predlagajo spremembe in kar v 62 prispevkih ni predlaganih sprememb. 14 prispevkov obravnava tematiko iz tujine, 36 jih obravnava tematiko tako v tujini kot tudi v Sloveniji in 38 prispevkov se posveti problematiki le v Sloveniji. Večina prispevkov ni osredotočenih na posamezno obliko kriminalitete in le delno izstopajo posebne oblike kriminalitete in splošna kriminaliteta, kar pa tudi ne nakazuje na usmerjenost prispevkov.

Glede na dobljene podatke lahko ugotovimo, da je število kriminalističnih prispevkov glede na celotno število prispevkov relativno majhno, glede na pomembnost kriminalistike v družbi, ki se vse bolj ukvarja s kazenskimi postopki, in glede

Graf 1: Število kriminalističnih prispevkov po posameznih letih (1959–2018)

Rezultati delitve glede na klasično delitev na področja kriminalistike (taktika, metodika, tehnika) pokažejo, da so v začetnih letih do leta 1980 področja enakomerno zastopana, nato do leta 1989 prevladujejo prispevki kriminalistične taktike, kasneje njihovo število upade ali pa jih sploh ni in se enakomerno pojavljajo prispevki s področja metodike in tehnike. Med prispevki prevladujejo izvorni znanstveni članki (39), 23 prispevkov je strokovnih in 26 preglednih znanstvenih člankov. Posebej smo naredili analizo glede avtorstva in ugotovili,

na namen ustanovitve revije.⁵ Poudarimo lahko, da v posameznih letih, če ne celo desetletjih, takšnih člankov sploh ni, kar

⁴ Večina avtorjev opiše problematiko in poudari problem, ne nakaže pa, kako bi se ta problem rešil v Sloveniji. Naslednji korak je konkretno predlagana sprememba ali v zakonodaji, organizaciji, strukturne spremembe ipd.

⁵ Glej tudi tabelo 1, v kateri je prikazano število prispevkov s kriminalistično vsebino v primerjavi z vsemi prispevki.

je zaveza za kontinuirano objavljane s področja kriminalistike za v prihodnje. Zaradi razpršenosti avtorjev, ki se pojavljajo posamično ali največ dvakrat, je posledična tudi razpršenost prispevkov po področjih med taktiko, metodiko in tehniko, kar kaže tudi na odvisnost kriminalistike od dejavnosti posameznih avtorjev. Da se Maver pojavlja v največ primerih kot avtor, je tudi posledica ugotovitev prvega dela prispevka, saj se je kot raziskovalec zaposlil na Inštitutu za kriminologijo, kjer so tudi skrbeli za urejanje RKK. Po prevzemu uredništva Meška se razpršenost in pomanjkanje avtorjev po tematikah kriminalistike nadaljujeta, vendar se v zadnjih letih praznine zmanjšujejo, kar kaže na pozitiven trend, ki mu je treba slediti. Povečevanje števila znanstvenih člankov je po našem mnenju posledica spreminjajočih se habilitacijskih meril, ki terjajo napor avtorjev v smeri objavljanja izvornih znanstvenih člankov in s tem pridobivanjem ustreznih točk, ki so potrebne za pridobitev habilitacijskih nazivov. Uredništvo je sicer spodbujalo pisanje praktikov o aktualnih temah, vendar velikega odziva ni bilo. Seveda pisanje takšnih člankov terja tako intelektualni kot tudi časovni in drugačen napor, ki pa po navadi ni ustrezno nagrajen.⁶ Zato velja v prihodnje spodbujati avtorje k pisanju, hkrati pa prepričati odločevalce, da vzpostavijo ustrezen sistem nagrajevanja tovrstnega dela. V prispevkih se kaže raznolikost uporabe raziskovalnih metod, saj med raziskovalnimi prispevki ni prevladujočih, razpršenost se kaže od analiz primerov, eksperimentov, anketiranj, intervjujev do analiz sodnih spisov in arhivov. Vidimo, da le malo prispevkov analizira problematiko in rešitve iz tujine, kar je bilo že večkrat poudarjeno, vendar avtorji razen s področja kriminalistične tehnike k pisanju tovrstnih prispevkov niso pristopili. Prav tako tudi v strukturi člankov zaznavamo premajhno zastopanost pri predlaganju rešitev in sprememb, ki so krasile zgodovinsko obdobje razvoja kriminalistike Hansa Grosa, Jürgena Thorwalda, Metoda Dolenca in drugih omenjenih v uvodnih razlaganjih. Ugotovitve sicer potrjujejo kritične ugotovitve Pečarja in Mavra, nas pa je zanimalo, kakšni so rezultati revije Kriminalistična služba, ki je kot strogo zaupna revija izhajala pred RKK. Zato smo z enakim kodirnim listom analizirali tudi to revijo.

3.2 Kriminalistična služba

Pri analizi prispevkov revije Kriminalistična služba smo imeli več težav, saj je bilo treba prispevke poiskati v knjižnici, ker jih ni v elektronski obliki. Pri tem smo imeli veliko problemov, saj so bile nekatere številke napačno vezane, nekatere celo brez kazal ali navajanja avtorjev, v prispevkih ni bilo

navajanja literature ter neustrezno označeni naslovi. Naj že na začetku opozorimo, da je »glasilo« Kriminalistična služba služilo kot uspešen pripomoček za študij in izboljšanje dela kriminalistov, predvsem njihovega praktičnega dela, in je bilo namenjeno izključno v uporabo kriminalističnim uslužbenecem pod oznako »strogo poverljivo«, kar pomeni stopnjo uradne tajnosti (povzeto iz uvodne številke). Število številke revije glede na letnik variira, prav tako število strani in prispevkov. V prvih letih prevladujejo prispevki s kriminalistično vsebino, veliko je prispevkov iz prakse in uvedena je rubrika iz kriminalistične tehnične službe. Nekateri prispevki, kot primer navajamo prispevek o strelnem orožju, se je smiselno nadaljeval skozi več številke, kar je omogočalo poglobljen pristop določene vsebine. Kot zanimivost se pojavlja problematika trgovanja z lesom že v letu 1952 (Vrhovnik, 1952), ki se potem ponovi, tema pa je v Sloveniji aktualna tudi danes. Veliko je analiz primerov, kar seveda ni primerljivo s standardi sedanjih analiz primerov, vendar v času in prostoru pomenijo veliko uporabnost, o tovrstnih prispevkih in možnostih za objavo bo treba temeljito razmisliti. Leta 1956 se opusti rubrika kriminalistična tehnika, kar je posledično pomenilo padec števila prispevkov s področja kriminalistične tehnike. Po tem letu se prispevki s področja kriminalistične tehnike pojavljajo kot strokovni prispevki. Za lažjo ponazoritev smo analizo predstavili v tabeli 1.

⁶ Vzporedno bi bilo treba vpeljati sistem, ki bi nagrajeval pisce tovrstnih prispevkov z upoštevanjem njihovega dela vsaj pri napredovanju in karieri. V preteklosti so bili pisci prispevkov denarno nagrajeni, kar pa se je pred desetletjem uknilo.

Tabela 1: Številčni pregled prispevkov Kriminalistična služba (1950–1958)

	Kriminalistični prispevki	Skupaj vsi prispevki	Članki	Primeri iz prakse	Kriminalistična tehnika	Drugo
1950	24	28	12	12	3	1
1951	37	51	6	20	13	0
1952	52	58	15	31	12	0
1953	25	33	7	15	3	0
1954	25	31	7	20	3	1
1955	21	27	2	17	2	0
1956	8	17	11	6	0	0
1957	9	21	6	3	0	0
1958	10	22	19	3	0	0
skupaj:	211	288	75	85	36	2

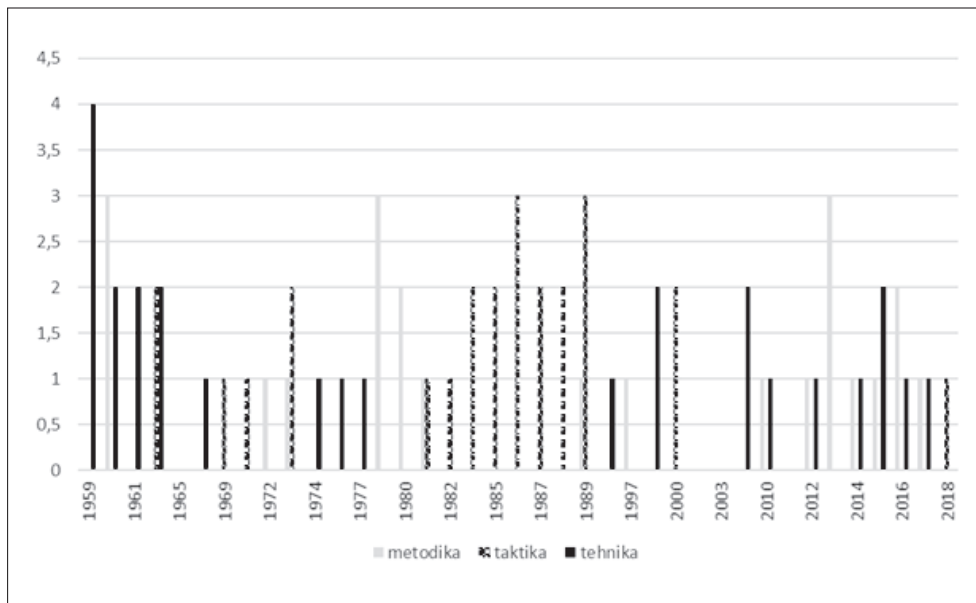
Iz analize lahko povzamemo, da je bila prva številka v celoti posvečena kriminalističnim temam, kar se nadaljuje tudi v naslednjih letih. V letu 1951 je v 12. številki objavljen članek *Kaj je kriminologija* (Gorjup, 1951) in od takrat dalje se pojavljajo članki s kriminološko vsebino. Število prispevkov s kriminološko vsebino se povečuje in močno prevlada v letu 1957, kjer je med 20 prispevki le sedem s prevladujočo kriminalistično vsebino. Še v letu 1952 je s kriminalistično vsebino 52 prispevkov od 58. Spremljamo lahko spreminjanje zasnove revije od prevladujoče kriminalistične v kriminološko, kar se je začelo dogajati v letu 1956. Prav tako je za razliko od RKK lažje razločiti med kriminalistično in kriminološko obarvanimi prispevki.

Vsekakor se iz pristopa k oblikovanju in namembnosti revije lahko veliko naučimo. Z vidika kriminalistike so bile prve revije namenjene praktični uporabnosti s predstavitvijo in analizo konkretnih primerov in napotki za preiskovanje. Do leta 1954 prevladujejo prispevki iz prakse (20 od 31) s prevladovanjem splošne kriminalitete predvsem premoženjske in gospodarske. Veliko je prispevkov s področja kriminalistične tehnike in uporabnosti le te v dokazovanju, kar bi morali znati uporabiti tudi v današnjem času z uporabo in dosežki sodobne tehnike ter prehoda v četrto industrijsko revolucijo.

3.3 Revija za kriminalistiko in kriminologijo vs. Kriminalistična služba

Za aktualizacijo pregleda prispevkov s kriminalistično vsebino smo primerjali ugotovitve glede pojavnosti v revijah RKK in Kriminalistična služba. V kratkem devetletnem

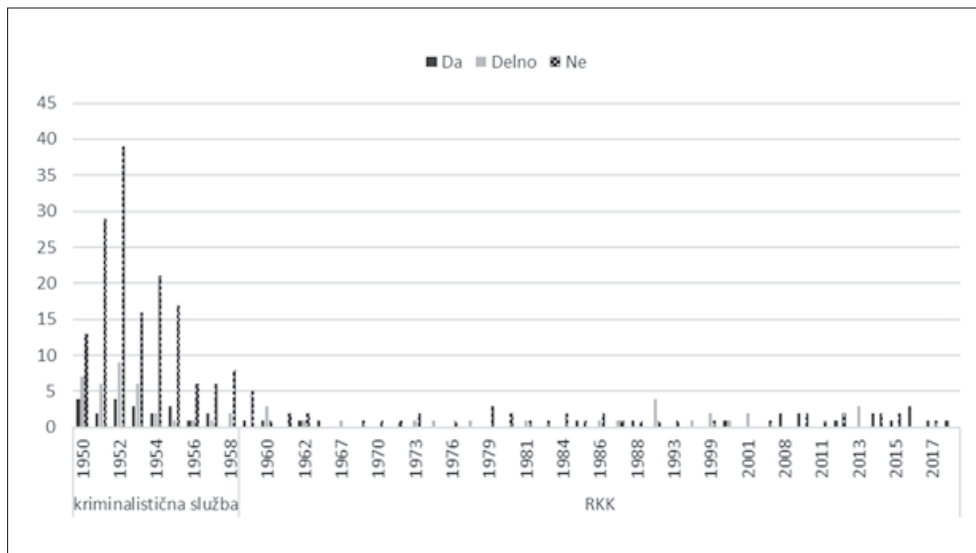
obdobju izhajanja Kriminalistične službe smo kot prevladujoče kriminalistične prispevke ocenili 211 prispevkov, v 59-letnem obdobju izhajanja RKK pa samo 88 prispevkov, kar kaže na upad pri objavljanju prispevkov s področja kriminalistike in odklik od zastavljenih ciljev od začetka izhajanja revije. Seveda moramo pri tem upoštevati, da je šlo pri Kriminalistični službi za objavo vseh vrst prispevkov, v RKK pa le za znanstvene članke in še to brez upoštevanja kratkih prispevkov s področja kriminalistične tehnike. S podrobno analizo lahko poudarimo, da v reviji Kriminalistična služba v 61 % prevladujejo analize primerov, 39 % pa je strokovnih člankov. V reviji RKK pa je 74 % znanstvenih prispevkov in le 26 % strokovnih. V Kriminalistični službi prevladujejo prispevki s področja metodike v 64 %, sledijo tehnika 21 %, taktika 6 %, sodna medicina 5 %, ostalo še v manjšem odstotku.

Graf 2: Porazdelitev področij, taktika, metodika, tehnika

V RKK so področja taktike, metodike in tehnike enakomerno porazdeljena z okoli 30 %. Zanimivo, da v vrsti obravnavane kriminalitete pri obeh revijah prispevki niso osredotočeni na posamezno obliko kriminalitete in je največ prispevkov o splošni kriminaliteti. Podrobna analiza pokaže, da pri podkategorijah v reviji Kriminalistična služba rahlo izstopata premoženjska in gospodarska kriminaliteta kot prevladujoča tema, v RKK pa krvni delikti, v zadnjem času kibernetična kriminaliteta in spolni delikti. Zgodovinski pregled pokaže, da je večina prispevkov za območje Slovenije, povečuje pa se število prispevkov z mednarodnim elementom, kjer pa v obeh revijah prednjačijo prispevki, ki tematiko obravnavajo tako v Sloveniji kot tudi v tujini. Če so v reviji Kriminalistična služba prevladovali s 65 % empirični članki, je v RKK več teoretičnih (71 %). V Kriminalistični službi prevla-

dujejo analize primerov s kar 63 %, v RKK pa so uporabljene metode enakomerno porazdeljene med anketiranjem, intervjuji, eksperimenti, analizami primerov in drugo. K nadaljnjemu razmisleku o prihodnosti oblike objavljanja nas pritegne podatek, da 73 % prispevkov v Kriminalistični službi ne ponuja rešitve, kar se lahko poudari tudi v RKK, kjer 50 % prispevkov ne ponuja rešitve. Kar 97 % prispevkov Kriminalistične službe ne predlaga spremembe, pri RKK 70 % in le 12 % avtorjev predlaga spremembe (glej graf 3). Prav tu je treba dati poudarek pri pisanju prispevkov v prihodnjih številkah RKK. Poleg več kriminalističnih vsebin in uporabnosti sodobne tehnike bi si želeli, da avtorji člankov ponujajo rešitve in hkrati predlagajo spremembe.

Graf 3: Ali prispevek predlaga spremembe
(Kriminalistična služba in Revija za kriminalistiko in kriminologijo)

4 Zaključek

Jubilejna številka RKK je tako priložnost, da smo izvedli analizo dosedanjega objavljanja kriminalističnih prispevkov v revijah Kriminalistična služba in RKK, da si na podlagi tako pridobljenih izkušenj zastavimo cilje za prihodnost, rezultati pa so uporabni tudi za objavljanje v drugih revijah, na konferencah in v monografijah. Za poglobljeno analizo bi bilo smiselno opraviti tudi strukturirane intervjuje z avtorji, uredniki in uporabniki literature, kot osnovo takšnemu raziskovanju pa lahko uporabimo pričujoče izsledke. Kot primer lahko poudarimo, da bi bil morda idealen članek v soavtorstvu teoretika in osebe iz prakse, ki bi hkrati zadostil tako kriterijem revije in potrebam po habilitacijah avtorjev kot tudi uporabnosti v praksi, ter ustrezno nagrajevanje praktikov z upoštevanjem pri kariernem napredovanju. Prav v »korenčku«⁷ je treba iskati usmeritve, spodbude in motivacijo za pisanje tako znanstvenih, predvsem pa praktično usmerjenih prispevkov. Kaj je z željo in voljo po uspešnem odkrivanju, pregonu in procesiranju deviantnih ravnanj v družbi, pridobivanju novih znanj in sposobnosti, prav to bi morali biti glavni motivacijski dejavniki za objavljanje. Pri tem je treba analizirati izkušnje iz tujine in jih predlagati pri rešitvah, implementacijah in spremembah v Sloveniji, tako kot je to praksa Nacionalnega forenzičnega

laboratorija.⁸ S tem bi nadgradili kriminalistično vsebino prispevkov, ki smo jo, kot kaže, imeli na samem začetku izhajanja revije Kriminalistična služba, seveda s kritično distanco do takratnega časa, okoliščin ter namena izdajanja revije. Izhajati bo treba iz zgodovine, vzeti tisto, kar je dobro in uporabno, ter nadgraditi s sodobnimi merili in pričakovani stroke, pri tem upoštevati omejitve⁹ ter tudi okolje, v katerem živimo. Kot eno pomembnih razvijajočih se področij kriminalistike se kaže kriminalistična obveščevalna dejavnost, kar je razvidno iz razvoja Evropolovega kriminalističnoobveščevalnega modela. To področje, kjer s svojimi prispevki prednjačita Potparič in Dvoršek (2013), se implementira tudi v slovensko kriminalistiko kot predlagana samostojna veja poleg klasičnih treh vej. Prav v tem segmentu se kaže uporaba kvantnih tehnologij in informacijske tehnologije še kako pomembna pri zastavljanju ciljev v prihodnje. Množice informacij (dokumenti, vezani na finančno in gospodarsko kriminaliteto) ni več možno obdelovati z dosedanjo tehnologijo, temveč s kvantnim računalnikom, za kar pa potrebujemo tudi ustrezno usposobljene in izobražene preiskovalce. Pri objavljanju pa se moramo zavedati tudi omejitev, saj vsi podatki niso javno dostopni.

⁷ Preseči bo treba dosednji slog vodenja institucij, korenčka in palice ter najti notranjo motivacijo druge.

⁸ Prav zaradi manjšega števila prispevkov s področja kriminalistične tehnike se tovrstna implementacija ne odraža v tem pregledu, je pa razvidna iz letnih poročil Nacionalnega forenzičnega laboratorija (<https://www.policija.si/index.php/o-policiji/organiziranost/9021-nacionalni-forenzini-laboratorij>).

⁹ Kadri, finance, dostop do podatkov, varovanje tajnosti ipd.

Ljudski pregovor pravi, kdor se iz zgodovine ne uči, temu tudi pomoči ni, zato smo tudi opravili analizo dosedanjih prispevkov revij RKK in Kriminalistična služba. Opremljene s tem znanjem nas čaka naslednji korak, skok v prihodnost s kvantno revolucijo in njenimi dosežki. Objavljanje se je od začetka izhajanja revij od prevladujočih prispevkov s področja kriminalistične metodike enakomerno porazdelilo med taktiko, tehniko in metodiko. Po vrsti obravnavane kriminalitete pri obeh revijah prispevki niso osredotočeni na posamezno obliko kriminalitete in je največ prispevkov o splošni kriminaliteti, v zadnjem času še kibernetična kriminaliteta in spolni delikti. Glede na ugotovitve pregleda prispevkov bi si želeli, da avtorji člankov ponujajo rešitve in hkrati predlagajo spremembe. Sedanje podatkovne baze so preobsežne, da bi jih zmogli učinkovito obdelovati računalniki, nova generacija računalnikov s kvantnim procesorjem pa to vsekakor zmore. Ugotovitve kažejo, da kriminaliteta prehaja v legalno gospodarstvo in finančni svet, pri tem se v množici transakcij, povezav in preseganj meja skrivajo podatki, ki so pomembni za odkrivanje in pregon sodobnih oblik kriminalitete. In ravno tu se kaže preboj pri preiskovanju sodobnih oblik beloovratniške organizirane kriminalitete in s tem odkrivanju kriminalnih mrež ter sledenje finančnim tokovom po načelu »Follow the money«. Eno od obetajočih področij kriminalistike so tudi resne računalniške simulacijske igre ogledov kaznivih dejanj (Basdogan, Ho in Srinivasan, 2001). Pilotski projekti že omogočajo virtualno simulacijo preiskovanja kaznivih dejanj ter s tem pridobivanje znanj ne samo za policijo, temveč tudi za vse druge vpletene institucije (inšpekcije, agencije, uradi, zasebni sektor ipd.) kot tudi mednarodno sodelovanje in izvedbo ter koordinacijo preiskav.¹⁰

Glede na povečano raziskovanje na FVV in razvoj informacijske varnosti nas zanima, kako bo s prispevki s področja kriminalistike v prihodnje in kako uskladiti zahteve standardov revije s potrebami po praktični uporabnosti prispevkov skupaj s predlaganimi rešitvami in spremembami v prihodnje. Seveda pri raziskovanju in objavljanju prispevkov izhajamo iz analiz podatkov, kjer naletimo tudi na problem dostopa do informacij in s tem povezanimi neupravičenimi posegi v osebne podatke in možnih zlorab upravljavcev zbirk osebnih podatkov. Kako in pod kakšnimi pogoji se potem lahko sploh še raziskuje in objavlja, kar nas vrne v leto 1950, ko je revija Kriminalistična služba izhajala pod strogo zaupno. Kako zaprt je sistem delovanja policije ter koliko in kaj si sploh želi, da se analizira in potem objavi? Kako lahko sledimo napredku novih tehnologij in ali to lahko naredi kriminalistika sama, ali je nujno vezana na sodelovanje z naravoslovnimi znanostmi?

Kako jo približati tožilcem, sodnikom in finančnim institucijam, ki so vse bolj odvisni od teh znanj, a jih na fakultetah ne dobijo. Ali se moramo vrniti h koreninam, po vzoru revije Kriminalistična služba, kjer je ministrstvo skrbelo, da je bilo napisanih zadostno število prispevkov za objavo. Seveda se je kakovost prispevkov v zgodovini revij spremenila, menimo pa, da smo pred novimi izzivi, ki terjajo razmislek, kako bomo s področja kriminalistike objavljali v prihodnje. Zgodovinski pregled, čeprav kritičen, vseeno pokaže, da je bilo v preteklosti opravljenega veliko dela, predvsem glede na majhnost Slovenije in majhno število tistih, ki so kljub težavam zmogli napor po objavljanju. Vedno pa si želimo in kritično mislimo, da bi storili več in prav to nas žene naprej, to je tisti pravi kriminalistični duh, ki ni samo v preiskovanju, temveč je lahko tudi v objavljanju. Kako privabiti raziskovalce in praktike k pisanju prispevkov, vključevanju v predavanja, sodelovanje na posvetih in konferencah ter tudi v zahtevne prijave raziskovalnih projektov? Vse naštetu terja od vseh vpletenih dodaten napor, ki ga morajo poleg obilice dela žrtvovati v prostem času, če jim ga v tej hitro spreminjajoči se družbi sploh še kaj ostaja. Prav tako moramo razmisliti o vsebini in strukturi prispevkov v prihodnje, saj bi morali biti prispevki usmerjeni v ponujanje rešitev in predlaganje sprememb. Glede na naraščajoče trende prispevkov v soavtorstvu bi veljalo razmisliti v smeri soavtorstev teoretikov in praktikov ter ob tem izpolnjevati zahtevne standarde človekovih pravic in dostopa do informacij javnega značaja. Seveda se ob analizi prispevkov RKK sprašujemo, koliko avtorji objavljajo drugje, ali je RKK še vedno vodilna revija s področja kriminalistike, zato je eden od ciljev opraviti širšo analizo objavljanja s področja kriminalistike.

Naj zaključimo s povzemanjem uvodne besede prve številke Kriminalistične službe, kjer je navedeno, da je treba boj usmeriti predvsem proti raznim, včasih zelo prečiščenim, oblikam gospodarske kriminalitete. Pri tem se poudarijo učinkovita navodila za izvajanje metod odkrivanja in preiskovanja tovrstne kriminalitete. Pomembno je, da se te metode dela popularizira med ostalimi kriminalističnimi uslužbenci, uspehi posameznikov se tako prenašajo na vse preiskovalne organe, se iz njih uči in znanja prenaša v prakso. S tem se preiskovalci seznanijo s problematiko posameznih vrst kaznivih dejanj in analizirajo pojave v kriminaliteti. Vse to mora dobrega kriminalista zanimati in se zavedati, da je to njihovo glasilo, zato naj sami poročajo in pišejo o vsem, kar je zanimivega za kriminalistiko. Navedeno velja še danes, seveda ob upoštevanju družbenih sprememb in dosežkih tehnike, in prav je, da se zamislimo, kako naprej. Za prihodnost kriminalistike je ključno, da v prihodnje programske raziskovalne skupine, ki se bodo potegovala za načrtovana finančna sredstva (evropska in slovenska) na področju zagotavljanja varnosti, vključijo raziskovalce s področja kriminalistike, kriminologije in infor-

¹⁰ Spodbude, dane Sloveniji s strani OECD, Sveta Evrope in CEPOL, gredo v smeri, da izkoristimo več možnosti dela v skupnih preiskovalnih skupinah.

macijske varnosti, pri čemer lahko pomembno vlogo odigra FVV kot tista, ki je matična za tovrstna raziskovanja. Seveda so zato potrebna sredstva in razvoj novih kadrov, kar morajo spoznati tudi odločevalci. Evropska komisija je v programu Obzorje 2020 dejavna na področju kvantnih tehnologij s finančno spodbudo v višini milijarde evrov za naložbe v povezovanje univerz in podjetij, kot ključne panoge pa so izpostavljene komunikacije, varnost in obramba ter energetik. Tu je treba izkoristiti prednosti znanj, ki smo jih pridobili skozi zgodovino in razvoj kriminalistike. Analiza, ki smo jo opravili, pokaže, da je bilo v Sloveniji na področju kriminalistike narejeno veliko delo, kot nekakšen *magnum opus* kriminalistike, ki pomeni dobro izhodišče za delo v prihodnje. Kritično menimo, da bi vsi skupaj lahko naredili več, zato to ostaja cilj za prihodnost, kamor nas vodi kvantna revolucija.

Literatura

- Baig, Z. A., Szewczyk, P., Valli, C., Rabadia, P., Hannay, P., Chernyshev, M. et al. (2017). Future challenges for smart cities: Cyber-security and digital forensics. *Digital Investigation*, 22, 3–13.
- Basdogan, C., Ho, C. H. in Srinivasan, M. A. (2001). Virtual environments for medical training: Graphical and haptic simulation of laparoscopic common bile duct exploration. *IEEE/Asme Transactions On Mechatronics*, 6(3), 269–285.
- Cullen, P. J. (2018). *Hybrid threats as a new »wicked problem« for early warning*. Pridobljeno na <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2018/06/Strategic-Analysis-2018-5-Cullen.pdf>
- Dobovšek, B. (1997). *Organiziran kriminal*. Ljubljana: Unigraf.
- Dobovšek, B. (2008). Economic organized crime networks in emerging democracies. *International Journal of Social Economics*, 9/10(35), 679–690.
- Dvoršek, A. (2001). *Kriminalistična strategija*. Ljubljana: MNZ RS, Visoka policijsko-varnostna šola.
- Frangž, D. in Dvoršek, A. (2013). Nekateri kriminalistični vidiki odkrivanja spolnih zlorab otrok v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(1), 63–73.
- Gorjup, A. (1951). Kaj je kriminologija. *Kriminalistična služba*, št. 12/II.
- Harris, D. A. (2012). *Failed evidence: Why law enforcement resists science*. New York: NYU Press.
- Jeglič, P., Mihailović, D., Prosen, T., Ramšak, A. in Žitko, R. (27. 5. 2016). Evropa z milijardami poganja kvantno revolucijo. Slovenije ni zraven. *Delo*. Pridobljeno na <https://www.delo.si/sobotna/evropa-z-milijardami-poganja-quantno-revolucijo-slovenije-ni-zraven.html>
- Maver, D. (1984). Vloga ustvarjalnega mišljenja pri reševanju kriminalističnih problemov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 35(3), 213–223.
- Maver, D. (1987). Razvijanje kriminalističnega mišljenja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 39(2), 112–125.
- Maver, D. (1988). *Kriminalistični spoznavni proces*. Ljubljana: Uradni list SR Slovenije.
- Maver, D. (2002). Raziskovalno delo na področju kriminalistike. V G. Meško in B. Dobovšek (ur.), *Vizije slovenske kriminologije* (str. 199–208). Ljubljana: MNZ RS, Visoka policijsko-varnostna šola.
- Maver, D., Rupnik, A., Selič, P., Golja, J., Trapečar, M., Vidic, G. et al. (2004). *Kriminalistika: Uvod, taktika, tehnika*. Ljubljana: Uradni list RS.
- Maver, D. (2009a). Criminal investigation/criminalistics in Slovenia: Origins, development and trends. *Varstvoslovje*, 11(4), 493–519.
- Maver, D. (2009b). Slovenska kriminalistika: Quo vadis?. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 60(4), 277–291.
- Maver, D. (2013a). Criminal investigation/criminalistics in Europe: State of the art and a look to the future. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(3), 233–244.
- Maver, D. (2013b). Kritični pogled na razvoj in stanje kriminalistike v Sloveniji (1920–2012). V G. Meško, B. Tičar in K. Eman (ur.), *Jubilejni zbornik znanstvenih razprav: 40 let študija na področju varnosti in 10 let Fakultete za varnostne vede* (str. 321–350). Ljubljana: Fakulteta za Varnostne vede.
- Munda, A. (1951). *Uvod v kriminalistiko*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta.
- Pečar, J. (1969). Za hitrejši in smotrnejši razvoj kriminalistike. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 20(2), 70–77.
- Pečar, J. (1973). Raziskovalno delo v kriminalistiki. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 24(3), 238–248.
- Potparič, D. in Dvoršek, A. (2012). Oblikovanje osnovne terminologije na področju kriminalističnoobveščevalne dejavnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63(1), 39–49.
- Thorwald, J. (1965). *Detektivi: sto let kriminalistike*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Treverton, G. F., Thvedt, A., Chen, A. R., Lee, K. in Mccue, M. (2018). *Addressing hybrid threats*. Pridobljeno na <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2018/05/Treverton-Addressing-HybridThreats.pdf>
- Vrhovnik, S. (1952). Milijonske goljufije v trgovini z lesom. *Kriminalistična služba*, 1952(III), 485.
- Žerjav, C. (1983). *Kriminalistika*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Seventy Years of the Journal of Criminal Investigation and Criminology: Linking Past Experience to the Quantum Revolution

Bojan Dobovšek, Ph.D., Professor, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia.
E-mail: bojan.dobovsek@fvv.uni-mb.si

This paper is a contribution to the 70th-anniversary issue of the Journal and analyses criminal investigation themed papers published in the Journal. The analyses here presents a proposed form for future publishing and research that will include transition to the quantum technological revolution that brings changes in contemporary forms of crime. It begins with research contributions of Pečar and Maver, who have periodically pointed out the problems with the development of criminal investigation in Slovenia. Their findings were updated with an analysis of 88 articles from the Journal of Criminal Investigation and Criminology and with analysis of 211 articles in the journal Criminal Investigation Service. The review reveals insights into contributions from the field of criminal investigation and a departure from the original goals that were set up the jJournal was initially launched. However, it presents a good starting point for setting publishing goals in the future. From the prevailing professional articles and case studies, a transition to scientific contributions is shown. We also find that most contributions do not offer concrete solutions and only a few contributions suggest changes. Therefore, we propose to focus on an ideal paper to be co-authored by theorists and practitioners, which would at the same time satisfy the demands of the Journal, as well as preserve practical usage in the field. Such an approach would also improve the knowledge base of the practitioners. If we want to successfully fight modern forms of criminality, it is necessary to implement the achievements of the new technological revolution as well good practices from abroad and use them in solutions and changes in Slovenia. Incentives are the resources of the European Commission in the Horizon 2020 Program dedicated to quantum technology particularly in the fields of communications, security, defence and energy. Therefore, in the future, the research teams that will compete for planned financial resources in the field of security will need to include researchers in the fields of criminal investigation, criminology and information security. It is also important to connect with others, and the Faculty of Criminal Justice and Security can play an important role. Strong emphasis must be placed on education and training in new technologies and the usability of these in revealing, investigating and solving crimes, but of course for this to happen, quality articles are needed.

Keywords: criminal investigation, Journal of Criminal Investigation and Criminology, Criminal Investigation Service, content analysis

UDC: 343.98(497.4)

Kriminalistika med teorijo in prakso v Sloveniji

Danijela Frangež,¹ Boštjan Lindav²

V prispevku je predstavljena analiza slovenskih opredelitev terminov kriminalistika in kriminalistično preiskovanje, delitev kriminalistike, primerjava uporabe in razumevanja izbranih terminov s področja kriminalistike v teoriji in praksi ter povezava med teorijo, prakso in okoljem. Ugotovitve raziskave kažejo, da je večina analiziranih terminov v teoriji in praksi razumljenih podobno, kar je znak, da sta teorija in praksa povezani in skladni. Z raziskavo smo ugotovili, da je kriminalistika veda, ki preučuje odkrivanje, preiskovanje, dokazovanje in omejevanje kriminalitete. Njena delitev je z uveljavitvijo kriminalistične strategije kot samostojne veje (poleg kriminalistične taktike, kriminalistične tehnike in kriminalistične metodike) postala štiridelna. Za nadaljnji razvoj kriminalistike je treba še intenzivneje povezati teorijo in prakso ter več pozornosti nameniti načrtnemu raziskovanju, kjer dobre rezultate prinašajo raziskovalne skupine, sestavljene iz teoretikov in praktikov, ki zagotavljajo dodatno širino pri obravnavi kriminalističnih problemov. Raziskati bi bilo treba vse štiri veje kriminalistike, kriminalističnoobveščevalno dejavnost, pomen kriminalističnih znanj za delo tožilcev, sodnikov in odvetnikov, dobre prakse pri preiskovanju ter se znova lotiti tem teoretične kriminalistike, ki ji v Sloveniji namenjamo premalo pozornosti. V prihodnje bi bilo zato treba preučiti znanstvenost kriminalistike, znanstvenoraziskovalne metode na področju kriminalistike, razmerje kriminalistike do drugih ved, načela kriminalistike, kriminalistični spoznavni proces, resnico, kriminalistično mišljenje in posamezna preiskovalna dejanja, ki jih preučujemo v okviru kriminalistične taktike (npr. načrtovanje, verzije, indice, ogled kraja dejanja, hišno preiskavo itd.).

Glavne besede: kriminalistika, kriminalistično preiskovanje, opredelitve, teorija, praksa

UDK: 343.98(497.4)

1 Uvod

Pojem kriminalistike ni enotno opredeljen in ima v različnih državah različen pomen. Težave so tako pri prevodu termina kriminalistika kot pri vsebini kriminalistike. Maver (1997) piše, da na angloameriškem in delno tudi evropskem območju (npr. Francija, Italija) pod pojmom kriminalistika razumejo predvsem kriminalistično tehniko (angl. *criminalistics*), zato se termin kriminalistika v angleški jezik prevaja kot *science of criminal investigation* (Maver et al., 2004). Ruski in vzhodnoevropski pisci kriminalistiko razumejo kot »celovito vedo o preiskovanju kaznivih dejanj« (Maver, 1997: 14), znotraj katere preučujejo tudi teoretične osnove kriminalistike (Maver et al., 2004). Njihovo pojmovanje kriminalistike je imelo vpliv tudi na razvoj slovenske kriminalistike, ki je poleg tripartitne delitve na kriminalistično taktiko, kriminalistično tehniko in kriminalistično metodiko raziskovala tudi teoretično kriminalistiko, znotraj katere se preučujejo pojem in

predmet kriminalistike, njen zgodovinski razvoj, kriminalistične metode, povezava z drugimi vedami, načela kriminalistike, kriminalistični spoznavni proces, resnica in kriminalistično mišljenje. Teoretična kriminalistika se ukvarja tudi z znanstvenostjo kriminalistike in preučevanjem spoznavnoteoretskih temeljev preiskovanja (Maver et al., 2004).

2 Teoretični okvir

Kriminalistika je po svoji opredelitvi teoretična in praktična veda, ki preučuje metode in tehnike preiskovanja in dokazovanja kaznivih dejanj, pri čemer je tesno prepletena z vrsto drugih družboslovnih in naravoslovnih ved, katerih izsledke in dognanja uporablja na svojem področju (Maver, 2002). Žerjav (1983: 23) navaja, da je bistvo kriminalistike »v zbiranju, preučevanju in dopolnjevanju različnih znanstvenih spoznanj in dobljenih praktičnih izkušenj za uspešno preprečevanje kriminalitete in njeno zatiranje«. In ravno »zaradi te njene odvisnosti in povezanosti z drugimi vedami se ji očita nesamostojnost« (Žerjav, 1983: 23). Munda (1947, 1951) je kriminalistiko videl kot pomožno vedo kazenskega materialnega in procesnega prava. Žerjav (1969, 1983) vidi njen razvoj znotraj kriminologije in jo opredeljuje kot eno od kriminoloških znanstvenih vej. Žerjav (1983) ob tem dodaja, da se je

¹ Dr. Danijela Frangež, docentka za področje kriminologije in predstojnica Katedre za kriminalistiko na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Slovenija. E-pošta: danijela.frangez@fvv.uni-mb.si

² Mag. Boštjan Lindav, višji kriminalistični svetnik in direktor Uprave kriminalistične policije Generalne policijske uprave, Slovenija. E-pošta: bostjan.lindav@policijska.si

kriminalistika razvijala samostojno, saj je znanje drugih ved usvojila šele takrat, ko ga je prilagodila svojim specifičnim nalogam in potrebam. Maver (1988a: 12) piše o kriminalistiki kot o empirični znanosti, ki mora preučevati tako praktična vprašanja kot »splošna metodološka vprašanja, ki so značilna za to dejavnost« (Luzgin v Maver, 1988a: 12). Kasneje jo Žerjav (1994) opredeljuje kot samostojno vedo, ki »preučuje kriminaliteto iz svojega zornega kota« in nikjer ne omenja njene podrejenosti kriminologiji, ki jo je navedel v knjigi *Osnove kriminalistične taktike* (Žerjav, 1969) in prvi izdaji knjige *Kriminalistika* (Žerjav, 1983). Maver (1997) opredeljuje kriminalistiko kot znanost, ki je sorodna drugim znanostim (npr. kriminologiji). Dvoršek (2003a: 15) o kriminalistiki piše kot o znanstveni disciplini, ki ji osnovni okvir dajejo določbe kazenskega postopka. Slednji določa, »kateri postopki in preiskovalni ukrepi so ob določenih pogojih dovoljeni, kriminalistika pa določa, upoštevajoč znanstvena spoznanja in prakso, kako jih je potrebno opraviti«. Maver (1997: 18) piše, da »brez ustrezne teoretične podlage ne more biti ustreznih praktičnih nasvetov«. Ravno zato je »nujno oblikovati teoretična izhodišča, ki se nato prilagodijo praktični uporabi«. Maver (1997) še piše, da je včasih problem v tem, da ni posrednika, ki bi teorijo združil s prakso.

Katedra za kriminalistiko Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru je zato v letu 2015 začela z organizacijo neformalnih srečanj *Kriminalistična sreda*, katerih cilj je »povezati teorijo in prakso ter v sproščenem vzdušju spodbuditi diskusijo o aktualnih tematikah s področja kriminalistike in forenzičnih znanosti«. Namen dogodkov je, da »tovrstna srečanja postanejo tradicionalno druženje teoretikov in praktikov, kot nekakšna sreda strokovnjakov, kjer je omogočena in spodbujena izmenjava mnenj, stališč in različnih pogledov« (Kriminalistična sreda, n. d.).³ Teoretiki in praktiki intenzivno sodelujejo tudi pri izdelavi *Kriminalističnega terminološkega slovarja*.⁴ Usklajena terminologija je za sporazumevanje v

stroki namreč izrednega pomena. Enako pomembna je tudi povezava teorije in prakse, saj samo njuna tesna povezanost lahko vodi v uspešne in kakovostne preiskave ter raziskave na področju kriminalistike, ki podatke črpajo iz kriminalistične prakse.

Izziv tega prispevka je preučiti kriminalistiko med teorijo in prakso ter ugotoviti, ali je od prvega učbenika o kriminalistiki (Munda, 1947) do danes prišlo do sprememb pri pojmovanju in tripartitni delitvi kriminalistike, kakšna je razlika med uporabo in razumevanjem izbranih terminov s področja kriminalistike v teoriji in praksi ter kako sta teorija in praksa na področju kriminalistike povezani, kje se dopolnjujeta, nadgrajujeta in razhajata. Analizirane so opredelitve kriminalistike, njena delitev in opredelitve kriminalističnega preiskovanja, ki se kot termin pogosto uporablja v praksi. Prispevek se osredotoča izključno na kriminalistiko v Sloveniji, zato v analizo nismo zajeli obsežne literature avtorjev iz balkanskih držav (npr. Korajlič in Muharremi, 2011; Korajlič in Selimić, 2015; Modly, 2003; Modly in Mršič, 2014; Pavišič, 1997, 2002; Pavišič in Modly, 1999; Vodinelic, 1984; Vodinelic in Aleksić, 1990).

3 Metode raziskovanja

Sistematični pregled slovenske literature s področja kriminalistike in kriminalističnega preiskovanja je narejen s pomočjo metode PRISMA (Moher, Liberati, Tetzlaff in Altman, 2009). Metoda vsebuje štiri korake: 1) identifikacija zadetkov, 2) pregled po kriterijih, 3) podrobnejši pregled in 4) vključitev v analizo. Z uporabo izbranih ključnih besed se v prvem koraku pregledajo podatkovne baze, dodajo viri iz dodatnih iskanj (t. i. siva literatura) in odstranijo morebitni duplikati. V drugem koraku se po izbranih vključitvenih in izključitvenih kriterijih pregledajo naslovi, povzetki in drugi podatki o objavi ter izključijo neustrezni zadetki. V tretjem koraku se naredi vsebinski pregled, pri katerem se izključijo vse objave, ki ne ustrezajo vključitvenim in izključitvenim kriterijem, v četrtem pa se izbrane objave analizirajo. Posamezni koraki metode PRISMA se običajno predstavijo slikovno, v tem prispevku pa so zaradi preglednosti predstavljeni tabelarno.

Uprava kriminalistične policije, Neža Miklič, Policijska akademija, spec. Andrej Gerjevič, Nacionalni forenzični laboratorij, in Špela Omahen Regovc, Služba za prevajanje in lektoriranje ter informacijsko-knjižnično dejavnost Ministrstva za notranje zadeve. Kriminalistični terminološki slovar bo predvidoma obsegal 1.500 do 2.000 terminov in bo vseboval definicije ter angleške ustreznike. Za bolj usklajeno terminologijo na področju kriminalistike si bo prizadeval tudi »s pomočjo kazalk (puščic), ki uporabnika v primeru, da se za isti pojem uporablja več terminov, usmerjajo na najustreznejši termin« (Frangež in Žagar Karer, 2017: 1). Njegova izdelava bo trajala 4 do 5 let. Pred izdajo bo tudi recenziran.

³ Do zdaj je bilo organiziranih sedem Kriminalističnih sred, ki so obravnavale 1) prepoznavanje resnice in laži, 2) identifikacijo oseb na podlagi vonja in uporabo službenega psa policije za iskanje sledi, 3) komunikacijo kot pomemben vidik odkrivanja in preiskovanja kaznivih dejanj, 4) smrt v povezavi s policijskim delom, 5) pogrešane osebe, 6) problematiko preiskovanja in dokazovanja trgovine z ljudmi z namenom prikritega prisilnega dela, in 7) obravnavo žrtev posilstev v predkazenskem postopku. Več o dogodkih najdete na spletni strani *Kriminalistične sreda* (Kriminalistična sreda, n. d.).

⁴ Izdelava *Kriminalističnega terminološkega slovarja* poteka v okviru Terminološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, delovno skupino za pripravo terminološkega slovarja pa sestavljajo: dr. Mojca Žagar Karer, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, doc. dr. Danijela Frangež, Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru, prof. dr. Katja Drobnič, Nacionalni forenzični laboratorij, izr. prof. dr. Primož Gorkič, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, Pavel Jamnik,

Metoda je zaradi načina pregleda literature delno prilagojena, in sicer so duplikati odstranjeni dvakrat; prvič v drugem koraku, ko so najdene objave pregledane po naslovih, ključnih besedah in drugih podatkih, drugič pa v tretjem koraku, po vsebinskem pregledu objav. Druga odstranitev duplikatov je dodana zaradi pregleda izdaj in ponatisov ter iskanja morebitnih sprememb enakih knjig. Razlika je v Munda (1947) in Munda (1951) ter Žerjav (1983) in Žerjav (1994), zato so v izbor vključene vse štiri navedene knjige, ostale pa so izključene, ker je šlo za ponatise (Dvoršek, 2008a, 2008b; Maver, 1994; Žerjav, 1984) oz. duplikat (Žerjav, 1969). Pregled literature je bil na podlagi ključnih besed »kriminalistika« in »krim* preisk*« narejen med 1. 3. in 12. 4. 2019 v vzajemni bibliografsko-kataložni bazi podatkov slovenskih knjižnic COBIB.SI. Zanimalo nas je, kako avtorji opredeljujejo kriminalistiko, ali v opredelitvi vključujejo praktične vidike in kako opredelijo kriminalistično preiskovanje. Vključitveni in izključitveni kriteriji iskanja literature po COBIB.SI (po zgledu Kalender Smajlovič, 2018) so predstavljeni v tabeli 1.

jah). Zanimalo nas je namreč, v katerih virih je največ objav z obravnavanega področja. Izključena so bila besedila, ki so v tujem jeziku, obravnavajo kriminalistiko v tujini, ali ne obravnavajo zahtevane tematike, kar smo ugotavljali s pregledom naslovov, povzetkov in drugih podatkov o objavi. Izključeni so bili tudi prevodi, zaključna dela na vseh stopnjah študija, študijsko gradivo in leposlovje. Opredelitve so analizirane na dva načina, in sicer po izbranih uporabljenih besedah, ki so po zgledu Thomas, O'Mara-Eves, Harden in Newman (2017) predstavljene tabelarno po posameznih avtorjih, in z oblakom besed, ki je eno izmed orodij za analizo in vizualizacijo besedila (Heimerl, Lohmann, Lange in Ertl, 2014). Oblaka besed sta narejena za celotne opredelitve in na brezplačno dostopni spletni strani WordClouds.com (Zygomatic, 2003) generirana v obliki kroga.⁵ V generiranje oblakov so vključene besede in besedne zveze z obravnavanega področja, druge besede (npr. predlogi, vezniki itd.) pa so izključene. Vključene besede in besedne zveze so za potrebe analize dane v prvi sklon. Poleg virov je pri primerjavi teorije s prakso uporabljena tudi meto-

Tabela 1: Vključitveni in izključitveni kriteriji pregleda literature po ključnih besedah »kriminalistika« in »krim* preisk*«

Vključitveni kriteriji	Izključitveni kriteriji
Besedilo v slovenskem jeziku	Besedilo v tujem jeziku
Prispevek obravnava zahtevano tematiko	Prispevek ne obravnava zahtevane tematike
Kriminalistika oz. kriminalistično preiskovanje v Sloveniji	Kriminalistika oz. kriminalistično preiskovanje v tujini
Znanstveni prispevek	Prevodi
Strokovni prispevek	Diplomska dela
Časovno neomejeno	Magistrska dela
	Specialistična dela
	Doktorske disertacije
	Študijska gradiva
	Leposlovje

Med vključitvenimi kriteriji so besedilo v slovenskem jeziku, obravnava opredelitve in/ali delitev kriminalistike ter opredelitve kriminalističnega preiskovanja, obravnava kriminalistike oz. kriminalističnega preiskovanja v Sloveniji in znanstvenost ali strokovnost besedila, pri čemer je upoštevana Tipologija dokumentov/del za vodenje bibliografij v sistemu COBISS (2016). Iskanje je bilo časovno neomejeno, kar pomeni, da smo v iskanje zajeli celotni katalog COBIB.SI. V iskanje so bila ločeno zajeta besedila, objavljena v knjigah, Reviji za kriminalistiko in kriminologijo (ISSN 0034-690X), reviji Varstvoslovje (ISSN 1580-0253), revijah Varnost (ISSN 0350-7114) in Varnost – spletna izdaja (ISSN 2232-318X) ter drugih virih (zborniki s konferenc in članki v drugih revijah).

da opazovanja s polno udeležbo⁶ (Hagan, 2003), in sicer sta avtorja tega prispevka izhajala iz lastnih izkušenj dela v akademskem okolju in v kriminalistični policiji. Omejitve raziskave so v morebitnih objavah, ki zaradi navedbe drugačnih ključnih besed niso bile identificirane z iskanjem po ključnih besedah

⁵ Heimerl et al. (2014) so v raziskavi ugotovili, da je sekvenčna predstavitev v vrsticah omogočala vizualno lažjo primerjavo relativnih velikosti besed, obliko kroga pa je največ anketirancev označilo kot tisto, ki jih je vizualno najbolj pritegnila. Ker je cilj oblakov besed opredelitve kriminalistike in kriminalističnega preiskovanja predstaviti na bralcu zanimiv način, je bila izbrana oblika kroga.

⁶ Več o opazovanju z udeležbo kot metodi družboslovnega raziskovanja v Meško, Mitar in Dobovšek (2008).

»kriminalistika« in »krim* preisk*«, čeprav morda vsebujejo opredelitev kriminalistike ali kriminalističnega preiskovanja.

V tabeli 2 so predstavljeni rezultati iskanja po ključnih besedah »kriminalistika« in »krim* preisk*«. Rezultat iskanja po ključni besedi »kriminalistika« je 2.241 objav. V t. i. sivem polju je bila najdena ena objava. Po pregledu naslovov, ključnih besed in drugih podatkov o objavi je bilo v nadaljnjo analizo vključenih 74 objav, ki so bile vsebinsko pregledane. Po tem koraku je bilo zaradi neizpolnjevanja vključitvenih kriterijev izključenih še 47 objav, 6 objav pa je bilo odstranjenih iz nadaljnje analize, ker je šlo za ponatise knjig oz. duplikate. Preostalih 21 objav je bilo podrobno analiziranih. Med temi je bilo enajst knjig, štiri članki v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo, štiri prispevki v drugih virih (zborniki s konferenc in članki v drugih revijah) in dva članka v reviji Varstvoslovje. V revijah Varnost in Varnost – spletna izdaja je bilo najdenih 18 objav, ki niso ustrezale vključitvenim kriterijem, zato so bile v drugem koraku izločene iz nadaljnje analize. Rezultat iskanja po ključni besedi »krim* preisk*« je 238 objav. V t. i. sivem polju sta bili najdeni dve objavi, in sicer s pregledom besedil s področja preiskovanja, ki niso vključevala ključne besede »krim* preisk*«. Skupaj je bilo torej v raziskavo zajetih 240 objav. Po pregledu naslovov, ključnih besed in drugih podatkov o objavi je bilo v nadaljnjo analizo vključenih 47 objav. Po vsebinskem pregledu je

dve knjigi in članek v reviji Varstvoslovje. V revijah Varnost in Varnost – spletna izdaja je bilo najdenih 6 objav, ki niso ustrezale vključitvenim kriterijem, zato so bile v drugem koraku izločene iz nadaljnje analize.

4 Rezultati raziskave

4.1 Kriminalistika in kriminalistično preiskovanje

Enajst opredelitev kriminalistike (tabela 3) izhaja iz obdobja razvoja kriminalistike kot vede in discipline (1947–2004). Dve opredelitvi je podal Munda (1947, 1951), štiri Žerjav (1969, 1983, 1994, 2003), tri Maver (1988a, 1997, 2002), eno Dvoršek (2003a) in eno Maver et al. (2004). Kriminalistična dela po letu 2004 ne vsebujejo novih opredelitev kriminalistike,⁷ temveč se bolj usmerjajo v kritični pogled, raziskovanje in izobraževanje na področju kriminalistike (Maver, 2005a, 2009, 2013); kriminalistično strategijo (Dvoršek, 2006; Dvoršek in Frangež, 2009); kriminalističnoobveščevalno dejavnost (Potparič, 2018; Potparič in Dvoršek, 2011); posamezna področja kriminalistične metodike: gospodarsko kriminaliteto (Dobovšek in Slak, 2017; Dvoršek, 2009), premoženjske delikte (Dvoršek, Meško in Bučar-Ručman, 2005), spolne delikte (Frangež in Dvoršek, 2013; Frangež in Maver, 2013), organizirano kriminaliteto (Dobovšek, 2008, 2012; Frangež in Bučar

Tabela 2: Rezultati iskanja objav po ključnih besedah »kriminalistika« in »krim* preisk*« v katalogu COBIB.SI

Koraki metode PRISMA \ Iskanje po ključnih besedah	Najdene objave			
	»Kriminalistika«	»Krim* preisk*«	Skupaj	
Identifikacija zadetkov	Število vseh objav	2.241	238	2.479
	Dodatna iskanja (t. i. sivo polje)	1	2	3
Pregled po kriterijih	Pregled naslovov, ključnih besed in drugih podatkov o objavi	2.242	240	2.482
	Po pregledu izključene objave	2.165	193	2.358
	Odstranjeni duplikati	3	0	3
Podrobnejši pregled	Pregled celotnih besedil ali povzetkov	74	47	121
	Po vsebinskem pregledu izključene objave	47	30	77
	Odstranjeni duplikati po pregledu vsebine	6	0	6
Vključitev v analizo	Objave, vključene v končno analizo	21	17	38

bilo dodatno izključenih 30 objav. Preostalih 17 objav je bilo podrobno analiziranih. Med temi je bilo sedem člankov v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo, sedem prispevkov v drugih virih (zborniki s konferenc in članki v drugih revijah),

⁷ Objave (npr. Maver, 2005a: 2, 2009: 277, 2013: 322), v katerih je opredelitev kriminalistike navedena po knjigi Maver et al. (2004), niso zajete v analizo.

Ručman, 2017; Frangež in Slak, 2016); forenzično znanost: DNK (Hadžić in Drobnič, 2015), daktiloskopijo (Trapečar, 2014), obuvala (Gerjevič, 2005); in druga področja kriminalistike: preiskovanje ekoloških kaznivih dejanj (Dobovšek in Praček, 2012), ogled kraja dejanja (Jager, 2006; Praček, 2005), nove tehnologije (Slak, 2016; Šugman Stubbs, 2013) itd.

Opredelitve kriminalistike so analizirane glede na uporabljene besede, po vzoru Thomas et al. (2017) pa je po najpogosteje uporabljenih strokovnih besedah v opredelitvah narejena preglednica po avtorjih (tabela 4).

Tabela 3: Opredelitve kriminalistike v Sloveniji

Avtor	Opredelitev
Munda (1947: 20)	»Kriminalistika je nauk o pojavnih oblikah zločina in o sredstvih, s katerimi se v namene pravosodja razkrijejo in ugotovijo zločini in s katerimi se izsledijo in istovetijo storilci.«
Munda (1951: 5)	»Kriminalistika je nauk o pojavnih oblikah kaznivih dejanj in o sredstvih, s katerimi kazniva dejanja razkrijemo in ugotovimo, storilca pa izsledimo in istovetimo.«
Žerjav (1969: 10)	»Kriminalistika je veda o pojavnih oblikah kaznivih dejanj in o sredstvih ter opravilih, s katerimi kazniva dejanja odkrivamo, storilce pa izsledimo in identificiramo, to je, da natančno ugotovimo, kdo so.«
Žerjav (1983: 23)	Kriminalistika je »veda, ki uči, kako zatirati kriminaliteto, pa naj bo to na preprečevalnem ali represivnem (delo pooblaščenih uradnih oseb, ko je kaznivo dejanje storjeno) področju. Uči nas, kako moramo delati, da bomo uspešno preprečevali kazniva dejanja, odkrivali kazniva dejanja in jih raziskovali vse do rešitve najtežjega vprašanja: kdo je storilec?«.
Maver (1988a: 11–12)	Kriminalistika je »znanost o odkrivanju, preiskovanju in preprečevanju kaznivih dejanj«.
Žerjav (1994: 23)	»Kriminalistika je samostojna veda, ki preučuje kriminaliteto iz svojega zornega kota. Njena naloga je zbiranje, preučevanje in dopolnjevanje različnih znanstvenih spoznanj in praktičnih izkušenj za uspešno odkrivanje in preiskovanje kaznivih dejanj.« ... Je »veda, ki se stalno bogati z novimi spoznanji drugih znanosti in uči, kako najhitreje in najuspešneje odkrivati in preiskovati kazniva dejanja«.
Maver (1997: 15)	Kriminalistika je »znanost o odkrivanju, preiskovanju in dokazovanju kaznivih dejanj in njihovih storilcev«.
Maver (2002: 199)	Kriminalistika je teoretična in praktična veda »o odkrivanju, preiskovanju in dokazovanju kaznivih dejanj«.
Dvoršek (2003a: 15)	Kriminalistika je znanost o kriminalu, »ki se ukvarja s proučevanjem znanstvenih metod za odkrivanje, preiskovanje in dokazovanje kaznivih dejanj in njihovih storilcev«.
Žerjav (2003: 11)	Kriminalistika je »veda, ki uči, kako se na najbolj hiter, enostaven in cenen način odkriva kazniva dejanja in njihove storilce. Njena naloga je zbiranje, preučevanje in dopolnjevanje različnih spoznanj znanosti in praktičnih izkušenj za uspešno odkrivanje in preiskovanje kaznivih dejanj (kriminalitete)«.
Maver et al. (2004: 33)	Kriminalistika je »znanost o odkrivanju, preiskovanju in dokazovanju kaznivih dejanj in njihovih storilcev«.

Tabela 4: Besede, uporabljene v opredelilivah kriminalistike, po avtorjih

Besede/Avtor	Munda (1947)	Munda (1951)	Žerjav (1969)	Žerjav (1983)	Maver (1988a)	Žerjav (1994)	Maver (1997)	Maver (2002)	Dvoršek (2003a)	Žerjav (2003)	Maver et al. (2004)
Nauk	✓	✓									
Veda			✓	✓		✓		✓		✓	
Znanost							✓				✓
Praktična disciplina								✓			
Odkrivanje	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Preiskovanje				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Dokazovanje							✓		✓		✓
Preprečevanje					✓						
Pojavne oblike ⁸	✓	✓		✓							
Kazniva dejanja	✓*	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Sredstva	✓	✓		✓							
Storilec	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓

* Munda (1947) uporablja izraz »zločin«, ki ga glede na opredelitev razumemo kot kaznivo dejanje.

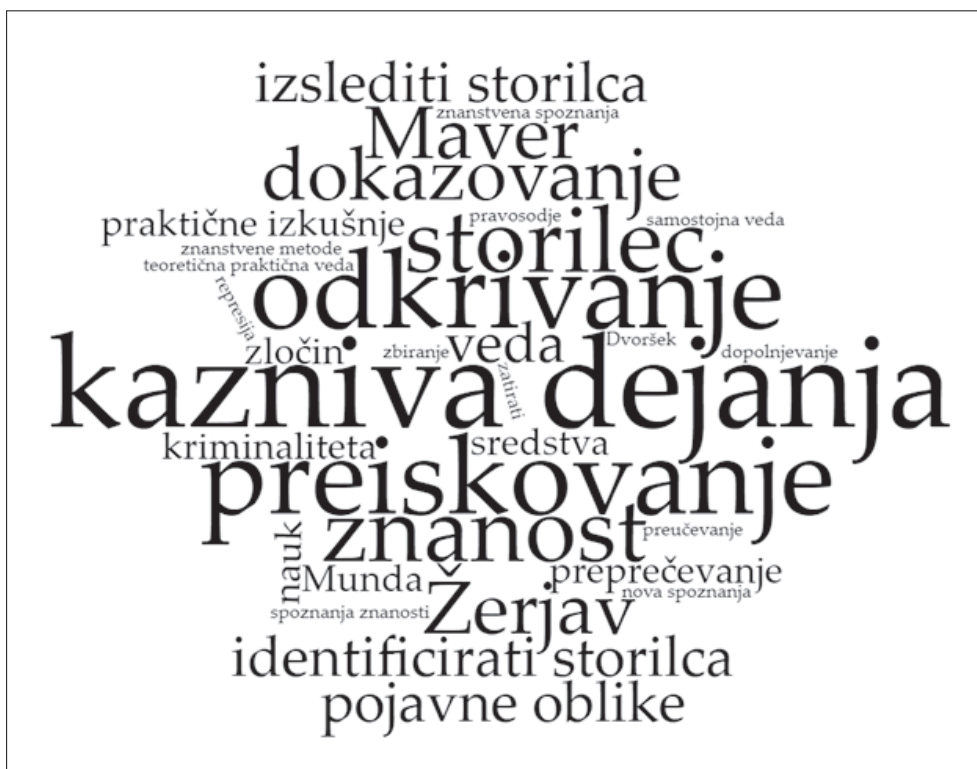
⁸ Gre za pojavne oblike kaznivih dejanj, vendar, ker smo kazniva dejanja v opredelilivah iskali ločeno, tukaj in v nadaljevanju navajamo samo pojavne oblike.

Iz tabele 4 lahko razberemo, da sta beseda *odkrivanje* in besedna zveza *kaznivo dejanje* uporabljeni v vseh opredelitvah. Prav tako avtorji pogosto pišejo o *preiskovanju* in *storilcu*, pri čemer Munda (1947, 1951) in Žerjav (1969) izpostavljata njegovo *izsleditev* in *identifikacijo*. Žerjav (1983) in Maver (1988a) v opredelitvi poleg odkrivanja in preiskovanja navajata še *preprečevanje*, Maver (2002: 199) pa kriminalistiko opredeljuje kot »*teoretično in praktično vedo*«. Pojavne oblike kaznivih dejanj in sredstva so omenjene v prvih treh opredelitvah (Munda, 1947,1951; Žerjav, 1969).

V opredelitvah kriminalistike je mogoče opaziti uporabo treh terminov: *nauk*, *veda* in *znanost*. Nauk je definiran kot »sistem spoznanj o kakem pojavu, predmetu ali na kakem področju« (Fran, 2018). Beseda nauk je uporabljena dvakrat, in sicer jo v obeh primerih uporabi Munda (1947, 1951). Besedi veda in znanost sta sinonima, zato sta definirani isto, in sicer kot »dejavnost, ki si prizadeva metodično priti do sistematično izpeljanih, urejenih in dokazljivih spoznanj« (Fran, 2018).

V opredelitvah sta uporabljeni devetkrat, in sicer petkrat veda (Maver, 2002; Žerjav, 1969, 1983, 1994, 2003), štirikrat pa znanost (Dvoršek, 2003a; Maver, 1988a, 1997; Maver et al., 2004).

S pomočjo orodja za analizo besedilnih zbirk WordClouds.com (Zygomatic, 2003) dobimo sliko najpogosteje uporabljenih besed in besednih zvez, iz katere so razvidne ključne besede na tem področju. To so: kazniva dejanja, odkrivanje, preiskovanje, znanost, storilec, Maver, Žerjav, dokazovanje, identificirati storilca, izslediti storilca, pojavne oblike, veda, preprečevanje, Munda, nauk, kriminaliteta, praktične izkušnje, sredstva in zločin (slika 1). Če iz besed na sliki 1 izločimo priimke avtorjev (Maver, Žerjav, Munda) in besede, ki jih v sodobnem času v strokovnem jeziku ne uporabljamo (zločin), dobimo naslednje besede: kazniva dejanja, odkrivanje, preiskovanje, znanost, storilec, dokazovanje, identificirati storilca, izslediti storilca, pojavne oblike, veda, preprečevanje, nauk, kriminaliteta, praktične izkušnje in sredstva.

Slika 1: Oblak uporabljenih besed v opredelitvah kriminalistike

Maver (2004: 574) piše, da je opredelitev kriminalistike toliko, »kolikor je avtorjev, ki pišejo o njej« in da si vsak »izdela svoj pogled nanjo in s tem tudi svojo opredelitev«, vendar iz analize slovenskih opredelitev (tabela 3 in 4) in najpogosteje uporabljenih besed (slika 1) lahko ugotovimo podobnost med opredelitvami. Podobnost je najprej opaziti med opredelitvami istih avtorjev v različnih letih. Munda (1947 in 1951) navaja skoraj enaki opredelitvi, s tem, da v drugi opredelitvi (Munda, 1951) opusti besedi pravosodje in zločin. Maver (Maver, 1988a, 1997, 2002; Maver et al., 2004) navaja podobne opredelitve, s tem, da v prvi opredelitvi (Maver, 1988a) med kriminalistiko uvršča preprečevanje, ne pa dokazovanja, v treh opredelitvah (Maver, 1988a, 1997; Maver et al., 2004) kriminalistiko opredeljuje kot znanost, leta 2002 (Maver, 2002) pa piše o kriminalistiki kot teoretični in praktični vedi, pri čemer (tako kot v prvi opredelitvi (Maver, 1988a)) ne navede storilcev, ki jih sicer navede v dveh opredelitvah (Maver, 1997; Maver et al., 2004). Opredelitvi Maver (1997) in Maver et al. (2004) sta sicer identični. Žerjav v drugi opredelitvi (Žerjav, 1983) omenja represijo in preprečevanje, v prvi (Žerjav, 1969), tretji (Žerjav, 1994) in četrti (Žerjav, 2003) pa samo represivni vidik. Z analizo smo torej ugotovili vsebinsko podobnost med analiziranimi opredelitvami. Razlike so predvsem v besedi preprečevanje in uporabi besed nauk, veda in znanost.

Razlike smo opazili tudi pri tripartitni delitvi kriminalistike, in sicer Munda (1951: 6) deli kriminalistiko na splošni in posebni del. Splošni del obsega »opravila in vse metode preiskovanja, ki jih uporabimo pri preiskovanju vseh kaznivih dejanj« (npr. kriminalističnotehnična opravila, zbiranje obvestil, ogled kraja dejanja, hišno in osebno preiskavo itd.). Posebni del pa Munda (1951) povezuje s posebnim delom kazenskega zakonika. Preiskovanje različnih vrst kaznivih dejanj namreč zahteva izkušnje in posebne metode. Munda (1947, 1951) nadalje med obsegom kriminalistike navaja delitev na kriminalno tehniko, kriminalno taktiko, kriminalno fenomenologijo, kriminalno psihologijo in kriminalno psihiatrijo. Omenja tudi metodiko, za katero piše, da »izhaja iz spoznanja, da so vsi pojavi v naravi in družbi med seboj povezani v celoto« (Munda, 1951: 7). Avtorji, ki so se s kriminalistiko ukvarjali kasneje (Dvoršek, 2003a; Maver, 1988a, 1997; Maver et al., 2004; Žerjav, 1969, 1983, 1994), so kriminalistiko razdelili tripartitno, in sicer na kriminalistično taktiko, kriminalistično tehniko in kriminalistično metodiko. Dvoršek (2003b) ugotavlja, da je ena izmed vej kriminalistike tudi kriminalistična strategija, ki jo Maver (2005a) vidi kot samostojno znanstveno področje. Kriminalistična strategija se je razvila kot odgovor na povečan obseg zaznane kriminalitete, nove pojavne oblike kriminalitete, padec preiskavnosti, povečane potrebe na drugih področjih policijskega dela (npr. reševanje medsebojnih konfliktov) in spremembe v okolju

(npr. večja brezposelnost) (Dvoršek, 2001). Maver (2005a) k delitvi kriminalistike doda uvod v kriminalistiko, kamor uvršča zgodovino, splošno teorijo in metodologijo, odnos do drugih znanosti, načela kriminalistike itd. Maver et al. (2004: 117) v uvodu v kriminalistiko pišejo tudi o teoretični kriminalistiki, »ki obravnava številna vprašanja s področja filozofije (zlasti gnoseologije in epistemologije), psihologije, logike, sodne psihologije, teorije sistemov, organizacije dela ipd.«. Maver et al. (2004) vanjo uvrščajo kriminalistični spoznavni proces, spoznavnoteoretske temelje preiskovanja in kriminalistično mišljenje. V zadnjem obdobju se razvija še kriminalističnoobveščevalna dejavnost, ki zaradi zagotavljanja taktičnih in strateških kriminalističnoobveščevalnih informacij zakonito zbira podatke in informacije iz vseh razpoložljivih virov (Potparič in Dvoršek, 2012) ter je v veliko pomoč pri odkrivanju, preiskovanju, dokazovanju in preprečevanju kaznivih dejanj.

Kriminalistika je razpeta med teorijo in prakso, saj »črpa tako iz znanosti kot iz prakse« (Munda, 1951: 6). Ker se termin kriminalistično preiskovanje v praksi pogosto uporablja, je bil narejen tudi pregled opredelitev tega pojma z namenom iskanja podobnosti in razlik z opredelitvami pojma kriminalistika. V analiziranih virih obstaja sedem opredelitev (tabela 5), v ostalih virih pa so bili predstavljeni različni vidiki, povezani s preiskovanjem; npr. logično mišljenje (Maver, 1985a), spoznavni proces (Maver, 1985b), kriminalistično mišljenje (Maver, 1986a), načrtovanje preiskovanja in verzije (Maver, 1986b), »uvodna« faza preiskovanja (Maver, 1987), etika pri preiskovanju (Jevšek, 2005; Maver, 2000), večrazsežnost suma (Kečanović, 2001b) in kompetence preiskovalcev (Meško, Dobovšek in Šumi, 2007).

Tabela 5: Opredelitve kriminalističnega preiskovanja v Sloveniji

Avtor	Opredelitev
Maver (1988a: 11)*	Preiskovanje je celotna »dejavnost zbiranja in ugotavljanja dejstev v predkazenskem in predhodnem postopku, ne glede na to, kdo ta dejanja opravlja in kakšen dokazni pomen imajo, zato ga ne omejujemo na kazensko procesni pojem preiskave«.
Maver (1988a: 20 –21)*	Preiskovanje kaznivih dejanj je »specifična človeška spoznavna dejavnost, ki sicer poteka po splošnih gnoseoloških, logičnih in psiholoških zakonitostih, vendar ima ob tem vrsto posebnosti, ki izvirajo iz njene pravne urejenosti in iz subjektov, objekta, ciljev, pomena, sredstev in metod spoznavanja ...«. Njen namen je »spoznavanje resnice o konkretnem preteklem dogodku z znaki kaznivega dejanja« ... in ... »zbiranje in ugotavljanje tolikšnega števila dejstev in dokazov, da se ta resnica lahko dokaže tudi drugim udeležencem kazenskega postopka in javnosti«. Je »komunikacijska dejavnost, saj ne gre za to, da bi preiskovalni organi spoznali resnico „za sebe“, temveč jo morajo posredovati drugim«.
Maver (1988b: 6)	Preiskovanje je »dejavnost organov za notranje zadeve in preiskovalnega sodnika v predkazenskem in predhodnem postopku, ne glede na to, kdo, kdaj, kako in v kakšni obliki opravlja posamezna dejanja in kakšen procesni pomen imajo ter vanj vključujemo operativno taktična« ... »in preiskovalna dejanja, ki jih opravijo preiskovalni sodniki v okviru preiskave ali kot nujna preiskovalna dejanja (ali po pooblastilu organi za notranje zadeve). Preiskovanje kaznivih dejanj je torej specifična človeška spoznavna dejavnost, ki sicer poteka po splošnih gnoseoloških, logičnih in psiholoških zakonitostih, vendar ima ob tem vrsto posebnosti, ki izvirajo iz njene pravne urejenosti in iz subjektov, objekta, ciljev, pomena, sredstev in metod spoznavanja, zato se razlikuje od vseh drugih človeških dejavnosti. Njen namen ni le spoznavanje resnice o konkretnem preteklem dogodku z znaki kaznivega dejanja, marveč tudi zbiranje in ugotavljanje tolikšnega števila dejstev in dokazov, da se ta resnica lahko dokaže tudi drugim udeležencem kazenskega postopka in javnosti.« Je »komunikacijska dejavnost, saj ne gre za to, da bi preiskovalni organi spoznali resnico „za sebe“, temveč jo morajo posredovati drugim«.
Kečanović (2001a: 122)	Kriminalistično preiskovanje je »proces dejavnega suma v okviru zdravega razuma«.
Maver in Selič (2001: 159)	»Preiskovanje kaznivih dejanj je zapleten in zahteven spoznavni proces, ki sega od prve informacije, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, preko iskanja, zbiranja, zavarovanja in preverjanja osebnih in stvarnih dokazov, do vložitve kazenske ovadbe oz. obtožnice zoper domnevnega storilca (ki se nato preverja na glavni obravnavi).«
Maver et al. (2004: 100)	»S pojmom „preiskovanje“ zajemamo dejavnost policije, državnega tožilca in preiskovalnega sodnika v predkazenskem in predhodnem postopku ne glede na to, kdo, kdaj, kako in v kakšni obliki opravlja posamezna dejanja in kakšen procesni pomen imajo. Vanj so torej vključena operativnotaktična dejanja policije (zbiranje obvestil, delo z indici, postavljanje verzij, načrtovanje preiskovanja, uporaba poligrafa, uporaba posebnih metod in sredstev, zaseda, racija, iskanje sledi ipd.) in preiskovalna dejanja, ki jih opravi bodisi policija (če je pooblaščen za to) ali preiskovalni sodnik (ogled kraja dejanja, rekonstrukcija, soočenje, prepoznavna, zaslišanje, odreditev izvedenstva itd.).«
Stare (2006: 988)	»Namen policijske-kriminalistične preiskave v predkazenskem postopku je ugotoviti, ali je bilo storjeno kaznivo dejanje, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti, kdo ga je storil, pravilno zbrati ter v ustrezni procesni obliki zavarovati dokaze in podatke o dejstvih, ki to potrjujejo, ter vse zbrane podatke in dokaze z uradno kazensko ovadbo posredovati pristojnemu državnemu tožilcu. Predmet kriminalistične preiskave v predkazenskem postopku so torej kazniva dejanja, ki pa se med seboj zelo razlikujejo tako po vrsti oziroma objektu kazenskopravnega varstva kot po načinu izvrševanja in posledicah, ki jih povzročajo.«

* Prvi dve opredelitvi sta iz istega vira, vendar, ker sta navedeni na različnih straneh, ju navajamo ločeno.

Opredelitve kriminalističnega preiskovanja so analizirane glede na uporabljene besede, po vzoru Thomas et al. (2017) pa je po najpogosteje uporabljenih strokovnih besedah v opredelitvah narejena preglednica po avtorjih (tabela 6).

in besednih zvez, iz katere so razvidne ključne besede na področju kriminalističnega preiskovanja, ki so: kaznivo dejanje, zbiranje, resnica, predkazenski postopek, Maver, preiskovalni sodnik, dokazi, dejstva, ugotavljanje, preiskovalna dejanja,

Tabela 6: Besede, uporabljene v opredelitvah kriminalističnega preiskovanja, po avtorjih

Besede/Avtor	Maver, 1988a*	Maver, 1988b	Kečanovič, 2001a	Maver in Selič, 2001	Maver et al., 2004	Stare, 2006
Dokazovanje	✓	✓		✓		
Predkazenski postopek	✓	✓			✓	✓
Kaznivo dejanje	✓	✓		✓		✓
Sum			✓			
Spoznavni proces	✓	✓		✓		
Resnica	✓	✓				
Operativno-taktična dejanja		✓			✓	
Načrtovanje					✓	
Indici					✓	
Verzije					✓	
Preiskovalna dejanja		✓			✓	

* V tem stolpcu navajamo besede iz prvih dveh opredelitev v tabeli 5.

V tabeli 6 vidimo, da nobena beseda ni uporabljena v vseh opredelitvah. Enake besede in besedne zveze (z izjemo »preiskovalna dejanja«) so uporabljene v Maver (1988a) in Maver (1988b), vendar gre v tem primeru za zelo podobni opredelitvi. Štirikrat sta uporabljeni besedni zvezi kaznivo dejanje in predkazenski postopek, trikrat pa beseda dokazovanje in besedna zveza spoznavni proces. Analiza uporabljenih besed s pomočjo *orodja* za analizo besedilnih zbirk WordClouds.com (Zygomatic, 2003) kaže sliko najpogosteje uporabljenih besed

dejavnost, policija, storiti, kdo, dokazati in predhodni postopek (slika 2). Če iz besed na sliki 2 izločimo priimek avtorja (Maver), dobimo naslednje besede: kaznivo dejanje, zbiranje, resnica, predkazenski postopek, preiskovalni sodnik, dokazi, dejstva, ugotavljanje, preiskovalna dejanja, dejavnost, policija, storiti, kdo, dokazati in predhodni postopek.

Praksa: V praksi se pojem kriminalistika uporablja zelo široko in je uporabljen za vse segmente preiskovanja, preprečevanja in odkrivanja kriminalitete. Najpogosteje ga uporabljajo za opredeljevanje področja dela, pri čemer zajema tako taktiko kot metodiko, ki se ukvarja s tovrstno problematiko. Kot izpeljanka se uporablja za opredeljevanje poklica oz. pripadnosti določenemu poklicu.

4.2.2 Kriminalistično preiskovanje

Teorija: S terminom kriminalistično preiskovanje se v teoriji označuje celotna preiskava, od zaznave do zaključka, to je podane kazenske ovadbe ali poročila na pristojno državno tožilstvo. Kriminalistično preiskovanje je razumljeno kot operativno-taktično delo policije.

Praksa: V praksi kriminalistično preiskovanje obsega nabor različnih taktičnih in procesnih ukrepov, ki jih preiskovalci uporabljajo s ciljem preiskave posameznega kaznivega dejanja. Preiskovanje je usmerjeno v identifikacijo storilca kaznivega dejanja ter utemeljeno z materialnimi in osebnimi dokazi, ki posameznika utemeljeno povezujejo s kaznivim dejanjem.

4.2.3 Kriminalistična taktika

Teorija: Kriminalistična taktika je veja kriminalistike, ki preučuje preiskovalna opravila, ki se opravljajo pri različnih kaznivih dejanjih (npr. ogled kraja dejanja, hišna preiskava, osebna preiskava, ugotavljanje motiva itd.). Maver et al. (2004: 37) navajajo, da kriminalistična taktika »preučuje oblike kaznivih dejanj, motive in cilje storilcev, njihovo tipologijo, načine izvrševanja dejanj (modus operandi) in psihološke značilnosti storilcev in drugih udeležencev dejanja«. Dvoršek (2003a) njeno vlogo vidi na področju odkrivanja, pojasnjevanja, dokazovanja in preprečevanja kaznivih dejanj.

Praksa: Kriminalistična taktika zajema nabor ukrepov in pooblastil, ki jih preiskovalci v teku preiskovanja kaznivega dejanja uporabljajo oz. izvajajo za zbiranje kakovostnih, preverjenih in preverljivih dokazov z namenom dosega najvišjega dokaznega standarda v predkazenskem postopku, ki se zaključijo s podajo kazenske ovadbe na pristojno državno tožilstvo, in za izvedbo različnih procesnih opravil (npr. zbiranje dokazov za pridobitev odredbe za hišno preiskavo). Posamezni segmenti imajo zelo ozko opredeljeno taktiko (npr. prijete storilca kaznivega dejanja), drugi segmenti kriminalističnega dela pa obsegajo celoten nabor taktičnih ukrepov, ki jih je treba ustrezno načrtovati, da prinesejo uspeh (npr. uporaba prikritih preiskovalnih ukrepov). Kriminalistični taktiki in njenemu razvoju se posveča velika skrb, saj je od nje pogosto odvisna kakovost in količina zbranih dokazov.

4.2.4 Kriminalistična tehnika

Teorija: Kriminalistična tehnika je veja kriminalistike, ki se ukvarja z iskanjem, zavarovanjem, dokumentiranjem in vrednotenjem sledi in predmetov, povezanih s kaznivim dejanjem. Povezana je s forenzičnimi znanostmi in s tehnološkim napredkom, zato je ena od najhitreje razvijajočih se področij kriminalistike. Maver et al. (2004: 37) v kriminalistično tehniko uvrščajo »vse o sledih, identifikaciji oseb, kakor tudi o poligrafu in sredstvih za zapisovanje dejanskega stanja in izjav oseb«. Dvoršek (2003a: 15) pa navaja, da so kriminalistično-tehnične preiskave lahko namenjene tudi »preprečevanju podobnih kaznivih dejanj v prihodnosti«.

Praksa: Kriminalistična tehnika zajema nabor ukrepov in opravila, s katerimi se zagotovi strokovno, nepristransko in dejanskemu stanju odgovarjajoče zavarovanje dokazov za nadaljnji kazenski postopek. Obsega dokumentiranje kraja kaznivega dejanja, zavarovanje posameznih sledi in nadaljnja opravila, povezana z evidentiranjem in posredovanjem zavarovanih dokazov v nadaljnje forenzične preiskave. Kriminalistična tehnika pri izvajanju svojih opravil uporablja sodobne tehnične pripomočke in orodja, sledi novim metodam zbiranja dokazov in se tesno povezuje s forenziko. Zaradi hitrega tehnološkega razvoja družbe je to tudi ena izmed najhitreje razvijajočih se dejavnosti kriminalistike.

4.2.5 Kriminalistična metodika

Teorija: Kriminalistična metodika je veja kriminalistike, ki preučuje, »kako spoznanja, ki so oblikovana v okviru splošnega dela kriminalistične taktike kot splošna pravila in postopki, kar najbolj smotrno uporabiti oziroma prilagoditi specifičnim potrebam odkrivanja, preiskovanja in dokazovanja posameznih kaznivih dejanj« (Dvoršek, 2003a: 17). Tudi Maver (2005b: 252) kriminalistično metodiko vidi kot posebno vejo kriminalistike, ki jo sestavlja kriminalistična »klasifikacija kaznivih dejanj in načinov njihovega preiskovanja«. Kriminalistična metodika se ukvarja z različnimi področji kriminalitete (npr. krvnimi delikti, spolnimi delikti, premoženjskimi delikti, gospodarsko kriminaliteto, organizirano kriminaliteto itd.) in se zaradi sprememb v okolju ves čas prilagaja novim ogrožanjem.

Praksa: Kriminalistična metodika zajema metode preiskovanja različnih oblik kriminalitete in jo je treba zaradi intenzivnih sprememb v načinih izvrševanja kaznivih dejanj pogosto prilagajati. Do zelo intenzivnih sprememb pri načinih izvrševanja kaznivih dejanj prihaja predvsem v zadnjih letih, ko storilci kaznivih dejanj pri izvrševanju le-teh vse pogosteje uporabljajo visokotehnološka sredstva. Temu primerno je nujno prilagajati tudi metodologijo preiskovanja.

4.2.6 Kriminalistična strategija

Teorija: Kriminalistična strategija je veja kriminalistike, ki z upoštevanjem pravnih in političnih okvirov ter finančnih in kadrovskih sredstev analizira in načrtuje izvedbo preiskovalnih dejanj, s katerimi bi lahko odkrili, preiskali, nadzirali ali omejevali kriminaliteto. Je način razmišljanja, kako s kriminalističnimi metodami in sredstvi učinkovito načrtovati procese iskanja rešitev omejevanja kriminalitete. Dvoršek (2003b) jo omenja tudi kot protistrategijo delovanja storilcev, to je strategijo proti delovanju storilcev.

Praksa: Kriminalistična strategija zajema celoten nabor različnih ukrepov in ustrezno prilagoditev njihovih korakov, s pomočjo katerih se doseže zastavljen cilj. Zajema področje predlogov sprememb normativnih ukrepov, preiskovalne in taktične ukrepe, preventivne ukrepe in vključuje tudi druge deležnike, ki lahko s svojim delovanjem vplivajo na določene spremembe. Običajno se pripravlja za posamezna izstopajoča, prioriteta, področja kriminalitete, ki zahtevajo usklajen pristop.

4.2.7 Kriminalističnoobveščevalna dejavnost

Teorija: Kriminalističnoobveščevalna dejavnost je »policijska (preiskovalna) dejavnost in filozofija, katere temelji so organizirano zajemanje podatkov, njihovo analiziranje in vrednotenje zaradi učinkovitega omejevanja kriminalitete na vseh ravneh« (Potparič in Dvoršek, 2010: 16). Kriminalističnoobveščevalna dejavnost podatke in informacije zbira zakonito iz vseh razpoložljivih virov (Potparič in Dvoršek, 2012). Na njej je zasnovana tudi obveščevalna vodena policijska dejavnost, ki je proaktivno usmerjena (Potparič in Dvoršek, 2010).

Praksa: Kriminalističnoobveščevalna dejavnost je metoda dela, ki zajema zbiranje, analiziranje in vrednotenje informacij in podatkov, pomembnih za operativno in strateško načrtovanje in odločanje. Pogosto jo uporabljajo za opredeljevanje sodelovanja z občani, ki imajo lahko vlogo virov ali informatorjev (11. člen, Zakon o nalogah in pooblastilih policije [ZnPPol], 2015), velikokrat pa se pri tem spregledajo druge bistvene dele kriminalističnoobveščevalnega ciklusa, kot so pridobivanje podatkov iz drugih javno dostopnih virov, vrednotenje in analiziranje teh podatkov. Namen te dejavnosti je povečanje proaktivnosti pri delu policije. Osnovna filozofija kriminalističnoobveščevalne dejavnosti temelji na praksi obveščevalno vodene policijske dejavnosti.

4.2.8 Hevristična kriminalistika

Teorija: Del kriminalistike, ki se osredotoča na spoznavni vidik preiskovanja (Maver et al. 2004).

Praksa: Ta termin se v praksi ne uporablja.

4.2.9 Silogistična kriminalistika

Teorija: Del kriminalistike, ki se osredotoča na dokazni vidik preiskovanja (Maver et al., 2004).

Praksa: Ta termin se v praksi ne uporablja.

4.2.10 Kriminalistični spoznavni proces

Teorija: V okviru kriminalističnega spoznavnega procesa Maver (1988a) piše o procesu spoznavanja resnice v predkazenskem in kazenskem postopku, ki »zajema tako splošne filozofske zakone in spoznanja kot tudi področje logike in kriminalističnega mišljenja« (Maver et al., 2004: 118). Kriminalistični spoznavni proces zajema vse faze preiskovanja, od zaznave kaznivega dejanja naprej.

Praksa: Navedeni termin se v praksi zelo redko uporablja, je pa pogost v strokovni literaturi (npr. Maver, 1988a; Maver et al., 2004). Zajema celoten proces kriminalistične preiskave, od zaznave kaznivega dejanja, preučevanja dokazov do postavljanja hipotez in iskanja odgovorov na osnovna kriminalistična vprašanja.

4.2.11 Kriminalistično mišljenje

Teorija: Maver (1988a: 103) navaja, da je kriminalistično mišljenje »sinonim za kriminalistično ravnanje in mišljenje pri reševanju preiskovalnega primera, ki sega od prvega suma, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, do zaključka primera«. Pri zbiranju in ugotavljanju dejstev in okoliščin kaznivega dejanja »so pomembne vse strukture mišljenja (ustvarjalno, intuitivno, lateralno in logično, diskurzivno)« ... »Za praktično kriminalistično delo ni dovolj le znanje, temveč sposobnost to znanje uporabiti v praksi« (Maver et al., 2004: 118–119).

Praksa: Način razmišljanja kriminalističnih preiskovalcev, za katerega je značilna stalna skeptičnost, težnja po postavljanju vprašanj in iskanju odgovorov na podlagi trdnih dokazov, ki vodijo v zaključni sklep o posameznem dogodku. Pomembna je sposobnost postavljanja različnih hipotez in fleksibilnost mišljenja.

4.2.12 Resnica

Teorija: Proces spoznavanja resnice pri preiskovanju »obsega zbiranje dejstev (to je iskanje, odkrivanje in zavarovanje), njihovo ugotavljanje (fiksiranje, ocenjevanje in preverjanje) in posredovanje pristojnim organom v predpisani obliki in na predpisan način« (Maver, 1988a: 21). Preučevati jo je mogoče z gnoseološkega in pravnega vidika (Maver et al., 2004).

Praksa: Temeljni cilj kriminalistične preiskave, katerega osnova so materialni dokazi in zbrana obvestila, ki odražajo potek dogodka, kot se je dejansko zgodil. Pri tem je pomembno, da resnica lahko predstavlja tako obremenitev kot razbremenitev posameznega osumljenca in mora biti logično razložljiva na podlagi dokazov.

4.2.13 Kriminalistična načela

Teorija: Maver et al. (2004: 73–74) navajajo deset kriminalističnih načel za praktično delo preiskovalcev, in sicer: 1) načelo tehnično-taktične svobode pri vodenju predkazenskega in kazenskega postopka in načelo zakonitosti, 2) načelo metodičnosti in načrtovanja, 3) načelo kritičnosti in samokritičnosti, 4) načelo hitrosti in presenečenja (operativnosti), 5) načelo temeljitosti in vztrajnosti, 6) načelo objektivnosti, 7) načelo enotnega vodenja in sodelovanja, 8) načelo ekonomičnosti, 9) načelo diskretnosti in tajnosti in 10) načelo etičnosti.

Praksa: V praksi se kriminalistična načela razumejo kot temeljna, splošna, moralna in strokovna vodila kriminalističnega dela, ki naj bi jih preiskovalci upoštevali pri svojem delu in obsegajo različne vidike vsake preiskave. V praksi se uporabljajo vsa načela, ki jih omenja teorija kriminalistike, saj samo z njihovim upoštevanjem lahko pričakujemo uspešen zaključek kriminalistične preiskave. Spoznavanju in upoštevanju navedenih načel se v procesu usposabljanja, izobraževanja in dela namenja velik pomen, saj predstavljajo temeljna vodila – kodeks kriminalističnega dela. V praksi se poleg navedenih uporabljajo tudi načelo enake obravnave, načelo sorazmernosti, načelo strokovnosti, načelo nepristranskosti in splošna načela spoštovanja človekove osebnosti in dostojanstva ter drugih človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

4.2.14 Etika v preiskovanju

Teorija: Pri preiskovanju etična vprašanja izhajajo »iz splošnih zakonitosti spoznavnega procesa o kaznivem dejanju in storilcu kot preteklem dogodku ter posebne pravne urejenosti predkazenskega in kazenskega postopka« (Maver et al., 2004: 86). Kažejo se pri »izvajanju vseh operativnih in preiskovalnih dejanj, ki jih opravijo policisti in kriminalisti, od pričetka preiskovanja do njegovega konca« in so lahko povezana z zbiranjem obvestil o kaznivem dejanju in storilcu, ogledu kraja dejanja, rekonstrukciji, izvajanju hišne in osebne preiskave, pri izvajanju prikritih preiskovalnih ukrepov, pri iskanju in prijemu osumljenцев, pri prepoznavi in identifikaciji oseb, pri načrtovanju, pri sestavljanju verzij in njihovem preverjanju itd. (Maver et al., 2004: 90). Jevšek (2005: 8) piše, da je na področju etike potreben »sistematični in sistemski pristop, ki mora imeti vgrajeno etiko že pri izbiri kadrov za

delo v kriminalistični policiji«, vključen pa mora biti tudi v izobraževalni in delovni proces.

Praksa: Etika pri preiskovanju kaznivih dejanj predstavlja temeljno vodilo, ki zagotavlja ustrezen, spoštljiv, strokoven, nepristranski pristop k preiskavi, žrtvi, osumljencu in drugim udeležencem v tem procesu. Etika in etičen pristop k preiskovanju se zrcalita skozi celoten nadaljnji kazenski postopek in dvigujeta verodostojnost preiskovalca, preiskave in organizacije.

4.2.15 Raziskovanje vs. preiskovanje

Teorija: V teoriji se na področju kriminalistike raziskuje in ne preiskuje. Maver (2002: 200) med področji raziskovanja na področju kriminalistike navaja raziskave o kriminaliteti in storilcih, raziskave na področju naravoslovno-tehničnih znanosti, raziskave na področju družboslovnih znanosti, raziskave o delu in uspešnosti preiskovalcev, raziskave o kriminalistični strategiji ter teoretične raziskave in razprave. Raziskuje se tudi področje kriminalističnoobveščevalne dejavnosti ter pojavne oblike kriminalitete z vidika odkrivanja, preiskovanja, dokazovanja in omejevanja.

Praksa: Kazniva dejanja se preiskujejo, saj pri tem uporabljamo preiskovalne metode in ukrepe, kriminaliteta kot družbeni pojav pa se raziskuje, saj uporablja raziskovalne metode. V praksi se kazniva dejanja torej preiskujejo in ne raziskujejo. Opravljajo pa se analize posameznih primerov in postopkov preiskav kaznivih dejanj. Njihov namen je ugotoviti pomanjkljivosti in dobre prakse, na podlagi katerih se z namenom izboljšanja učinkovitosti delovanja oblikujejo nove metode in taktike preiskovanja.

4.2.16 Metode raziskovanja vs. Metode preiskovanja

Teorija: V teoriji se pri raziskovanju uporabljajo znanstvenoraziskovalne metode, ki so zanesljive in veljavne (npr. Hagan, 2003; Noaks in Wincup, 2004).

Praksa: Metode zajemajo nabor ukrepov, ki jih kriminalisti uporabljajo za preiskavo posameznega kaznivega dejanja. V praksi se uporabljajo metode, ki so zakonsko sprejemljive in dovoljene, in metode, ki so se razvile v teoriji z namenom uporabe v praksi (npr. poligraf).

4.2.17 Načrtovanje preiskovanja

Teorija: Maver et al. (2004) navajajo, da je načrt preiskovanja lahko pisni ali ustni. Priporočljivo je, da se preiskovanje začne načrtovati že ob zaznavi in da je načrt pisni. Specifičnost kriminalističnega preiskovanja je v enkratnosti in neponovljivosti dejanja, upoštevanju pravnih določil, v miselni dejavno-

sti ter psiholoških dejavnikih oseb, ki sestavljajo in izvajajo načrte. Potreba po načrtovanju in usklajevanju dela vseh, ki sodelujejo pri ugotavljanju resnice o kaznivem dejanju in storilcu, se kaže predvsem zaradi učinkovitosti, smotrnosti in racionalnosti preiskave (Maver et al., 2004).

Praksa: V praksi se pisni načrt piše pri preiskovanju hujših in kompleksnejših kaznivih dejanj ali serijah kaznivih dejanj, kjer se predvideva, da bo preiskava potekala daljše časovno obdobje, z udeležbo večjega števila preiskovalcev ali z uporabo različnih metod dela. Osnovno vodilo načrta je opredelitev nalog, ki jih je treba izvesti za preiskavo dogodka, omogoča pa tudi nadziranje izvajanja nalog, preverjanje že izvedenih dejavnosti in naknadno preveritev (npr. pri preiskavah kaznivih dejanj iz bolj oddaljenih časovnih obdobj). Omogoča tudi, da se preiskovalci, ki se kasneje priključijo preiskavi, seznanijo z že izvedenimi ukrepi.

4.2.18 Indici

Teorija: Maver et al. (2004: 253–254) pišejo o dveh pomernih indicih, in sicer kriminalističnem in pravnem. Z vidika kriminalistike so indici opredeljeni kot »sumljive okoliščine oziroma razloge za sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje in ga je storila določena oseba«, s pravnega vidika pa so indici posredni dokazi, dejstva, »ki šele posredno, z logičnim sklepanjem, omogočajo spoznavanje pravno relevantnih dejstev«. Delijo se na pozitivne in negativne ter na indice pred, med in po dejanju.

Praksa: Sum zbujujoča znamenja, bistveno manjše ali pogosto nične dokazne vrednosti, ki preiskovalca s svojim obstojem vodijo v določeno smer in potrjujejo posamezno hipotezo o povezavi med potencialnim osumljencem in kaznivim dejanjem.

4.2.19 Verzije

Teorija: Verzije so posebne, *ad hoc*, hipoteze (Maver et al., 2004), ki so opredeljene kot miselne hipoteze o dejanju in storilcu. So temelj načrtovanja preiskovanja. Njihov pomen je v usmerjanju pozornosti preiskovalcev na določena dejstva, omogočanju pogleda z različnih zornih kotov ter odkrivanju novih dejstev. V teoriji ni enotnega mnenja glede števila verzij, ki naj se postavi pri preiskovanju. Sestavljajo se lahko tipične, splošne, posebne verzije, verzije po posameznih zlatih kriminalističnih vprašanjih ali glede na pravno kvalifikacijo, obrambo itd. Vse postavljene verzije morajo biti verjetne, realne in preverljive (Maver et al., 2004).

Praksa: Miselne hipoteze, ki opredeljujejo različne možnosti posameznega konkretnega dejanja in jih z zbiranjem materialnih dokazov, obvestil in izvedbo posameznih ukre-

pov preiskovalci potrdijo ali ovržejo. Postavljajo se že ob za-
znavi kaznivega dejanja in ob izvedbi opravil, s katerimi se iščejo sledi oz. dokazi (npr. ogled kraja dejanja). V praksi se postavlja različno število hipotez, odvisno od konkretnega kaznivega dejanja, pri čemer hipoteze temeljijo na logičnih in razumskih predpostavkah. V nadaljevanju se skladnost posamezne hipoteze preverja z materialnimi in osebnimi dokazi.

4.2.20 Zlata kriminalistična vprašanja

Teorija: V teoriji obstaja sedem vprašanj, ki jih je postavil Darris (v Maver 1997) in se delijo na objektivno (kaj, kdaj, kje, kako, s čim) in subjektivno stran (kdo, zakaj) ter vprašanj (s kom, proti komu), ki ju je dodal Vodinec (1984). Zlata kriminalistična vprašanja so ogrodje za delo v predkazenskem in kazenskem postopku. Ko se odgovori na vsa vprašanja, je primer uspešno rešen.

Praksa: Temeljna vprašanja, na katera je med preiskavo treba odgovoriti, odgovore pa podkrepiti z materialnimi in/ali osebnimi dokazi. Ta vprašanja se med celotno preiskavo dopolnjujejo z vrsto podvprašanj, ki si jih preiskovalci postavljajo v fazi preverjanja postavljenih verzij. Odgovori na zlata kriminalistična vprašanja v celoti pojasnijo potek posameznega dogodka.

Analiza primerjave uporabe in razumevanja izbranih terminov s področja kriminalistike v teoriji in praksi kaže, da večino izbranih terminov tako teorija kot praksa uporabljata in razumeta podobno. Razlike lahko opazimo npr. pri terminu kriminalistika, ki ga teorija in praksa sicer podobno uporabljata za opredelitev širokega področja, s tem, da v teoriji z njim in njegovimi izpeljankami poimenujemo študijske predmete, v praksi pa poklic oz. pripadnost določenemu poklicu. Pri kriminalistični taktiki opazimo, da praksa (bolj kot teorija) posveča pozornost njenemu razvoju in dvigovanju dokaznih standardov. Pri kriminalistični metodiki in kriminalistični tehniki tako v teoriji kot praksi opazimo podobnosti, povezane s tehnološkim napredkom in stalnim prilagajanjem preiskovalnih metod. Termina hevristična in silogistična kriminalistika se uporabljata samo v teoriji, podobno je s terminom kriminalistični spoznavni proces. V praksi slednjega redko uporabljajo, v teoriji pa označuje vse faze preiskovanja. Pojem kriminalistično mišljenje se v teoriji raziskuje (npr. Maver, 1986a, 1988a), v praksi pa je to način mišljenja kriminalistov pri opravljanju njihovega dela. Podobno je z resnico, pri kateri Maver (1988a) izpostavlja več vprašanj (npr. kaj je resnica, kako in s kakšno zanesljivostjo se ugotavlja itd.), v praksi pa je resnica temeljni cilj kriminalistične preiskave. Ostali termini (npr. kriminalistična strategija, kriminalističnoobveščevalna dejavnost, načrtovanje preiskovanja, indici itd.) so razumljeni podobno, kar razume-
mo kot znak, da sta teorija in praksa povezani in skladni.

5 Razprava

Predmet preučevanja v kriminalistiki so nedvomno odkrivanje, preiskovanje in dokazovanje kaznivih dejanj. Vprašanje, ki je aktualno že več desetletij, pa je, ali na področje kriminalistike spada tudi preprečevanje oz. omejevanje. Žerjav⁹ (1983) in Maver (1988a) preprečevanje umeščata v opredelitev kriminalistike, medtem ko Dvoršek (2003a: 15–16) preprečevanje omenja v opredelitvah kriminalistične taktike in tehnike ter navaja, da so »kriminalistični ukrepi lahko namenjeni tudi preprečevanju novih kaznivih dejanj«. Pečar (1995: 275) je sicer več kot 20 let nazaj napisal, da »prevencija ne sodi v kriminalistiko, ki je preveč represivna disciplina«, vendar smo v raziskavi ugotovili, da v praksi termin kriminalistika uporabljajo zelo široko, in sicer za odkrivanje, preiskovanje in preprečevanje kriminalitete. Preprečevanje je tudi ena izmed temeljnih dolžnosti policije, saj ZNPPol (2015) v 6. členu v drugi alineji kot eno izmed nalog policije določa »preprečevanje, odkrivanje in preiskovanje kaznivih dejanj ...«. Policija torej določen del nalog izvaja tudi v smislu preventivnih ukrepov, ki zmanjšujejo možnosti, da bi do storitve kaznivega dejanja sploh prišlo. Njene preventivne aktivnosti za zmanjševanje kriminalitete so opredeljene v različnih strateških aktih,¹⁰ pri čemer gre za sodelovanje z nevladnimi organizacijami, medresorsko delovanje in povsem samostojne preventivne akcije Policije. V letnih načrtih Policije (vključno s kriminalistično policijo) so načrtovane preventivne naloge, katerih namen je preprečevanje kriminalitete. Policija k preprečevanju tako pristopa strateško in načrtno, s čimer se poleg kriminalitetne politike ukvarja tudi kriminalistična strategija (npr. Dvoršek, 2003b).

Kriminalistična strategija preučuje omejevanje kriminalitete in se ukvarja »z razvijanjem konceptov načrtovanja kriminalističnih ukrepov in možnostjo njihove uresničitve pri omejevanju bodočega kriminala« (Dvoršek, 2001: 340), podporo pri odločanju in načrtovanju policijskih nalog za »preprečevanje, odkrivanje in preiskovanje kaznivih dejanj, za katera se storilec preganja po uradni dolžnosti« pa ji nudi kriminalističnoobveščevalna dejavnost (11. člen, ZnPPol, 2015). Kriminalistična strategija se ukvarja z ugotavljanjem ukrepov, ki bi policiji omogočili preprečevanje kaznivih dejanj (npr.

terorističnih napadov¹¹). Ne ukvarja pa se podrobneje s samovarovanjem, varovanjem gospodinjstev oz. zaščito premoženja in varovanjem soseske ter varovanjem manjših območij, s čimer se ukvarjajo strategije na področju kriminologije (Meško, 2002).¹² Ugotavljamo, da se kriminalistična strategija razvija z namenom zatiranja kriminalitete, ki mora biti načrtno, usmerjeno in mora temeljiti na natančnih analizah okolja, policijskega dela, storilcev in morebitnih zaveznikov policije. Njen razvoj v teoriji poteka po znanstveni poti, saj pri raziskovanju uporablja znanstvene metode in podaja utemeljene predloge, ki temeljijo na zanesljivih in veljavnih metodah ter niso zgolj posledica izkušenj in mnenj posameznih preiskovalcev. Čeprav se razvija samostojno, je ne vidimo kot samostojno znanstveno področje (o čemer piše Maver (2005a)), temveč kot del kriminalistike, kjer jo, enako kot Dvoršek (2003b), prepoznavamo kot eno izmed vej, kot so to kriminalistična taktika, kriminalistična tehnika in kriminalistična metodika. Delitev kriminalistike zato ni več tripartitna, temveč ima štiri veje, ki se znotraj kriminalistike prepletajo, hkrati pa lahko opazimo njihov samostojni razvoj. Prepletajo se z vidika izvedbe posameznih dejanj (npr. kriminalistična strategija z opravljenimi analizami omogoča pripravo načrta za izvedbo določenih preiskovalnih dejanj, izvedba posameznih preiskovalnih dejanj pa se razvija znotraj kriminalistične taktike), njihova samostojnost pa je prepoznana skozi neodvisno delo v praksi in samostojna preučevanja v teoriji (npr. Dvoršek, 2003a, 2003b; Maver et al., 2004). Raziskava je nadalje pokazala, da se kriminalistična tehnika in kriminalistična metodika razvijata tako v teoriji kot praksi, kriminalistični taktiki pa pozornost namenja predvsem praksa. Prav tako se teorija v zadnjih desetletjih ni kaj dosti ukvarjala s teoretično kriminalistiko, ki jo Maver et al. (2004) sicer umeščajo v uvod v kriminalistiko. Njena vloga je v postavljanju temeljev kriminalistiki, zato je ne vidimo kot eno izmed vej kriminalistike, temveč kot ogrode vseh preučevanj na področju kriminalistike. Teoretična kriminalistika je torej bistvo in osnova kriminalistike ter podlaga za

⁹ Žerjav (1995, 2003) je izdal knjigi, v katerih ozavešča o različnih vrstah kriminalitete, in sicer v letu 1995 knjigo *Nepridipravi so med nami: ne dajmo jim priljubljenosti* in leta 2003 knjigo *Priljubljenosti naredi tatu*.

¹⁰ Npr. Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2012–2016 (2012), Srednjeročni načrt razvoja in dela policije za 2018–2022 (Policija, n. d. a) in, ko bo sprejeta, tudi Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2019–2023 (v postopku).

¹¹ Dober primer je projekt RAN (angl. Radicalisation Awareness Network) na področju preprečevanja radikalizacije, kjer ima slovenska policija pomembno vodilno vlogo. Strategija preprečevanja kriminalitete obsega tudi osveščanje in sodelovanje z organizacijami na področju preprečevanja spolnih zlorab otrok in druge kriminalitete.

¹² Policija sicer s številnimi projekti šolam, vrtcem, domovom za starejše občane in s sodelovanjem na preventivnih prireditvah občanom svetuje, kako lahko poskrbijo za lastno varnost in varnost svojega premoženja. Na svoji spletni strani Policija v rubriki Svetujemo ozavešča o osebni varnosti, varnosti osebnega premoženja, varnosti v prometu, varnosti na dopustu, v gorah, ob vodi, na snegu ipd., varnosti na internetu ter varnosti otrok in mladostnikov (Policija, n. d. b). V skladu z novelo ZKP-N bo Policija pripravljala tudi oceno ogroženosti »oškodovančeve izpostavljenosti sekundarni in ponovni viktimizaciji, ustrahovanju in maščevanju« (143č člen, Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kazenskem postopku [ZKP-N], 2019).

razvoj vseh štirih vej kriminalistike. Prav tako kot ene izmed samostojnih vej kriminalistike ne prepoznavamo kriminalističnoobveščevalne dejavnosti. Njeno vlogo vidimo predvsem v podporni dejavnosti drugim vejam kriminalistike, tudi kriminalistični strategiji kot četrti veji kriminalistike. Ker se kriminalistična strategija ukvarja z omejevanjem kriminalitete, je treba prilagoditi zadnjo opredelitev kriminalistike, ki so jo leta 2004 postavili Maver et al. (2004).

Na podlagi izvedene raziskave in nove, štiridelne, delitve kriminalistiko opredelimo kot vedo, ki preučuje odkrivanje, preiskovanje, dokazovanje in omejevanje kriminalitete. Njen razvoj je povezan s spremembami kazenske zakonodaje in z novimi ogrožanji v okolju. Kriminalistično preiskovanje pa definiramo kot premišljeno in načrtno operativno-taktično dejavnost policije, ki z namenom zaznave kaznivega dejanja, pridobitve dokazov, prijetja osumljenca in ugotavljanja drugih okoliščin kaznivega dejanja izvaja različna preiskovalna opravila (npr. ogled kraja dejanja, hišno preiskavo, osebno preiskavo, uporabo prikritih preiskovalnih ukrepov itd.). Kriminalistika je kljub krajši opredelitvi torej širši pojem, kriminalistično preiskovanje pa ožji in praktično usmerjen.

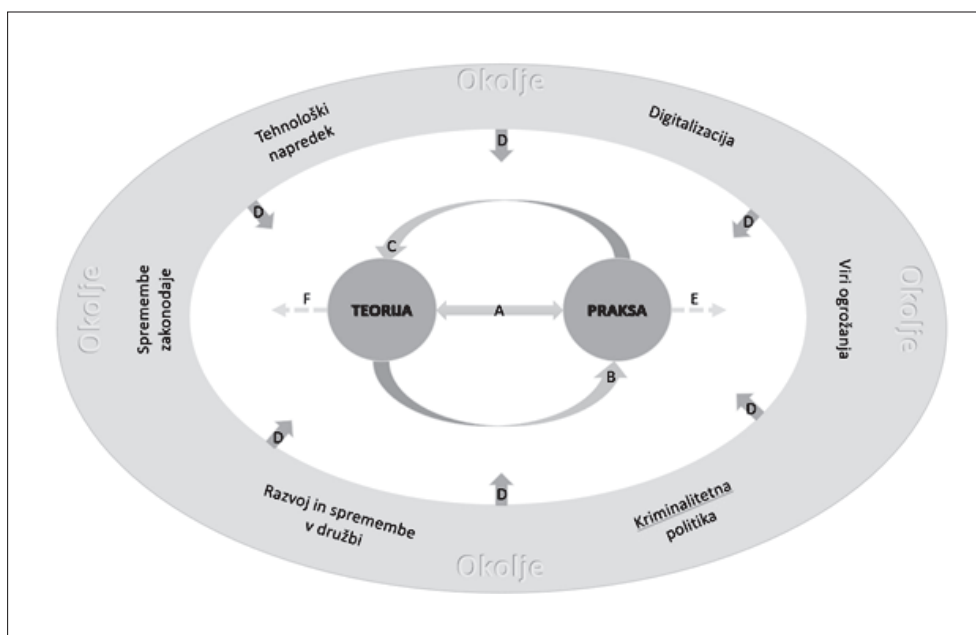
Presek med teorijo in prakso na področju kriminalistike lahko ponazorimo tudi grafično (slika 3). Večino analiziranih terminov praksa in teorija uporabljata in razumeta enako. To razumemo kot znak, da delujeta usklajeno in sta tesno povezani (A na sliki 3). Dvoršek (2003a: 15) piše, da zakonodaja določa »kateri postopki in preiskovalni ukrepi so ob določenih pogojih dovoljeni, kriminalistika pa določa, upoštevajoč znanstvena spoznanja in prakso, kako jih je potrebno opraviti«. Za kriminalistiko lahko tako rečemo, da s teorijo in ugotovitvami raziskav oblikuje prakso (B na sliki 3), hkrati pa praksa narekuje teoriji področja, ki jih je treba teoretično utemeljiti in/ali raziskati (C na sliki 3). Velik vpliv na teorijo in prakso ima okolje (D na sliki 3), ki spodbuja razvoj kriminalistike že od njenega začetka. Potrebe v okolju so narekovale uporabo novih preiskovalnih metod, spremembe v organiziranosti policije in zakonske spremembe. Podobni izzivi na kriminalistiko in kriminalistično preiskovanje vplivajo tudi dandanes, ko se srečujemo z izredno hitrim tehnološkim razvojem, digitalizacijo okolja ter s tem z razvojem in s spremembami v družbi. Kriminalitetna politika bi zato morala biti aktualna in stalna, vendar v Sloveniji ni, saj že več kot dve leti čakamo na novo resolucijo o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete. Na kriminalistiko in kriminalistično preiskovanje močno vplivajo tudi spremembe kazenske in policijske zakonodaje ter viri ogrožanja. Slednje Tominc in Sotlar (2012) delita na deklarativne (politične), ki so običajno zapisani v strateških dokumentih, zoznane, ki so lahko dejanski ali ustvarjeni in so prepoznani med prebivalci, ter dejanske, ki so statistično dokumentirani v uradnih evidencah. Ravno evidentirana kriminaliteta z novimi oblikami

ogrožanja spodbuja, če ne že sili, policijo k spremembam pri načinih preiskovanja in k uporabi novih metod, ki pa s strani države in včasih tudi družbe niso hitro ter enostavno sprejete. Novosti si na področju kriminalistike in kriminalističnega preiskovanja še vedno¹³ s težavo utirajo pot v prakso. V zadnjem obdobju so bili to IMSI lovilec¹⁴ in brezpilotni zrakoplovi, za katere je Slovenija potrebovala kar nekaj let, da je uspela njihovo uporabo zakonsko urediti. V tem času je tehnologija tako napredovala, da je orodje, ki je bilo še nekaj let nazaj vrhunsko, danes lahko že zastarelo in manj uporabno kot takrat, ko je bila podana pobuda za njegovo uporabo. Dlje časa, kot preteče pri vpeljevanju nove tehnologije v prakso, večja je verjetnost, da se bodo storilci že prilagodili in razvili tehnologijo, s katero se bodo zoperstavliali orodjem, ki jih uporablja policija. Ravno zato dostikrat upravičeno rečemo, da so storilci vedno vsaj en korak (če ne že več) pred policijo. Uporabljajo lahko metode in sredstva, ki so policiji prepovedana. Delujejo mednarodno in brez omejitev uporabljajo vse nivoje interneta. Policija je pri tem zelo omejena, saj lahko v pravice posameznikov posega samo ob strogih zakonskih pogojih, ki pa se z vidika izjemnega tehnološkega napredka spreminjajo prepočasi (E na sliki 3). Policija je tako pogosto v vlogi, ko zaradi novih ogrožanj zakonodajalcu predlaga nove metode in nova pooblastila, s katerimi bi lahko odkrivala, preiskovala in preprečevala kazniva dejanja v kibernetnem prostoru, kjer so mnoga kazniva dejanja (npr. preprodaja prepovedane droge, posnetki spolnih zlorab otrok itd.) v razmahu, prav tako pa se v kibernetni prostor, predvsem na temni splet, pogosto seli komunikacija kriminalnih združb. Ker je policija pri pobudah zakonskih sprememb dostikrat neuspešna, ali pa vsaj preteče precej časa, da pride do spremembe, njen vpliv na okolje ponazarjamo s prekinjeno črto (E na sliki 3). Policija s svojim delovanjem delno vpliva tudi na ogrožanja v okolju, saj razkriva kazniva dejanja, jih preiskuje in zoper storilce podaja kazenske ovadbe na pristojno državno tožilstvo. Vpliv na okolje ima lahko tudi teorija (F na sliki 3). Na področju kriminalistike lahko teorija predlaga nove metode in zakonske spremembe, saj na podlagi raziskav ugotavlja pomanjkljivosti zakonskih določb, ki zaradi sprememb v okolju ne zajemajo vseh ogrožanj (npr. na področju ponarejenih zdravil je raziskava,¹⁵ ki so jo izvedli na Fakulteti za varnostne vede UM, spodbudila predlog zakonskih sprememb 183. člena Kazenskega zakonika (KZ) (2012)).

¹³ Več o tem in o težavah pri vpeljevanju novih metod v prakso v Maver et al. (2004).

¹⁴ IMSI lovilec je posebno tehnično sredstvo za nadzor signala mobilne telefonije. Njegova uporaba je opredeljena v 150a in 150b členu ZKP-N (2019).

¹⁵ O ponarejenih zdravilih je izšla monografija Ponarejena zdravila v teoriji in praksi, ki sta jo uredila Slak in Frangež (2019), predvidoma v drugi polovici leta 2019 pa bo izšla še monografija Ponarejena zdravila v Sloveniji in svetu.

Slika 3: Povezava med teorijo in prakso na področju kriminalistike in okoljem

Teorija in praksa se odzivata na ogrožanja v okolju in vsaka na svoj način prispevata k novemu znanju na posameznem področju. Praksa se prilagaja zakonodaji in znotraj zakonskih določb skuša odkrivati, preiskovati in preprečevati nove oblike kaznivih dejanj. Teorija pa raziskuje kriminalistične vidike odkrivanja, preiskovanja in dokazovanja ter s pomočjo različnih orodij (npr. SWOT analize, delfi metode itd.) identificira prednosti in slabosti obravnavane tematike ter na podlagi analiz okolja, storilcev, lastnih sil in zaveznikov policije predlaga ukrepe za omejevanje kriminalitete. Literatura (knjige, priročniki, članki itd.) na področju kriminalistike ima večjo vrednost, če jo v soavtorstvu napišejo teoretiki in praktiki, saj takšen pristop omogoča analizo tako s teoretičnega kot praktičnega vidika. Teoretiki iz akademskega okolja lahko prakso podprejo z organizacijo dogodkov, na katerih se razpravlja o aktualnih temah in problemih s kriminalističnega, tožilskega in sodnega vidika (npr. posveti, Kriminalistične srede itd.), organizacijo skupnih usposabljanj, pa tudi z ugotovitvami raziskav, na podlagi katerih se podajo predlogi za izboljšanje preiskovanja, hkrati pa potrdijo dobre prakse, ki jih je policija z intenzivnim delom razvila na posameznih področjih. Raziskovanje na področju kriminalistike sicer zahteva drugačen pristop. Zaradi načina zbiranja podatkov (npr. analiza spisov, opazovanje) je ključno izvesti etično sprejemljive raziskave in nujno poskrbeti za varovanje osebnih podatkov, s katerimi se raziskovalec seznanja ob izvajanju raziskave. Maver (2009: 287) opozarja, da je posredno ugotavljanje praktičnih

problemov »nezanesljivo in premalo objektivno«, neposredno preučevanje dela preiskovalcev pa je zaradi narave kriminalističnega dela in metodoloških problemov omejeno. Kot dobra praksa se zato kažejo raziskovalne skupine, sestavljene iz teoretikov in praktikov, ki zagotavljajo dodatno širino pri obravnavi kriminalističnih problemov, saj sodelujoči (po)skrbijo, da so v procesu raziskovalnega dela obravnavani najpomembnejši teoretični in praktični vidiki analizirane problematike (npr. Frangež et al., 2015). Drznili bi si oceniti, da s tem zaobidemo nezaupanje in odpor preiskovalcev in policije do preučevanja »od zunaj«, na kar opozarja Maver (2009). Takšen pristop k raziskovanju krepi vez med teorijo in prakso ter, kot piše Meško (2018), omogoča učenje različnih perspektiv in pridobivanja boljšega razumevanja kompleksnosti obravnavanega problema. Pri tem so pomembni strokovni pristop, upoštevanje načel raziskovanja in dobra komunikacija ter aktivno sodelovanje teoretikov in praktikov.

V prihodnje bi morali, tako kot se zavzema Maver (2009), k raziskovalni dejavnosti pristopiti načrtno. Raziskovati bi bilo treba vse štiri veje kriminalistike in kriminalističnoobveščevalno dejavnost, pri kateri bi, poleg ugotavljanja njene vloge in vpliva na odločitve znotraj preostalih vej kriminalistike, kazalo raziskati, ali se to področje razvija samostojno in, kljub svoji podporni vlogi, ločeno od ostalih, in ali bi tudi to področje lahko prepoznali kot samostojno, peto, vejo kriminalistike. Promovirati bi morali dobre prakse preiskovanja in

se poleg priporočil za izboljšave osredotočati na tisto, kar je v naši praksi že dobro. Smiselno bi bilo narediti primerjave s tujino, izziv raziskovanju pa predstavlja tudi pomen kriminalističnih znanj pri delu tožilcev, sodnikov in odvetnikov. Prav tako bi se po več desetletjih veljalo znova lotiti tem teoretične kriminalistike, ki ji v Sloveniji namenimo premalo pozornosti. Podobno kot Maver (1988a) namreč ugotavljamo, da bi bilo treba preučiti znanstvenost kriminalistike, znanstvenoraziskovalne metode na področju kriminalistike, razmerje kriminalistike do drugih ved, načela kriminalistike, kriminalistični spoznavni proces, resnico, kriminalistično mišljenje in posamezna preiskovalna dejanja, ki jih preučujemo v okviru kriminalistične taktike (npr. načrtovanje, verzije, indice, ogled kraja dejanja, hišno preiskavo itd.).

Literatura

1. Dobovšek, B. (2008). Economic organized crime networks in emerging democracies. *International Journal of Social Economics*, 35(9), 679–690.
2. Dobovšek, B. (2012). *Transnacionalna kriminaliteta: študijsko gradivo* (2. izd.). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
3. Dobovšek, B. in Praček, R. (2012). Kriminalistična preiskava kraja ekoloških kaznivih dejanj. V G. Meško, A. Sotlar in K. Eman (ur.), *Ekološka kriminaliteta in varovanje okolja – multidisciplinarne perspektive* (str. 233–247). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
4. Dobovšek, B. in Slak, B. (2017). Economic crisis and »white informal economy« – A slippery slope. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 37(7/8), 468–476.
5. Dvoršek, A. (2001). Razmerje med kriminalistično strategijo in kriminalitetno politiko. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52(4), 340–348.
6. Dvoršek, A. (2003a). *Kriminalistična metodika* (1. izd.). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
7. Dvoršek, A. (2003b). *Kriminalistična strategija* (1. izd.). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
8. Dvoršek, A. (2006). Relations between criminal investigation strategy and police management. *Varstvoslovje*, 8(3/4), 235–242.
9. Dvoršek, A. (2008a). *Kriminalistična metodika* (2. izd.). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
10. Dvoršek, A. (2008b). *Kriminalistična strategija* (2. izd.). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
11. Dvoršek, A. (2009). Kriminalistični vidiki odkrivanja in preiskovanja nekaterih oblik korporacijske kriminalitete. V L. Selinšek in A. Dvoršek (ur.), *Korporacijski kriminal – praktični in teoretični vidiki* (str. 91–104). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
12. Dvoršek, A. in Frangež, D. (2009). Slovenska kriminalistična policija med »kriminalstrategie« in »criminal intelligence«. V T. Pavšič Mrevlje (ur.), *Deseti slovenski dnevi varstvoslovja* (str. 23–24). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
13. Dvoršek, A., Meško, G. in Bučar-Ručman, A. (2005). Studie über raubdelikte in Slowenien: Erkenntnisse für ermittlungen und prävention. *Kriminalistik*, 59(10), 560–565.
14. *Fran: Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*. (2018). Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Pridobljeno na <http://www.fran.si/>
15. Frangež, D. in Bučar Ručman, A. (2017). Specific forms of human trafficking in Slovenia: Overview and preventive measures. *Police Practice and Research*, 18(3), 230–244.
16. Frangež, D. in Dvoršek, A. (2013). Nekateri kriminalistični vidiki odkrivanja spolnih zlorab otrok v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(1), 63–73.
17. Frangež, D. in Maver, D. (2013). The particularities in proving child sexual abuse. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(3), 256–266.
18. Frangež, D. in Slak, B. (2016). Online counterfeit medicine trade in Slovenia. V G. Meško in B. Lobnikar (ur.), *Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: Safety, security, and social control in local communities* (str. 337–350). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
19. Frangež, D. in Žagar Karer, M. (2017). *Načrt izdelave Kriminalističnega terminološkega slovarja* (interno gradivo). Ljubljana.
20. Frangež, D., Klančnik, A. T., Žagar Karer, M., Ludvigsen, B., Kończyk, J. Ruiz Perez, F. et al. (2015). The importance of terminology related to child sexual exploitation. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66(4), 291–299.
21. Gerjevič, A. (2005). Vrednotenje zračnih mehurčkov na poliuretanskih podplatih pri preiskavah obuval. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56(1), 70–76.
22. Hadžić, G. in Drobnič, K. (2015). Identifikacija telesnih tekočin človeškega izvora z biomarkerji informacijske RNK. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66(1), 56–65.
23. Hagan, F. E. (2003). *Research methods in criminal justice and criminology* (6th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
24. Heimerl, F., Lohmann, S., Lange, S. in Ertl, T. (2014). Word cloud explorer: Text analytics based on word clouds. V *HICSS, 14 Proceedings of the 2014 47th Hawaii International Conference on System Sciences* (str. 1833–1842). Washington: IEEE Computer Society.
25. Jager, M. (2006). *Analiza učinkovitosti policijskega preiskovanja kaznivih dejanj z upoštevanjem razvoja kriminalistične stroke ter dokaznih standardov kazenskega postopka* (1. in 2. del). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
26. Jevšek, A. (2005). Etika kriminalističnega preiskovanja v luči Evropskega kodeksa policijske etike. V B. Lobnikar (ur.), *Šesti slovenski dnevi varstvoslovja* (str. 1–9). Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
27. Kalender Smajlovič, S. (2018). Prednosti in slabosti različnih protokolov vodenja vrednosti glukoze v krvi pri kritično bolnih pacientih: pregled literature. *Obzornik zdravstvene nege*, 52(1), 45–56.
28. Kazenski zakonik (KZ). (2012, 2015, 2016, 2017). *Uradni list RS*, (50/12, 54/15, 6/16, 38/16, 27/17).
29. Kečanovič, B. (2001a). Večrazsežnost suma v kriminalističnem preiskovanju. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52(2), 122–131.
30. Kečanovič, B. (2001b). Večrazsežnost suma v kriminalističnem preiskovanju. V M. Pagon (ur.), *Drugi slovenski dnevi varstvoslovja* (str. 307–321). Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
31. Korajlić, N. in Muharremi, D. (2011). *Heuristična kriminalistika*. Kiseljak: Univerzitet u Travniku, Pravni fakultet.
32. Korajlić, N. in Selimić, M. (2015). *Kriminalistična taktika*. Kiseljak: Visoka škola »CEPS – Centar za poslovne studije«.
33. *Kriminalistična sreda*. (n. d.). *O kriminalistični sredi*. Pridobljeno na <https://www.fvv.um.si/kriminalisticna-sreda/>
34. Maver, D. (1985a). Preiskovanje in logično mišljenje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 36(2), 126–137.

35. Maver, D. (1985b). Preiskovanje kot spoznavni proces. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 36(3), 222–234.
36. Maver, D. (1986a). Kriminalistično mišljenje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 37(1), 3–15.
37. Maver, D. (1986b). O načrtovanju preiskovanja in verzijah. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 37(4), 293–306.
38. Maver, D. (1987). »Uvodna« faza preiskovanja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 38(1), 18–26.
39. Maver, D. (1988a). *Kriminalistični spoznavni proces* (1. izd.). Ljubljana: Uradni list SR Slovenije.
40. Maver, D. (1988b). Spoznavni in dokazni vidik preiskovanja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 39(1), 3–14.
41. Maver, D. (1994). *Kriminalistični spoznavni proces* (2. izd.). Ljubljana: Uradni list SR Slovenije.
42. Maver, D. (1997). *Kriminalistika*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
43. Maver, D. (2000). Etika in preiskovanje kaznivih dejanj: Nekateri dileme in problemi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 51(4), 287–294.
44. Maver, D. (2002). Raziskovalno delo na področju kriminalistike. V G. Meško (ur.), *Vizije slovenske kriminologije* (str. 199–208). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Visoka policijsko-varnostna šola.
45. Maver, D. (2004). Kriminalistika in kriminalistično preiskovanje: Primerjava med ZDA in Srednjo Evropo. V B. Lobnikar (ur.), *Peti slovenski dnevi varstvoslovja* (str. 578–579). Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
46. Maver, D. (2005a). Kriminalistika in kazensko pravo – teoretične in praktične povezave. V B. Lobnikar (ur.), *Šesti slovenski dnevi varstvoslovja* (str. 1–8). Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
47. Maver, D. (2005b). Vloga in pomen klasifikacij kaznivih dejanj za kriminalistično preiskovanje. V G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (ur.), *Izzivi sodobnega varstvoslovja* (str. 245–257). Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
48. Maver, D. (2009). Slovenska kriminalistika: Quo vadis?. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 60(4), 277–291.
49. Maver, D. (2013). Kritični pogled na razvoj in stanje kriminalistike v Sloveniji (1920–2012). V G. Meško, B. Tičar in K. Eman (ur.), *Jubilejni zbornik znanstvenih razprav* (str. 321–350). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
50. Maver, D. in Selič, P. (2001). Operativna kriminalistična analiza in njena uporaba v praksi preiskovanja umorov. *Varstvoslovje*, 3(3), 159–169.
51. Maver, D., Rupnik, A., Selič, P., Golja, J., Trapečar, M., Vidic, G. et al. (2004). *Kriminalistika: uvod, taktika, tehnika*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
52. Meško, G. (2002). Nekateri strategije preprečevanja kriminalitete. V G. Meško (ur.), *Vizije slovenske kriminologije* (str. 43–58). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Visoka policijsko-varnostna šola.
53. Meško, G. (2018). From evidence-based policy-making to evidence-based policing—A bounded rationality perspective. V G. Meško, B. Lobnikar, K. Prisljan in R. Hacin (ur.), *Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: From common sense to evidence-based policy-making* (str. 15–29). Ljubljana: University of Maribor Press, Faculty of Criminal Justice and Security.
54. Meško, G., Dobovšek, B. in Šumi, R. (2007). Kriminalistično preiskovanje: Med kompetencami kriminalistov in organizacijskimi dejavniki: Pregled raziskovanja v Sloveniji. V A. Dvoršek in L. Selinšek (ur.), *Problemi dokazovanja v zahtevnih kazenskih postopkih* (str. 33–44). Maribor: Pravna fakulteta, Fakulteta za varnostne vede.
55. Meško, G., Mitar, M. in Dobovšek, B. (2008). Opazovanje z udeležbo kot metoda družboslovnega raziskovanja in policijskega tajnega opazovanja – konceptualne razlike in navidezne podobnosti med kriminologijo in kriminalistiko. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 59(2), 114–124.
56. Modly, D. (2003). *Kriminalistika kao znanstvena disciplina*. Sarajevo: Fakultet kriminalističkih nauka.
57. Modly, D. in Mršič, G. (2014). *Uvod u kriminalistiku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
58. Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J. in Altman, D. G. (2009). Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: The PRISMA statement. *PLoS Medicine*, 6(7). doi:10.1371/journal.pmed1000097
59. Munda, A. (1947). *Uvod v kriminalistiko*. Ljubljana.
60. Munda, A. (1951). *Uvod v kriminalistiko*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
61. Noaks, L. in Wincup, E. (2004). *Criminological research: Understanding qualitative methods*. London: SAGE Publications Ltd.
62. Pavišič, B. (1997). *Kriminalistika*. Rijeka: Pravni fakultet.
63. Pavišič, B. (2002). *Uvod u kriminalistiku*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija.
64. Pavišič, B. in Modly, D. (1999). *Kriminalistika* (2. izd.). Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
65. Pečar, J. (1995). Žerjav Ciril: Kriminalistika–recenzija knjige. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 46(3), 273–276.
66. Policija. (n. d. a). *Srednjeročni načrt razvoja in dela policije za 2018–2022*. Ljubljana: Policija. Pridobljeno na <https://www.policija.si/images/stories/KatalogInformacij/JavnegaZnacaja/PDF/nacrti/nacrtDela2018-2022.pdf>
67. Policija. (n. d. b). *Svetujemo, ozaveščamo*. Pridobljeno na <https://www.policija.si/svetujemo-ozaveščamo>
68. Potparič, D. (2018). Kriminalistična obveščevalna dejavnost kot nov pristop v boju zoper kriminal. *Pravna praksa*, 37(16/17), 17–18.
69. Potparič, D. in Dvoršek, A. (2010). Vzpostavitev proaktivno usmerjene kriminalistično-obveščevalne dejavnosti v državah Evropske unije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 61(1), 15–27.
70. Potparič, D. in Dvoršek, A. (2011). Critical success factors in establishing a national criminal intelligence model in Slovenia. V G. Meško, A. Sotlar in J. Winterdyk (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe – social control of unconventional deviance: Conference proceedings* (str. 259–282). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
71. Potparič, D. in Dvoršek, A. (2012). Oblikovanje osnovne terminologije na področju kriminalističnoobveščevalne dejavnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63(1), 39–49.
72. Praček, R. (2005). Oglad kraja kaznivega dejanja. V B. Lobnikar (ur.), *Šesti slovenski dnevi varstvoslovja* (str. 1–11). Bled: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
73. Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2012–2016. (2012). *Uradni list RS*, (83/12).
74. Slak, B. (2016). Drones in (Slovene) criminal investigation. *Kriminalistična teorija i praksa*, 3(5), 7–25.
75. Slak, B. in Frangež, D. (ur.). (2019). *Ponarejena zdravila v teoriji in praksi*. Ljubljana: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede.
76. Stare, D. (2006). Od velike kriminalistične preiskave do kazenskega procesa. *Podjetje in delo*, 32(6–7), 987–996.

77. Šugman Stubbs, K. (2013). Nove tehnologije in njihov vpliv na pojavnost in pregon kriminalitete. *Zbornik znanstvenih razprav*, 73(2013), 191–217. Pridobljeno na http://www.pf.uni-lj.si/media/zsr2013_sugman.stubbs.pdf
78. Thomas, J., O'Mara-Eves, A., Harden, A. in Newman, M. (2017). Synthesis methods for combining and configuring textual or mixed methods data. V D. Gough, S. Oliver in J. Thomas (ur.), *An introduction to systematic reviews* (2nd ed.) (str. 181–209). London: SAGE Publications Ltd.
79. *Tipologija dokumentov/del za vodenje bibliografij v sistemu COBISS*. (2016). Pridobljeno na http://home.izum.si/COBISS/bibliografije/Tipologija_slv.pdf
80. Tominc, B. in Sotlar, A. (2012). Zaznava deklarativnih virov ogrožanja nacionalne varnosti v slovenski družbi. *Varstvoslovje*, 14(3), 231–258.
81. Trapečar, M. (2014). Identifikacija po prstnih odtisih – metoda ACE-V in sistem GYRO. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 65(2), 132–140.
82. Vodinec, V. (1984). *Kriminalistika: udžbenik za operativne radnike službi JB i DB, vojnu policiju, javne tužioce, istražne i raspravne sudije, advokate i druge pravnike, studente pravnih fakulteta i aktiviste DSZ* (5. izd.). Beograd: Savremena administracija.
83. Vodinec, V. in Aleksić Ž. L. (1990). *Kriminalistika: udžbenik za studente pravnih i kriminalističkih fakulteta, viših škola unutrašnjih poslova, operativne radnike javne i državne sigurnosti, vojnu policiju, radnike izvršenja krivičnih sankcija, javne tužioce, istražne i raspravne suce, advokate, carinike, socijalne pedagoge i sve ostale koji se bave utvrđivanjem istine*. Zagreb: Informator.
84. Zakon o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol). (2013, 2015, 2017). *Uradni list RS*, (15/13, 23/15, 10/17).
85. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kazenskem postopku (ZKP-N). (2019). *Uradni list RS*, (22/19).
86. Zygomatic. (2003). *WordClouds.com*. Pridobljeno na <https://www.wordclouds.com/>
87. Žerjav, C. (1969). *Osnove kriminalistične taktike*. Ljubljana: Strokovna šola za notranje zadeve.
88. Žerjav, C. (1983). *Kriminalistika* (1. izd.). Ljubljana: Izobraževalni center organov za notranje zadeve SR Slovenije.
89. Žerjav, C. (1984). *Kriminalistika* (2. izd.). Ljubljana: Izobraževalni center organov za notranje zadeve SR Slovenije.
90. Žerjav, C. (1994). *Kriminalistika*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Izobraževalni center.
91. Žerjav, C. (1995). *Nepridipravi so med nami: Ne dajmo jim priložnosti*. Ljubljana: Unigraf.
92. Žerjav, C. (2003). *Priložnost naredi tatu*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.

The Science of Criminal Investigation between Theory and Practice in Slovenia

Danijela Frangež, Ph.D., Assistant Professor in Criminology and Head of Chair of Criminal Investigation, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. E-mail: danijela.frangez@fvv.uni-mb.si

Boštjan Lindav, M.A., Senior Criminal Police Superintendent and Director of Criminal Police Directorate in the General Police Directorate, Slovenia. E-mail: bostjan.lindav@policija.si

This paper presents an analysis of Slovenian definitions of the terms science of criminal investigation and criminal investigation, division of science of criminal investigation, comparison of the use and understanding of selected terminology in the field of science of criminal investigation in theory and practice, and the connection between theory, practice and the environment. The findings of the research indicate that most of the analysed terms are similarly understood in theory and practice, which indicates that theory and practice are connected, and in concert. The results point out that the science of criminal investigation deals with crime detection, investigation, evidence collection and reduction of crime. By recognising criminal investigation strategy as an independent field (along with investigative tactics, criminalistics and methodology of criminal investigation), the science of criminal investigation became fourfold. For further development of science of criminal investigation, more intensive connections between theory and practice are needed, as well as giving more attention to planned research, where positive results are brought about by research teams consisting of theoreticians and practitioners who provide additional breadth in dealing with criminal investigation problems. Research should focus on all four fields of science of criminal investigation, criminal intelligence, the use of science of criminal investigation in work of prosecutors, judges and lawyers, good investigative practice, and the theoretical issues of the science of criminal investigation, which is not given enough attention in Slovenia. Therefore, in the future, it is necessary to study science in criminal investigation, scientific research methods in this field, relationship of science of criminal investigation to other disciplines, principles of criminal investigation, criminal investigation as agnoseological process, the truth, criminal investigation thinking, and particular investigative acts that are analysed within the framework of investigative tactics (i.e. planning, versions, clues, crime scene investigation, house search, etc.).

Keywords: science of criminal investigation, criminal investigation, definitions, theory, practice

UDC: 343.98(497.4)

Policijska dejavnost v Sloveniji – analiza razvoja dejavnosti in njenega raziskovanja

Branko Lobnikar,¹ Maja Modic,² Andrej Sotlar³

Namen prispevka je pregled raziskovalne dejavnosti policije in policijske dejavnosti v Sloveniji. Na začetku prispevka avtorji opozorijo na spremembe, ki so se zgodile v zadnjih dveh desetletjih z vidika razumevanja vloge policije in policijske dejavnosti v sodobnih družbah. Policija je vedno bolj pridobivala status profesije, policijska dejavnost pa značilnosti na znanju utemeljene aktivnosti. Avtorji zato prispevek pričenejo z opredelitvijo policijskih ved kot področja proučevanja policije in policijske dejavnosti v sodobni družbi. Temu sledi analiza proučevanja policije in policijske dejavnosti z vidika pregleda korpusa publikacij na to temo. V ta namen so avtorji naredili analizo dostopnih virov v slovenskem jeziku s pomočjo dveh ključnih besed: »policija« in »policijska dejavnost«. V zadnjem delu so povzete nekatere raziskave na temo policijske dejavnosti v Sloveniji. Avtorji prispevek zaključijo z opisom pomena periodičnih publikacij za razvoj raziskovanja policijske dejavnosti (in policijskega dela) v Sloveniji.

Ključne besede: policija, raziskave, Slovenija, profesionalizacija, znanje

UDK: 351.741(497.4)

1 Uvod

Splošno sprejete opredelitve policijske dejavnosti (angl. *policing*) ni (Manning, 2012). Policijska dejavnost v ožjem pomenu besede lahko opisuje dejavnosti, ki jih opravlja policija kot organizacija, v ta okvir pa lahko prištevamo tudi dejavnosti širše družbene regulacije, ki upravljajo vsakdanje življenje. Modic, Lobnikar in Dvojmoč (2014) policijsko dejavnost v sodobni družbi opredelijo kot dejavnosti oziroma procese, ki jih izvajajo profesionalci znotraj mnogoterih organizacij (gre za profesionalno izvajanje določenih dejavnosti) in/ali posamezniki v skupnosti. Policijsko dejavnost tako izvajajo državni uslužbenci s širokimi pooblastili za preprečevanje in preiskovanje kriminalitete ter vzpostavljanje in vzdrževanje javnega reda v okviru organizacije, ki jo najpogosteje imenujemo (državna) policija. Poleg policistov lahko policijsko dejavnost izvajajo tudi drugi (državni) uslužbenci na lokalni in državni ravni, katerih primarne naloge spadajo na področje policijske dejavnosti (na primer določene naloge carine, agencije za preprečevanje pranja denarja, obveščevalno-var-

nostnih služb s policijskimi pooblastili, vojaške in pravosodne policije in podobno). Policijska dejavnost se izvaja tudi na ravni lokalne samouprave (na primer naloge občinskih redarstev), v okviru izvajanja gospodarske dejavnosti (izrazit primer tovrstne oblike policijske dejavnosti je nadzorstvo, ki ga izvajajo zasebnovarnostna podjetja, sem sodi tudi detektivska dejavnost ter varnostno svetovanje), policijsko dejavnost pa izvajajo tudi posamezniki, organizirani v neformalne mreže za izvajanje socialnega nadzora (takšen primer je na primer izvajanje nadzora v stanovanjskih soseskah). Nekateri avtorji uvrščajo na področje policijske dejavnosti tudi nadzorovanje s pomočjo tehničnih sredstev (CCTV – video nadzor javnih prostorov), omeniti pa je treba tudi zagotavljanje varnosti z oblikovanjem bivalnega okolja, ko s pomočjo arhitekture prostora zagotavljamo samovarovan prostor (Modic et al., 2014). Jones in Newburn (1998) opredeljujeta policijsko dejavnost kot organizirano obliko vzdrževanja reda in miru, uveljavljanja zakonov, preiskovanja in preprečevanja kriminalitete ter drugih oblik preiskovanja in s tem povezanega zbiranja informacij, ki (lahko) vključuje zavestno uporabo moči, in jo izvajajo posamezniki in/ali organizacije, kjer so takšne dejavnosti zaposlenih v tej organizaciji in tudi drugih ljudi razumljene kot osrednja dejavnost oziroma bistvo obstoja tovrstne organizacije. Čeprav smo ugotovili, da lahko policijsko dejavnost izvajajo različne institucije, pa se bomo v analizi v nadaljevanju omejili na policijsko dejavnost v okviru delovanja državne policije v Sloveniji.

V zadnjih desetletjih postaja policijska dejavnost vse bolj na znanju temelječa dejavnost (npr. pospešeno uvajanje in-

¹ Dr. Branko Lobnikar, izredni profesor za varnostne vede na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Slovenija.
E-pošta: branko.lobnikar@fvv.uni-mb.si

² Dr. Maja Modic, docentka za varnostne vede na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Slovenija.
E-pošta: maja.modic@fvv.uni-mb.si

³ Dr. Andrej Sotlar, izredni profesor za varnostne vede na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Slovenija.
E-pošta: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si

formacijsko-komunikacijske tehnologije in digitalizacija policijske dejavnosti (Hacin in Eman, 2016), uporaba GIS za kartiranje kriminalnih žarišč (Eman, Györköös, Lukman in Meško, 2013), uporaba DNK za preiskovanje kaznivih dejanj, uveljavljanje kriminalistične obveščevalne dejavnosti, na dokazih utemeljeni pristopi uveljavljanja javnega reda in miru, na znanju temelječe policijsko delo v skupnostih ipd.). Policija zaradi uporabe znanja pri svojem delu, podprtih z višanjem izobrazbenih standardov in potrebnih kompetenc za policiste, bistveno spreminja naravo policijskega dela in prvič v zgodovini se policijsko delo lahko primerja z razvitimi profesijami.⁴ Pečar (1993) je v razpravi o razvoju policije od poklica k profesiji poudaril, da policijsko profesijo tvori kombinacija etičnih standardov in znanja ter usposobljenosti policistov. Tako je ustrezno raven profesije mogoče doseči le z nenehnim vplivanjem na poklicni lik policista, s poklicno integracijo, določenim konceptom usposabljanja, z usklajevanjem različnih vidikov izobraževanja in stalno revizijo. Eden od kazalnikov razvoja policije v Sloveniji v smeri sodobne mlade profesije je tudi njena odprtost za raziskave. Raziskave imajo dvojno naravo – po eni strani gre za raziskave o policiji, po drugi strani pa za raziskave za potrebe policije. Tako prve kot druge so mogoče le v institucionalnem okolju, kjer je znanje prepoznano kot pomemben element za doseganje organizacijske uspešnosti. To pa je možno le ob predpostavki, da je policijska dejavnost utemeljena na znanju (in znanosti). Zato v nadaljevanju na kratko povzemamo nekatere ugotovitve Agencije EU za policijsko usposabljanje – CEPOL (The European Union Agency for Law Enforcement Training) o razvoju policijskih ved.

2 Razvoj vede o policijski dejavnosti

Leta 2007 je mednarodna skupina strokovnjakov v okviru CEPOL pripravila poročilo⁵ o možnostih razvoja policijskih ved v Evropi (Jaschke, Björgo, del Barrio Romero, Kwanten,

⁴ Za razvite profesije je značilno, da gre za poklice, ki imajo nesporen primat na določenem področju in jim ta status priznavata tako strokovna kot laična javnost, pripadniki profesije pa nastopajo nasproti državi in javnosti avtonomno ter strokovno avtoritativno. Razvitost profesij se meri preko prisotnosti in razvitosti dimenzij, kot so vrsta in čas izobraževanja, zakonska zaščitenost profesije, prisotnost profesije v javnosti, obstoj profesionalnih združenj in glasil, obstoj profesionalne etike idr. (Sotlar, 1998).

⁵ Hans-Gerd Jaschke, Tore Björgö, Francisco del Barrio Romero, Cees Kwanten, Robin Mawby in Milan Pagon (2007), člani projektne skupine, ki je proučevala evropski pristop k policijskim vedam, so pripravili poročilo z naslovom *Perspectives of Police Science in Europe*. Celotno besedilo je na voljo na spletnem mestu https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/website/Research_Science/PGEAPS_Final_Report.pdf

Mawby in Pagon, 2007). V svoji analizi so opredelili povezave med znanostjo, raziskovanjem, izobraževanjem in usposabljanjem na področju policijske dejavnosti. V nadaljevanju povzemamo glavne ugotovitve njihovega poročila. Avtorji ugotavljajo, da čeprav izraz *policijske vede* ni splošno razširjen v sodobnih družbenih vedah, imajo te dolgoletno tradicijo. V 18. stoletju so policijske vede v nemškem prostoru (nem. *Polizeiwissenschaft*) obravnavale delovanje vlade – to je bil široko zasnovan program, ki je obsegal skoraj vse naloge vlade. Tako kot francoska beseda »Police« je tudi nemška beseda »Polizei« pomenila vrsto vladnih dejavnosti že pred obstojem policijskih organov za izvajanje te dejavnosti. Izvorni pomen besede, ki sega v 15. stoletje, je pomenil vlado ali upravo, čeprav se je uporabljal predvsem v smislu ohranjanja reda in mira ter preprečevanja javnih uporov (Jaschke, 2008). V 18. in 19. stoletju so študije o policiji postale akademska veda in so se izvajale (sicer precej praktično usmerjeno) na univerzah po zgledu Prusije (Jaschke et al., 2007). Od sedemdesetih let 20. stoletja naprej se je v večini evropskih držav razvilo empirično raziskovanje področja policije in policijske dejavnosti, ki je zajemalo tako proučevanje policije kot raziskave na področju policije.

Policijska dejavnost vse bolj postaja dejavnost, ki se opira na znanje. Visoki policijski uradniki in policisti potrebujejo vedno več izobraževanja in znanja o policijski dejavnosti in izzivih, s katerimi se spopadajo policisti. Pri tem pa je bilo proučevanje policije in policijske dejavnosti ves čas večdisciplinarno. Sestavni del teh pristopov so bili uporaba kriminalistike pri policijskem delu, proučevanje policijskega dela v skupnosti in na reševanju problemov utemeljenega policijskega dela, vključevanje kriminoloških vsebin v razumevanje policijske dejavnosti (na primer teorije razbitih oken ali o socialnem delu, ki ga opravljajo policisti), pa vse do kriminalistične obveščevalne dejavnosti. Temu velja dodati še proučevanje organizacije in upravljanje policije (policijski menedžment) ter razumevanje policije (policijska subkultura). Jaschke in sodelavci (2007) so policijske vede opredelili kot znanstvene študije o policiji kot instituciji in o policijski dejavnosti kot procesu. Opredelili so jo kot uporabno vedo, ki združuje metode in teme sorodnih ved znotraj področja policijske dejavnosti, prav tako pa vključuje spoznanja o naravi policijskega dela in upošteva zunanje vplive na zagotavljanje reda in miru ter na samo policijsko dejavnost. Policijske vede tako težijo k znanju in razlagajo dejstva o dejanski policijski dejavnosti. Policijske vede kot multidisciplinarna veda tako naslavlja akademski svet policijskega raziskovanja in policijske strokovnjake, ki sodelujejo v usposabljanju in izobraževanju policistov. Ključno za razvoj policijskih ved je policijsko izobraževanje in usposabljanje. Bolonjski proces je močno vplival na univerzitetni sistem v Evropi: bolonjski dodiplomski in magistrski študijski program sta zamenjala tradicionalne štu-

dijske programe. V marsikaterih državah članicah Evropske unije se tudi policijsko izobraževanje in usposabljanje prilagajata bolonjskemu procesu, saj lahko dobro desetletje po študiji v okviru CEPOL (Jaschke et al., 2007) ugotovimo, da je bolonjski sistem preplaval tudi evropske policijske akademije. Policijske vede so pomembne tako za izobraževanje kot usposabljanje policistov. Tisto, kar policijske vede povezuje s policijskim izobraževanjem, so vsebina (teme policijskega izobraževanja), metodologija (metode raziskovanja in reševanja težav) in intelektualni razvoj (kritično razmišljanje). Študenti naj bi znali posploševati, zaznati odnose in biti učinkoviti v novih razmerah, ki jih ni mogoče povsem predvideti ali opredeliti. Ob tem pa tudi policijskega usposabljanja, ki temelji na izkušnjah, veščinah in primerih dobrih praks, nikakor ne gre izključiti iz policijskih ved. V sodobni družbi, ki temelji na znanju, tudi veščine temeljijo na znanosti in raziskovanju. Bolonjski proces je tako ponudil splošen okvir za razvoj policijskih ved, čeprav je v praksi ostal tihi konsenz o nadaljnji uporabi termina »policijske študije« (angl. *police studies*), dokler se ne poveča korpus »policijskih« znanstvenih del.

Policijske vede ustvarjajo znanje, ki ga potrebujejo policijski vodje in policisti za svoje delo. Ponujajo tudi znanje za delovanje v okviru demokratične družbe: za spremljanje policijskega dela in sodelovanje v policijski dejavnosti. Bistvo evropskega pristopa k policijskim vedam je primerjava struktur, policijskih filozofij, delovnih postopkov in študij primerov (Jaschke, 2008). S primerjalnim pristopom postanejo policijske vede mednarodna ali evropsko usmerjena veda, ključna za razumevanje in pojasnjevanje policijske dejavnosti v Evropi. Teh vsebin namreč ni mogoče razumeti brez primerjalnega vidika. Drug namen izhaja iz praktičnih potreb. Primerjalna analiza pomeni učenje s primerjavo. Pred dobrim desetletjem so avtorji svoje ugotovitve strnili v misel, da je prihodnost policijskih ved v Evropi odvisna tako od dejavnosti v akademskem kot v policijskem svetu (Jaschke, 2008). S tem so poudarili soodvisnost na področju razvoja policijskih ved: gre za partnersko součinkovanje akademskega sveta in policije kot institucije. Na področju razvoja ved pa je temeljna in ključna dejavnost prav raziskovanje. Zato si bomo v nadaljevanju pogledali, kako je raziskovanje policije in policijske dejavnosti potekalo v slovenskem kulturnem okolju.

3 Policija in policijska dejavnost kot predmet proučevanja

Policija in policijska dejavnost sta bili skozi zgodovino zanimivo področje proučevanja. V nadaljevanju si bomo najprej ogledali, kako se je razvijal interes za proučevanje policijske dejavnosti in policije v slovenskem jezikovnem področju. Če v sistem COBISS+ vpišemo geslo »policija«,

dobimo več kot 10.000 zadetkov v slovenskem jeziku. Večina publikacij je sicer vezana na področje znanstvenega in strokovnega proučevanja policije, vendar ne izključno; na temo policije je v slovenskem jeziku napisanih tudi 268 romanov. Najstarejši dokument, ki ga je mogoče dobiti v Sloveniji na ključno besedo »policija«, sega kar v leto 1577 v avtorstvu avstrijskega nadvojvode Karla II.⁶ Na temo policije je bil tako vsako leto napisan kakšen prispevek ali drug dokument, v večini je šlo za navodila ali pravila, se pa objavljane razmahne v drugi polovici osemdesetih let 20. stoletja, in skokovito naraste po osamosvojitvi Slovenije. Slednje seveda sovпада s spremembo političnega in družbenega sistema v Sloveniji, s čimer se je spremenil tudi odnos do policije in načina izvajanja policijske dejavnosti. Če iskanje zožimo na članke, ki po definiciji pomenijo osnovni nosilec znanstvene in strokovne publicistike, pa lahko ugotovimo, da je bilo pred letom 1986 na to temo napisanih na leto manj kot pol ducata člankov, po letu 1987 pa pisanje člankov, ki vključujejo ključno besedo »policija« skokovito naraste – najprej na nekaj deset, po letu 1993 pa preseže sto člankov na leto. Vrhunec zaznamo v letih 2002 in 2003, ko edinkrat v zgodovini v slovenskem jeziku izide več kot 400 člankov na temo policija. Če bi bralec v letu 2019 rad prebral vse članke v slovenskem jeziku, ki jih najdemo preko ključne besede »policija«, bi se moral spopasti s korpusom 5.701 članka, ki pa seveda zajema tako znanstvene kot strokovne in poljudne članke. Policija kot institucija (ali kot ključna beseda v sistemu COBISS) je res vseobsegajoča, zato z vidika namena tega članka kaže iskanje zožiti z iskalnim nizom »policijska dejavnost«. V slovenskem jeziku je pod to ključno besedo mogoče najti 406 zadetkov; med njimi je dobra polovica člankov (210). Z vidika razvoja znanosti pa so najbolj zanimive predvsem doktorske, magistrske in specialistične naloge, ki so bile napisane na temo proučevanja policijske dejavnosti. Prvo doktorsko nalogo na temo policije je leta 1964 v slovenskem jeziku napisal Janez Pečar. V njej je obravnaval vlogo svetov, pristojnih za notranje zadeve, pri preprečitvi kriminalitete zoper družbeno in zasebno premoženje v Sloveniji (1960–1962) (Pečar, 1964). Dobri dve desetletji kasneje je Darko Maver (1986) napisal prvo »kriminalistično« doktorsko disertacijo, v kateri je proučeval zbiranje in ugotavljanje dejstev (o kaznivem dejanju in storilcu) kot kriminalističnem spoznavnem procesu, še desetletje kasneje pa je Andrej Anžič (1995) doktoriral na temo parlamentarnega nadzora nad delom varnostnih služb (se pravi tudi policije). Od tu dalje se je število doktorskih disertacij na temo policijske dejavnosti zelo povečalo. Gorazd Meško je doktoriral na temo strukturalne analize stališč med policisti in nepolicisti (Meško, 1997). Leta 1999 je Darko Anželj napisal doktorat na temo organizacije in vodenja v policiji (Anželj, 1999), istega

⁶ Gre za besedilo v nemškem jeziku. Zapis danes predstavlja antikvarno gradivo v hrambi Narodnega muzeja Slovenije.

leta pa Tomaž Čas doktorsko nalogo o zasebni varnosti kot sestavini nacionalne varnosti v Sloveniji (Čas, 1999). V novem tisočletju je Anton Dvoršek (2000) doktoriral na temo kriminalistične strategije omejevanja gospodarske kriminalitete, Kristijan Musek Lešnik na temo osebnih in delovnih vrednot policistov (Musek Lešnik, 2002), Bojana Virjent pa na temo sociolingvističnih dejavnikov v policijskih postopkih z nemško govorečimi tujci (Virjent, 2002). Leta 2003 je Vinko Gorenak doktoriral na temo vpliva menedžerjev na uspešnost policijskih organizacij (Gorenak, 2003), leta 2006 pa Irena Gorenak na temo vpliva policijske subkulture na komuniciranje (Gorenak, 2006). Nasploh se je proučevanje policije v okviru doktorskih študijev v tistem obdobju razmahnilo in obsega različne teme: etičnost ravnanja policijskega menedžmenta (Mekinc, 2007), diskriminacije v policiji (Brezigar, 2007), policijskega prava (Žaberl, 2007) in sodelovanja policije ter zasebnega varovanja pri zagotavljanju notranje varnosti (Sotlar, 2007). Jurij Ferme (2009) je proučeval umeščenost policijske uprave med državno upravo in lokalno samoupravo, Emanuel Banutai (2012) pa pomen kompetenc za policijske vodje.

Maja Modic (2013) je napisala doktorsko disertacijo v angleškem jeziku, v njej pa je proučevala stališča policistov in državljanov do zagotavljanja varnosti v lokalnih skupnostih v Sloveniji. Istega leta je doktorirala tudi Tinkara Pavšič Mrevlje (2013) na temo simptomatike posttravmatskega stresa z vidika osebnostnega funkcioniranja in strategij spoprijemanja pri kriminalističnih tehnikah. Danica Miklavčič (2014) je v disertaciji proučevala načelo sorazmernosti pri uporabi prikritih preiskovalnih ukrepov, Potparič (2014) pa kriminalistično obveščevalno dejavnost. Durić (2015), Slokan (2015), Smolej (2016) in Šumi (2013) so proučevali pomen in naravo policijskega vodenja in vedenja, Potočnik (2016) je analiziral sodelovanje med policijo in vojsko, Fabjančič (2017) policijsko-tožilsko preiskavo, Pungartnik (2016) pa se je ukvarjal z analizo vpliva kazni na vedenje udeležencev v cestnem prometu. Radkovič (2018) je doktoriral z analizo nadzora nad izvajanjem policijskih pooblastil, Blažina (2018) pa na temo samomorov v slovenski policiji. Zgolj pregled doktorskih nalog, katerih primarni namen je razvoj znanosti, kaže na to, da sta v slovenskem jezikovnem prostoru policija in policijska dejavnost temeljito raziskana. Temu še lažje pritrdimo, če doktorskim disertacijam prištejemo 402 magistrski nalogi, 73 specialističnih nalog ter skoraj 3.000 diplomskih nalog na temo policije in policijskega dela. Kljub vsemu pa policija in policijska dejavnost nista zgolj predmet proučevanja v zaključnih delih, ampak je h korpusu znanja treba dodati še ugotovitve drugih raziskav na temo policije in policijske dejavnosti. Povzetek tega proučevanja prikazujemo v naslednjem poglavju.

4 Raziskave s področja policije in policijske dejavnosti

V nadaljevanju naštevamo in povzemamo študije, ki so za področje svoje analize vključevale policijo in policijsko dejavnost. Pirnat, Hacin in Meško (2018) so v okviru utemeljitve raziskovanja varnosti v lokalnih skupnostih naredili temeljiti pregled dosedanjega raziskovanja policijske dejavnosti. Lobnikar in Modic (2018) sta podoben pregled raziskav napravila v svoji analizi razvoja profesionalizacije policijske dejavnosti v Sloveniji. V nadaljevanju tako povzemamo njihove ugotovitve.

V času pred letom 1990 so raziskave policijske dejavnosti označevali predvsem pregledi literature, ki so jim sledile razprave, kasneje pa se je začelo empirično raziskovanje policijske dejavnosti in policije (Meško, 2007). Šelih in Meško (2011) sta pri pregledu raziskovanja na področju kriminologije ugotovila, da v okviru kriminološke in kriminalitetno-politične raziskovalne dejavnosti policijska dejavnost nima vodilnega mesta, se pa v zadnjih dveh desetletjih to področje intenzivno razvija in si pridobiva pomembno mesto v nacionalnem in mednarodnem opusu družboslovnega raziskovanja. Kljub vsemu se je empirično proučevanje policijske dejavnosti začelo že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja; primer tega so raziskave o načinih izboljšanje dela z javnostmi (Pečar in Skalar, 1973), o učinkovitosti policijske dejavnosti (Skalar, 1976) ter analize dela policije pri preiskovanju kaznivih dejanj (Vodopivec, 1984). Po letu 2000 zasledimo intenzivno naraščanje raziskovalnih projektov o policijski dejavnosti, ki presegajo interne analize policijskega dela v ministrstvu za notranje zadeve, ne zgolj pri nas, ampak tudi v drugih državah Srednje in Vzhodne Evrope. Teme, ki so jih raziskovalci obravnavali, so predstavljali na mednarodnih konferencah (Meško in Dobovšek, 2007; Meško, Sotlar in Winterdyk, 2011; Pagon, 1996, 1998, 2000) in v prispevkih, objavljenih v mednarodnih publikacijah (Meško, 2007). Tudi proučevanje medijske predstavitve policije in policijske dejavnosti se krepi (Bučar-Ručman in Meško, 2006). S širjenjem Evropske unije se je stopnjevalo raziskovanje policijske dejavnosti, predvsem pa sodelovanje med policijami različnih držav pri preiskovanju hujših oblik kriminalitete, ekstremnega nasilja in terorizma (Furman, Meško in Sotlar, 2012). Organizacijske raziskave na področju policijske dejavnosti so se osredotočale na preoblikovanje policije iz (para)militaristične organizacije, ki temelji na verigi poveljevanja in strogih birokratskih procesih, v bolj demokratično in participatorno organizacijo, ki zaposluje profesionalce za zagotavljanje varnostnih storitev. Proučevale so se tudi ovire pri razvoju policijske dejavnosti in izzivi v načinu organiziranja in vodenja policije (Jevšek in Meško, 2011). Raziskovalci so proučevali tudi stopnjo profesionalnosti, integritete in etike v policiji (Meško in Klemenčič

2007; Pagon in Lobnikar, 2004), naravo usposabljanja in izpopolnjevanja v policiji, razvoj kariere, skupinsko dinamiko ter stopnjo cinizma (Lobnikar in Pagon, 2004).

Policijsko delo v skupnosti, kot sodobna organizacijska strategija izvajanja policijske dejavnosti, je postalo pomembno raziskovalno področje tudi v Sloveniji. Meško in Lobnikar (2005) sta proučevala, v kakšni meri varnostni sveti prispevajo k zagotavljanju lokalne varnosti in kakšno je njihovo sodelovanje z institucijami formalnega družbenega nadzorstva. Ugotovitve so pokazale, da v nekaterih občinah varnostni sveti delujejo učinkovito, medtem ko v drugih obstajajo zgolj formalno. Ovire za bolj učinkovito delovanje sta videla v nejasnih vlogah, sodelujočih v varnostnih svetih, različnem razumevanju tako varnostnih problemov kot partnerstva, pomanjkanju ustrezne zakonodaje, neznanju in nepripravljenosti za sodelovanje in izogibanju odgovornosti za reševanje varnostnih problemov. Pozitivni učinki svetov za varnost so bili vidni v demokratizaciji družbenega nadzorstva, sodelovanju občanov, spodbujanju ozaveščenosti javnosti, spoznavanju različnih deležnikov na področju varnosti in razpravah o lokalnih varnostnih problemih. V študiji o zagotavljanju varnosti v urbanih lokalnih skupnostih so Meško, Tominc in Sotlar (2013) izvedli intervjuje s predstavniki lokalnih skupnosti v Ljubljani in nekaterih drugih glavnih mestih držav z območja Zahodnega Balkana, ki se ukvarjajo z zagotavljanjem varnosti na lokalni ravni. Rezultati so pokazali, da predstavniki kot odgovorno za reševanje varnostnih problemov v urbanih okoljih vidijo policijo, saj je za to zakonsko pristojna in primerno usposobljena. Lokalnim predstavnikom so pripisali manjšo vlogo v zagotavljanju varnosti, saj so njihova pooblastila omejena z zakoni. Poudarili so željo po vzpostavitvi partnerskega odnosa med vsemi dejavniki s področja zagotavljanja lokalne varnosti in njihovim tesnim sodelovanjem. Leta 2001 so ugotovitve raziskovalnega projekta o skladnosti pričakovanih prebivalstva in policije glede policijskega dela v skupnosti nakazale, da so prebivalci naklonjeni policijskemu delu v skupnosti in da vidijo preventivno dejavnost kot temeljno dejavnost policije. Nasprotno od tega pa so policisti kot temeljno policijsko dejavnost videli v preiskovanju kriminalitete (Pagon in Lobnikar, 2001a). Naslednji projekt je predstavljal raziskovanje o možnostih za ustanovitev mestne policije v Ljubljani ali redefiniranje vloge državne policije. Avtorja sta proučevala mnenja policistov glede policijskega dela v skupnosti; le ti so bili odprti za nove pristope v policijski dejavnosti, vendar še vedno naklonjeni tudi tradicionalnemu izvajanju policijske dejavnosti. Prebivalci Ljubljane so izrazili pozitiven odnos do ustanovitve mestne policije in pripravljenost sodelovati s tovrstno obliko policije (Pagon in Lobnikar, 2001b). Meško je v okviru dejavnosti Sveta Evrope (2003) prevedel priročnik o preprečevanju kriminalitete v urbanih okoljih, katerega namen je praktično prispevati k razvoju politike in odpiranju novih razsežnosti v

razmišljanju o preprečevanju kriminalitete in reševanju varnostnih problemov v mestih. Meško (2004a) je na podlagi Evropske listine o urbanih okoljih (Svet Evrope, 1992) opravil študijo o možnostih upoštevanja listine pri preventivnih in varnostnih dejavnostih v slovenskih občinah. Ugotovitve so pokazale, da centralizirana ureditev in neopredeljena vloga občin na področju zagotavljanja javne varnosti in preprečevanja kriminalitete predstavljajo oviro na poti do sodobnega preprečevanja kriminalitete na lokalni ravni. Pokazalo se je tudi, da so občinski sveti za varnost v večini primerov *ad hoc* posvetovalna telesa županov, medtem ko bi morala delovati na podlagi medsebojnega sodelovanja in vključevanja predstavnikov raznovrstnih institucij, ki nosijo odgovornost na področju določanja prednosti za reševanje kriminalitetne in varnostne problematike v občinah (Meško, 2004b). Da je raziskovanje policijske dejavnosti v Sloveniji bogato in raznoliko, lahko vidimo tudi v tabeli 1, kjer so predstavljene nekatere večje raziskave, vezane na policijsko delo v Sloveniji.

V tem času so potekale tudi številne raziskave manjšega obsega, denimo v okviru zaključnih del Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru in v okviru individualnega raziskovanja strokovnjakov. Od leta 2000 je bilo opravljeno veliko število raziskav s področja policijskega dela v skupnosti tako na vzorcih policistov in prebivalcev kot tudi županov in ostalih predstavnikov občin (Meško et al., 2012). Kosmač in Gorenak (2005) sta na vzorcu vodij policijskih okolišev, ki predstavljajo temelj delovanja policijskega dela v skupnosti, ugotavljala stališča vodij do tovrstnega dela. Ugotovila sta, da vodje policijskih okolišev dobro poznajo normativne akte, ki urejajo policijsko delo v skupnosti in so s svojim delom zadovoljni. Problemi so se pojavili pri sodelavcih, ki so slabo razumeli vlogo in naloge vodij, izrazili so tudi pomanjkanje poslušnosti pri lokalnih skupnostih, saj je bilo ustanavljanje in sodelovanje posvetovalnih teles na nizki ravni. Meško (2006) je v študiji o profesionalnosti slovenske policije ugotovil, da policisti dojemajo policijsko delo v skupnosti kot koristno za policijo in ljudi v skupnostih. Vodje policijskih okolišev so kot glavne probleme navedli pomanjkanje kadra, prav tako pa so ocenili, da prebivalci niso pripravljeni sodelovati s policijo pri skupnem reševanju problemov in nudenju različnih informacij. Tudi Vrtič (2006) je ugotovil, da prebivalci izkazujejo pripravljenost za sodelovanje s policijo (več kot polovica prebivalcev na območju Policijske uprave Maribor je bila pripravljena sodelovati s policijo) in so z delom policije zadovoljni. Podobno sta glede pripravljenosti prebivalcev na sodelovanje s policijo ugotovila Vrtič in Gorenak (2008). Ne glede na takšne ocene pa je Vrtič (2006) ugotovil, da prihaja do razhajanj med pričakovani prebivalcev do policije, saj po njihovi oceni policisti ne izpolnjujejo njihovih pričakovanih predvsem pri zavzetosti pri reševanju problemov prebivalcev. Gorenak in Prijatelj (2005) sta izvedla raziskavo o stališčih in

Tabela 1: Pregled nekaterih raziskav s področja policijske dejavnosti

Naslov in avtorji	Leto zaključka	Predmet raziskovanja
Strah pred kriminaliteto, policijsko preventivno delo in javno mnenje o policiji (Meško, 2000)	2000	Občutki strahu pred kriminaliteto; pojavi, ki ogrožajo ljudi; stališča do policijskega preventivnega dela.
V skupnost usmerjeno policijsko delo v mestu Ljubljana: ugotavljanje potreb za ustanovitev mestne policije ali redefiniranja dela državne policije: končno poročilo s popravki (Pagon in Lobnikar, 2001b)	2001	Odnos do v skupnost usmerjenega policijskega dela, pripravljenost in percepcija pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje pri policijskem delu.
Raziskava o ocenah in stališčih prebivalcev obmejnih območij do dela policistov na bodoči schengenski meji (Lobnikar et al., 2005)	2005	Ocena in stališča prebivalcev do dela policistov – zaupanje in zadovoljstvo z delom policistov, občutek varnosti, ocena vedenjskih značilnosti policistov, pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policijo.
Javnomnenjska raziskava o ocenah in stališčih prebivalcev Republike Slovenije o delu policije 2009 (Černič, Makarovič in Macur, 2010)	2010	Zaupanje v policijo, zadovoljstvo z delom policije, mnenje o nadzoru nad policijo, ocene lastnosti policije, ocene uspešnosti delovanja policije, primerjava s policijami v drugih evropskih državah, pripravljenost sodelovati s policijo, ocena sodelovanja policije z lokalnim okoljem, ocenjevanje preventivnih akcij.
Ciljni raziskovalni projekt: Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni (Meško, Sotlar, Lobnikar, Jere in Tominc, 2012)	2012	Praksa in raziskovanje policijskega dela v skupnosti v Sloveniji, občutki ogroženosti pri prebivalcih, postopkovna pravičnost, legitimnost policije in pripravljenost mladih za sodelovanje s policijo, mnenja prebivalcev, policistov in županov o policijskem delu na lokalni ravni.
Ciljni raziskovalni projekt: Vzpostavitev sistema merjenja učinkovitosti, uspešnosti in kakovosti v slovenski policiji (Aristovnik et al., 2012)	2012	Sistematično merjenje učinkovitost, uspešnosti in kakovosti delovanja slovenske policije na regionalni ravni; merjenje zadovoljstva zaposlenih v policiji in vpliva (pravnih in etičnih) načel na samo delovanje policije.
Legitimnost in zakonitost policijske dejavnosti, kazenskega pravosodja in izvrševanja kazenskih sankcij (Meško, Eman in Flander, 2016)	2016	Legitimnost, zakonitost in integriteta policijske dejavnosti in pluralne policijske dejavnosti (zasebna varnost, detektivska dejavnost) v demokratični družbi; legitimnost, zakonitost in integriteta izvrševanja kazenskih sankcij v demokratični družbi.

ocenah do dela policistov na vzorcu prebivalcev na območju Policijskih uprav Krško in Novo mesto. Anketiranci so najvišje ocenili zakonitost dela policistov, da policisti pri opravljanju svojih nalog uživajo njihovo podporo, da ob varnostnem pojavu dovolj hitro odreagirajo, slabše pa so ocenili zadovoljstvo z delom policistov, uspešnost dela policistov na represivnem področju, uspešnost na preventivnem področju in nepristranskost policistov pri obravnavanju oseb. Zadovoljstvo v zvezi s postopki policistov je bilo najvišje pri prizadevanju policistov za varnost s preventivnimi nasveti, hitrosti ukrepanja ob interventnih primerih, pripravljenosti policistov za pomoč posameznikom, najnižje pa so prebivalci ocenili kakovost obveščanja javnosti o delu policije. Lobnikar je s sodelavci (2005)

anketiral prebivalce Slovenije ob prihodnji schengenski meji glede stališč do dela policistov na obmejnih območjih. V zvezi z delom policistov na obmejnem območju so anketiranci najvišje ocenili uspešnost vzpostavljanja ter zagotavljanja reda in miru na obmejnem območju, uspešnost izvajanja kontrole prehajanja državne meje, preprečevanje ilegalnih prehodov in spoštovanje dostojanstva prebivalcev obmejnega območja. V zvezi s pripravljenostjo prebivalcev na sodelovanje s policijo je polovica anketiranih izrazila močno podporo pri posredovanju podatkov o ilegalnih prehodih državne meje.

Ministrstvo za notranje zadeve je leta 2006 naročilo raziskavo o ocenah in stališčih slovenske javnosti o delu policije,

kjer je bilo ugotovljeno, da je bila skoraj polovica prebivalcev z delom policije zadovoljna in je vanjo zaupala. V ocenjevanju uspešnosti delovanja policije na različnih področjih so anketiranci najbolj pozitivno ocenili izvajanje kontrole na mejnih prehodih, ki ji po zaporedju sledijo uveljavljanje pravil v cestnem prometu, preprečevanje ilegalnih prehodov države, zagotavljanje in vzdrževanje javnega reda in miru, preiskovanje organizirane kriminalitete, odkrivanje in prijemanje storilcev kaznivih dejanj, preprečevanje zlorabe drog, preprečevanje vandalizma, preiskovanje gospodarske kriminalitete in odkrivanje korupcije v državi (Kurdija in Vovk, 2006). Leta 2010 je bila izvedena ponovna raziskava o stališčih slovenske javnosti o policiji. Prebivalci so izrazili zadovoljstvo s sodelovanjem policije z lokalnim okoljem, dve tretjini prebivalcev je menilo, da se policisti trudijo pri reševanju težav v lokalnem okolju, najslabše pa so ocenili prisotnost policije na terenu. Več kot polovica anketiranih je sodelovanje med prebivalci in vodjo policijskega okoliša ocenila zadovoljivo (Černič et al., 2010). Izvedbo naslednje javnomnenjske raziskave o stališčih policije je prevzelo Ministrstvo za notranje zadeve, rezultati so pokazali na povišanje tako stopnje zadovoljstva z delom policije kot stopnje zaupanja v policijo (Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, 2014). Odstotek prebivalcev, ki so menili, da vodja policijskega okoliša dobro sodeluje z lokalno skupnostjo, se je v primerjavi z letom 2014 leta 2016 povečal, prav tako se je povečal odstotek prebivalcev, ki menijo, da se policija trudi reševati težave v lokalnem okolju (Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, 2016).

Naslednje pomembno raziskovalno področje, povezano s policijskim delom, je zaznavanje legitimnosti policije in policijske dejavnosti (Meško in Klemenčič, 2007; Reisig, Tankebe in Meško, 2012), s posebnim poudarkom na razvoju policijskega dela v skupnosti, proučevanja vloge policije za vzpostavitev zaupanja in legitimnosti policijskih ukrepov. Tovrstno raziskovanje je pomembno predvsem zato, ker je šlo prvič v Sloveniji za empirično testiranje idej o vladavini prava, človekovih pravicah in spoštovanju dostojanstva ljudi v policijskih postopkih. V ta sklop sodijo tudi proučevanja zagotavljanja zadovoljstva policistov ter upravljanja policijskih organizacij (Nalla, Rydberg in Meško, 2011; Nalla et al., 2007). Iz ugotovitev raziskav je razvidno, da pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policijo predstavlja pomemben dejavnik vzpostavljanja policijskega dela v skupnosti. Pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policijo je odvisna od več dejavnikov, med njimi pomembnega predstavlja zaznavanje policije kot pravične v policijskih postopkih (Lobnikar, Sotlar in Meško, 2013; Meško, Reisig in Tankebe, 2012). Nadaljnja študija je pokazala, da je vpliv postopkovne pravičnosti na pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policijo večji kot pa ocena učinkovitosti policije (Meško et al., 2012). V proučevanju stopnje podrejanja policiji je bilo ugotovljeno, da normativni

vidik (učinkovitost policije) vpliva na pripravljenost podrejanja policiji in uboganja direktiv policistov (Reisig, Tankebe in Meško, 2014). V raziskavi o partnerskem odnosu med policijo in prebivalci je bilo ugotovljeno, da imajo policisti in občani drugačen pogled na partnerski odnos. Policisti imajo bolj negativno mnenje o tem, v kolikšni meri so občani pripravljeni sodelovati z njimi in jim nuditi informacije, še vedno pa so policisti prepričani v to, da jih občani obvestijo, če vidijo sumljive dogodke. Med prebivalci so se pokazale razlike v odnosu do sodelovanja s policisti glede na demografske značilnosti – starejši od 40 let in prebivalci manjših občin imajo bolj pozitivne poglede na partnerski odnos med državljeni in policisti. Stopnja pripravljenosti za sodelovanje je med prebivalci manjša kot pri policistih, najbolj pa so s policisti pripravljeni sodelovati starejši, ki živijo v manjših občinah. Po drugi strani so policistke bolj kot njihovi moški kolegi pripravljene sodelovati z občani pri policijskem delu v skupnosti. Pomembna ugotovitev študije je tudi ta, da so občani pripravljeni sodelovati s policisti pri policijskem delu v skupnosti, zaznava policistov pa je drugačna, saj ne zaznajo pripravljenosti občanov za tako sodelovanje (Nalla, Meško in Modic, 2016).

Proučevanje strahu pred kriminaliteto oziroma širše občutkov varnosti/ogroženosti v povezavi s policijsko dejavnostjo (Meško, Fallshore, Rep in Huisman, 2007) kaže na pomen razumevanja strahu pred kriminaliteto in paradoksalno vlogo policije pri zmanjševanju strahu pred kriminaliteto. Rezultati raziskav kažejo na pomen krepitve skupnostne kohezivnosti in socialnih mrež v soseski, upoštevajoč spol, starost in socialno-demografski status žrtev kaznivih dejanj, primerno odzivanje na družben in fizičen nered ter stopnjo zaupanja do javnih institucij, s posebnim poudarkom na policiji kot primarnem subjektu, ki stopa v stik z žrtvami kaznivih dejanj (Meško, 2012). Razvilo se je tudi raziskovanje v okviru kriminalistike in preiskovanja kaznivih dejanj, pri čemer je treba poudariti vsaj naslednje smeri: preiskovanje kriminalitete kot pomembne policijske dejavnosti in uporabo sodobnega naravoslovja (forenzike) pri preiskovanju in dokazovanju kaznivih dejanj (Maver, 2009) ter sodobnih pristopov preiskovanja kaznivih dejanj, kjer uporabljamo dognanja psihološke znanosti (Areh, 2011; Areh, Meško in Umek, 2009).

V okviru ciljnega raziskovalnega projekta *Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni (2010–2012)*, ki ga je izvedla Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru, je del raziskovanja obsegal analizo obstoječih oblik policijskega dela v skupnosti. V ta namen je bilo izvedeno tudi anketiranje prebivalcev v 24 slovenskih občinah. Glede uspešnosti policistov na področju policijskega dela v skupnosti so anketiranci najboljše ocenili nudenje pomoči pri zaščiti in reševanju, ki ji sledi preventivno delovanje, zmanjševanje strahu pred kriminaliteto v skupnosti,

usmerjanje pozornosti na povratnike, sodelovanje s prebivalci v občini, zmanjševanje števila ponovnih klicev z istega naslova, preprečevanje vandalizma in nazadnje preprečevanje zlorabe drog (Meško et al., 2012). Ocena implementacije policijskega dela v skupnosti je bila izvedena tudi v večkulturni lokalni skupnosti, katere del prebivalstva predstavlja romska skupnost. Rezultati so pokazali, da statističnih razlik med romsko skupnostjo in ostalimi prebivalci glede zaznave policijskega dela ni, kar nakazuje na uspešno implementacijo policijskega dela v skupnosti v analiziranem lokalnem okolju (Lobnikar, Hozjan, Šuklje in Banutai, 2013). Lobnikar, Prislan in Modic (2016) so kasneje izpopolnili vprašalnik za merjenje implementacije policijskega dela v skupnosti, ki vsebuje dimenzije: a) merjenje kakovosti stikov s policisti, b) zaznavo kriminalitete in nereda, c) stopnjo strahu pred kriminaliteto in viktimiziranostjo ter č) merjenje skupnostne povezanosti prebivalcev. Dve tretjini anketirancev je ocenilo, da so policisti v postopkih objektivni in pravični, rezultati pa nakazujejo, da je implementacija policijskega dela v skupnosti dala pozitivne rezultate, saj se prebivalci počutijo varno, izražajo skupinsko povezanost in zaznavajo obravnavo policije kot kakovostno. Primerjava ocene uspešnosti policistov na različnih področjih delovanja je pokazala, da policisti svoje delo ocenjujejo bolj uspešno kot ga ocenjujejo prebivalci. Največje razlike so se pokazale pri ocenjevanju zakonitosti dela policistov, varovanju človekovih pravic in svoboščin, obravnavi pritožb nad delom policije in odzivanju na nujne klice (Lobnikar in Prislan, 2017). Opravljena je bila tudi analiza vpliva zaznane prisotnosti policije v soseski na mnenje prebivalcev o policijskem delu, ki je pokazala, da zaznava prisotnosti policije pozitivno vpliva na mnenje prebivalcev o policijskem delu (Modic, 2017). Raziskava, izvedena v urbanih lokalnih okoljih v Sloveniji, je nakazala, da prebivalci različno zaznavajo policijo glede na varnostno stanje soseske, v kateri živijo, pri čemer je bolj kot dejansko stanje kriminalitete in nereda pomembno zaznavanje tovrstnih problemov. Tako so prebivalci, ki so zaznali manj nereda in kriminalitete v soseskah, imeli boljše mnenje o učinkovitosti policije in tudi o postopkovni pravičnosti policije (Meško in Pirnat, 2017). Zadnje omenjene raziskave so bile opravljene v okviru delovanja programske skupine *Varnost v lokalnih skupnostih* (2015–2018).⁷ V okviru proučevanja policijske dejavnosti tečeta (2018–2020) še dva ciljna raziskovalna projekta (v sofinanciranju Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Ministrstva za notranje zadeve), in sicer *Policijska in drugi deležniki zagotavljanja varnosti – vidiki pluralne policijske dejavnosti v lokalnih skupnostih* (izvaja Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru)

⁷ Programsko skupino, ki jo financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS), je vodil predstojnik Inštituta za varstvoslovje prof. dr. Gorazd Meško. Programska skupina bo delo nadaljevala tudi v obdobju 2019–2024, ko bo raziskovalno usmerjena v proučevanje policijske dejavnosti v ruralnem okolju.

in *Radikalizacija in celoviti protiukrepi v Republiki Sloveniji* (izvajata Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani in Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru).

Raziskovanje policijske dejavnosti se po svetu izvaja v okviru različnih institucij – na šolah in inštitutih ministrstev za notranje zadeve oziroma v okviru policijskih organizacij, na univerzah in v okviru mednarodnih in nevladnih organizacij (Meško, 2007). Na tem mestu še posebej poudarjamo idejo o nastajajoči znanosti o policijski dejavnosti.

Strnemo lahko, da je znanstveno zanimanje za razumevanje policijske dejavnosti izjemno raznoliko. Medtem ko v Sloveniji potekajo raziskave o policiji in policijski dejavnosti na univerzah in raziskovalnih inštitutih, je v številnih državah raziskovanje policije in policijske dejavnosti v domeni ministrstev za notranje zadeve in njihovih raziskovalnih inštitutov. Glede na to se interesi za objavljanje rezultatov raziskovalnega dela med institucijami pomembno razlikujejo – v primeru notranjih (policijskih) inštitutov praviloma ni mednarodnih ali nacionalnih objav (z izjemo raziskovalnih poročil), medtem ko rezultate raziskav, ki jih izvajajo univerze in raziskovalni inštituti, po pravilu zasledimo v objavah v nacionalnih in mednarodnih publikacijah. In če izhajamo iz predpostavke, da lahko nova znanost ali veda o policijski dejavnosti obstaja le kot posledica nakopičenega znanja, potem je prihodnost raziskav o policiji in policijski dejavnosti predvsem v okviru izobraževalnih in raziskovalnih institucij. Področje raziskovalne dejavnosti v Policiji je bilo formalno urejeno s sprejemom Zakona o organiziranosti in delu v policiji (2013). Zakon v 100. členu določa, da policija izvaja raziskovalno dejavnost s svojega delovnega področja, pri čemer sodeluje z drugimi izobraževalnimi in raziskovalnimi institucijami. V ta namen je bil leta 2014 ustanovljen tudi Center za raziskovanje in socialne veščine znotraj Policijske akademije, leto kasneje pa so pričeli z izvajanjem prvih lastnih raziskovalnih projektov. V organizaciji Centra za raziskovanje in socialne veščine se je leta 2016 odvil prvi posvet o raziskovalni dejavnosti v Policiji (Durić in Koporec Oberčkal, 2016). Krepitev raziskovalnih dejavnosti na področju policijske dejavnosti je zajeta tudi v Resoluciji o dolgoročnem razvojnem programu policije do leta 2025 – »Kakovostna policija za varno Slovenijo« (2015). Center za raziskovanje in socialne veščine, ki deluje v okviru Policijske akademije, je tudi pomemben dejavnik krepitev policijske profesionalnosti. V okviru tega centra se izvaja kar nekaj pomembnih dejavnosti, z vidika prispevka pa poudarimo predvsem raziskovalno dejavnost. Center je pristojen za raziskovalno dejavnost na delovnem področju policije in za sodelovanje z drugimi izobraževalnimi in raziskovalnimi institucijami. Raziskovalna dejavnost v policiji obsega splošne in aplikativne raziskave na ključnih področjih policijskega dela: preprečevanje in preiskovanje kriminalitete; splošne po-

licijske naloge; področje policijskih specialnosti; organizacija ter vodenje policije in socialne veščine. Center poleg lastnega znanstvenega in strokovnega raziskovanja obravnava vloge za raziskovalno delo v policiji, ki jih policiji pošljejo zainteresirani posamezniki (dijaki, študenti in raziskovalci) in pravne osebe (izobraževalne in raziskovalne organizacije). Sodelovanje z drugimi izobraževalnimi in raziskovalnimi organizacijami obsega skupno izvajanje s pogodbo dogovorjenih raziskovalnih dejavnosti na ključnih področjih policijskega dela. Policija ima sklenjen dogovor o sodelovanju s Fakulteto za varnostne vede Univerze v Mariboru.⁸ Mednarodno sodelovanje na področju raziskovalne dejavnosti poteka v okviru znanstveno raziskovalnih projektov CEPOL. V okviru policije obstaja tudi stalna Delovna skupina za raziskovalno dejavnost v Policiji, ki se sistemsko, sistematično, strateško in operativno ukvarja z razvojem raziskovalne dejavnosti v Policiji (Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Policija, 2018).

5 Znanstvena in strokovna publicistična dejavnost

Poleg raziskovanja je treba poudariti, da ima večina držav Srednje in Vzhodne Evrope tradicijo založniške dejavnosti v maternih jezikih, pri čemer so nekatere publikacije dobile mednarodni značaj. To prav gotovo velja za publikacije, ki izhajajo ob bienalnih mednarodnih konferencah Fakultete za varnostne vede UM *Policing in Central and Eastern Europe* (med letoma 1996 in 2010) oziroma *Criminal Justice and Security in Central and Eastern Europe* (od leta 2012 dalje) (Criminal Justice & Security in Central and Eastern Europe, 2018). 12 dosedanjih konferenc je bilo posvečenih naslednjim temam: Comparing Firsthand Knowledge with Experience from the West (1996), Organisational, Managerial, and Human-Resource Aspects (1998), Ethics, Integrity, and Human Rights (2000), Deviance, Violence and Victimization (2002), Dilemmas of Contemporary Criminal Justice (2004), Past, Present and Futures (2006), Social Control in

⁸ Primer takšnega sodelovanja je na primer tudi mednarodni raziskovalni projekt IMPRODOVA (Improving Frontline Responses to High Impact Domestic Violence – Izboljšanje odzivanja prvih posredovalcev na težje oblike nasilja v družini), financiran v okviru programa Obzorja 2020, ki ga izvaja konzorcij 16 partnerjev (med katerimi sta kot partnerja tudi Fakulteta za varnostne vede in slovenska policija) iz 8 evropskih držav. Cilj projekta je raziskati pojavnost nasilja v družini, proučiti razkorak med teorijo in prakso, poiskati dobre prakse ter iz njih oblikovati priporočila za dela vseh organov, agencij in institucij, ki se pri svojem delu srečujejo s storilci ali žrtvami nasilja v družini. Partnerstvo policije in akademske institucije na tem projektu ponazarja samo bistvo soodvisnosti akademskega sveta in policijske prakse pri razvoju znanja in veščin v okviru policijskih ved v sodobnih demokratičnih družbah.

Contemporary Society – Practice and Research (2008), Social Control of Unconventional Deviance (2010), Contemporary Criminal Justice Practice and Research (2012), Understanding Professionalism, Trust and Legitimacy (2014), Safety, Security, and Social Control in Local Communities (2016) in From Common Sense to Evidence-based Policy-making (2018).

Na temo »policija« je bilo napisano 82 učbenikov in učnih gradiv, od tega samo pet pred letom 1990. Toliko, kot je učnih gradiv, je v slovenskem jeziku napisanih tudi knjig, ki v svoji vsebini vključujejo ključno besedo »policija«. Poleg knjig z vidika razvoja policijske dejavnosti kot na znanju utemeljene dejavnosti velja omeniti znanstvene in strokovne revije. Vodilne revije s področja policijske dejavnosti v Srednji in Vzhodni Evropi so nemška revija *Kriminalistik*, revija avstrijske policije *SIAC Journal – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und Polizeiliche Praxis*, hrvaška revija *Policija i sigurnost, Kriminalističke teme* v Bosni in Hercegovini in revija *Žurnal za kriminalistiku i pravo* v Srbiji. Izdajanje revij na temo policijske dejavnosti in delovanja policije ni invencija zadnjih dveh desetletij. Leta 1905 so začeli z izdajanjem periodike *Policijski glasnik: službeni organ odeljenja javne bezbednosti Ministarstva unutrašnjih poslova kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, ki je izhajal skoraj do konca druge svetovne vojne, od 1948 do 1949 je izhajal *Bilten Narodne milice LRS*, od 1950 pa do 1952 pa *Ljudski miličnik: glasilo Ljudske milice Slovenije*. Nasledil ga je Strokovni list *Ljudske milice*, ki je izhajal do leta 1967. Z vidika vpliva na razvoj znanosti velja poudariti trenutno najbolj vplivno revijo s tega področja – *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* (RKK), ki je začela izhajati leta 1959 in je trenutno edina revija, ki pokriva področje policijske dejavnosti in je uvrščena med revije z mednarodnim faktorjem vpliva (Journal Citation Reports, Social Science Citation Index – SSCI (WoS)).⁹ Ministrstvo za notranje zadeve je leta

⁹ Mednarodni ugled in vpliv znanstvene revije je razviden iz njenega faktorja vpliva (angl. *impact factor*). Gre za merjenje pogostosti citiranja člankov revije v drugih revijah na leto (<https://researchguides.uic.edu/iff/impact>). Na ta način se ustvari hierarhija revij za posamezno znanstveno področje, kar pa še ne pomeni, da znanstvene objave v revijah, ki nimajo faktorja vpliva (kot na primer SCOPUS za področje družboslovja), po kakovosti ali relevantnosti avtomatsko zaostajajo za objavami v revijah s faktorjem vpliva. Tipični primer so znanstveni prispevki na osnovi nacionalno specifičnih družboslovnih raziskav, ki lahko veliko pripomorejo k razvoju določenega strokovnega področja v družbi, so pa za objavo v višje rangiranih mednarodnih revijah s faktorjem vpliva manj zanimivi. V tem smislu je dejstvo, da je slovenska policija edina policija na svetu, ki uspeva izdajati revijo s faktorjem vpliva, fenomen prve vrste, ki ne bi mogel biti mogoč brez striktno uredniške politike revije in prizadevanj številnih avtorjev in recenzentov sprva predvsem iz Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru in slovenske policije, v zadnjih letih pa tudi iz mednarodnega okolja.

1968 začelo izdajati strokovno revijo *Varnost*, v vmesnem obdobju (1981–1992) pa tudi revijo *Varnost: strokovni bilten*. Z vidika znanstvene produkcije velja omeniti njeno vsebinsko nadaljevanje, *Revija Policija*, ki je izhajala med letoma 1993 in 1995 in jo je izdajalo Ministrstvo za notranje zadeve, v okviru Visoke policijsko-varnostne šole pa so med letoma 1989 in 1996 izdajali *Zbornik strokovno znanstvenih razprav*. Ta je vsebinsko prerastel v drugo osrednjo revijo s področja policijske dejavnosti (poleg RKK), *Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja*. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* ter *Varstvoslovje* sta trenutno edini reviji v Sloveniji, ki objavljata izvirne znanstvene članke na temo policijske dejavnosti. Vsebinsko ju dopolnjuje strokovna revija slovenske policije *Varnost*. *Varstvoslovje* in *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* slovenskim raziskovalcem omogočata, da predstavljajo rezultate svojih raziskovanj na področju kriminologije, kriminalistike in policijske dejavnosti; pregled objav v zadnjega pol desetletja pokaže izjemen razvoj znanstvene produkcije, ki slovenske raziskovalce postavlja ob bok vodilnim evropskim in tudi svetovnim proučevalcem te dejavnosti. Slovenska policija pa z izdajanjem revije *Varnost* seznanja policiste, druge strokovnjake in javnost z novostmi in kot takšna pomeni pomemben most med vsakdanjo prakso in strokovnimi ter znanstveno ugotovljenimi novostmi na področju policijske dejavnosti.

6 Zaključek

Uspešna policijska dejavnost sloni na součinkovanju izobraževanja in usposabljanja policistov ter na raznolikem raziskovanju policijske dejavnosti kot viru za usposabljanje in izobraževanje policistov. Usposabljanje, izobraževanje in raziskovanje predstavljajo stebre sodobne policijske dejavnosti in osnovo policijskih ved. Policijska dejavnost v sodobnih družbah je zelo zahtevna zaradi kompleksnih varnostnih izzivov, vse to pa tako od policistov kot tudi od policijskih vodij zahteva vse višjo stopnjo izobrazbe. Izobrazba ni le nosilec sprememb, je tudi pot k policijski profesionalizaciji. Spremembe v odnosu do izobraževalne dejavnosti lahko opazujemo v vseh evropskih policijah, temu trendu pa se je uspešno priključila tudi slovenska policija. Določitev višješolske izobrazbe kot osnove za policijsko delo v Sloveniji je pomembno utrdilo položaj policije kot mlade profesije. Naslednji pomemben steber policijske dejavnosti je raziskovalna dejavnost. V zadnjih desetletjih se je narava raziskav o policiji in policijski dejavnosti v Srednji in Vzhodni Evropi močno spremenila. Če je sredi devetdesetih temeljila predvsem na pregledu literature in povzemanju raziskav v ZDA in Zahodni Evropi, so temu obdobju sledile empirične raziskave policijske dejavnosti in policije, ki so pomembno dodale h korpusu znanja na tem področju. In prav na področju raziskovanja (in objavljanja znanstvenih

ugotovitev) je v zadnjih desetletjih Slovenija ena od vodilnih držav v Evropi, vsekakor pa na območju Srednje in Vzhodne Evrope. V zadnjem času lahko opazimo tudi pomemben vpliv raziskovanja na izobraževalno dejavnost. Ugotovitve raziskav vedno hitreje najdejo pot v izobraževanje in usposabljanje policistov. Policijske vede predstavljajo stičišče in skupni imenovalec policijskega izobraževanja, usposabljanja in raziskovanja. Pričujoč prispevek dokazuje, da je bilo v Sloveniji na tem področju že veliko narejenega in se tudi v akademskih vedah ne postavlja več pogosto prisotno vprašanje s konca prejšnjega stoletja, ali si policijske vede zaslužijo prostor znotraj univerzitetne akademske skupnosti. Še več, preko znanstvene publicistike prav raziskovalci policijske dejavnosti s Fakultete za varnostne vede pomembno utrujejo položaj mariborske univerze na lestvicah odličnih svetovnih univerz. Na najvplivnejši mednarodni lestvici kakovosti univerz – šanghajski lestvici Academic Ranking of World University (ARWU) se na primer Univerza v Mariboru v letu 2018 uvršča med 501. in 600. mestom najboljših univerz na svetu, na področju prava (kamor se uvršča tudi raziskovanje s področja varstvoslovja na Fakulteti za varnostne vede) pa je Univerza uvrščena med 200 najboljših univerz. Ugotovimo lahko, da če so pred tremi desetletji raziskovalci policijske dejavnosti predvsem povzemali ugotovitve tujih raziskav, danes pomembno pripomorejo k odličnosti in prepoznavnosti domačih univerz v mednarodnem prostoru.

Če sklenemo, lahko ugotovimo, da živimo v vznemirljivem času, tudi z vidika razumevanja policije in policijske dejavnosti. Če za začetek sodobne policijske dejavnosti štejemo september 1829, ko je Robert Peel ustanovil metropolitansko policijo v Londonu z znamenitimi bobbyji, ali če za začetek štejemo marec 1829, ko so v Parizu zaposlili prvih 100 sergents de ville (policijskih mestnih uslužbencev), potem lahko po dveh stoletjih ugotovimo, da se izteka še ena pomembna zgodovinska doba policijske dejavnosti. Razvoj policijske dejavnosti je pripeljal do nadgradnje policijske dejavnosti v mlado profesijo z novimi izzivi za prihodnost. Van der Vijver in Moor (2012) izpostavljata pet tem, ki bodo v prihodnje imele pomembno vlogo pri razumevanju vloge policijskega dela: vpliv razvoja družb na policijsko delo, vpliv tehnološkega razvoja na policijsko delo, spremembe v organizaciji policijskih institucij, vprašanje pripravljenosti ljudi za sodelovanje s policijo (in približevanja skupnostnemu policijskemu delu) ter prilagajanje policijskih strategij potrebam razvoja sodobne družbe. Vsi ti izzivi pa izhajajo iz predpostavke, da je za uspešno policijsko dejavnost nujno imeti posebne kompetence. Zato je v sodobnosti policijska dejavnost postala produkt dejavnosti različnih deležnikov – nacionalnih policijskih akademij (vključno z raziskovalno dejavnostjo, kot jo poznajo v Policijski akademiji slovenske policije) in njihovih mednarodnih partnerskih institucij (kot sta na primer CEPOL in

AEPC¹⁰), univerzitetnih institucij in njihove raziskovalne dejavnosti (kot je na primer Programska skupina *Varnost v lokalnih skupnostih* na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru ali raziskovalnega dela Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani) ter razvoja znanstvene periodike (kot sta na primer *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* in *Varstvoslovje* v Sloveniji, z ambicijo poseganja v mednarodni prostor). Na razvoj policijske dejavnosti, kot smo jo opisovali v prispevku, močno vpliva tudi pluralizacija policijske dejavnosti – trend, ki je v zadnjih desetletjih popolnoma in verjetno dokončno spremenil način dojemanja policije in policijske dejavnosti. Tako kot vse policije v sodobnih in razvitih družbah se tudi slovenska policija v zadnjem desetletju sooča z dejstvom, da na področju policijske dejavnosti nima več monopola. Pluralizacija institucij formalnega nadzorstva je na področje policijske dejavnosti prinesla konkurenco, kjer se morajo posamezne policijske organizacije vedno znova dokazovati in opravičevati svoj obstoj. Odgovor državnih policij na trende pluralizacije policijske dejavnosti je v krepitvi njene profesionalizacije, ki se najbolj kaže v čedalje višji izobrazbeni ravni policistov in intenzivnem raziskovalnem delu v in za policijo. To je še posebej značilno za Slovenijo, ki je leta 2013 zvišala izobrazbeni nivo za osnovno policijsko delo na višješolsko raven ter v zadnjih dveh desetletjih močno okrepila raziskovalno dejavnost na področju policijskega dela, kar spreminja delo policistov v na znanju utemeljeno dejavnost. Razvoj znanosti ali vsaj ved o policijski dejavnosti, podprtih z raziskovalno dejavnostjo, ter višanje akademskih zahtev v procesu policijskega izobraževanja predstavljata jasna prizadevanja po višji stopnji profesionalizacije policijskega poklica (Lobnikar in Modic, 2018; Lobnikar et al., 2013). Naj za konec postavimo hipotezo: »To, kar se je z razvojem policijske dejavnosti na splošno in v slovenskem prostoru dogajalo zadnja desetletja, je le temeljni uvod v delo, ki policiste, raziskovalce in politične odločevalce na področju policijske dejavnosti čaka v prihodnje.« Mlada profesija rabi v prihodnje prav posebno skrb in zavzete deležnike, začeni s policisti, policijskimi vodji do znanstvenikov s področja policijske dejavnosti. In ključna beseda, ki se bo (verjetno) pojavila v sistemu COBISS, bo sodovisnost in partnerstvo pri reševanju varnostnih problemov. Policijska dejavnost namreč naslavlja kompleksne varnostne izzive, ki jim bodo v prihodnje kos zgolj sodelujoče institucije, ki bodo zaposlovale profesionalce na področju policijske dejavnosti. Glede na razvoj raziskovanja, ki smo ga opisali v prispevku, pa smo prepričani, da bo med vsemi institucijami pluralne policijske dejavnosti slovenska policija ohranila status *primus inter pares*.

Literatura

- Anželj, D. (1999). *Organiziranje in vodenje v policiji* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Anžič, A. (1995). *Vloga parlamentarnega nadzorstva nad varnostnimi službami v sodobnih državah* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Areh, I. (2011). Gender-related differences in eyewitness testimony. *Personality and Individual Differences*, 50(5), 559–563.
- Areh, I., Meško, G. in Umek, P. (2009). Attribution of personal characteristics to victims of rape – Police officers' perspectives. *Studia Psychologica*, 51(1), 85–100.
- Aristovnik, A., Setnikar-Cankar, S., Čadež, S., Kešeljevič, A., Pečarič, M., Pevčin, P. et al. (2012). *Vzpostavitev sistema merjenja učinkovitosti, uspešnosti in kakovosti v slovenski policiji: Ciljni raziskovalni projekt: (Končno poročilo raziskave)*. Ljubljana: Fakulteta za upravo; Ekonomska fakulteta.
- Banutai, E. (2012). *Analiza vodstvenih kompetenc upravljanja sprememb v policijskih organizacijah* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za organizacijske vede.
- Blažina, B. (2018). *Strukturna analiza samomorov v slovenski policiji* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Brezigar, S. (2007). *Pojavi etnične diskriminacije v delovnem okolju: primer javne uprave, vojske in policije v Republiki Sloveniji* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bučar-Ručman, A. in Meško, G. (2006). Presentation of police activities in the mass media. *Varstvoslovje*, 8(3/4), 223–234.
- Criminal Justice & Security in Central and Eastern Europe. (2018). *Previous Conferences*. Pridobljeno na <https://www.fvv.um.si/conf2018/about.html>
- Čas, T. (1999). *Zasebna varnost kot sestavina nacionalne varnosti Republike Slovenije* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Černič, M., Makarovič, M. in Macur, M. (2010). *Javnomenjska raziskava o ocenah in stališčih prebivalcev Republike Slovenije o delu policije 2009*. Nova Gorica: Fakulteta za uporabne družbene študije v Novi Gorici.
- Durič, D. (2015). *Organizacijski dejavniki in transformacijsko vodenje v hierarhičnih organizacijah* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Durič, D. in Koporec Oberčkal, A. (2016). *Prvi posvet o raziskovalni dejavnosti v Policiji*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija.
- Dvoršek, A. (2000). *Kriminalistična strategija omejevanja gospodarskega kriminala* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Pravna fakulteta.
- Eman, K., Györkös, J., Lukman, K. in Meško, G. (2013). Crime mapping for the purpose of policing in Slovenia – recent developments. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(3), 287–308.
- Fabjančič, V. (2017). *Normativna ureditev in izvedba policijsko tožilske preiskave v Republiki Sloveniji* (Doktorska disertacija). Kranj: Fakulteta za državne in evropske študije.
- Ferme, J. (2009). *Policijska uprava med regionalno samoupravo in državno upravo* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Furman, R., Meško, G. in Sotlar, A. (2012). Mehanizmi policijskega sodelovanja za zagotavljanje notranje varnosti v Evropski uniji. *Varstvoslovje*, 14(1), 5–41.

¹⁰ Association of European Police Colleges – Združenje evropskih policijskih akademij.

20. Gorenak, I. (2006). *Vpliv policijske subkulture na komuniciranje in sodelovanje z zunanjimi organizacijami* (Doktorska disertacija). Kranj: Fakulteta za organizacijske vede.
21. Gorenak, V. (2003). *Vpliv managerjev na uspešnost policijskih organizacij* (Doktorska disertacija). Kranj: Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacijske vede.
22. Gorenak, V. in Prijatelj, M. (2005). Stališča in ocene prebivalcev do dela policistov kot kriterij merjenja uspešnosti policije. *Organizacija*, 38(7), 347–353.
23. Hacin, R. in Eman, K. (2016). Uporaba metod policijske analitike pri preprečevanju premoženjske kriminalitete v slovenskih urbanih okoljih. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *2. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Varnost v lokalnih skupnostih, zbornik povzetkov* (str. 109–118). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
24. Jaschke, H. G. (2008). *Policijske vede – evropski pristop*. Pridobljeno na https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/PGEAPS_summary_slovenia.pdf
25. Jaschke, H.-G., Björgö, T., del Barrio Romero, F., Kwanten, C., Mawby, R. in Pagon, M. (2007). *Perspectives of police science in Europe. Final report*. Bramshil: CEPOL European Police College. Pridobljeno na https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/website/Research_Science/PGEAPS_Final_Report.pdf
26. Jere, M. (2013). *Police officers' and citizens' attitudes toward the provision of safety/security in local communities in Slovenia* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
27. Jevšek, A. in Meško, G. (2011). The Slovenian National Bureau of Investigation – An attempt to respond to contemporary unconventional forms of criminality. V G. Meško, A. Sotlar in J. Winterdyk (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe – Social control of unconventional deviance: Conference proceedings* (str. 243–257). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
28. Jones, T. in Newburn, T. (1998). *Private security and public policing*. Oxford: Clarendon Press.
29. Kosmač, F. in Gorenak, V. (2005). Ocene in stališča vodij policijskih okolišev do policijskega dela v skupnosti. V G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (ur.), *Izzivi sodobnega varstvoslovja* (str. 125–135). Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
30. Kurdija, S. in Vovk, T. (2006). *Raziskava o ocenah in stališčih slovenske javnosti o delu policije*. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja.
31. Lobnikar, B. in Modic, M. (2018). Profesionalizacija slovenske policije. *Varstvoslovje*, 20(3), 286–308.
32. Lobnikar, B. in Pagon, M. (2004). The prevalence and the nature of police cynicism in Slovenia. V G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe. Dilemmas of contemporary criminal justice* (str. 103–111). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
33. Lobnikar, B. in Prisljan, K. (2017). Uspešnost policijskega dela v skupnosti: podobnosti in razlike v samozaznavi policistov in oceni prebivalcev. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *3. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji* (str. 55–66). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
34. Lobnikar, B., Prisljan, K. in Modic, M. (2016). Merjenje uspešnosti implementacije policijskega dela v skupnosti v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(2), 89–110.
35. Lobnikar, B., Hozjan, U., Šuklje, T. in Banutai, E. (2013). Policing a multicultural community: A case study of the Roma community in northeastern Slovenia. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 38(2), 191–209.
36. Lobnikar, B., Pagon, M., Umek, P., Sotlar, A., Bučar-Ručman, A., Tominc, B. in Butinar, J. (2005). *Raziskava o ocenah in stališčih prebivalcev obmejnih območij do dela policistov na bodoči schengenski meji – raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
37. Lobnikar, B., Sotlar, A. in Meško, G. (2013). Razvoj policijske dejavnosti v Srednji in Vzhodni Evropi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(1), 5–18.
38. Manning, P. K. (2012). Metaphors and modern policing. *Journal of Police Studies*, 4(25), 69–78.
39. Maver, D. (1986). *Zbiranje in ugotavljanje dejstev (O kaznivem dejanju in storilcu) kot kriminalistični spoznavni proces* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
40. Maver, D. (2009). Criminal investigation/criminalistics in Slovenia: Origins, development and trends. *Varstvoslovje*, 11(4), 493–519.
41. Mekinc, J. (2007). *Model etičnih stališč na ravneh strateškega in operativnega managementa v slovenski policiji* (Doktorska disertacija). Kranj: Fakulteta za organizacijske vede.
42. Meško, G. (1997). *Strukturalna analiza stališč med policisti in nepolicisti* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
43. Meško, G. (2000). *Strah pred kriminaliteto, policijsko preventivno delo in javno mnenje o policiji: Raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
44. Meško, G. (2003). *Preprečevanje kriminalitete v urbanih okoljih: Priručnik za lokalno samoupravo: odzivanje na vsakodnevno nasilje v demokratični družbi*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK.
45. Meško, G. (2004a). Local safety councils in Slovenia: A story on attempts to make communities responsible for solving crime and safety problems. V G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe. Dilemmas of contemporary criminal justice* (str. 734–744). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
46. Meško, G. (2004b). Partnersko zagotavljanje varnosti v lokalni skupnosti – želje, ideali in ovire. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 55(3), 258–265.
47. Meško, G. (2006). Policing in a post-socialist country: Critical reflections. V *Understanding crime: Structural and developmental dimensions and their implications for policy* (Plenary address at the annual conference of the ESC). Tübingen: Institut für Kriminologie der Universität Tübingen.
48. Meško, G. (2007). The obstacles on the path to police professionalism in Slovenia: A review of research. V G. Meško in B. Dobovšek (ur.), *Policing in emerging democracies: Critical reflections* (str. 15–55). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
49. Meško, G. (2012). A reflection on selected fear of crime factors in Ljubljana, Slovenia. *Varstvoslovje*, 14(4), 422–434.
50. Meško, G. in Dobovšek, B. (ur.) (2007). *Policing in emerging democracies: Critical reflections*. Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
51. Meško, G. in Klemenčič, G. (2007). Rebuilding legitimacy and police professionalism in an emerging democracy: The Slovenian experience. V T. Tyler (ur.), *Legitimacy and criminal justice: International perspectives* (str. 84–114). New York: Russell Sage Foundation.
52. Meško, G. in Lobnikar, B. (2005). The contribution of local safety councils to local responsibility in crime prevention and provision of safety. *Policing*, 28(2), 353–373.
53. Meško, G. in Pirnat, U. (2017). Kriminaliteta in zaznavanje varnosti v urbanih soseskah. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *3. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v lokalnih skupnostih*

- Sloveniji (str. 35–43). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
54. Meško, G., Eman, K. in Flander, B. (ur.) (2016). *Oblast, legitimnost in družbeno nadzorstvo*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
 55. Meško, G., Reisig, M. D. in Tankebe, J. (2012). Postopkovna pravičnost, legitimnost policije in sodelovanje javnosti s pravosodnimi organi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63(2), 112–122.
 56. Meško, G., Sotlar, A. in Winterdyk, J. (ur.) (2011). *Policing in Central and Eastern Europe – Social control of unconventional deviance: Conference proceedings*. Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
 57. Meško, G., Tominc, B. in Sotlar, A. (2013). Urban security management in the capitals of the former Yugoslav republics. *European Journal of Criminology*, 10(3), 284–296.
 58. Meško, G., Fallshore, M., Rep, M. in Huisman, A. (2007). Police efforts in the reduction of fear of crime in local communities: Big expectations and questionable effects. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2(20), 70–91.
 59. Meško, G., Sotlar, A., Lobnikar, B., Jere, M. in Tominc, B. (2012). *Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni: Poročilo ciljnega raziskovalnega projekta*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
 60. Miklavčič, D. (2014). *Sorazmernost uporabe prikritih preiskovalnih ukrepov* (Doktorska disertacija). Nova Gorica: Evropska pravna fakulteta.
 61. Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije. (2014). *Ocene in stališča prebivalcev Slovenije o delu policije – poročilo*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije. Pridobljeno na https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/JM_o_policiji_2013_internet.pdf
 62. Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije. (2016). *Ocene in stališča prebivalcev Slovenije o delu policije 2016: poročilo*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije. Pridobljeno na https://www.policija.si/images/stories/NovinarskoSredisce/SporocilaZaJavnost/2017/02_februar/06_jm_raziskava_o_delu_policije/POROCILO_Ocene_Prebivalcev_O_Delu_Policije_2016.pdf
 63. Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Policija (2018). *Raziskovalna dejavnost v policiji*. Pridobljeno na https://www.policija.si/images/stories/GUPA/Raziskovalna_dejavnost_v_policiji.pdf
 64. Modic, M. (2017). Vpliv zaznane prisotnosti policije v soseski na mnenje prebivalcev o policijskem delu. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *3. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji* (str. 27–34). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
 65. Modic, M., Lobnikar, B. in Dvojmoč, M. (2014). Policijska dejavnost v Sloveniji: Analiza procesov transformacije, pluralizacije in privatizacije. *Varstvoslovje*, 16(3), 217–241.
 66. Musek Lešnik, K. (2002). *Osebnostne in delovne vrednote policistov v različnih nacionalnih in kulturnih okoljih* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
 67. Nalla, K. M., Meško, G. in Modic, M. (2016). Assessing police-community relationships: Is there a gap in perceptions between police officers and residents?. *Policing and Society*, 28(3), 271–290.
 68. Nalla, M. K., Rydberg, J. in Meško, G. (2011). Organizational factors, environmental climate, and job satisfaction among police in Slovenia. *European Journal of Criminology*, 8(2), 144–156.
 69. Nalla, M. K., Meško, G., Lobnikar, B., Dobovšek, B., Pagon, M., Umek, P. et al. (2007). A comparison of officers' perceptions of police organisational climate in large, midsize, and small cities in Slovenia. V G. Meško in B. Dobovšek (ur.), *Policing in emerging democracies: Critical reflections* (str. 101–126). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
 70. Pagon, M. (ur.) (1996). *Policing in Central and Eastern Europe: Comparing firsthand knowledge with experience from the West*. Ljubljana: College of Police and Security Studies.
 71. Pagon, M. (ur.) (1998). *Policing in Central and Eastern Europe: Organizational, managerial, and human resource aspects*. Ljubljana: College of Police and Security Studies.
 72. Pagon, M. (ur.) (2000). *Policing in Central and Eastern Europe. Ethics, integrity, and human rights*. Ljubljana: College of Police and Security Studies.
 73. Pagon, M. in Lobnikar, B. (2001a). V skupnost usmerjeno policijsko delo: primerjava med mnenji policistov in prebivalcev. *Varstvoslovje*, 3(3), 182–189.
 74. Pagon, M. in Lobnikar, B. (2001b). *V skupnost usmerjeno policijsko delo v mestu Ljubljana: Ugotavljanje potreb za ustanovitev mestne policije ali redefiniranje dela državne policije: končno poročilo s pravniki*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
 75. Pagon, M. in Lobnikar, B. (2004). Police integrity in Slovenia. V C. B. Klockars, S. Kutnjak Ivković in M. R. Haberfeld (ur.), *The contours of police integrity* (str. 212–231). Thousand Oaks: Sage.
 76. Pavšič Mrevlje, T. (2013). *Simptomatika posttravmatskega stresa: osebnostno funkcioniranje in strategije spoprijemanja s problemskimi situacijami* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
 77. Pečar, J. (1964). *Vloga svetov, pristojnih za notranje zadeve, pri preprečitvi kriminalitete zoper družbeno in zasebno premoženje v Sloveniji (1960–1962)* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
 78. Pečar, J. (1993). Policijski profesionalizem in specializacija. *Teorija in praksa*, 30(3–4), 311–324.
 79. Pečar, J. in Skalar, V. (1973). *Milicionarski odnos sa javnošču*. Beograd: Savezni sekretariat za unutrašnje poslove.
 80. Pirnat, U., Hacin, R. in Meško, G. (2018). Pregled raziskovanja varnosti v lokalnih skupnostih v Sloveniji. V G. Meško, A. Sotlar in B. Lobnikar (ur.), *4. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): konferenčni zbornik* (str. 7–43). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
 81. Potočnik, G. (2016). *Sodelovanje vojske in policije v sodobni državi: Primer Slovenije* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
 82. Potparič, D. (2014). *Oblikovanje nacionalnega modela kriminalističnoobveščevalne dejavnosti* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
 83. Pungartnik, P. (2016). *Vpliv kazni na spreminjanje stališč in ravnanj udeležencev cestnega prometa v Sloveniji* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
 84. Radkovič, R. (2018). *Strokovni in interni nadzor nad izvajanjem policijskih pooblastil* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Evropska pravna fakulteta.
 85. Reisig, M. D., Tankebe, J. in Meško, G. (2012). Procedural justice, police legitimacy, and public cooperation with the police among young Slovene adults. *Varstvoslovje*, 14(2), 147–164.
 86. Reisig, M. D., Tankebe, J. in Meško, G. (2014). Compliance with the law in Slovenia: The role of procedural justice and police legitimacy. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 20(2), 259–276.

87. Resolucija o dolgoročnem razvojnem programu policije do leta 2025 – »Kakovostna policija za varno Slovenijo« (ReDRPPol). (2015). *Uradni list RS*, (75/15).
88. Skalar, V. (1976). *Izbor, usposabljanje in delovna uspešnost miličnikov kadetov*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo.
89. Slokan, S. (2015). *Učinki usposabljanja policistov s področja integritete: analiza zunanjih in notranjih dejavnikov* (Doktorska disertacija). Nova Gorica: Evropska pravna fakulteta.
90. Smolej, D. (2016). *Model za krepitev delovne zavzetosti zaposlenih v slovenski policiji* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
91. Sotlar, A. (1998). Profesionalizacija zasebnega varovanja in detektivske dejavnosti v Sloveniji. V A. Anžič (ur.), *Zasebno varovanje in detektivska dejavnost: Novi izzivi* (str. 289–302). Ljubljana: Visoka policijsko-varnostne šola.
92. Sotlar, A. (2007). *Policija in zasebnovarnostna podjetja v procesu zagotavljanja notranje varnosti Republike Slovenije* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
93. Svet Evrope. (1992). *The European urban charter*. Strasbourg: Council of Europe.
94. Šelih, A. in Meško, G. (2011). Slovenian criminology – an overview. V G. Meško, A. Sotlar in J. Winterdyk (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe – Social control of unconventional deviance: Conference proceedings* (str. 13–33). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
95. Šumi, R. (2013). *Vpliv integritete na uslužni stil vodenja v profitni in neprofitni organizaciji* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
96. Van der Vijver, K. in Moor, L. G. (2012). Metaphors and modern policing. *Journal of Police Studies*, 4(25), 15–29.
97. Virjent, B. (2002). *Sociolingvistični dejavniki v policijskih postopkih z nemško govorečimi tujci* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
98. Vrtič, F. (2006). Razhajanje med oceno stanja in med pričakovanji ljudi do policije iz območja PU Maribor. V B. Lobnikar, (ur.), *Raznolikost zagotavljanja varnosti, VII. Dnevi varstvoslovja*, (str. 646–656). Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
99. Vrtič, G. in Gorenak, V. (2008). Varnost v lokalni skupnosti – študija primera. *Lex Localis*, 6(1), 41–70.
100. Vodopivec, K. (1984). *Sistemska analiza kazenskega in predkazenskega postopka*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo.
101. Zakon o organiziranosti in delu v policiji (ZODPol). (2013, 2014, 2015, 2016, 2017). *Uradni list RS*, (15/13, 11/14, 86/15, 77/16, 77/17).
102. Žaberl, M. (2007). *Normativna ureditev policijske uporabe prisilnih sredstev v Republiki Sloveniji* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Pravna fakulteta.

Policing in Slovenia – Analysis of the Development and Research of Policing

Branko Lobnikar, Ph.D., Associate Professor, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia.
E-mail: branko.lobnikar@fvv.uni-mb.si

Maja Modic, Ph.D., Assistant Professor, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia.
E-mail: maja.modic@fvv.uni-mb.si

Andrej Sotlar, Ph.D., Associate Professor, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia.
E-mail: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si

The purpose of this paper is to review previous research of police and policing in Slovenia. At the beginning of the paper, the authors draw attention to the changes that have occurred over the last two decades in terms of understanding the role of the police and policing in contemporary societies. The police have been increasingly attaining the status of a profession, while policing has been characterised as a knowledge-based activity. Therefore, the authors begin with defining police science as a research field of police and policing in contemporary society. This is followed by an analysis of the study of the police and policing from the perspective of reviewing prior literature on this subject. To this end, the authors analyse available sources in the Slovene language using two key words: „police“ and „policing“. In the final part of the paper, some research on the topic of policing in Slovenia is summarized. The paper concludes with a description of the importance of periodical publications for the development of research on policing (and police work) in Slovenia.

Keywords: police, research, Slovenia, professionalization, knowledge

UDC: 351.741(497.4)

Analiza kakovosti odnosov med policisti in prebivalci v Sloveniji¹

Gorazd Meško,² Urška Pirnat,³ Vanja Ida Erčulj,⁴ Rok Hacin⁵

V prispevku se osredotočamo na raziskovanje kakovosti odnosov med policisti in prebivalci v Sloveniji. Primerjali smo zaznave vzajemnega spoštovanja, kakovosti medsebojnih odnosov, pripravljenosti za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih in pripravljenosti za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti. V vzorec smo vključili 520 policistov s policijskih postaj in 1.266 prebivalcev iz 24 slovenskih občin. Rezultati t-testov in ANOVE so pokazali, da so med policisti in prebivalci razlike v zaznavi medsebojnih odnosov ter pripravljenosti za sodelovanje pri temeljnih policijskih dejavnostih in dejavnostih policijskega dela v skupnosti. Rezultati regresijskih analiz so pokazali, da se odnosi med policisti in prebivalci, pripravljenost za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih nalogah, spol, osebni dohodek in velikost občine prebivališča povezujejo s pripravljenostjo prebivalcev za sodelovanje pri policijskem delu v skupnosti. Pripravljenost za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih se visoko pozitivno povezuje s pripravljenostjo prebivalcev za sodelovanje pri policijskem delu v skupnosti, kar kaže na to, da prebivalci ne razlikujejo med različnimi dejavnostmi policije, ampak gre za splošno pripravljenost za sodelovanje s policijo. V sklepu razpravljamo o ugotovitvah študije, razkrivamo omejitve študije in podamo predloge za prihodnje raziskovanje.

Gljučne besede: policija, prebivalci, odnosi, lokalna skupnost, Slovenija

UDK: 351.741(497.4)

1 Uvod

Izvajanje policijske dejavnosti v Evropi v 20. stoletju je ob demokratizaciji držav doživelo korenite spremembe (Lobnikar, Sotlar in Meško, 2013). Tradicionalne oblike policijskega dela – v ospredju sta bila osredotočenost na preiskovanje kaznivih dejanj in boj proti kriminaliteti – so se začele spreminjati oziroma so se nadgradile v pristope in oblike policijskega dela, ki se približujejo prebivalcem in temeljijo

na partnerstvu⁶ ter medsebojnem zaupanju med policijo in prebivalci (Bayley, 2006; Jere, Sotlar in Meško, 2012; Meško, 2001; Tominc, 2013). Policijsko delo v skupnosti, kot eno izmed najbolj prepoznavnih oblik netradicionalnih pristopov v policijskem delu, temelji na ideji, da prebivalci lokalne skupnosti kot pomemben in odgovoren partner prispevajo k ohranjanju družbene blaginje, katere del je tudi varnost prebivalcev. Gre za pomik iz reaktivne policijske dejavnosti v smer proaktivnega delovanja policije z namenom čim boljšega zagotavljanja varnosti, pa tudi občutkov varnosti (t. i. zmanjšanja strahu pred kriminaliteto in drugimi pojavi, ki ogrožajo prebivalstvo). Lobnikar, Prisljan in Modic (2016) so poudarili, da je cilj policijskega dela v skupnosti izboljšanje kakovosti življenja prebivalcev z vidika zmanjšanja ogroženosti z varnostnimi pojavi. Pri vzpostavljanju partnerskega

¹ Prispevek je nastal v okviru programske skupine Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru. Projekt z naslovom Zagotavljanje varnosti v lokalnih skupnostih (2015–2018) financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS, številka projekta P5-0397).

² Dr. Gorazd Meško, redni profesor za kriminologijo in predstojnik Inštituta za varstvoslovje na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Slovenija. E-pošta: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

³ Urška Pirnat, mag. varst., asistentka in mlada raziskovalka na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Slovenija. E-pošta: urska.pirnat@fvv.uni-mb.si

⁴ Mag. Vanja Ida Erčulj, predavateljica na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Slovenija. E-pošta: vanja.erculj@fvv.uni-mb.si

⁵ Dr. Rok Hacin, docent na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Slovenija. E-pošta: rok.hacin@fvv.uni-mb.si

⁶ Partnerstvo na splošni ravni se pojmuje kot dejavno sodelovanje med prebivalci in policijo pri različnih policijskih dejavnostih, medtem ko se formalizirano partnerstvo v skladu z Zakonom o lokalni samoupravi (2007) kaže v ustanavljanju (so)svetov za varnost v občinah ter četrtnih in krajevnih skupnostih, kjer se sestajajo predstavniki lokalnih oblasti in različnih služb na lokalni ravni ter predstavniki civilne družbe (Meško in Lobnikar, 2005). V prispevku se usmerjamo na ocenjevanje odnosov med lokalnim prebivalstvom in policisti, medtem ko delovanja občinskih svetov za varnost ne bomo obravnavali.

odnosa⁷ med policijo in prebivalci je pomembno, kako prebivalci zaznavajo policijo in njeno delo. Poudariti je treba razliko med ukrepi, osredotočenimi na nekatere skupnosti (angl. *community focused policing*; skupnost se razume kot težava, in ne kot rešitev, policija informacije in sodelovanje prebivalcev izkoristi za še bolj represivno delo), in ukrepi, usmerjenimi v skupnost (pri teh gre za pobude iz skupnosti in dejavno vlogo skupnosti in drugih organizacij poleg policije)⁸ (Gau, 2010; Jesilow, Meyer in Namazzi, 1995; Reisig in Parks, 2003; Skogan, 2009).

Policija ne more učinkovito delovati sama, temveč potrebuje podporo skupnosti in pomoč prebivalcev. Brez partnerskega odnosa, ki temelji na transparentnosti, neprestani komunikaciji in pravičnosti, sta vzpostavljanje reda in preprečevanje kriminalitete manj učinkovita (Goodman-Delahunty, 2010; Sunshine in Tyler, 2003). Vključevanje prebivalcev in vzpostavljanje ustreznih odnosov med policijo in prebivalci na lokalni ravni omogočata učinkovitejše odzivanje na potrebe ali zahteve prebivalcev ter izboljšujeta delovanje policije pri obvladovanju kriminalitete in drugih kršitev (Buren, 2007). Policijsko delo v skupnosti je pomembna sestavina policijskih dejavnosti v demokratični družbi (Shilston, 2015), ki kakovostno dopolnjuje druge nadzorstvene dejavnosti policije.

Slovenska policija sledi sodobnim načelom policijskega dela v skupnosti oziroma v skupnost usmerjenega policijskega dela že od osamosvojitve Slovenije leta 1991, ko so se stare prakse izvajanja policijske dejavnosti z reformami začele preoblikovati v dejavnosti, ki so vsebovale elemente policijskega dela v skupnosti, značilne za zahodne demokratične države

⁷ Odnos pojmuje v skladu z opredelitvijo v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (2019), ki navaja, da je odnos nekaj, *kar se izraža, kaže v ravnanju s kom, vedenju do koga; ob skupni dejavnosti; kar se izraža, kaže v ravnanju s kom, vedenju do koga; kar se izraža, kaže v ocenjevanju, presojanju česa.*

⁸ Corder (2014) poudarja dimenzije policijskega dela v skupnosti. Te dimenzije so: *filozofska dimenzija* (sodelovanje s prebivalci, širjenje policijskih funkcij od izključno represivnih tudi na socialne funkcije, prilagajanje ukrepov potrebam skupnosti), *strateška dimenzija* (operativni vidiki policijskega dela, ki so prilagojeni različnim skupnostim, izvajanje skupnih dejavnosti z drugimi institucijami in posamezniki, usmerjenost na določena geografska območja in poudarek na preventivni dejavnosti), *taktična dimenzija* (konkretni programi, prakse in vedenje policistov, ki vključuje ustrezno komuniciranje z različnimi ljudmi v skupnosti in upošteva njihove potrebe, pozitivne interakcije, pozitiven odnos, razvoj partnerstva in dejavno reševanje problemov) in *organizacijska dimenzija* (ustrezna organizacijska struktura, vodenje, pošiljanje informacij, mentorstvo in stiki z javnostmi). Vse dimenzije obravnavajo odnosni vidik policijskega dela v skupnosti, s poudarkom na razvoju ustreznih odnosov med policijo in prebivalci, med policisti, ki opravljajo različne policijske naloge, ter med policisti in vodstvom policije. Nekaj perspektiv odnosov obravnavamo tudi v tem prispevku.

(Meško in Lobnikar, 2005, 2018). Nadgradnja tradicionalnih pristopov izvajanja policijske dejavnosti s policijskim delom v skupnosti kot organizacijsko strategijo je na svoji poti naletela na številne ovire (vsebinske, formalne in odnosne), ki so se odražale v različnem razumevanju in vpeljavi tovrstnega dela na lokalni, regionalni in državni ravni, in to ne samo pri policistih, temveč tudi pri predstavnikih drugih državnih organov in lokalnih skupnosti (Meško, 2001; Meško in Klemenčič, 2007). V praksi se je na lokalni ravni pokazalo, da se pojavljajo težave s spreminjanjem policijskega dela in nepripravljenostjo tako prebivalcev kot preostalih subjektov za sodelovanje s policijo (npr. različno pojmovanje delovanja, različno razumevanje problemov, zadržki pri sodelovanju v smislu vpletanja prebivalcev v policijske dejavnosti, različno pojmovanje sodelovanja itd.) (Ivančič in Žibrat, 2016; Meško in Lobnikar, 2005; Meško in Sotlar, 2012). Obstajajo zlasti dileme, kaj naj bi bilo policijsko delo v skupnosti glede na *usmeritve* z zahoda (ne samo v Sloveniji, ampak tudi v drugih evropskih državah), ki so uporabljale predvsem ameriške opredelitve policijskega dela v skupnosti (European Crime Prevention Network [EUCPN], 2019). Kljub dejavnemu razvoju policijskega dela v skupnosti je slovenska policija prešla več faz razvoja. Prva faza je poudarjala izključno preventivno dejavnost vodij policijskih okolišev (v nadaljnjem besedilu: VPO), pozneje pa se je razvila filozofija, ki poudarja, da je vsa dejavnost policije pravzaprav policijska dejavnost v skupnosti. Konceptualno tudi na evropski ravni obstajata dve težavi. Če policisti, ki so odgovorni za policijsko delo v skupnosti (v Sloveniji VPO), izvajajo samo preventivno dejavnost, je to zelo težko kvantitativno meriti in je potrebno kvalitativno ocenjevanje dela VPO. Glede na prevladujočo kulturo preštevanja ukrepov policisti, ki izvajajo policijsko delo v skupnostih, pogosto ne dosegajo *norme* glede pričakovanih ukrepov. V tem primeru je policijsko delo v skupnosti ena izmed številnih policijskih dejavnosti, kot je to značilno za večino policij v Evropi. Postavitev policijskega dela v skupnosti na vodilno mesto, kjer je to skupni imenovalac za vse policijske dejavnosti, pomeni odstopanje od prevladujočega modela v Evropi. Gre bolj za pristop, ki je v domeni službe za stike z javnostmi, kot pa za policijsko delo v skupnosti. V hierarhični organizaciji, kot je policija, policisti, ki izvajajo policijsko delo v skupnosti, nimajo močnih položajev v organizaciji, čeprav so večinoma oni tisti, ki kriminaliste in druge policiste oskrbujejo s pomembnimi informacijami za operativno delo, poleg tega pa vzdržujejo vez med policijo in lokalnim prebivalstvom. Čeprav policijsko delo v skupnosti temelji na pristopu od spodaj navzgor (angl. *bottom-up*), brez močne podpore vodstva policistom (angl. *top-down*), ki opravljajo policijsko delo v skupnosti, ni mogoče pričakovati, da se bo to razvilo do pričakovane stopnje. Poleg tega je, ne glede na temeljno organizacijsko in vsebinsko umeščanje policijskega dela v skupnosti, največji izziv ustvarjanje in vzdrževanje kakovostnega odnosa med policijo in prebivalci ter med policijo

in drugimi institucijami (EUCPN, 2019). Pregled dejavnosti policijskega dela v skupnosti (angl. *community policing*) oziroma v skupnost usmerjenega dela v policijah (angl. *community-oriented policing*) v Evropi in razprave v okviru EUCPN kažejo na različno stopnjo razvoja v skupnost usmerjenega policijskega dela v evropskih državah in različno poimenovanje te policijske dejavnosti. Na sestanku EUCPN in CEPOL v Budimpešti se je pokazalo, da evropske države še vedno sledijo ameriškim opredelitvam policijskega dela v skupnosti oziroma v skupnost usmerjenega policijskega dela (EUCPN, 2019). Ključni izziv za staro celino je evropska opredelitev policijskega dela v skupnosti,⁹ saj se evropske države močno razlikujejo glede na zgodovinski, ekonomski, politični in kulturni razvoj in tudi glede na razvoj policijske dejavnosti in sodelovanja s prebivalci. V projektu UNITY, katerega namen je bil proučiti policijsko delo v skupnosti v Evropi, so zbrali primere dobrih praks sodelovanja med skupnostmi in policisti, ki so se osredotočale na odnose med prebivalci in policijo v smislu razvoja čim učinkovitejšega komuniciranja med policisti in prebivalci ter na razvoj usposabljanj za policijsko delo v skupnosti in programov za ozaveščanje prebivalcev o policijskem delu v skupnosti v Evropi (Unity, 2019). Raziskovalci kljub prizadevanjem, da bi razvili vsaj delovno opredelitev policijskega dela v skupnosti oziroma v skupnost usmerjenega policijskega dela, niso eksplicitno opredelili policijskega dela v skupnosti v Evropi, ki bi se razlikovalo od prevladujočih ameriških izhodišč, ampak so se odločili opisati dejavnosti policijskega dela v skupnosti v šestih stebrih, ki označujejo tovrstno policijsko dejavnost. Šest stebrov policijskega dela v skupnosti vsebuje: 1) vzpostavljanje in ohranjanje zaupanja v policijo, 2) zagotavljanje odgovornosti policije pri opravljanju policijskih dejavnosti, 3) izmenjavo informacij in komuniciranje med policijo in prebivalci, 4) ukvarjanje z lokalnimi težavami in potrebami prebivalstva, 5) vzpostavljanje in vzdrževanje sodelovanja ter 6) preprečevanje kriminalitete. Prav odnosi med policijo, prebivalci in predstavniki lokalnih skupnosti so ključni za razvoj šestih stebrov policijskega dela v skupnosti.

Pečar in Skalar (1973) sta poudarila pomembnost odnosov policije z različnimi javnostmi.¹⁰ Pečar (2001) ugotavlja,

da je vzpostavljanje odnosov med policijo in prebivalstvom kompleksno in da ustvarjanje varnostnih partnerstev predvsem spodbuja slovenska policija, ki je svoje ambicije po čim bolj kakovostnem policijskem delu v skupnosti tudi uzakonila. Poleg tega je v tem obdobju začela slediti načelu »varuj in služi«, kar je pomemben premik v miselnosti pri opravljanju policijske dejavnosti. Kljub temu Pečar (2001) ugotavlja, da je opravljanje policijske dejavnosti v lokalnih skupnostih prepleteno z različnimi interesi (tudi z ambicijami po ustanavljanju mestne policije v Ljubljani). Pri tem se sprašuje, ali je policija del lokalne skupnosti, saj določen del nadzorstvenih dejavnosti ljudje opravijo sami brez sodelovanja s policijo, poleg tega pa so ljudje pripravljeni sodelovati s policijo samo v specifičnih primerih. Partnerstvo med policijo, lokalnimi skupnostmi in prebivalci pomeni tudi prenos odgovornosti na ljudi. V tem oziru pa se pojavita vprašanja, koliko nadzorovanja naj opravi država s policijo, socialnovarstvenimi, zdravstvenimi in drugimi mehanizmi ter koliko naj k temu prispevajo lokalne skupnosti oziroma prebivalci. Za ustvarjanje ustreznih odnosov se policija ne sme postavljati nad skupnost in mora delovati kot partner. Ugotavlja tudi, da se policijsko delo v skupnosti in sodelovanje zelo razlikujeta glede socialne povezanosti, medsebojnega poznavanja, kakovosti stikov v urbanih in ruralnih skupnostih. Poudari še pomen demilitarizacije, decentralizacije, dekoncentracije, privatizacije in volutarizacije. Slednja je ključna z vidika sodelovanja in podpore pri policijski dejavnosti (Pečar, 2001).

Prispevek vsebuje analizo zaznav odnosov med policisti in prebivalci ter analizo pripravljenosti za sodelovanje pri različnih oblikah policijskega dela v Sloveniji. V uvodnem delu opredeljujemo pomen kakovosti odnosov med policisti in prebivalci. Sledi pregled raziskovanja, ki se je osredotočalo na proučevanje zaznav odnosov med policisti in prebivalci v tujini in slovenskem okolju ter na proučevanje dejavnikov, ki vplivajo na tovrstne zaznave. V empiričnem delu prispevka so predstavljene okoliščine opravljene študije zaznavanja odnosov med policisti in prebivalci v Sloveniji. Predstavljamo tudi raziskovalne metode in rezultate študije. V razpravi so predstavljene glavne ugotovitve študije, primerjave s predhodnimi

⁹ To je bila tudi ena od pobud na srečanju direktorjev policij v okviru Salzburškega foruma 26. in 27. marca 2019 na Brdu pri Kranju. Srečanje je bilo organizirano na pobudo slovenske policije, osrednja tema srečanja pa je bila prav policijsko delo v skupnosti v Evropi.

¹⁰ Janez Pečar in Vinko Skalar sta objavila knjigo z naslovom *Milicionarski odnosi sa javnošču* (1973), ki vsebuje spoznanja o delu policistov (takrat miličnikov) z javnostmi. Delo je bilo za takratne čase izjemno napredno, saj vsebuje načela, ki jih sodobni avtorji o policijskem delu v skupnosti poudarjajo kot načela, ki bi jih morali policisti upoštevati pri izvajanju policijske dejavnosti (v skupnosti) v demokratični družbi. Delo je nastalo v času, ko je bil na območju tedanje Socialistične federativne republike Jugo-

slavije prisoten model družbene samozaščite in splošnega ljudskega odpora. V okviru prvega (družbena samozaščita) je imela tedanja milica pomembno vlogo, saj je poleg nadzorstvenega dela opravljala vrsto družbenih funkcij. Da bi te funkcije izvajala čim kakovostneje, sta avtorja predlagala pomemben razmislek o vlogi milice v odnosu z javnostmi, položaj miličnika kot uradne osebe, vodenje miličnikov v različnih položajih – od vsakodnevnega patroliranja in stikov z ljudmi na terenu do demonstracij, predvsem pa vodenje policistov do ljudi, s katerimi prihajajo v stik. Pomemben vidik je tudi zagotavljanje varnosti, in sicer kot oblika odzivanja na kriminaliteto in kršitve javnega reda in miru ali pa zagotavljanja (občutkov) varnosti, saj opredelitve varnosti vsebujejo tako objektivne kot subjektivne dejavnike.

študijami ter omejitve študije in prihodnji izzivi za raziskovanje odnosov med policisti in prebivalci.

2 Odnosi med prebivalci in policisti

Vzpostavljanje odnosov med prebivalci in policisti lahko glede na stopnjo vpetosti prebivalcev v skupnost opazujemo z dvema različnima pristopoma (Hope, 1995). Prvi pristop, imenovan *avtoritarni komunitarizem*, temelji na kohezivnih skupnostih ter organiziranju in poudarjanju vloge civilne družbe v nadzorstvenih dejavnostih. Prebivalci v skupnosti vzpostavljajo določeno stopnjo samoorganiziranja pri reševanju varnostnih težav. Poudarjena je vloga neformalnega družbenega nadzorstva in prizadevanj prebivalcev za zmanjševanje s kriminaliteto in neredom povezanih težav in posledično izboljšanje kakovosti življenja v skupnosti, pri čemer je izpostavljeno tudi dobro sodelovanje s policijo. Te skupnosti se lahko razvijejo do skrajnosti, kar pomeni, da od policije zahtevajo izvajanje nalog, ki presegajo njihove pristojnosti. Nasprotni pristop je *moralni minimalizem*, ki temelji na strategiji družbenega izogibanja. Moralni minimalizem je značilen za skupnosti z visoko stopnjo prehodnosti prebivalcev, nizko stopnjo družbenih vezi in kulturo izogibanja sporom. Bolj kot *skupnostna povezanost* glede odgovornosti za varnost prebivalcev je med prebivalci pomembna zasebnost, pri čemer se policijska dejavnost pojmuje kot storitev, ki je plačana z davkoplačevalskim denarjem. V tem primeru se prebivalci distancirajo od skupnostnih dejavnosti in policije (Hope, 1995; Meško, 2001).

Sodelovanje prebivalcev pri policijskih dejavnostih lahko poteka na več različnih načinov, splošno gledano pa lahko njihovo vključenost delimo na aktivno in pasivno. Glavna značilnost pasivnega vključevanja je, da večina prebivalcev ni v vlogi žrtve ali storilca, temveč v vlogi očividca oziroma odgovornega občana, ki kaznivo dejanje prijavi policiji (Buren, 2007; Hawdon in Ryan, 2011). Viktimizacijske študije kažejo, da imajo ljudje različne predhodne izkušnje s policijo kot: 1) oškodovanci ali priče kaznivih dejanj, 2) storilci prekrškov ali osumljenci kaznivih dejanj in 3) občani, ki občasno prihajajo v stik s policisti. Te izkušnje se gibljejo od ugodnih do manj ugodnih, kar vpliva na njihovo prihodnje sodelovanje s policijo. Poleg tega negativne izkušnje vplivajo na prihodnje prijavljanje kaznivih dejanj in sodelovanje s policijo (Pavlovič, 1998, 1999).

V okviru policijskega dela v skupnosti se poudarja pomen partnerskega odnosa med policijo in skupnostmi (skupnostjo). Pri tem obstaja nekaj težav. Z opredelitvijo (lokalne) skupnosti v Sloveniji je prvi polemiziral Pečar (1991).¹¹

Pragmatično gledano je (lokalna) skupnost v administrativnem smislu občina; nekatere skupnosti se oblikujejo na območju soseske, druge znotraj sosesk, tretje so pa mobilne; nekatere se določijo vsebinsko in manj geografsko, kar opredeljevanje skupnosti zaplete. Razvoj policijskega dela v skupnosti je v nekaterih državah zaradi raznolikosti skupnosti šel v smeri *policijske dejavnosti v soseski* (npr. Velika Britanija), pri čemer policija poudarja usposabljanje policistov za multikulturno družbo in upoštevanje posebnosti različnih etničnih skupin. V sedanjem času potekajo tudi razprave o policijskem delu v skupnosti v povezavi s terorizmom in zmanjševanjem radikalizacije, saj policisti, ki opravljajo policijsko delo v skupnosti, najbolj poznajo različne skupine ljudi, ki prebivajo na njihovih območjih (EUCPN, 2019).

Ne glede na to, s kakšnimi skupnostmi imajo policisti opravka, je treba pri vzpostavljanju partnerskega odnosa upoštevati ugotovitve Makina in Marenina (2017) o partnerstvu med policijo in prebivalstvom glede porazdelitve moči in možnosti sprejemanja odločitev. Avtorja v svoji klasifikaciji partnerstev navajata načine in oblike sodelovanja med policijo in prebivalci, ki se kažejo v šestih različnih vrstah partnerstva:

– *Simbolično (psevdo)partnerstvo med policijo in prebivalci*: policijsko delo v skupnosti je vzpostavljeno na deklarativni ravni, člani skupnosti pa pri tem ne pokažejo zanimanja za medsebojno sodelovanje (Hills, 2014).

– *Partnerstvo, ki temelji na dajanju informacij*: prebivalci dajejo informacije policiji, vendar ne prihaja do medsebojnega sodelovanja pri reševanju varnostnih težav v skupnosti. Policija uporablja informacije prebivalcev za izvajanje policijskih dejavnosti (Maguire in Wells, 2002).

– *Partnerstvo, ki temelji na medsebojnem sodelovanju*: policija in skupnost se medsebojno usklajujeta glede nadzorstvenih dejavnosti, da lahko skupaj vplivata na reševanje varnostnih težav (Makin in Marenin, 2017).

skupnosti obsega družbo, družbene organizacije, družbeno ureditev, osebne interakcije znotraj lokalnega institucionaliziranega sistema oziroma nekaj, kar je samozadostno, s skupno geografsko lokacijo, na kateri živijo posamezniki, ki delijo skupno kulturo in so navezani na prostor ter medsebojno povezani. Z drugimi besedami, gre za družbeno organizacijo, ki jo povezujejo interesi (Pečar, 1991). Lokalne skupnosti se delijo na mestne in vaške. Soseska je opredeljena kot majhno naseljeno območje, prebivalstvo na tem območju in razmerja med posamezniki. To je razmeroma majhen družbeni in fizični prostor. Hkrati gre za lastnosti primarnih skupin, ki se odražajo v medsebojnem sodelovanju posameznikov, prizadevanjih za odpravljanje vsakdanjih težav, vzajemni pomoči in medsebojnem obiskovanju (Pečar, 1991).

¹¹ O opredelitvi lokalne skupnosti še ni soglasja, saj obstaja več kot 90 opredelitev (Pečar, 1991; Pusič, 1963). Večina opredelitev lokalne

– *Partnerstvo, ki temelji na koordinaciji in usklajevanju*: policija in prebivalci izvajajo formalno in neformalno družbeno nadzorstvo; dejavnosti se medsebojno usklajujejo in dopolnjujejo (Jannetta in Lachman, 2011).

– *Institucionalno partnerstvo*: prebivalci in policija zagotavljajo dejavnosti glede na medsebojne sporazume, ki so v skladu z varnostno politiko na lokalni ravni. To je po navadi ustanavljanje različnih odborov v skupnosti, ki poskušajo odpraviti vzroke za odklonska ravnanja v skupnosti (npr. v okviru socialnega dela, zagotavljanja prometne varnosti ipd.) (Thomas, 2012).

Zaznave partnerstva pri prebivalcih in policistih vplivajo na pripravljenost posameznikov sodelovati pri izvajanju programov za preprečevanje in zmanjšanje kriminalitete (Beck, 2004; Greene in Decker, 1989) ali sodelovanje v (so)svetih za varnost (Meško in Lobnikar, 2005).¹²

Gorenak in Gorenak (2011) sta izpostavila, da na pripravljenost lokalnih skupnosti za sodelovanje s policisti vplivajo zaznava uspešnosti dela policistov, občutek stanja varnosti, ocena sodelovanja policije z javnostjo in medosebne kompetence policistov. Vključevanje in sodelovanje skupnosti pri izvajanju policijskega dela pojasnjuje teorija normativne podpore,¹³ ki so jo razvili Sower, Holland, Tiedke in Freeman (1957). Teorija vsebuje prepričanje, da sta zavzetost in pripravljenost prebivalcev pri vključevanju v skupnost rezultat skladnosti skupnih norm, vrednot in prepričan skupine. V primeru policijskega dela v skupnosti to torej pomeni, da bodo prebivalci pripravljeni za vključevanje, če programi sodelovanja ustrezajo njihovim normam, vrednotam in prepričanjem o vlogi policije v družbi (Meško, 2011; Trojanowicz, 1972). Pri tem gre za tako imenovano moralno identifikacijo s policisti, če prebivalci zaznavajo, da je njihov vrednostni sistem v skladu z vrednostnim sistemom policistov, ki predstavljajo državo na ravni lokalnih skupnosti in stikov z občani (Sunshine in Tyler, 2003). Tako prebivalci policiste vidijo kot avtoriteto države, ki ščiti njihove vrednote, hkrati pa jih zaznavajo kot predstavnike skupnosti (Jackson in Bradford, 2009; Jackson in Sunshine, 2007).

Sodelovanje prebivalcev pri pošiljanju informacij policiji je tesno povezano z zaznavanjem policije kot legitimne, zaupanja vredne in pravične v postopkih. To pojasnjuje *normativni vidik legitimnosti*, ki poudarja, da zaznave postopkov

policistov kot pravične avtoritete večajo zaupanje prebivalcev v policijo, posledično pa prebivalci policijo zaznajo kot legitimno pri izvajanju nadzorstvenih dejavnosti ter so ji pripravljeni pomagati in z njo sodelovati (Hough, Jackson, Bradford, Myshill in Quinton, 2010; Tyler in Fagan, 2008). Poleg normativnega je pomemben tudi instrumentalni vidik, ki pripravljenost sodelovanja prebivalcev razlaga kot notranje motivirano vedenje prebivalcev, ki temelji na prepričanju, da je policija v skupnosti učinkovita in da deluje v njeno korist (Tankebe, 2009). Z drugimi besedami, instrumentalni vidik legitimnosti se kaže v pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje s policijo zaradi obetov varnosti, ki se razlikuje od normativnega vidika legitimnosti, pri katerem prebivalci sodelujejo s policijo, ker mislijo, da je to pravilno.

3 Pregled raziskovanja odnosov med prebivalci in policisti

Alpert in Dunham (1986) sta izvedla eno izmed prvih študij o zaznavah odnosov med policisti in prebivalci v ameriškem okolju. Poudarila sta, da se mnenja prebivalcev in policistov glede učinkovitosti policije razlikujejo (Alpert in Dunham, 1986). Beck, Boni in Packer (1999) so v avstralskih mestih primerjali mnenja prebivalcev in policistov glede pomembnosti različnih dejavnosti policijskega dela (preiskovanje kriminalitete, varnost cestnega prometa in patroljiranje). Ugotovili so, da se pojavlja neskladje med mnenji prebivalcev in policistov glede tovrstnih dejavnosti, vendar sta obe skupini dejavnosti glede na prioritete razvrščali podobno. Podobno se je pokazalo tudi v študiji, izvedeni v Veliki Britaniji (Redshaw, Sanders in Mawby, 1995). V obeh študijah so prebivalci delo policistov ocenjevali bolj pozitivno kot policisti.

V Filadelfiji so prebivalci in policisti sodelovali v eksperimentalnem izobraževalnem projektu, katerega namen je bil izboljšati odnose med obema skupinama. Raziskovalci so merili mnenja obeh skupin pred izvedbo in po izvedbi projekta ter ugotovili, da so kritike javnosti o delu policije vplivale na ciničen pogled policistov na možnost podpore prebivalcev v preventivnih programih. Podobno sta bila tudi pri prebivalcih opažena zmanjšanje podpore in poslabšanje ocene kakovosti stika s policisti (Greene in Decker, 1989). Naslednja tovrstna študija je primerjala mnenja prebivalcev in policistov glede različnih težav v skupnosti in programov, osredotočenih na policijsko delo v skupnosti. Dejavnosti policije, ki so usmerjene v skupnost (patroljiranje peš in dostopnost policistov), so prebivalci ocenjevali bolj pozitivno kot policisti, prav tako pa so bolj pozitivno ocenili pomen teh programov za skupnost (Liederbach, Fritsch, Carter in Bannister, 2008). Ena izmed novjših študij s tega področja je bila izvedena v Avstraliji, za proučevanje pogledov policistov in prebivalcev pa je bila upo-

¹² Meško in Lobnikar (2005) sta ugotovila, da se policijsko delo v skupnosti pozitivno povezuje s kakovostjo komuniciranja, učinkovitim reševanjem težav, prepričanjem, da se bodo policisti odzvali na težave, ki jih imajo ljudje, zaupanjem v policijo ter potrebo po pomoči in podpori policije.

¹³ Angl. *normative sponsorship theory*.

rabljena eksperimentalna metoda. Raziskovalci so primerjali mnenja obeh skupin o postopkovni pravičnosti pri izvajanju preizkusov alkoholiziranosti med rutinsko kontrolo prometa. Vozniki so poročali, da je postopkovna pravičnost pomemben dejavnik v stikih s policisti, policisti pa temu dejavniku legitimnosti niso pripisali tako velikega pomena kot vozniki. Kot zadnje so proučevali pripravljenost za sodelovanje med policijo in vozniki – slednji so izrazili višjo stopnjo pripravljenosti za sodelovanje, kot so menili policisti (Bates, Antrobus, Bennet in Martin, 2015). Predstavljene študije vsebujejo sporočilo, da imajo prebivalci pozitivnejše mnenje o delu in vlogi policije, kot jo imajo policisti o svojem delu. Te razlike je možno pripisati posebnosti stikov s policisti, pri čemer prebivalci slabše ali sploh ne poznajo organizacijskih dejavnikov, ki pri policistih vplivajo na njihova prepričanja in posledično na odnose z ljudmi v policijskih postopkih. Tankebe in Meško (2015) sta ugotovila, da na samozavno legitimnosti¹⁴ policistov poleg odnosov s sodelavci in postopkovne pravičnosti nadrejenih vpliva tudi zaznava legitimnosti pri prebivalcih (mnenje policistov o tem, kako jih prebivalci zaznavajo).

3.1 Raziskovanje odnosov med prebivalci in policisti v Sloveniji

Ugotovitve prve študije o skladnosti pričakovanj prebivalstva in policije glede policijskega dela v skupnosti v Sloveniji so pokazale, da so prebivalci naklonjeni policijskemu delu v skupnosti in pripravljeni za sodelovanje s policijo, pri čemer preventivno dejavnost dojemajo kot temeljno dejavnost policije. Nasprotno od prebivalcev so policisti dali prednost preiskovanju kriminalitete kot temeljni policijski dejavnosti (Pagon in Lobnikar, 2001a), čeprav so izkazali pripravljenost za nove pristope v policijski dejavnosti. Kljub temu so bili še vedno bolj naklonjeni tradicionalnemu represivnemu oziroma reaktivnemu izvajanju policijske dejavnosti (Pagon in Lobnikar, 2001b).

V študiji o partnerskem sodelovanju med policijo in člani svetov za varnost v slovenskih občinah je bilo ugotovljeno, da imajo različne predstave o varnostnih težavah in načinih za njihovo reševanje (Meško in Lobnikar, 2005). Študija kaže tudi pomembne razlike v pojmovanju varnosti in možnih odzivih na varnostne težave v lokalnih skupnostih, pri čemer policisti bolj zagovarjajo izvajanje policijskega dela z namenom izvajanja zakonov, drugi pa se bolj nagibajo k ukrepom socialne prevencije oziroma odpravi vzrokov za kriminaliteto.

Kljub temu so policijo vsi označili kot najodgovornejšo institucijo za reševanje varnostne problematike na lokalni ravni (Meško in Lobnikar, 2005).

V študiji, v kateri so proučevali odnose in pripravljenost za sodelovanje med prebivalci in policijo v dveh različnih obdobjih (2006 in 2011), so ugotovili, da so imeli policisti bolj negativno mnenje o tem, koliko so prebivalci pripravljeni sodelovati z njimi in jim nuditi informacije, čeprav so bili (policisti) prepričani, da jih prebivalci obvestijo o sumljivih dogodkih. Pomembna ugotovitev študije je tudi, da so prebivalci izkazovali pripravljenost sodelovanja s policisti pri policijskem delu v skupnosti, medtem ko policisti tovrstne pripravljenosti prebivalcev niso zaznavali (Nalla, Meško in Modic, 2016). Primerjava ocene uspešnosti policistov na različnih področjih delovanja med prebivalci in policisti v letih 2011 in 2017 je pokazala, da policisti svoje delo ocenjujejo bolj pozitivno v primerjavi s tem, kako ga ocenjujejo prebivalci. Največje razlike so se pokazale pri ocenjevanju zakonitosti dela policistov, varovanju človekovih pravic in svoboščin, obravnavi pritožb nad delom policije in odzivanju na nujne klice (Lobnikar in Prisan, 2017).

Reisig, Tankebe in Meško (2012) so na vzorcu polnoletnih srednješolcev šestih slovenskih šol izvedli študijo o vplivu postopkovne pravičnosti in legitimnosti na njihovo sodelovanje s policijo. Postopkovna pravičnost policistov se ni povezovala le s pozitivno zaznavo legitimnosti policije pri prebivalcih, temveč tudi s pripravljenostjo mladih ljudi za sodelovanje s policisti v preventivnih programih, prijavljanjem kriminalitete in drugimi dejavnostmi policije. Čeprav so bili mladi precej kritični do dela policije, so z negativnimi stališči do policije izstopali tisti, ki so že imeli izkušnje s policisti.

4 Dejavniki, ki vplivajo na odnose med prebivalci in policisti

Raziskovalci so v proučevanju zaznav prebivalcev in policije ugotavljali vpliv različnih demografskih dejavnikov. Prvi dejavnik je *starost*. Raziskave so pokazale, da se višja starost pri policistih pozitivno povezuje z naklonjenostjo policijskemu delu v skupnosti (Lurigio in Skogan, 1994; Moon in Zager, 2007; Skogan in Hartnett, 1997). Pri prebivalcih je višja starost povezana z bolj pozitivnimi zaznavami policistov in njihovega dela (Gau, 2010; Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, 2016; Nalla et al., 2016; O'Connor, 2008; Pagon in Lobnikar, 2001a; Reisig in Giacomazzi, 1998; Worall, 1999). Ugotovitve drugih študij (Hawdon in Ryan, 2003; Reisig et al., 2012; Smith in Hawkins, 1973) ne potrjujejo povezanosti starosti prebivalcev in zaznavanja policije oziroma sodelovanja prebivalcev s policijo.

¹⁴ Samozavno legitimnosti policistov lahko opredelimo kot prepričanje o lastni sposobnosti za izvajanje pooblastil, ki so jim dana za opravljanje policijskega dela. Za vzpostavitev pozitivne samozaznane legitimnosti je potrebno prepričanje o zakonitosti lastnega dela in skladnosti moralnih vrednot policistov z moralnimi vrednotami družbe (Bottoms in Tankebe, 2012).

Glede *spola* več študij kaže, da so ženske v primerjavi z moškimi izražale bolj pozitivno mnenje in večje zadovoljstvo z delom policistov (Hawdon in Ryan, 2003; Kutnjak Ivkovich, 2008; Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, 2016; O'Connor, 2008; Pagon in Lobnikar, 2001a), vendar so nekatere študije ugotovile tudi nasprotno, torej da so ženske manj zadovoljne z delom policistov (Brown in Coulter, 1983; Correia, Reisig in Lovrich, 1996). Tretje študije kažejo, da med spoloma ni razlik glede zaznave partnerskega odnosa pri prebivalcih in policistih (Benedict, Brown in Bower, 2000; Jesilow et al., 1995; Kusow, Wilson in Martin, 1997).

Izobrazba je naslednji dejavnik, pri katerem ugotovitve študij kažejo različne rezultate o povezanosti izobrazbe s pripravljenostjo za sodelovanje s policijo. Nekatere študije so pokazale šibko povezavo med izobrazbo in mnenji policistov glede policijskega dela v skupnosti (Adams, Rohe in Arcury, 2002; Lewis, Rosenberg in Sigler, 1999; Worden, 1990), Schafer (2002) pa je ugotovil, da izobrazba policistov ni povezana z njihovo pripravljenostjo za izvajanje policijskega dela v skupnosti. Nasprotno sta dve študiji pokazali (Brooks, Piquero in Cronin, 1993; Pagon in Lobnikar, 2001a), da so imeli bolj izobraženi policisti pozitivnejše mnenje o policijskem delu, usmerjenem v skupnost. Nadalje številne raziskave niso pokazale povezanosti izobrazbe prebivalcev (Brown in Coulter, 1983; Correia, Reisig in Lovrich, 1996; Hawdon in Ryan, 2003; O'Connor, 2008) z bolj pozitivno zaznavo policije, Jesilow et al. (1995) ter Pagon in Lobnikar (2001a) pa so ugotovili, da je višja stopnja izobrazbe povezana z bolj pozitivno zaznavo policije.

Ugotovitve o povezanosti med *prihodki* prebivalcev in zaznavanjem policijskega dela so različne. Johnson (1993) je ugotovil, da prebivalci Čikaga z višjim dohodkom bolj negativno zaznavajo delo policije, medtem ko je večje število raziskav ugotovilo ravno nasprotno (Brown in Coulter, 1983; Cao, Frank in Cullen, 1996; Lord, Kuhns in Friday, 2009; Reisig in Giacomazzi, 1998). Ugotovitve nekaterih študij (Hawdon in Ryan, 2003; Scaglione in Condon, 1980; Weitzer in Tuch, 1999) so pokazale, da povezava med prihodkom prebivalcev in zaznavo policijskega dela ni bila ugotovljena.

Odnos med *velikostjo naselja* oziroma lokalne skupnosti ter zaznavo prebivalcev in policistov je bil redko proučevan. Nalla et al. (2016) so v raziskavi potrdili povezanost z velikostjo lokalne skupnosti, saj so prebivalci iz manjših občin imeli bolj pozitivno mnenje o policiji. Raziskavi, ki sta se osredotočali na zaznave prebivalcev glede policije v urbanih in ruralnih okoljih, sta razkrili, da glede na vrsto okolja ni razlik v zaznavah (Kusow et al., 1997; Worall, 1999). Mešani rezultati študij o demografskih dejavnikih so rezultat različnih merjenj v različnih okoljih z različno stopnjo kriminalitete in različne intenzivnosti policijskih dejavnosti v teh okoljih.

5 Kontekst raziskave

Policija kot temeljna državna institucija v Sloveniji po Zakonu o organiziranosti in delu v policiji (ZODPol, 2013) svoje naloge opravlja glede na teritorialni vidik – policijske uprave usklajujejo in usmerjajo delo območnih policijskih postaj, slednje pa skrbijo za neposredno opravljanje nalog na lokalni ravni. V Sloveniji je po zadnjih podatkih osem policijskih uprav, ki skupno vodijo in usmerjajo 111 območnih policijskih postaj (Policija, n. d.). Policijske uprave in policijske postaje v okviru svojih pristojnosti sodelujejo z občinskimi organi, preostalimi institucijami in prebivalci, njihove dejavnosti pa so usmerjene k zagotavljanju večje varnosti in spodbujanju varnostnega samoorganiziranja prebivalcev. Za te namene se sporazumno ustanavljajo varnostni sveti, sosveti ali druge oblike partnerskega sodelovanja med policijo in predstavniki lokalnih skupnosti (ZODPol, 2013). Prebivalci v Sloveniji prebivajo v 212 občinah, od katerih jih ima 11 status mestnih občin, skupno pa je v vseh občinah 6.035 naselij (Statistični urad Republike Slovenije, 2019; Šuklje Erjavec, Miklavčič, Rogelj in Jerman, 2016). Zakon o lokalni samoupravi (ZLS, 2007) občinam nalaga zagotavljanje varnosti na različnih področjih, naložena pa jim je tudi odgovornost sprejetja občinskega programa varnosti na podlagi ocenjenih varnostnih razmer v občini (Zakon o občinskem redarstvu – ZORed, 2006).

V Sloveniji so smernice za policijsko delo na lokalni ravni opredeljene v delovnem osnutku Resolucije o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2018–2022 (Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, 2017a) pod točko Policijsko delo v skupnosti. V resoluciji so poudarjeni pomen učinkovitega reševanja varnostnih težav na lokalni ravni, sodelovanje s prebivalci in predstavniki lokalnih skupnosti pri preventivnih projektih ter večja vidnost in prisotnost policistov v lokalni skupnosti. V strateškem dokumentu Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije z naslovom Temeljne usmeritve za pripravo srednjeročnega razvoja in dela policije za obdobje 2018–2022 (Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, 2017b) je eno izmed pomembnih področij utrjevanje povezanosti z lokalnimi skupnostmi pri zagotavljanju varnosti. Na tem področju je poudarjena vloga partnerskega odnosa med policijo in lokalno skupnostjo, ki spodbuja samozaščitno vedenje prebivalcev, skupno preprečevanje varnostnih težav ter prepoznavanje in odpravljanje vzrokov in pogojev za nastanek varnostnih dogodkov. Podobno poudarja tudi Strategija policijskega dela v skupnosti iz leta 2013, ki poleg partnerskega odnosa poudarja še pomen preventivnih programov v lokalnih skupnostih (Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Policija, 2013).

6 Opis uporabljene metode raziskovanja

V študiji o varnosti v lokalnih skupnostih sta bila uporabljena posodobljena vprašalnika za policiste in prebivalce o varnosti v lokalnih skupnostih iz leta 2011 (Meško, Sotlar, Lobnikar, Jere in Tominc, 2012). Anketiranje je potekalo v spomladanskih mesecih leta 2017 na območju osmih policijskih uprav, znotraj katerih je bilo izbranih 24 policijskih postaj (znotraj vsake policijske uprave so bile izbrane tri policijske postaje – velika, srednja in majhna). Na območjih policijskih postaj so bile na enak način izbrane občine (velika, srednja in majhna občina), v katerih je potekalo anketiranje prebivalstva. Sodelovanje policistov in prebivalcev v študiji je bilo prostovoljno in anonimno. Anketarji so bili pred izvedbo anketiranja policistov in prebivalstva ustrezno usposobljeni. Anketiranje – na papirju in s svinčnikom v roki – so izvajali usposobljeni anketarji. Zbrani podatki so bili prepisani v elektronsko obliko in vneseni v program SPSS, s katerim so bile izvedene statistične analize podatkov.

6.1 Opis vzorca

V vzorec je bilo vključenih 1.786 oseb (520 policistov in 1.266 prebivalcev). Demografske značilnosti policistov in prebivalcev so predstavljene v tabeli 1. Vzorec policistov je vseboval 442 moških in 75 žensk, trije pa niso odgovorili na vprašanje o spolu. Približno tri četrtine policistov je bilo mlajših od 45 let. Skoraj 30 % policistov je imelo končano visoko šolo ali je pridobilo drugo obliko visoke izobrazbe (na primer magisterij ali doktorat). Tretjina policistov je menila, da prejemajo povprečno plačo, več kot 40 % pa jih je menilo, da je njihova plača pod slovenskim povprečjem. Skoraj polovica policistov je delalo na velikih policijskih postajah.¹⁵

V vzorec prebivalcev je bilo vključenih 1.266 prebivalcev, od katerih je bilo 596 (47,1 %) moških in 668 (52,7 %) žensk, dve osebi pa nista odgovorili na vprašanje o spolu. Približno polovica prebivalcev je bilo mlajših od 45 let. Manj kot tretjina prebivalcev je imelo končano visoko šolo ali je pridobilo drugo obliko visoke izobrazbe. Skoraj dve tretjini prebivalcev je menilo, da je njihov mesečni dohodek pod slovenskim povprečjem. Več kot dve tretjini prebivalcev je prebivalo v velikih občinah.¹⁶

¹⁵ Pri policistih je vzorčna struktura po spolu ($p = 0,13$) in izobrazbi ($p = 0,22$) primerljiva s populacijsko strukturo, ki je objavljena v letnem poročilu policije za leto 2017 (Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, 2018).

¹⁶ Pri prebivalcih je struktura vzorca po spolu primerljiva s populacijsko strukturo, kot izhaja iz poročil Statističnega urada Republike Slovenije za leto 2017 ($p = 0,189$), a se razlikuje v starosti ($p = 0,001$) in izobrazbi ($p < 0,001$). V vzorcu je zajet nekoliko manjši

Tabela 1: Opis vzorca

Spremenljivke		Policisti (n = 520)		Prebivalci (n = 1.266)	
		n	%	n	%
Spol	Moški	442	85,0	596	47,1
	Ženski	75	14,4	668	52,7
	Ni odgovora	3	0,6	2	0,2
Starost	45 let ali manj	382	73,4	617	48,7
	Več kot 45 let	133	25,6	647	51,1
	Ni odgovora	5	1,0	2	0,2
Izobrazba	Višja šola ali manj	374	72,0	888	70,1
	Visoka šola ali več	142	27,2	368	29,1
	Ni odgovora	4	0,8	10	0,8
Osební dohodek	Podpovprečen	232	44,7	778	61,5
	Povprečen	173	33,3	258	20,4
	Nadpovprečen	94	18,0	211	16,6
	Ni dogovora	21	4,0	19	1,5
Velikost občine/ policijske postaje	Majhna	162	31,2	164	13,0
	Srednja	114	21,9	231	18,2
	Velika	244	46,9	871	68,8

6.2 Spremenljivke (faktorji)

V nadaljevanju so predstavljene spremenljivke, iz katerih so bili oblikovani faktorji, ki so bili ugotovljeni v študiji iz leta 2011 (metoda glavnih komponent z rotacijo varimax): 1) vzajemno spoštovanje med policisti in prebivalci, 2) odnos med policisti in prebivalci, 3) pripravljenost za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih in 4) pripravljenost za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti (Nalla et al., 2016). V nadaljnjem besedilu predstavljamo vsebino in vrednost spremenljivk iz študije v letu 2017.

Vzajemno spoštovanje med policisti in prebivalci. Za merjenje vzajemnega spoštovanja med policisti in prebivalci so bile uporabljene štiri trditve: 1) večina prebivalcev ima pozitivno mnenje o policiji, 2) večina državljanov ima pozitivno mnenje o delu policije, 3) večina prebivalcev spoštuje policiste in 4) policisti imajo razloge, da večini državljanov zaupajo. Trditve so bile merjene na petstopenjski Likertovi lestvici od 1 – sploh

delež mlajših in slabše izobraženih prebivalcev kot v populaciji (Statistični urad Republike Slovenije, 2018). Kljub statistično značilni razliki, ki je pri tako velikem vzorcu prebivalcev pričakovana, je ta razlika majhna (pet odstotnih točk).

se ne strinjam do 5 – popolnoma se strinjam. Na podlagi navedenih trditvev je bil oblikovan faktor *vzajemno spoštovanje med policisti in prebivalci* (policisti: povprečna vrednost (M) = 3,16, standardni odklon (S. O.) = 0,76, $\alpha = 0,84$; prebivalci: M = 3,13, S. O. = 0,80, $\alpha = 0,84$).

Kakovost odnosa med policisti in prebivalci. Za merjenje odnosa med policisti in prebivalci so bile uporabljene tri trditve: 1) prebivalci pogosto obvestijo policijo, ko vidijo kaj sumljivega, 2) prebivalci običajno dajo policistom informacije o kaznivem dejanju in 3) prebivalci so pripravljeni sodelovati s policisti pri reševanju težav v svoji občini. Trditve so bile merjene na petstopenjski Likertovi lestvici od 1 – sploh se ne strinjam do 5 – popolnoma se strinjam. Na podlagi navedenih trditvev je bil oblikovan faktor *odnos med policisti in prebivalci* (policisti: M = 3,14, S. O. = 0,72, $\alpha = 0,72$; prebivalci: M = 3,37, S. O. = 0,85, $\alpha = 0,79$).

Pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih. Za merjenje pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih sta bili uporabljeni dve trditvi: 1) pripravljenost prebivalcev za sodelovanje pri preventivnih dejavnostih policije in 2) pripravljenost prebivalcev za sodelovanje pri vzdrževanju javnega reda in miru. Trditve so bile merjene na petstopenjski Likertovi lestvici od 1 – sploh nisem pripravljen do 5 – zelo sem pripravljen. Na podlagi navedenih trditvev je bil oblikovan faktor *pripravljenost za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih* (policisti: M = 3,09, S. O. = 0,77, $\alpha = 0,61$; prebivalci: M = 2,94, S. O. = 1,09, $\alpha = 0,72$).

Pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policisti pri policijskem delu v skupnosti. Za merjenje pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti je bilo uporabljenih sedem trditvev: 1) pripravljenost prebivalcev za sodelovanje pri določanju ciljev policijskega dela v kraju prebivanja, 2) pripravljenost prebivalcev za sodelovanje v varnostnem sosvetu, 3) pripravljenost prebivalcev za sodelovanje pri neformalnih druženjih skupnosti in policije, 4) pripravljenost prebivalcev za sodelovanje pri promociji projektov v okviru policijskega dela v skupnosti, 5) pripravljenost prebivalcev za sodelovanje pri varovanju soseske, 6) pripravljenost prebivalcev za sodelovanje pri ugotavljanju varnostnih težav v skupnosti in 7) pripravljenost prebivalcev za sodelovanje pri vzpostavljanju sodelovanja s skupnostjo. Trditve so bile merjene na petstopenjski Likertovi lestvici od 1 – sploh nisem pripravljen do 5 – zelo sem pripravljen. Na podlagi navedenih trditvev je bil oblikovan faktor *pripravljenost za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti* (policisti: M = 3,09, S. O. = 0,65, $\alpha = 0,89$; prebivalci: M = 3,02, S. O. = 1,02, $\alpha = 0,92$).

V nadaljevanju so predstavljeni rezultati t-testov in analize variance (ANOVA), s katerimi smo preverjali razlike med različnimi skupinami in znotraj skupin glede njihove zaznave vzajemnega spoštovanja in odnosa med policisti ter pripravljenosti za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih in dejavnostih policijskega dela v skupnosti. Pri statistično značilnih razlikah med skupinami (ANOVA) smo razlike med pari preverjali s Tukeyjevim post hoc testom. Opis rezultatov upošteva izsledke post hoc preverjanja razlik med skupinami. Z regresijsko analizo smo ugotavljali povezanost med policijskim delom v skupnosti (odvisna spremenljivka) in drugimi, neodvisnimi spremenljivkami.

7 Rezultati

Rezultati t-testa, ki so predstavljeni v tabeli 2 in se nanašajo na primerjavo zaznave vzajemnega spoštovanja med policisti in prebivalci, so pokazali, da ni statistično značilnih razlik med zaznavanjem vzajemnega spoštovanja med policisti in prebivalci. Srednje vrednosti pri obeh skupinah so nad 3, kar kaže na precej nevtravno/pozitivno zaznavo vzajemnega spoštovanja med njimi. Nadalje so predstavljeni rezultati preverjanja razlik v srednjih vrednostih med skupinami policistov in prebivalcev (t-test), pa tudi med demografskimi skupinami znotraj posamezne skupine (t-test ali ANOVA).

Znotraj skupine policistov, moški ($t = 3,89$, $p < 0,001$), starejši od 45 let ($t = 5,75$, $p < 0,001$), s končano visoko šolo ali doseženo drugo visoko izobrazbo ($t = -2,41$, $p < 0,05$) in z nadpovprečnim in povprečnim dohodkom glede na slovensko povprečno plačo ($F = 25,40$, $p < 0,001$), zaznavajo spoštovanje policije pri prebivalcih bolj pozitivno. Znotraj skupine prebivalcev imajo prebivalci, ki so starejši od 45 let ($t = 7,67$, $p < 0,001$) in tisti s končano višjo šolo ali pridobljeno nižjo stopnjo izobrazbe ($t = 2,79$, $p < 0,01$), večje spoštovanje do policije.

Primerjava med policisti in prebivalci je pokazala, da policisti moškega spola ($t = -2,41$, $p < 0,05$), starejši od 45 let ($t = -2,86$, $p < 0,01$), s končano visoko šolo ali doseženo drugo visoko izobrazbo ($t = -3,48$, $p < 0,001$) ter s podpovprečnim ($t = 2,80$, $p < 0,01$) in nadpovprečnim mesečnim dohodkom glede na povprečno slovensko plačo ($t = -4,33$, $p < 0,001$), bolj pozitivno zaznavajo spoštovanje policije pri prebivalcih kot prebivalci s sorodnimi demografskimi lastnostmi. Policistke ($t = 3,15$, $p < 0,01$) ter policistke in policisti s podpovprečnim mesečnim dohodkom glede na povprečno slovensko plačo ($t = 2,80$, $p < 0,01$) bolj negativno zaznavajo spoštovanje policije pri prebivalcih kot prebivalci s sorodnimi demografskimi lastnostmi.

Tabela 2: Primerjava zaznave vzajemnega spoštovanja med policisti in prebivalci

		Policisti n = 520		Prebivalci n = 1.266		t
		M	S. O.	M	S. O.	
Vsi		3,16	0,76	3,13	0,80	-0,73
Spol	Moški	3,22	0,74	3,10	0,80	-2,41*
	Ženske	2,85	0,78	3,16	0,80	3,15**
t		3,89***		1,32		
Starost	45 let ali manj	3,05	0,77	2,96	0,77	-1,89
	Več kot 45 let	3,48	0,64	3,30	0,80	-2,86**
t		5,75***		7,67***		
Izobrazba	Višja šola ali manj	3,12	0,74	3,17	0,83	1,2
	Visoka šola ali več	3,30	0,79	3,04	0,71	-3,48***
t		-2,41*		2,79**		
Osebni dohodek	Podpovprečen	2,93	0,78	3,11	0,86	2,80**
	Povprečen	3,33	0,68	3,20	0,82	-1,69
	Nadpovprečen	3,48	0,65	3,12	0,73	-4,33***
F		25,40***		1,08		
Velikost občine/ policijske postaje	Majhna	3,15	0,78	3,15	0,73	0,98
	Srednja	3,15	0,75	3,21	0,82	0,47
	Velika	3,18	0,75	3,11	0,81	0,18
F		0,15		1,52		

* p < 0,05, ** p < 0,01 in *** p < 0,001.

Rezultati t-testa, ki so predstavljeni v tabeli 3 in se nanašajo na primerjavo zaznave kakovosti odnosa med policisti in prebivalci, so pokazali, da obstajajo statistično značilne razlike med zaznavami odnosa med policisti in prebivalci ($t = 5,59$, $p < 0,001$). Srednje vrednosti pri obeh skupinah so nad 3, kar kaže na precej nevtrarno/pozitivno zaznavo odnosa med njimi. Prebivalci svoj odnos s policijo zaznavajo bolj pozitivno. Znotraj skupine policistov, policisti s končano visoko šolo ali doseženo drugo visoko izobrazbo ($t = 3,18$, $p < 0,01$), tisti s povprečnim oziroma nadpovprečnim dohodkom glede na povprečno slovensko plačo ($F = 5,90$, $p < 0,01$) ter tisti, ki delajo na manjših policijskih postajah ($F = 3,82$, $p < 0,05$), zaznavajo svoj odnos s prebivalci bolj pozitivno. Znotraj skupine prebivalcev tisti prebivalci, ki so starejši od 45 let ($t = 5,25$, $p < 0,001$), zaznavajo svoj odnos s policisti bolj pozitivno.

Primerjava med policisti in prebivalci je pokazala, da prebivalci ($t = 4,17$, $p < 0,001$) in prebivalke ($t = 2,39$, $p < 0,05$), mlajši ($t = 2,21$, $p < 0,05$) ali starejši od 45 let ($t = 4,30$, $p < 0,001$), s končano višjo šolo ali doseženo drugo nižjo izobrazbo ($t = 6,26$, $p < 0,001$), s podpovprečnim mesečnim dohodkom glede na povprečno slovensko plačo ($t = 5,56$, $p < 0,001$), in tisti, ki prihajajo iz srednje velikih ($t = 4,09$, $p < 0,001$) oziroma velikih občin ($t = 4,26$, $p < 0,001$), zaznavajo odnose med seboj in policisti bolj pozitivno v primerjavi s policisti s podobnimi demografskimi lastnostmi.

Tabela 3: Primerjava zaznave kakovosti odnosa med policisti in prebivalci

		Policisti n = 520		Prebivalci n = 1.266		t
		M	S. O.	M	S. O.	
Vsi		3,14	0,72	3,37	0,85	5,58***
Spol	Moški	3,14	0,73	3,35	0,85	4,17***
	Ženske	3,14	0,72	3,38	0,85	2,39*
t		0,07		-0,66		
Starost	45 let ali manj	3,13	0,74	3,24	0,83	2,21*
	Več kot 45 let	3,20	0,67	3,49	0,85	4,30***
t		-1,00		5,25***		
Izobrazba	Višja šola ali manj	3,09	0,73	3,39	0,88	6,26***
	Visoka šola ali več	3,31	0,67	3,33	0,75	0,21
t		3,18**		1,25		
Osební dohodek	Podpovprečen	3,04	0,73	3,38	0,90	5,56***
	Povprečen	3,26	0,70	3,39	0,87	1,71
	Nadpovprečen	3,26	0,67	3,35	0,77	1,05
F		5,90**		0,22		
Velikost občine/ policijske postaje	Majhna	3,28	0,70	3,38	0,92	1,02
	Srednja	3,04	0,76	3,42	0,90	4,09***
	Velika	3,12	0,71	3,35	0,82	4,26***
F		3,82*		0,62		

* p < 0,05, ** p < 0,01 in *** p < 0,001.

Rezultati t-testa, ki so predstavljeni v tabeli 4 in se nanašajo na primerjavo pripravljenosti za sodelovanje s policisti pri temeljnih policijskih dejavnostih, so pokazali, da med policisti in prebivalci obstajajo statistično značilne razlike med zaznavami pripravljenosti za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih ($t = -3,33$, $p < 0,001$). Srednje vrednosti pri prebivalcih so nad 3, medtem ko so pri policistih pod 3, kar kaže na večjo pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih, kot zaznavajo policisti. Znotraj skupine policistov policisti s povprečnim dohodkom glede na povprečno slovensko plačo ($F = 4,37$, $p < 0,05$) in tisti, ki delajo na majhnih policijskih postajah ($F = 3,27$, $p < 0,05$), zaznavajo pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih bolj pozitivno. Znotraj skupine prebivalcev so prebivalci ($t = 2,47$, $p < 0,05$) v primerjavi s prebivalkami bolj pripravljeni sodelovati s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih.

Primerjava med policisti in prebivalci je pokazala, da policistke ($t = -3,54$, $p < 0,001$), policistke in policisti, starejši od 45 let ($t = -3,07$, $p < 0,01$), s končano višjo šolo ali doseženo drugo nižjo izobrazbo ($t = -2,40$, $p < 0,05$) oziroma s končano visoko šolo ali doseženo drugo visoko izobrazbo ($t = -2,64$, $p < 0,01$), s povprečnim ($t = -2,77$, $p < 0,01$) ali nadpovprečnim mesečnim dohodkom glede na povprečno slovensko plačo ($t = -2,60$, $p < 0,01$) ter zaposleni na manjših ($t = -3,91$, $p < 0,001$) ali srednje velikih policijskih postajah ($t = -2,20$, $p < 0,05$), zaznavajo pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih bolj pozitivno v primerjavi s prebivalci s podobnimi demografskimi lastnostmi.

Tabela 4: Primerjava pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih

		Policisti n = 520		Prebivalci n = 1.266		t
		M	S. O.	M	S. O.	
Vsi		3,09	0,77	2,94	1,09	-3,33***
Spol	Moški	3,07	0,77	3,02	1,08	-0,93
	Ženske	3,21	0,75	2,86	1,10	-3,54***
t		-1,44		2,47*		
Starost	45 let ali manj	3,07	0,77	2,96	1,11	-1,82
	Več kot 45 let	3,14	0,74	2,91	1,08	-3,07**
t		-0,94		0,89		
Izobrazba	Višja šola ali manj	3,08	0,78	2,95	1,11	-2,40*
	Visoka šola ali več	3,12	0,74	2,90	1,03	-2,64**
t		0,42		0,80		
Osebni dohodek	Podpovprečen	2,99	0,78	2,92	1,17	-1,02
	Povprečen	3,20	0,74	2,96	1,02	-2,77**
	Nadpovprečen	3,19	0,75	2,95	1,01	-2,60**
F		4,37*		0,13		
Velikost občine/ policijske postaje	Majhna	3,20	0,74	2,77	1,07	-3,91***
	Srednja	3,12	0,81	2,91	1,06	-2,20*
	Velika	3,00	0,75	2,97	1,10	-0,53
F		3,27*		2,03		

* p < 0,05, ** p < 0,01 in *** p < 0,001.

Rezultati t-testa, ki so predstavljeni v tabeli 5 in se nanašajo na primerjavo pripravljenosti za sodelovanje s policisti pri policijskem delu v skupnosti, so pokazali, da med prebivalci in policisti ni statistično značilnih razlik v zaznavanju pripravljenosti za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti. Razlike so šele v posameznih demografskih podskupinah.

Srednje vrednosti pri obeh skupinah so nad 3, kar kaže na precej pozitivno zaznavo pripravljenosti za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti. Znotraj skupine policistov policistke (t = 3,71, p < 0,001), tisti s povprečnim mesečnim dohodkom glede na povprečno slovensko plačo (F = 4,37, p < 0,05) in tisti, ki prihajajo z manjših policijskih postaj (F = 5,24, p < 0,01), zaznavajo pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti bolj pozitivno.

Primerjava med policisti in prebivalci je pokazala, da policistke (t = -3,54, p < 0,001), policisti in policistke, starejši od 45 let (t = -2,08, p < 0,05), s končano višjo šolo ali doseženo drugo nižjo izobrazbo (t = 6,26, p < 0,001), s povprečnim mesečnim dohodkom glede na povprečno slovensko plačo (t = -2,02, p < 0,05) ter zaposleni na manjših policijskih postajah (t = -3,24, p < 0,001), zaznavajo pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti bolj pozitivno v primerjavi s prebivalci s podobnimi demografskimi lastnostmi.

Tabela 5: Primerjava pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje s policisti pri policijskem delu v skupnosti

		Policisti n = 520		Prebivalci n = 1.266		t
		M	S. O.	M	S. O.	
Vsi		3,09	0,65	3,02	1,02	-1,67
Spol	Moški	3,07	0,64	3,14	0,97	1,28
	Ženske	3,23	0,65	2,92	1,05	-3,54***
t		3,71***		-1,93		
Starost	45 let ali manj	3,09	0,66	3,07	1,02	-0,37
	Več kot 45 let	3,12	0,61	2,98	1,02	-2,08*
t		-0,50		1,50		
Izobrazba	Višja šola ali manj	3,09	0,65	3,02	1,04	-1,37
	Visoka šola ali več	3,11	0,63	3,03	0,97	-1,11
t		-0,39		-0,16		
Osební dohodek	Podpovprečen	3,02	0,64	2,97	1,07	-0,75
	Povprečen	3,18	0,61	3,02	1,01	-2,02*
	Nadpovprečen	3,20	0,65	3,09	0,95	-1,35
F		4,37*		1,52		
Velikost občine/ policijske postaje	Majhna	3,24	0,62	2,90	1,05	-3,24***
	Srednja	3,05	0,66	3,05	0,97	-0,04
	Velika	3,03	0,65	3,04	1,03	0,18
F		5,24**		1,13		

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001.

Pri računanju povprečnih vrednosti (aritmetične sredine) smo ugotovili, da so odgovori prebivalcev in policistov blizu ocene 3, ki na petstopenjski lestvici pomeni *niti – niti* oziroma *ne morem se odločiti*. Zato smo preverili še druge srednje vrednosti, in sicer moduse (prevladujoče odgovore) in mediane (srednje vrednosti glede na ranžirno vrsto odgovorov) za vse v študijo vključene spremenljivke. Modus 3 se pojavlja na skoraj vseh merjenih spremenljivkah, razen pri oceni prebivalcev, da dajejo policistom podatke o kaznivih dejanjih (modus 4), mediana 3 pa je značilna za vse merjene spremenljivke, razen za sestavljene spremenljivke oziroma faktorje, ki so povprečje spremenljivk, s katerimi merimo posamezen faktor.

Da bi ugotovili, katere spremenljivke se povezujejo med seboj, in predvsem, katere se povezujejo z odnosom med policisti in prebivalci, smo opravili korelacijske analize, ki jih predstavljamo v tabelah 6 in 7. Izračunali smo Pearsonov koeficient korelacije in preverili, ali je v populaciji statistično značilno različen od 0. Koeficient smo izračunali zaradi dveh razlogov: 1) za preliminarne ocene dejavnikov, ki so povezani

z zaznavo odnosov med policisti in prebivalci, in 2) za preverjanje korelacij med neodvisnimi spremenljivkami – težava multikolinearnosti. Rezultati testa kažejo, da obstajajo statistično pomembne in pozitivne korelacije v zaznavi odnosov med policisti in prebivalci pri policistih ter: 1) vzajemnim spoštovanjem med policisti in prebivalci (r = 0,49, p < 0,01), 2) zaznavo pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih (r = 0,46, p < 0,01) in 3) zaznavo pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti (r = 0,51, p < 0,01).

Rezultati testa kažejo tudi, da obstajajo statistično pomembne in pozitivne korelacije v zaznavi odnosov med policisti in prebivalci pri prebivalcih ter: 1) vzajemnim spoštovanjem med policisti in prebivalci (r = 0,53, p < 0,01), 2) pripravljenostjo za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih (r = 0,24, p < 0,01) in 3) pripravljenostjo za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti (r = 0,24, p < 0,01).

S Pearsonovim koeficientom smo preverili, ali obstaja težava multikolinearnosti med neodvisnimi spremenljivkami. Iz tabel 6 in 7 je razvidno, da so korelacije med spremenljivkami ustrezne – med spremenljivkami ni multikolinearnosti. Opravili smo nadaljnje diagnostične teste, ki so potrdili odsotnost multikolinearnosti med spremenljivkami; test kolinearnosti (angl. *Variance Inflation Factor* – VIF) je bil v ustvarjenih modelih za vsako spremenljivko ustrezen (tabela 8).

pri policistih povezana: 1) odnos med policisti in prebivalci ($b = 0,13$, $p < 0,001$) in 2) zaznava pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih pri policistih ($b = 0,59$, $p < 0,001$). Hkrati so pri prebivalcih z njihovo pripravljenostjo za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti povezani: 1) odnos med policisti in prebivalci ($b = 0,05$, $p < 0,05$), 2) pripravljenost za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih ($b =$

Tabela 6: Pearsonov koeficient korelacije – policisti

	1	2	3	4
Odnos med policisti in prebivalci	–			
Vzajemno spoštovanje med policisti in prebivalci	0,49**	–		
Pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih	0,46**	0,35**	–	
Pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti	0,51**	0,35**	0,79**	–

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$ in $n = 520$.

Tabela 7: Pearsonov koeficient korelacije – prebivalci

	1	2	3	4
Odnos med policisti in prebivalci	–			
Vzajemno spoštovanje med policisti in prebivalci	0,53**	–		
Pripravljenost za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih	0,24**	0,21**	–	
Pripravljenost za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti	0,24**	0,17**	0,86**	–

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$ in $n = 1.266$.

Iz korelacijskih tabel je razvidno, da se pri obeh skupinah pripravljenost za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih močno pozitivno povezuje s pripravljenostjo za sodelovanje v policijskem delu v skupnosti, kar pomeni, da prebivalci, ki so na splošno pripravljene sodelovati s policijo, izražajo tudi visoko stopnjo pripravljenosti za sodelovanje pri policijskem delu v skupnosti. Nekoliko šibkejše se povezuje z vzajemnim spoštovanjem med policisti in prebivalci.

Rezultati regresijske analize, predstavljeni v tabeli 8, so pokazali, da sta z zaznavo pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti

0,79, $p < 0,001$), 3) spol (pri čemer so moški bolj pripravljene za sodelovanje) ($b = 0,08$, $p < 0,01$), 4) osebni dohodek, pri čemer so v primerjavi s prebivalci z nadpovprečnim dohodkom manj pripravljene za sodelovanje prebivalci s podpovprečnim dohodkom ($b = -0,08$, $p < 0,05$), in 5) velikost občine, in sicer so v primerjavi z velikimi občinami bolj pripravljene za sodelovanje prebivalci srednje velikih občin ($b = 0,09$, $p < 0,05$). Modela skupaj pojasnjujeta 64,4 % variance zaznave pripravljenosti za sodelovanje prebivalcev s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti pri policistih in 74,5 % variance zaznane pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti.

Tabela 8: Regresijska analiza OLS: napovedovanje pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti

Pripravljenost za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti	Policisti				Prebivalci			
	(s. e.)	b	t	VIF	(s. e.)	b	t	VIF
Vzajemno spoštovanje med policisti in prebivalci	0,03	0,03	1,08	1,59	0,02	-0,03	-1,08	1,61
Odnos med policisti in prebivalci	0,03	0,13	4,42***	1,54	0,02	0,05	2,49*	1,57
Pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih dejavnostih	0,03	0,59	22,83***	1,33	0,01	0,79	55,54***	1,11
Moški spol	0,05	-0,09	-1,71	1,09	0,03	0,08	2,67**	1,05
Starost > 45 let	0,04	-0,01	-0,16	1,19	0,03	-0,04	-1,43	1,10
Visoka izobrazba	0,04	-0,05	-1,26	1,09	0,04	0,01	0,23	1,22
Podpovprečen dohodek	0,05	-0,05	-0,97	2,26	0,04	-0,08	-2,13*	1,45
Povprečen dohodek	0,05	-0,05	-0,9	2,02	0,04	-0,07	-1,61	1,31
Majhna občina/policijska postaja	0,04	0,06	1,34	1,17	0,05	0,01	0,22	1,04
Srednja občina/policijska postaja	0,04	-0,04	-0,85	1,17	0,04	0,09	2,39*	1,05
F		90,77***				352,61***		
R ² (prilagojen)		64,4 %				74,5 %		

* p < 0,05, ** p < 0,01 in *** p < 0,001.

8 Razprava in sklepne misli

Prispevek se osredotoča na proučevanje odnosov med policisti in prebivalci, upoštevajoč različna področja policijskega dela v Sloveniji. Ugotovitve kažejo razlike v zaznavi vzajemnega spoštovanja, medsebojnih odnosov ter pripravljenosti za sodelovanje v osnovnih policijskih dejavnostih in dejavnostih policijskega dela v skupnosti pri policistih in prebivalcih. Kažejo se tudi razlike v dejavnostih, ki so povezani z zaznavo pripravljenosti za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v skupnosti pri policistih in prebivalcih.

Prebivalke so odnose med prebivalci in policisti zaznavale bolj pozitivno kot policistke, ne pa bolj pozitivno kot moški (razlika v povprečjih med prebivalkami in prebivalci ni bila statistično značilna). Tudi pri zaznavi vzajemnega spoštovanja med policisti in prebivalci, pri prebivalcih ni razlike glede na spol. Razlik v povprečju med prebivalkami in policisti nismo testirali, prisotne pa so med policisti in prebivalci na splošno (torej, nevezano na spol ali druge demografske dejavnike, prebivalci ocenjujejo odnose s policisti bolje, kot jih zaznavajo policisti). To velja za medsebojne odnose, ne pa tudi

za medsebojno spoštovanje (enako ugotavljajo tudi Hawdon in Ryan, 2003; Kutnjak Ivkovich, 2008). Starejši policisti odnosa s prebivalci niso zaznavali bolje kot mlajši policisti. Tega so starejši in mlajši prebivalci ocenjevali bolje kot policisti v isti starostni skupini (enako ugotavljajo Reising in Giacomazzi, 1998; Reising et al., 2012).

Bolj izobraženi policisti zaznavajo odnose s prebivalci bolj pozitivno kot manj izobraženi policisti. Predvidevamo, da so višje izobraženi policisti usposobljeni za medosebno komunikacijo, kar jim omogoča razviti bolj osebne odnose s prebivalci. Hkrati obstaja možnost, da višje izobraženi policisti zaradi značilnosti dela, ki jim preprečuje vsakodnevne neposredne stike s storilci prekrškov in kaznivih dejanj ter preostali prebivalci, zaznavajo odnose s prebivalci bolj pozitivno – ni namreč vpliva negativnih izkušenj (potrebno je nadaljnje raziskovanje). Policisti, ki so svoj dohodek ocenili kot podpovprečen, so slabše zaznavali odnose s prebivalci. Obstaja možnost, da frustracije, ki so posledica socialne ogroženosti, vodijo policiste v bolj ciničen pogled na svet in opravljanje izključno osnovnih policijskih nalog. Rezultati naše študije ne potrjujejo v celoti ugotovitev Lobnikarja s sodelavci (2016),

da z večanjem občine oziroma policijske postaje zaznava kakovosti medsebojnih odnosov med policisti in prebivalci slabi zaradi neosebne odnosov in nepoznavanja posameznikov v večjih naseljih, kar onemogoča gradnjo kakovostnih medsebojnih odnosov med pripadniki posamezne skupnosti in policijo. V študiji smo ugotovili, da to velja le za policiste, pri katerih je bila ugotovljena razlika med majhnimi in srednje velikimi občinami. Tovrstnih razlik pri prebivalcih ni bilo. Vidik velikosti naselja je v prihodnjih študijah treba nadgraditi tudi s podatki o obsegu in vrsti kriminalitete ter stopnji viktimiziranosti prebivalstva.

V povprečju so prebivalci izrazili nižjo stopnjo pripravljenosti za sodelovanje s policisti v policijskih dejavnostih, kot so jim pripisovali policisti. Policisti, ki svoj mesečni dohodek ocenjujejo kot povprečen oziroma nadpovprečen in delajo na manjših policijskih postajah, so bolj pozitivno zaznavali pripravljenost prebivalcev za sodelovanje z njimi v osnovnih policijskih dejavnostih. Predvidevamo, da zadovoljstvo s plačo vpliva na posameznikovo (ne) vključevanje v policijsko subkulturo, za katero sta značilna zaprtost skupine in posebno proorganizacijsko vedenje¹⁷ (Tankebe in Meško, 2015). Opravljanje osnovnih policijskih dejavnosti v manjših naseljih omogoča osebno poznavanje prebivalcev, ki imajo v vsakodnevnih stikih s policisti priložnost neposredno oceniti njihovo legitimnost in učinkovitost delovanja (Meško, Tankebe, Čuvan in Šifrer, 2014; Prisljan, Meško, Lobnikar in Čuvan, 2017). Prebivalke so odnose med seboj in policisti ocenjevale bolj pozitivno kot policistke, ne pa bolj pozitivno kot (moški) prebivalci. Kljub temu so (moški) prebivalci izražali večjo pripravljenost za sodelovanje s policisti v osnovnih policijskih nalogah, kot so navedli policisti. Predvidevamo, da so zaradi značilnosti dela v tovrstnih policijskih dejavnostih (ohranjanje javnega reda in miru ter preventivne dejavnosti) moški bolj pripravljeni sodelovati s policisti.

Zaznava policistov glede pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje z njimi v dejavnostih policijskega dela v skupnosti je povezana z njihovim odnosom s prebivalci in zaznavo pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje z njimi v osnovnih policijskih nalogah. Gradnja odnosa s prebivalci pomembno vpliva na pripravljenost prebivalcev v lokalnih skupnostih za sodelovanje s policisti (Buren, 2007). Policija kot organizacija mora svoje pripadnike usposobiti, da bodo prebivalce uspešno spodbujali k sodelovanju z njimi ter jim pokazali, da je uspeh pri izboljšanju stanja v njihovi skupnosti mogoč le s sodelovanjem (Colquhoun, 2004). Pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policisti v dejavnostih policijskega dela v

skupnosti pa je povezana s kakovostjo odnosa s policisti, širšo pripravljenostjo prebivalcev za sodelovanje v osnovnih policijskih dejavnostih, spolom, osebnim dohodkom in velikostjo občine. Na pomen odnosov oziroma medosebnih kompetenc policistov za sodelovanje prebivalcev s policisti sta opozorila že Gorenak in Gorenak (2011). Policisti morajo ob stikih s prebivalci poskrbeti za spoštljivo, dostojanstveno in pravično obravnavo (Nalla et al., 2014). Sodelovanje prebivalcev s policisti temelji na dobrih izkušnjah s policisti.

Policistke in starejši policisti zaznavajo pripravljenost prebivalcev za sodelovanje z njimi v dejavnostih policijskega dela v skupnosti bolj pozitivno kot prebivalke in starejši prebivalci. Lurigio in Skogan (1994) sta ugotovila, da so starejši policisti bolj pripravljeni sodelovati v dejavnostih policijskega dela v skupnosti in da podpora skupnosti zaznavajo bolj pozitivno (Moon in Zager, 2007). Ugotovitve kažejo, da so moški bolj pripravljeni sodelovati s policisti v policijskih dejavnostih policijskega dela v skupnosti. Hkrati so prebivalci z nadpovprečnim mesečnim dohodkom bolj pripravljeni sodelovati s policisti kot prebivalci s podpovprečnim osebnim dohodkom. Predvidevamo, da ti prebivalci posvečajo večjo pozornost varnosti v občinah, saj so njihove vsakodnevne potrebe zadovoljene (socialno-ekonomska varnost) in jim ni treba skrbeti za vsakodnevno oziroma mesečno preživetje. Poleg tega pa revnejše prebivalstvo hitreje postane t. i. policijska lastnina (angl. *police property*), ki se zaradi intenzivnejšega nadzora vanja tega dela populacije počuti še bolj ogroženo (Wakefield in Fleming, 2009).

Pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policisti kaže na prisotnost relativno specifičnih oblik sodelovanja s policisti in omejenega partnerstva (Etzioni, 2011; Hughes, 1996). Sklepamo lahko tudi, da pozitivne zaznave policistov glede pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje z njimi kažejo na prepričanje policistov o lastni legitimnosti, ki je temelj za sodelovanje prebivalcev s policijo (Hinds in Murphy, 2007; Tankebe, 2012).

Iz rezultatov regresijske analize izhaja, da sta vzpostavljane ustreznega odnosa s prebivalci v postopkih (postopkovna pravičnost) in vzdrževanje sodelovanja s tistimi, ki izkazujejo voljo sodelovati v osnovnih policijskih dejavnostih, za slovensko policijo izziv. Tu se poraja vprašanje, ali prebivalci razlikujejo med policijskim delom v skupnosti in drugimi policijskimi dejavnostmi. Poleg tega je treba opozoriti na indikativen rezultat, ki kaže na to, da revnejši del populacije ne izkazuje pripravljenosti za sodelovanje pri policijskem delu v skupnostih. Sedanje stanje bi bilo mogoče izboljšati s kakovostnim policijskim delom – tj. nediskriminatornim vedenjem policistov do prebivalcev, ne glede na njihov družbeni položaj (distributivna pravičnost), saj ljudje pogosto razumejo odnos

¹⁷ Proorganizacijsko vedenje označuje diskrecijsko vedenje, ki ni formalno nagrajeno, ampak je namenjeno promoviranju učinkovitosti organizacije (Organ, 1988).

policistov do njih kot odnos države do prebivalstva, saj je policija najbolj vidna institucija države.

Socialna zaželenost odgovorov je glavna omejitev študije, ki smo jo poskusili omiliti z zagotavljanjem anonimnosti podatkov. Prihodnje raziskovanje bi se moralo osredotočiti na poglobljeno kvalitativno raziskovanje, saj je na večini pet-stopenjskih lestvic prevladovala ocena (modus) 3, ki pomeni »niti niti« oz. »se ne morem odločiti«. Pri tem bi bilo treba raziskovanje usmeriti v 1) vrste odnosov med policisti in prebivalci v posebnih dejavnostih policijskega dela v skupnosti, 2) odnose in sodelovanje med prebivalci in policisti v urbanih in ruralnih okoljih in 3) razloge za sodelovanje prebivalcev s policisti v različnih dejavnostih policijskega dela, predvsem pa bi bilo treba preveriti vsebino šestih stebrov policijskega dela v skupnosti, ki jih EUCPN (2019) poudarja kot ključne za razvoj policijskega dela, usmerjenega v skupnost v demokratičnem evropskem okolju. Policijsko dejavnost je treba proučevati tudi okviru skupnostne povezanosti, ki temelji na: 1) skupnih vrednotah in kulturi, 2) družbenem redu in družbenem nadzorstvu, 3) solidarnosti in majhnih socialnih razlikah, 4) socialnih mrežah in socialnem kapitalu ter 5) navezanosti na kraj prebivanja in identifikaciji z njim (Forrest in Kearns, 2001). Prispevek zaključujemo z mislijo Pečarja (2001), ki je zapisal, da je policijsko delo (usmerjeno) v skupnosti možno uspešno izvajati le v demokratičnem okolju in v razmerah partnerske enakosti. Slednja temelji na zaupanju in dobrih odnosih.

Literatura

- Adams, R. E., Rohe, W. M. in Arcury, T. A. (2002). Implementing community-oriented policing: Organizational change and street officer attitudes. *Crime & Delinquency*, 48(3), 399–430.
- Alpert, G. P. in Dunham, R. G. (1996). Community policing. *Journal of Police Science and Administration*, 14(3), 212–222.
- Bates, L. J., Antrobus, E., Bennet, S. in Martin, P. (2015). Comparing police and public perceptions of a routine traffic encounter. *Police Quarterly*, 35(4), 216–224.
- Bayley, D. H. (2006). *Changing the guard. Developing democratic police abroad*. New York: Oxford University Press.
- Beck, A. (2004). Understanding the criticality of context in developing community policing: A post Soviet case study. In G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (ur.), *Policing in central and eastern Europe: Dilemmas of contemporary criminal justice* (str. 49–66). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Beck, K., Boni, N. in Packer, J. (1999). The use of public attitudes surveys: What can they tell the police managers? *Policing*, 22(2), 191–216.
- Benedict, W. R., Brown, B. in Bower, D. J. (2000). Perceptions of the police and fear of crime in a rural settings: Utility of a geographically focused survey for police services, planning, and assesment. *Criminal Justice Policy Review*, 11(4), 275–259.
- Bottoms, A. in Tankebe, J. (2012). Beyond procedural justice: A dialogic approach to legitimacy in criminal justice. *Journal of Criminal Law & Criminology*, 102(1), 119–170.
- Brooks, L., Piquero, A. in Cronin, J. (1993). Police officer attitudes concerning their communities and their roles: A comaprison of two suburban police departments. *American Journal of Police*, 12(3), 115–139.
- Brown, K. in Coulter, P. B. (1983). Subjective and objective measures of police service delivery. *Public Administration Review*, 43(1), 50–58.
- Buren, B. A. (2007). *Evaluating citizen oversight of police*. New York: LBF Scholary.
- Cao, L., Frank, J. in Cullen, F. T. (1996). Race, community context and confidence in the police. *American Journal of Police*, 15(1), 3–22.
- Colquhoun, I. (2004). *Design out crime: Creating safe and sustainable communities*. Oxford: Architectural Press.
- Cordner, G. (2014). Community policing. V M. Reisig in R. Kane (ur.), *The Oxford Handbook of Police and Policing* (str. 148–171). Oxford: The Oxford University Press.
- Correia, M. E., Reisig, M. D. in Lovrich, N. P. (1996). Public perceptions of state police: An analysis of individual-level and contextual variables. *Journal of Criminal Justice*, 24(1), 17–28.
- Etzioni, A. (2011). Authoritarian versus responsive communitarian bioethics. *Journal of Medical Ethics*, 37, 17–23.
- European Crime Prevention Network [EUCPN]. (2019). *Toolbox Series No. 14, Community-oriented policing in the EU today* (Draft document). Brussels: EUCPN.
- Forrest, R. in Kearns, A. (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125–2143.
- Gau, J. M. (2010). A longitudinal analysis of citizen's attitudes about police. *Policing*, 33(2), 236–252.
- Goodman-Delahunty, J. (2010). 'Four ingredients: New recipes for procedural justice in Australian policing'. *Policing*, 4(1), 403–410.
- Gorenak, V. in Gorenak, I. (2011). Dejavniki pripravljenosti lokalnih skupnosti za sodelovanje s policijo v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(3), 253–262.
- Greene, J. R. in Decker, S. (1989). Police and community perceptions of the community role in policing: The Philadelphia experience. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 28(2), 105–123.
- Hawdon, J. in Ryan, J. (2003). Police-resident interactions and satisfaction with police: An empirical test of community policing assertions. *Criminal Justice Policy Review*, 14(55), 55–74.
- Hawdon, J. in Ryan, J. (2011). Neighborhood organizations and resident assistance to police. *Sociological forum*, 26(4), 897–920.
- Hills, A. (2014). Partnership policing: Is it relevant in Kano, Nigeria? *Criminology & Criminal Justice*, 14(1), 8–24.
- Hinds, L. in Murphy, K. (2007). Public satisfaction with police: Using procedural justice to improve police legitimacy. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 40(1), 27–42.
- Hope, T. (1995). Community crime prevention. V M. Tonry in D. Farrington (ur.), *Crime and Justice, Strategic approaches to crime prevention* (str. 21–89). Chicago: University of Chicago Press.
- Hough, M., Jackson, J., Bradford, B., Myill, A. in Quinton, P. (2010). Procedural justice, trust and institutional legitimacy. *Policing*, 4(3), 203–210.
- Hughes, G. (1996). Communitarianism and law and order. *Critical Social Policy*, 16(49), 17–41.
- Ivančič, D. in Žibrat, B. (2016). Izkušnje Policijske uprave Murska Sobotna pri izvajanju policijskega dela v skupnosti na območju Pomurja. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *2. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Varnost v lokalnih skupnostih* (str. 3–11). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.

31. Jackson, J. in Bradford, B. (2009). Crime, policing and social order: On the expressive nature of public confidence in policing. *The British Journal of Sociology*, 60(3), 493–521.
32. Jackson, J. in Sunshine, J. (2007). Public confidence in policing: A neo-Durkheimian perspective. *British Journal of Criminology*, 47(2), 214–233.
33. Janetta, J. in Lachman, P. (2011). *Promoting partnerships between police and community supervision agencies. How coordination can reduce crime and improve public safety*. Pridobljeno na <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/27396/412362-Promoting-Partnerships-between-Police-and-Community-Supervision-Agencies.PDF>
34. Jere, M., Sotlar, A. in Meško, G. (2012). Praksa in raziskovanje policijskega dela v skupnosti v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63(1), 3–13.
35. Jesilow, P., Meyer, J. in Namazzi, N. (1995). Public attitudes toward the police. *American Journal of Police*, 14(2), 67–88.
36. Johnson, T. R. (1993). *The public and the police in the city of Chicago*. Chicago: Northwestern University.
37. Kusow, A. M., Wilson, L. C. in Martin, D. E. (1997). Determinants of citizen satisfaction with the police: The effects of residential location. *Policing*, 20(4), 655–664.
38. Kutnjak Ivkovich, S. (2008). Comparative study of public support for the police. *International Criminal Justice Review*, 18(4), 406–434.
39. Lewis, S., Rosenberg, H. in Sigler, R. T. (1999). Acceptance of community policing among police officers and police administrators. *Policing*, 22(4), 567–588.
40. Liederbach, J., Fritsch, E. J., Carter, D. L. in Bannister, A. (2008). Exploring the limits of collaboration in community policing: A direct comparison of police and citizen views. *Policing*, 31(2), 271–291.
41. Lobnikar, B. in Prisljan, K. (2017). Uspešnost policijskega dela v skupnosti: Podobnosti in razlike v samozaznavi policistov in oceni prebivalcev. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), 3. *nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji* (str. 55–66). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
42. Lobnikar, B., Prisljan, K. in Modic, M. (2016). Merjenje uspešnosti implementacije policijskega dela v skupnosti v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(2), 89–110.
43. Lobnikar, B., Sotlar, A. in Meško, G. (2013). Razvoj policijske dejavnosti v Srednji in Vzhodni Evropi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(1), 5–18.
44. Lord, V. B., Kuhns, J. B. in Friday, P. C. (2009). Small city community policing and citizen satisfaction. *Policing*, 32(4), 574–594.
45. Lurigio, A. J. in Skogan, W. G. (1994). Winning the hearts and minds of police officers: An assessment of staff perceptions of community policing in Chicago. *Crime and delinquency*, 40(3), 315–330.
46. Makin, D. A. in Marenin, O. (2017). Let's dance: Variations of partnerships in community policing. *Policing*, 11(4), 421–436.
47. Maquire, E. R. in Wells, W. (2002). Community policing as communication reform. V H. Giles (ur.), *Law enforcement, communication and community* (str. 33–66). Philadelphia: John Benjamins.
48. Meško, G. (2001). V skupnost usmerjeno policijsko delo – izziv za slovensko policijo? *Teorija in praksa*, 38(2), 272–289.
49. Meško, G. in Klemenčič, G. (2007). Rebuilding legitimacy and police professionalism in an emerging democracy: The Slovenian experience. V T. Tyler (ur.), *Legitimacy and criminal justice – International perspectives* (str. 84–114). New York: Russell Sage Foundation.
50. Meško, G. in Lobnikar, B. (2005). Policijsko delo v skupnosti: Razumevanje uvoženih idej, njihova kontekstualizacija in implementacija. V G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (ur.), *Izzivi sodobnega varstvoslovja* (str. 89–108), Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
51. Meško, G. in Lobnikar, B. (2018). Police reforms in Slovenia in the past 25 years. *Policing*. doi: 10.1093/police/pay008.
52. Meško, G. in Sotlar, A. (2012). Preprečevanje kriminalitete v lokalnih skupnostih – med ad hoc pristopi in na znanju temelječih preventivnih dejavnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63(3), 229–239.
53. Meško, G., Sotlar, A., Lobnikar, B., Jere, M. in Tominc, B. (2012). *Poročilo ciljnega raziskovalnega projekta Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni*. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/pageuploads/SOJ/word/Tacen_15112012/Porocilo_CRP_zagotavljanje_varnosti_v_lokalni_skupnosti_FVV_2010_2012.pdf
54. Meško, G., Tankebe, J., Čuvan, B. in Šifer, J. (2014). Samozaznava legitimnosti policistov in pravosodnih policistov v Sloveniji: Perspektive postopkovne pravičnosti nadrejenih, odnosov s sodelavci in zaznane legitimnosti policije v javnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 65(3), 221–231.
55. Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije. (2016). *Ocene in stališča prebivalcev Slovenije o delu policije 2016, Poročilo*. Pridobljeno na: http://www.policija.si/images/stories/NovinarskoSredisce/SporocilaZaJavnost/2017/02_februar/06_jm_raziskava_o_delu_policije/POROČILO_Ocene_Prebivalcev_O_Delu_Policije_2016.pdf
56. Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije. (2017a). *Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2018-2022*. Pridobljeno na <https://skupnostobcin.si/wp-content/uploads/2017/08/resolucija-zatiranje-kriminalitete-2018-2022.pdf>
57. Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije. (2017b). *Temeljne usmeritve za izdelavo srednjeročnega načrta razvoja in dela policije za obdobje 2018-2012*. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/pageuploads/DPDVN/Usmeritve/TEMELJNE_USMERITVE_2018-2022.pdf
58. Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije. (2018). *Letno poročilo o delu policije za 2017*. Pridobljeno na <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2017.pdf>
59. Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Policija. (2013). *Strategija policijskega dela v skupnosti*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Policija.
60. Moon, B. in Zager, L. J. (2007). Police officers' attitudes toward citizen support: Focus on individual, organizational and neighborhood characteristic factors. *Policing*, 30(3), 484–497.
61. Nalla, K. M., Meško, G. in Modic, M. (2016). Assessing police-community relationships: Is there a gap in perceptions between police officers and residents? *Policing and Society*, 28(3), 271–290.
62. O'Connor, C. D. (2008). Citizen attitudes toward the police in Canada. *Policing*, 31(4), 578–595.
63. Organ, D. (1988). *Organizational citizenship behavior: The good soldier syndrome*. Lexington: Lexington Books.
64. Pagon, M. in Lobnikar, B. (2001a). V skupnost usmerjeno policijsko delo: Primerjava med mnenji policistov in prebivalcev. *Varstvoslovje*, 3(3), 182–189.
65. Pagon, M. in Lobnikar, B. (2001b). *V skupnost usmerjeno policijsko delo v mestu Ljubljana: Ugotavljanje potreb za ustanovitev mestne policije ali redefiniranje dela državne policije: končno poročilo s poravki*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.

66. Pavlovič, Z. (1998). Mednarodni anketi o kriminaliteti oz. viktimizaciji Slovenija (Ljubljana) 1992–1997 (1. del). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(1), 30–37.
67. Pavlovič, Z. (1999). Mednarodni anketi o kriminaliteti oz. viktimizaciji Slovenija (Ljubljana) 1992–1997 (2. del). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 49(3), 257–265.
68. Pečar, J. (1991). *Neformalno nadzorstvo*. Radovljica: Didakta.
69. Pečar, J. (2001). Policija in (lokalna) skupnost. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52(2), 132–140.
70. Prisljan, K., Meško, G., Lobnikar, B. in Čuvan, B. (2017). Beograd: Savezni sekretariat za unutrašnje poslove.
71. Policija. (n. d.). *Seznam policijskih postaj*. Pridobljeno na <https://www.policija.si/o-slovenski-policiji/organiziranost/policijske-postaje/policijska-postaja>.
72. Prisljan, K., Meško, G., Lobnikar, B. in Čuvan, B. (2017). Samoznana legitimnost pri policistih v Sloveniji – primerjava med študijama v letih 2013 in 2016. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(2), 100–115.
73. Pusić, E. (1963). *Lokalna zajednica*. Zagreb: Narodne novine.
74. Redshaw, J., Sanders, F. in Mawby, R. (1995). *Core policing, ancillary tasks and alternative providers: Views from the ground*. Exeter: Devon & Cornwall Constabulary.
75. Reisig, M. D. in Giacomazzi, A. L. (1998). Citizen perceptions of community policing: Are attitudes toward the police important? *Policing*, 21(3), 311–325.
76. Reisig, M. D. in Parks, B. R. (2003). Neighborhood context, police behavior and satisfaction with police. *Justice Research and Policy*, 5(1), 37–65.
77. Reisig, M. D., Tankebe, J. in Meško, G. (2012). Procedural justice, police legitimacy, and public cooperation with the police among young Slovene adults. *Varstvoslovje*, 14(2), 147–164.
78. Scaglion, R. in Condon, R. C. (1980). Determinants of attitudes toward city police. *Criminology*, 17(4), 484–494.
79. Schafer, J. A. (2002). »Im not against it in theory ...«: Global and specific community policing attitudes. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 25(4), 669–686.
80. Shilston, T. (2015). Democratic policing, community policing and the fallacy of conflation in international police development missions. *International Journal of Police Science & Management*, 17(4), 207–215.
81. Skogan, W. G. (2009). Concern about crime and confidence in the police: Reassurance or accountability? *Police Quarterly*, 12(3), 301–318.
82. Skogan, W. G. in Hartnett, S. M. (1997). *Community policing: Chicago style*. New York: Oxford University Press.
83. Slovar slovenskega knjižnega jezika [SSKJ]. (2019). *Odnos*. Pridobljeno na <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=odnos>
84. Smith, P. E. in Hawkins, R. O. (1973). Victimization, types of citizen-police contacts, and attitudes toward the police. *Law & Society Review*, 8(1), 135–152.
85. Sower, C., Holland, J., Tiedke, K. in Freeman, W. (1957). *Community involvement*. Glencoe: The Free Press.
86. Statistični urad Republike Slovenije (SURS). (2018). *Prebivalstvo*. Pridobljeno na <https://www.stat.si/StatWeb/sl/Field/Index/17/104>
87. Sunshine, J. in Tyler, T. R. (2003). Moral solidarity. Identification with the community, and the importance of procedural justice: The police as prototypical representatives of a group's moral values. *Social Psychology Quarterly*, 66(2), 153–165.
88. Šuklje Erjavec, I., Miklavčič, T., Rogelj, A. in Jerman, Z. (ur.). (2016). *Nacionalno poročilo o urbanem razvoju – Habitat III*. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije, Direktorat za prostor, graditev in stanovanja.
89. Tankebe, J. (2009). Public cooperation with the police in Ghana: Does procedural fairness matter? *Criminology*, 47(4), 1265–1293.
90. Tankebe, J. (2012). Viewing things differently: The dimensions of public perceptions of police legitimacy. *Criminology*, 51(1), 103–135.
91. Tankebe, J. in Meško, G. (2015). Police self-legitimacy, use of force, and pro-organizational behaviour in Slovenia. V G. Meško in J. Tankebe (ur.), *Trust and legitimacy in criminal justice* (str. 261–277). Cham: Springer.
92. Thomas, T. J. (2012). *Citizen, customer, partner: Engaging the public in public management*. Armonk: M. E. Sharpe.
93. Tominc, B. (2013). Perspektive zagotavljanja varnosti v urbanih okoljih na Zahodnem Balkanu. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(1), 19–32.
94. Trojanowicz, R. C. (1972). Police-community relations: Problems and process. *Criminology*, 9(4), 401–423.
95. Tyler, T. R. in Fagan, J. (2008). Legitimacy and cooperation: Why do people help the police fight crime in their communities? *Journal of Criminal Law*, 6. 231–275.
96. Unity. (2019). *Documents*. Pridobljeno na <https://www.unity-project.eu/index.php/documents/>
97. Wakefield, A. in Fleming, J. (2009). *The Sage dictionary of policing*. London: SAGE Publications Ltd.
98. Weitzer, R. in Tuch, S. A. (1999). Race, class, and perceptions of discrimination by the police. *Crime & Delinquency*, 45(4), 494–507.
99. Worall, J. L. (1999). Public perceptions of police efficacy and image: The 'fuziness' of support of the police. *American Journal of Criminal Justice*, 24(1), 47–66.
100. Worden, R. E. (1990). A badge and a baccalaureate: Policies, hypotheses, and further evidence. *Justice & Quarterly*, 7(3), 565–592.
101. Zakon o lokalni samoupravi (ZLS). (2007, 2008, 2009, 2010, 2012). *Uradni list RS*, (94/07, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12).
102. Zakon o občinskem redarstvu (ZORed). (2006, 2017). *Uradni list RS*, (139/06, 9/17).
103. Zakon o organiziranosti in delu v policiji (ZODPol). (2013, 2014, 2015, 2016). *Uradni list RS*, (15/13, 11/14, 86/15, 77/16).

Analysis of the Nature and Quality of Relations between Police Officers and Residents in Slovenia

Gorazd Meško, Ph.D., Professor of Criminology and Head of the Institute of Criminal Justice and Security, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. E-mail: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Urška Pirnat, M.A., Assistant and Junior Researcher, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. E-mail: urska.pirnat@fvv.uni-mb.si

Vanja Ida Erčulj, M.A., Lecturer, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. E-mail: vanja.erculj@fvv.uni-mb.si

Rok Hacin, Ph.D., Assistant Professor of Criminology, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. E-mail: rok.hacin@fvv.uni-mb.si

This paper focuses on the study of relations between police officers and residents in Slovenia. Perceptions of police officers and residents regarding mutual respect, quality of relations, and willingness to cooperate with police officers in performing fundamental tasks and community policing were compared. The sample is comprised of 520 police officers and 1,266 residents from 24 Slovenian municipalities and police stations. Results of t-tests and ANOVA showed that differences in perceptions of relations and willingness to cooperate with police officers in performing fundamental tasks and community policing exist between police officers and residents. Results of regression analyses showed that factors quality of relations, willingness to cooperate with police officers in performing fundamental tasks, gender, personal income and size of the municipality correlate with willingness of residents to cooperate with police officers in community policing. Their willingness to cooperate with police officers in performing fundamental tasks is highly positively correlated to their willingness to cooperate with police officers in community policing. These findings indicate that residents do not differentiate between the various activities of the police, but they are generally willing to cooperate with the police. In conclusion, findings of the study are discussed, limitations are highlighted, and proposals for future research are pointed out.

Keywords: police, residents, relations, local community, Slovenia

UDC: 351.741(497.4)

Delo Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani v letu 2018

1 O Inštitutu za kriminologijo

Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani (v nadaljnjem besedilu: inštitut) je začel raziskovalno delo leta 1954 s prvo raziskovalko prof. dr. Katjo Vodopivec. Kot znanstveni zavod ga je ustanovila Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani s sklepom fakultetnega sveta dne 20. junija 1958 (odločba št. 12/58-19 z dne 14. oktobra 1958). Senat Pravne fakultete Univerze v Ljubljani je 15. junija 2000 sprejel akt o preoblikovanju inštituta v skladu z Zakonom o zavodih. Po tem aktu je ustanoviteljica inštituta Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, ustanoviteljske pravice in obveznosti pa uveljavlja Senat Pravne fakultete Univerze v Ljubljani.

Inštitut je pravna oseba in deluje kot samostojni neprofitni zavod po Zakonu o zavodih (2000) ter Zakonu o raziskovalni in razvojni dejavnosti (2012). Njegova temeljna dejavnost je raziskovalna in razvojna dejavnost v družboslovju in humanistiki po Uredbi o spremembah in dopolnitvah Uredbe o standardni klasifikaciji dejavnosti (2008), šifra dejavnosti 72.200. Po klasifikaciji Javne agencije za raziskovalno dejavnost deluje v okviru družboslovnih ved na področju kriminologije in socialnega dela (5.07.00). V pravnem prometu deluje znotraj registrirane dejavnosti samostojno z vsemi pravicami in obveznostmi brez omejitev. Kadar opravlja javno službo v znanstvenoraziskovalni dejavnosti na podlagi koncesije po sklepu Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, ima po 36., 37. in 38. členu Zakona o raziskovalni in razvojni dejavnosti (2012) status zavoda s pravico javnosti. V okviru registrirane dejavnosti izdaja knjige, revije in periodične publikacije, prireja seminarje ter organizira posvetovanja, izobraževanja in dejavnosti knjižnice.

2 Organi inštituta in njihovo delo v letu 2018

Upravni odbor (predsednik prof. dr. Grega Strban, namestnica predsednika Andreja Lang) je imel eno sejo, na kateri je obravnaval poročilo o delu in zaključni račun inštituta za leto 2017 ter program dela in finančni načrt inštituta za leto 2018.

Znanstveni svet (predsednik izr. prof. dr. Aleš Završnik, namestnica predsednika doc. dr. Mojca Mihelj Plesničar) je imel štiri klasične seje in dve dopisni seji, na katerih je razpravljal o znanstvenoraziskovalnem in projektnejem delu, organizaciji znanstvenih sestankov, konferenc in seminarjev, izdaji monografij ter objavah znanstvenih prispevkov delavcev inštituta v domačih in tujih znanstvenih revijah.

Direktor inštituta je prof. dr. Matjaž Jager, ki je bil izvoljen za obdobje od 1. novembra 2014 do 31. oktobra 2019.

3 Delavci inštituta

V letu 2018 je bilo na inštitutu zaposlenih osem raziskovalcev (dr. Vasja Badalič, dr. Sašo Dolenc, red. prof. dr. Matjaž Jager, izr. prof. dr. Zoran Kanduč, doc. dr. Mojca Mihelj Plesničar, red. prof. dr. Dragan Petrovec, red. prof. dr. Renata Salecl, dr. Liljana Selinšek in izr. prof. dr. Aleš Završnik), trije mladi raziskovalci (Katja Simončič, Pika Šarf in Marko Drobnjak), ena strokovna sodelavka (Barbara Bizilj) in šest raziskovalcev v dopolnilnem delovnem razmerju (red. prof. dr. Matjaž Ambrož, izr. prof. dr. Katja Filipčič, izr. prof. dr. Primož Gorkič, dr. Miha Hafner, Primož Križnar in red. prof. dr. Katja Šugman Stubbs). Dodatno sta bili sklenjeni pogodbi o delu za administrativna, strokovna tajniška in kadrovska dela, računovodstvo ter čiščenje prostorov.

Raziskovalci na inštitutu so bili v letu 2018 člani različnih delovnih teles Republike Slovenije:

- Ambrož, Matjaž: član medresorske projektne skupine MP za probacijo;
- Filipčič, Katja: članica Državnotožilskega sveta, Komisije za dodiplomski študij Univerze v Ljubljani, Posvetovalnega telesa ministrice za državljanske in socialne kompetence Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport;
- Plesničar, Mojca M.: predsednica Statističnega sosveta za kriminaliteto, SURS;
- Salecl, Renata: predsednica Znanstvenoraziskovalnega sveta za multidisciplinarne raziskave pri ARRS;
- Simončič, Katja: koordinatorka pri European group for the study of deviance and social control, avgust 2018–avgust 2022;
- Završnik, Aleš: član Znanstvenoraziskovalnega sveta za družboslovne vede ARRS, panela za etiko pri Evropskem raziskovalnem svetu in Sveta Centra za varnejši internet Safe.si.

4 Raziskovalno delo inštituta

V letu 2018 so zaposleni na inštitutu izvajali te raziskovalne projekte:

- Družbeno nadzorstvo, kazenskopравни sistem, nasilje in preprečevanje viktimizacij v kontekstu visokotehnološke družbe (ARRS, vodja projekta prof. dr. Renata Salecl, 2015–2020);

- Krimigracije med človekovimi pravicami in nadzorom (ARRS, partnerstvo z Mirovnim inštitutom, vodja projekta dr. Neža Kogovšek Šalamon, 2016–2018);
- Premeščanje mej v kriminologiji in kriminalitetni politiki (ARRS, vodja projekta prof. dr. Renata Salecl, 2017–2020);
- Perspektive večje varnosti na slovenskih cestah (ARRS, AVP, vodja projekta prof. dr. Dragan Petrovec, 2018–2019);
- Sovražni govor na spletnih družbenih omrežjih v Sloveniji (ARRS, vodja projekta dr. Vasja Vehovar, 2018–2020);
- Avtomatizirana pravičnost: družbeni, etični in pravni vidiki (ARRS, vodja projekta izr. prof. dr. Aleš Završnik);
- Merjenje družbene klime v zaporih in v Prevzgojnom domu Radeče (URSIKS, vodja projekta doc. dr. Mojca M. Plesničar);
- Dejavniki varnosti v cestnem prometu (AVP, vodja projekta prof. dr. Dragan Petrovec).

V okviru programov Javne agencije za raziskovalno dejavnost RS za mlade raziskovalce (MR) se je v letu 2018 končalo, nadaljevalo oziroma začelo usposabljanje mladih raziskovalcev:

- Nevroznanost v kazenskem pravu in kriminologiji (Miha Hafner, mentorica prof. dr. Renata Salecl, 2013–2018);
- Katja Simončič, mentor izr. prof. dr. Aleš Završnik (2015–2019);
- Pika Šarf, mentor prof. dr. Aleš Završnik (2017–2021);
- Marko Drobňjak, mentorica doc. dr. Mojca Mihelj Plesničar (2018–2022).

5 Mednarodno znanstvenoraziskovalno sodelovanje

V letu 2018 so zaposleni na inštitutu sodelovali v več mednarodnih raziskovalnih projektih:

- Data collection and research services on fundamental rights Issues – FRANET (European Union Agency for Fundamental Rights, vodja projekta prof. dr. Matjaž Jager, 2014–2018);
- Resnica, psihoanaliza in nevroznanost (ARRS-BI-RUS, vodja projekta prof. dr. Renata Salecl, 2016–2018);
- Resnica, psihoanaliza in nevroznanost (ARRS-BI-ZDA, vodja projekta prof. dr. Renata Salecl, 2017–2018);
- Trans-making – Art / culture / economy to democratize society. Research in placemaking for alternative narratives (EU HORIZON 2020, 2017–2020);
- Legal Status and Real Position of People with Mental Difficulties – Interdisciplinary Approach and European perspectives (vodja projekta prof. dr. Velinka Grozdanić, Pravna fakulteta na Reki, sodelavec izr. prof. dr. Zoran Kanduč, 2015–2019);

- COST (European Cooperation in Science and Technology) Akcija »From Sharing to Caring: Examining Socio-Technical Aspects of the Collaborative Economy« (CA16121) (izr. prof. dr. Aleš Završnik, član Upravnega odbora, 2017–2020);
- gostujoči raziskovalec na ETHZ in Univerzi v Zürichu (izr. prof. dr. Aleš Završnik).

6 Delo knjižnice

Knjižnica inštituta deluje kot aktivna članica v sistemu vzajemne katalogizacije COBISS in v vzajemno bazo redno vnaša podatke o novih knjigah, revijah ter bibliografskih enotah delavcev inštituta. S svojo zbirko pomembno podpira znanstveno, raziskovalno in pedagoško delo zaposlenih.

Bibliografska obdelava gradiva je v letu 2018 zajela 356 enot (tj. monografij, serijskih publikacij, sestavnih delov in izvedenih del). Ob koncu leta 2018 je knjižnični sklad inštituta obsegal 11.872 katalogiziranih enot gradiva v sistemu COBISS. Knjižnica inštituta hrani 28.472 enot gradiva, ki pa še ni v celoti katalogizirano v vzajemnem katalogu.

Knjižnica je imela v letu 2018 760 obiskov uporabnikov. Izposojenih je bilo 995 monografskih publikacij in 48 številki serijskih publikacij, z medknjižnično izposajo pa še dodatnih 52 enot gradiva. Pomemben je tudi dostop do vrhunskih tujih kriminoloških revij vsem raziskovalcem inštituta, delavcem in študentom fakultet, visokih in višjih šol ter drugim uporabnikom s članstvom v knjižnici inštituta, ki je omogočen s konzorcijskim sodelovanjem za nabavo tujih periodičnih publikacij v okviru dogovora Univerze v Ljubljani s podjetji EBSCOhost, Emerald Management in SAGE Premier.

7 Organizacija posvetov, znanstvenih sestankov in konferenc

15. februarja 2018 je inštitut skupaj z Mirovnim inštitutom organiziral posvet Uresničevanje pravice do odvetnika in pravne pomoči. Posvet je bil namenjen predvsem odvetnikom, državnim tožilcem, sodnikom in predstavnikom policije.

Od 17. do 18. maja je inštitut skupaj z Mirovnim inštitutom v okviru projekta Krimigracije izvedel mednarodno znanstveno konferenco z naslovom Understanding causes and consequences of criminalization of migration.

Od 22. do 24. avgusta je na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani potekala 46. mednarodna konfe-

renca Evropske skupine za študij odklonskosti in družbenega nadzora (European Group for the Study of Deviance and Social Control) z naslovom Družbena škoda v digitaliziranem globalnem svetu: tehnologije moči in normalizirane prakse sodobne družbe. Na konferenci so sodelujoči obravnavali različne vidike družbene škode, do katere v sodobni družbi prihaja zaradi globalizacije in razmaha digitalnih tehnologij. Konference se je udeležilo več kot 70 udeležencev.

Evropska skupina za študij odklonskosti in družbenega nadzora je mednarodna mreža akademikov, aktivistov in praktikov, ki si prizadevajo za družbeno pravičnost, državno odgovornost in dekarceracijo. Skupina, ki šteje več kot tisoč članov, je največji forum kritične kriminologije na globalni ravni.

29. novembra je potekala Nacionalna kriminološka konferenca Nasilje, kultura in kapitalizem. Na konferenci so nastopajoči obravnavali različne oblike nasilja (in odzivanja nanje) v kontekstu svetovnega kapitalističnega sistema, neoliberalne gospodarske in družbene politike ter postmoderne kulture. Njihovi prispevki so se nanašali na umore na Slovenskem (v obdobju po kontrarevolucionarni obnovi kapitalizma), nasilje v prometu (zlasti v zvezi z zlorabami avtomobilov), značilnosti postmodernega vojskovanja, radikalizacijo vernikov in zagovornikov drugih ideoloških sklopov, opravičevanje (nevtralizacijo ali racionalizacijo) skrajno destruktivnega nasilja (ki se izvaja v imenu države ali druge namišljene entitete), vlogo nasilja v globalni ekspanziji, reprodukciji in transformacijah kapitalističnega gospodarstva (in socialnih formacij) ter poslovno kriminaliteto.

8 Sodelovanje delavcev inštituta s prispevki na kongresih, konferencah, posvetovanjih ter strokovnih in znanstvenih sestankih doma in v tujini¹

Matjaž Ambrož

– AMBROŽ, Matjaž. Kazenskopravno varstvo spolne avtonomije: prispevek na 11. konferenci kazenskega prava in kriminologije, 4. in 5. december 2018, Grand Hotel Bernardin, Portorož.

– AMBROŽ, Matjaž. O metodi poučevanja kazenskega materialnega prava: prispevek na IV. interkatedarska konferenca, Im memoriam: Davor Krapac (1947–2016), 7. rujna 2018, Pravni fakultet, Zagreb.

– AMBROŽ, Matjaž. Gospodarska kazniva dejanja in inštituti splošnega dela kazenskega prava: predavanje na sreča-

nju Izbrane vsebine kazenskega materialnega in procesnega prava, Ljubljana, 22. junij 2018.

– AMBROŽ, Matjaž. Kaznivo dejanje zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti v teoriji in praksi: predavanje na Odvetniški šoli 2018, Portorož, 13. april 2018.

– AMBROŽ, Matjaž. Posebni del KZ-1 – nova spoznanja v teoriji: predavanje na Kazenskopravni sodniški šoli, Rogaška Slatina, 17. oktober 2018.

– AMBROŽ, Matjaž. Posebni del KZ-1 – nova spoznanja v teoriji: predavanje na Kazenskopravni sodniški šoli, Rogaška Slatina, 21. november 2018.

Vasja Badalič

– BADALIČ, Vasja. Civilne žrtve naših paravojaških odredov v Afganistanu: prispevek na Nacionalni kriminološki konferenci »Nasilje, kultura in kapitalizem«, 29. november 2018, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

– BADALIČ, Vasja. Noise of periphery: prispevek na Trans-making Spring Academy, Valencia, Spain, March 5–8, 2018.

– BADALIČ, Vasja. Public space under drone strikes: prispevek na Trans-making Conference Public in the making, Istanbul, Turkey, 18.–20 October, 2018.

– BADALIČ, Vasja. Rejected Syrians: violations of the principle of non-refoulement in Turkey, Jordan and Lebanon: prispevek na konferenci Social harm in a digitalized global world: technologies of power and normalized practices of contemporary society, European group for the study of deviance and social control conference, 22.–24 Avgust 2018, Ljubljana.

– BADALIČ, Vasja. Civilian victims of the Taliban targeted killing program. V: Crimes against humans and crimes against humanity: implications for modern criminology, Eurocrim 2018, 18th Annual Conference of the European Society of Criminology, Sarajevo, 29. 8.–1. 9. 2018, <http://win.fkn.unsa.ba/Home/OralPresentation?title=130>

– BADALIČ, Vasja. Inherently imprecise military attacks: blurring the line between civilians and combatants in US night raids and drone strikes. V: Dissecting violence: structures, imaginaries, resistances. [Amsterdam]: Amsterdam School for Cultural Analysis: University of Amsterdam. [2018], str. 14.

– BADALIČ, Vasja. Rejecting Syrian asylum seekers: violations of the principle of non-refoulement in Lebanon. V: Encountering crime : doing justice, Anzoc 2018, 31st Annual Australian and New Zealand Society of Criminology, Melbourne, 4. 12.–7.12.2018, <http://anzoc2018.com/2772>.

– BADALIČ, Vasja. Tunisia and the EU external migration policy: crimmigration law, illegal practices and their impact on the rights of migrants. V: Kogovšek Šalomon, Neža (ur.). »Understanding causes and consequences of criminalization of migration«: international conference, 17–18 May 2018, City Hotel, Ljubljana, Slovenia: conference program. Ljubljana: The Peace Institute. 2018, str. 19.

¹ Pri delih v soavtorstvu med sodelavci inštituta je delo navedeno samo pri prvem avtorju.

– BADALIČ, Vasja. Civilian victims in U.S.-led kill-or-capture missions in Afghanistan. V: Victims and victimization: moving towards and international victimology, 16th International Symposium of the World Society of Victimology, Hong Kong, 10.–14. 6. 2018, http://www6.cityu.edu.hk/ss_wsv2018/about/Abstracts.pdf

Sašo Dolenc

– DOLENC, Sašo. Navdih za rast: čudežne formule za uspeh: predavanje na slavnostni razglasitvi Gazela 2018, 13. september 2018, Festivalna dvorana, Ljubljana.

– DOLENC, Sašo. Skrivnosti inovativnih okolij in skupin: predavanje na valorizacijski konferenci Pripovedujmo zgodbe, 11. 10. 2018, Grand Hotel Union, Ljubljana.

– DOLENC, Sašo. Why science needs story: prispevek na MaMi December workshop »How to conduct a successful PhD«, 5.–8. 12. 2018, Ljubljana.

Katja Filipčič

– FILIPČIČ, Katja. Kazenskopravno varstvo otrok. V: Dnevi slovenskih pravnikov, 11. do 13. oktober 2018, Portorož, (Podjetje in delo, letn. 44, št. 6/7). Ljubljana: GV založba [i. e.] IUS SOFTWARE, str. 1102–1112.

– FILIPČIČ, Katja. Child victims in Slovenian criminal law. V: Stevanović, Ivana (ur.). Tematski zbornik radova mednarodnog značaja = Thematic conference proceedings of international significance. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja = Belgrade: Institute of Criminological and Sociological Research. 2018, str. 65–74.

– FILIPČIČ, Katja. Poučevanje kazenskega prava: pogoji za pedagoško in raziskovalno delo visokošolskega učitelja: prispevek na IV. interkatedarska konferencija, Im memoriam: Davor Krapac (1947–2016), 7. rujna 2018, Pravni fakultet, Zagreb.

Primož Gorkič

– GORKIČ, Primož. Zakonitost kot (poslednji) mejnik legitimnosti policijskega dela? V: Vidmar, Uroš (ur.). Mejniki legitimnosti policijske dejavnosti: zbornik prispevkov. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Policija. 2018, str. 27–35.

Miha Hafner

– HAFNER, Miha. Ali nevroni preraščajo pravo?: prispevek na Sinapsinem nevroznanstvenem seminarju, 8. november 2018, Avditorij v Moderni galeriji, Ljubljana.

– Mihelj Plesničar, Mojca, HAFNER, Miha. Criminal mediation in Slovenian law: prispevek na konferenci La vittima nel »nuovo mondo« della mediazione penale. Profili di un'assenza, 25. maj 2018, Università Rovigo, La Cattedra di Diritto Processuale Penale Università di Ferrara.

– HAFNER, Miha. Spletna orodja kot pripomoček pri poučevanju kazenskega prava: primer Socrative: prispevek na IV. interkatedarska konferencija, Im memoriam: Davor Krapac (1947–2016), 7. rujna 2018, Pravni fakultet, Zagreb.

Matjaž Jager

– JAGER, Matjaž. Hard times: obedience and escape in inner emigration. V: Crimes against humans and crimes against humanity: implications for modern criminology, Eurocrim 2018, 18th Annual Conference of the European Society of Criminology, Sarajevo, 29. 8.–1. 9. 2018.

– JAGER, Matjaž. Mi in oni: prispevek na Nacionalni kriminološki konferenci »Nasilje, kultura in kapitalizem«, 29. november 2018, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

– JAGER, Matjaž. Nekateri elementi notranje emigracije v (opresivnem) pravnem sistemu: prispevek na Simpoziju za pravno in socialno filozofijo 2018, Pravna fakulteta, Ljubljana, 5. okt. 2018.

– JAGER, Matjaž. Nesporazumi o učinkovitosti kazenskega postopka: prispevek na IV. interkatedarska konferencija, Im memoriam: Davor Krapac (1947–2016), 7. rujna 2018, Pravni fakultet, Zagreb.

– JAGER, Matjaž. The offshore world and tax payers in a small Alpine state: prispevek na konferenci Social harm in a digitalized global world: technologies of power and normalized practices of contemporary society, European group for the study of deviance and social control conference, 22.–24. avgust 2018, Ljubljana.

– Keršmanc, Ciril, Šugman Stubbs, Katja, JAGER, Matjaž. Is corporate social responsibility anything more than a mask for multinational (oil) companies?: prispevek na The 19th Cross-border Crime Colloquium »Combatting cross-border crime in East- and West-Europe borders«, Kharkiv National University of Internal Affairs, 17–19 June 2018.

– JAGER, Matjaž. Premeščanje mej na področju odzivanja na gospodarsko kriminaliteto: prispevek na Nacionalni kriminološki konferenci »Nasilje, kultura in kapitalizem«, 29. november 2018, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Zoran Kanduč

– KANDUČ, Zoran. Victimhood, postmodern capitalism, and the case of Slovenia as (post)transitional society. V: Crimes against humans and crimes against humanity: implications for modern criminology, Eurocrim 2018, 18th Annual Conference of the European Society of Criminology, Sarajevo, 29. 8.–1. 9. 2018.

– KANDUČ, Zoran. Duša, njene (stran)poti, družbeno nadzorstvo in kapitalizem: prispevek na znanstveni konferenci Osobe s duševnim smetnjama u suvremenom društvu, 31. siječnja 2018. godine, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.

– KANDUČ, Zoran. Nasilje, avtoriteta in kriminologija: prispevek na Nacionalni kriminološki konferenci »Nasilje, kultura in kapitalizem«, 29. november 2018, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

– KANDUČ, Zoran. Resisting capitalist violence, terror, stupidity and crime: the case of Slovenia: prispevek na konferenci Social harm in a digitalized global world: technologies of power and normalizen practices of contemporary society, European group for the study of deviance and social control conference, 22.–24. avgust 2018, Ljubljana.

– KANDUČ, Zoran. Zlo in moderna filozofija: prispevek na Simpoziju za pravno in socialno filozofijo 2018, 5. oktober 2018, Pravna fakulteta, Ljubljana.

Primož Križnar

– Šarf, Pika, KRIŽNAR, Primož. Vpeljava algoritmov v kazenski postopek: primer odmerjanja kazenskih sankcij. V: Zbornik 2018. 1. natis. Ljubljana: Lexpera, GV založba. 2018, str. 47–56.

Mojca Mihelj Plesničar

– MIHELJ PLESNIČAR, Mojca. Shades of sanity and their reflection in sentencing. V: Crimes against humans and crimes against humanity: implications for modern criminology, Eurocrim 2018. Sarajevo: European Society of Criminology, 2018, f. 1.

– MIHELJ PLESNIČAR, Mojca. Delivering justice in an age of algorithms. V: Redesigning justice: promoting civil rights, trust and fairness. Oxford: Howard League for Penal Reform. 2018, str. 85–86.

– MIHELJ PLESNIČAR, Mojca. Remorse in homicide cases. V: Remorse & responsibility in the constructions of the »ideal« defendant: comparing cultural expectations in criminal process: abstracts. Cardiff: Cardiff University. 2018, str. 41–44.

– Završnik, Aleš, MIHELJ PLESNIČAR, Mojca. Large EU-IT systems in the areas of borders, visa and asylum: implications for human rights in Slovenia. V: Kogovšek Šalamon, Neža (ur.). »Understanding causes and consequences of criminalization of migration«: international conference, 17–18 May 2018, City Hotel, Ljubljana, Slovenia: conference program, Ljubljana: The Peace Institute. 2018, str. 18–19.

– Štajnpihler Božič, Tilen, MIHELJ PLESNIČAR, Mojca. Developing legal consciousness in legal education: using Bourdieu's concept of habitus and theory of the juridical field: prispevek na mednarodnem srečanju »Rights Consciousness and Legal Cultures: Theoretical Perspectives« v organizaciji Hungarian Academy of Sciences Centre for Social Sciences, Budimpešta, 25. april 2018.

– MIHELJ PLESNIČAR, Mojca. Punishing the aliens: sentencing foreign homicide offenders in Slovenia: prispevek na konferenci Social harm in a digitalized global world: technologies of power and normalizen practices of contemporary

society, European group for the study of deviance and social control conference, 22.–24. avgust 2018, Ljubljana.

– MIHELJ PLESNIČAR, Mojca. The role of the defendant in continental criminal procedures: dilemmas & contradictions: prispevek na konferenci Law at the crossroads: Le droit à la croisée des chemin, Annual Meeting on Law and Society 2018, Toronto, June 7–10, 2018.

– MIHELJ PLESNIČAR, Mojca, Šarf, Pika. Shaming the shamers: a case study of an online campaign and its social significance: prispevek na simpoziju Vigilant audiences: an international symposium on scrutiny, denunciation and shaming in digital media use v organizaciji Department of Media and Communication, Erasmus University Rotterdam, Rotterdam, 3.–4. oktober 2018.

– MIHELJ PLESNIČAR, Mojca. To je zelo strašen čas za mlade moške: spolna kriminaliteta v dobi #MeToo: prispevek na 11. konferenci kazenskega prava in kriminologije, 4.–5. december 2018, Grand Hotel Bernardin, Portorož.

– MIHELJ PLESNIČAR, Mojca. Umori po slovensko: prispevek na Nacionalni kriminološki konferenci »Nasilje, kultura in kapitalizem«, 29. november 2018, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

– MIHELJ PLESNIČAR, Mojca. Individualisation as a process: prispevek na simpoziju Individualisation in the Sentencing and Penal Decision-Making Process, European Working Group, Leiden, 19.–20. april 2018.

Renata Salecl

– SALECL, Renata. Anxiety and ignorance in neo-liberal times: predavanje na International Institute of Depth Psychology, Kiev, Ukraine, April 26, 2018.

– SALECL, Renata. Ignorance in times of post-truth: predavanje na School of law and justice, Southern Cross University, Avstralija, 25. januar 2018.

– SALECL, Renata. Nasilje kot odgovor na ignoranco: prispevek na Nacionalni kriminološki konferenci »Nasilje, kultura in kapitalizem«, 29. november 2018, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

– SALECL, Renata. Strast do nevednosti: predavanje na 5. jubilejnem letnem srečanju ravnateljev slovenskih osnovnih šol, Drugačna šola v 21. stoletju?, 11. maj 2018, Dvor Jezeršek, Zgornji Brnik.

– SALECL, Renata. Angoisse chez l'enfant au temps de la génétique: prispevek na 19ème colloque de l'ALEPH et du CP-ALEPH, 24 mars 2018, SKEMA de Lille, Euralille, France.

– SALECL, Renata. A tale of love and hate: predavanje na HowTheLightGetsIn2018, The Philosophy and music festival at Hay, London, 25.–28. May 2018.

Liljana Selinšek

– SELINŠEK, Liljana. Na obzorju: evropski nalog za predložitev in zavarovanje elektronskih dokazov v kazenskih

zadevah. V: Zbornik 2018. 1. natis. Ljubljana: Lexpera, GV založba. 2018, str. 5–17.

– SELINŠEK, Liljana. Gospodarsko kazensko pravo v teoriji in praksi: kje smo in kam gremo: prispevek na Forumu o finančni in gospodarski kriminaliteti, 29. in 30. november 2018, Sodna stavba, Ljubljana.

– SELINŠEK, Liljana. Kriminogenost slabih poslovnih odločitev v času blaginje in v času krize: prispevek na Nacionalni kriminološki konferenci »Nasilje, kultura in kapitalizem«, 29. november 2018, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Katja Simončič

– SIMONČIČ, Katja. Družbena škoda v industriji hitre mode. V: Zbornik 2018. 1. natis. Ljubljana: Lexpera, GV založba. 2018, str. 39–46.

– SIMONČIČ, Katja. A criminological analysis of social harm: the case of consumerism in the garment industry: prispevek na International conference on cultural and global criminology, 27–29 June, 2018, Utrecht, Netherlands.

– SIMONČIČ, Katja. Fast fashion, social harm and the irrational: prispevek na 4th Istanbul Design Biennale, 26. oktober 2018, ITU Faculty of Architecture, Istanbul.

– SIMONČIČ, Katja. Fast fashion, social harm and the irrational: prispevek na konferenci Social harm in a digitalized global world: technologies of power and normalized practices of contemporary society, European group for the study of deviance and social control conference, 22.–24. avgust 2018, Ljubljana.

Pika Šarf

– ŠARF, Pika. Na robu kibernetne vojne: pravni vidiki vojaških operacij v kibernetnem prostoru: prispevek na strokovnem seminarju ELSA aktual Pravo in tehnologija, 14.–16. december 2018, Terme Zreče.

– ŠARF, Pika. Paradoksi postmoderne vojne: prispevek na Nacionalni kriminološki konferenci »Nasilje, kultura in kapitalizem«, 29. november 2018, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

– ŠARF, Pika, Žgur, Matija. Pravna subjektiviteta robotov = Legal personhood of robots: prispevek na festivalu Grounded »Intima v času umetne inteligence«, Ljubljana, 21.–23. november 2018.

Katja Šugman Stubbs

– Rejec Longar, Katja, ŠUGMAN STUBBS, Katja, Lobnikar, Branko. Effectiveness of asset recovery in Slovenia – comparison of police officers' and prosecutors' opinions. V: Meško, Gorazd (ur.) et al. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: conference proceedings. 1st ed.

Maribor: University of Maribor Press; Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security. 2018, str. 598–615, tabele.

– ŠUGMAN STUBBS, Katja, Čujovič, Matej. Argumentacijske in komunikacijske »vaje« pred kazenskim sodiščem (teorija in praksa): predavanje na Odvetniški šoli, Kongresni center Bernardin, Portorož, 13. april 2018.

Aleš Završnik

– ZAVRŠNIK, Aleš. »Automated justice«: from the rule of law to the rule of algorithm? V: Automated justice: algorithms, big data and criminal justice systems: EURIAS conference: Friday, April 20, 2018. Zürich: Collegium Helveticum. 2018, str. [23–24].

– ZAVRŠNIK, Aleš. Machine learning, »deep-fakes« and the raise of algocracy: Elektronski vir. Cyberspace conference, https://cyberspace.muni.cz/media/3112804/abstrakty_cs18_full.pdf

– ZAVRŠNIK, Aleš. Law enforcement drones and surveillance of public space. V: Drone culture(s): national and international spaces of application, imagination and regulation of civil drones: workshop: Thursday, February 15, 2018. Zürich: Collegium Helveticum. 2018, str. [12–13].

– ZAVRŠNIK, Aleš. Algorithms and big data in criminal justice settings. V: SSN-18: book of abstracts. Aarhus: Surveillance Studies Network. 2018, str. [96].

– ZAVRŠNIK, Aleš. Automated justice: predictive analytics in criminal justice settings: prispevek na konferenci Data justice conference, 21.–22 May 2018, Cardiff University, Cardiff, UK.

– ZAVRŠNIK, Aleš. Izbrane dileme »algoritmične« pravičnosti: prispevek na Simpoziju za pravno in socialno filozofijo 2018, Pravna fakulteta, Ljubljana, 5. oktober 2018.

– ZAVRŠNIK, Aleš. Pogled Sveta Evrope na uporabo umetne inteligence v kazenskem pravosodju: prispevek na 11. konferenci kazenskega prava in kriminologije, 4.–5. december 2018, Grand Hotel Bernardin, Portorož.

– ZAVRŠNIK, Aleš. »Automated Justice«: implications for human rights: prispevek na konferenci Social harm in a digitalized global world: technologies of power and normalized practices of contemporary society, European group for the study of deviance and social control conference, 22.–24. avgust 2018, Ljubljana.

– ZAVRŠNIK, Aleš. A.I. and criminal justice: prispevek na Study Session on »Artificial Intelligence and Judicial Systems« at the European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) of the Council of Europe (CoE), Strasbourg, 27 June 2018.

– Okrogla miza »Umetna inteligenca, avtonomna orožja in možnost prevzema oblasti«, Pravna fakulteta v Ljubljani, 10. oktober 2018.

9 Bibliografija delavcev inštituta v letu 2018²

Delavci inštituta so v letu 2018 samostojno ali v soavtorstvu objavili 15 monografij in drugih zaključnih del ter 156 člankov v znanstvenih in strokovnih revijah ter dnevnem časopisu. V digitalnih medijih je bilo 12 objav in 17 intervjujev. Bili so tudi mentorji pri 22 magistrskih in dveh doktorskih nalogah, člani v 18 uredništvih ter recenzenti pri 11 revijah in monografskih publikacijah.

Matjaž Ambrož

Članki in drugi sestavni deli:

- AMBROŽ, Matjaž. Kriminalna politika i pravna dogmatika: o granicama i mogućnostima sinteze. Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 2018, vol. 25, br. 1, str. 13–28.
- AMBROŽ, Matjaž. Dobronamernost in krivda: na rob odločbi Ustavnega sodišča Up-258/15 z dne 30. novembra 2017. Pravnik: revija za pravno teorijo in prakso, 2018, letn. 73, št. 3/4, str. 253–265.
- AMBROŽ, Matjaž. Legitimnost kazni v razmerju do storilca. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, jan.-mar. 2018, letn. 69, št. 1, str. 7–14.
- AMBROŽ, Matjaž. Odvetnik kot ortoped klientove sreče. Odvetnik: glasilo Odvetniške zbornice Slovenije, jesen 2018, leto 20, št. 4, str. 62–63, z avtorj. sl.
- AMBROŽ, Matjaž. Pravilo treh generacij. Pravna praksa, 8. november 2018, leto 37, št. 43, str. 22, ilustr.
- AMBROŽ, Matjaž. Biti humanist. Pravna praksa, 13. september 2018, leto 37, št. 34, str. 22.
- AMBROŽ, Matjaž. Časovne dimenzije v kazenskem pravu: o problemu retroaktivne veljavnosti podaljšanih zastaralnih rokov. V: Pavčnik, Marijan (ur.), Štajnpihler Božič, Tilen (ur.). Časovnost razlage zakona (Razprave, 34). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 2018, str. 59–68, 164, 170.
- Flander, Benjamin, Meško, Gorazd, AMBROŽ, Matjaž. Punishment and social justice in Slovenia. V: Roberson, Cliff (ur.). Routledge handbook of social, economic and criminal justice, (Routledge handbooks). New York Abingdon: Routledge. 2018, str. 182–194.
- AMBROŽ, Matjaž. Vse teče. Pravna praksa, 4. oktober 2018, leto 37, št. 38, str. 31–32, ilustr.

Monografije in druga zaključna dela:

- Bavcon, Ljubo, Šelih, Alenka, Korošec, Damjan, AMBROŽ, Matjaž, Filipčič, Katja. Kazensko pravo, Splošni del. 6. izd. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2018. 583 str.

Mentorstvo pri magistrskem študiju:

- Dolenc, Lidija. Možnosti alternativnega reševanja sporov v mednarodnem kazenskem pravu.
- Erjavec, Špela. Odlog izvršitve kazni zapora zaradi zdravstvenih razlogov po noveli ZIKS-1E in ZIKS-1F.
- Manfreda, Dani. Problem Karneadove deske v kazenskem pravu.
- Bučalič, Marko. Upoštevanje povratništva pri odmeri kazni v praksi slovenskih sodišč.

Vasja Badalič

Članki in drugi sestavni deli:

- BADALIČ, Vasja. Tunisia's role in the EU external migration policy: crimmigration law, illegal practices and their impact on human rights. Journal of international migration and integration, 29. junij 2018, str. 1–16.

Intervjuji in RTV-oddaje:

- BADALIČ, Vasja (intervjuvanec). Eksternalizacija meja EU v Severni Afriki: intervju z Vasjo Badaličem. Ljubljana: Zavod Radio Študent, 2018.

Sašo Dolenc

Članki in drugi sestavni deli:

- DOLENC, Sašo. Znanost in filozofija prostora. Časopis za kritiko znanosti, 2018, letn. 46, št. 274, str. 55–68.
- DOLENC, Sašo. Blockchain kot digitalizacija zaupanja. Dialogi, 2018, letn. 54, št. 7/8, str. 21–31.
- DOLENC, Sašo. Raziskave možganov, svobodna volja in etika. Dialogi, 2018, letn. 54, št. 10, str. 107–118.
- DOLENC, Sašo. Kako možgani dojemajo prostor. Outsider: revija, ki presega meje, pomlad 2018, letn. 4, št. 13, str. 124–125, portret.
- DOLENC, Sašo. Otoček sredi vesoljskega oceana. Delo.si, 1. december 2018, fotogr.
- DOLENC, Sašo. Rojstvo ideje o verižni reakciji. Delo.si, 8. december 2018, fotogr.
- DOLENC, Sašo. Kje bi bili brez premoga in nafte. Delo.si, 10. november 2018, fotogr.
- DOLENC, Sašo. Tresla se je miš, rodila se je gora. Delo.si, 15. december 2018, fotogr.
- DOLENC, Sašo. Ko podavimo vse, ki nas poznajo. Delo.si, 17. november 2018, fotogr.
- DOLENC, Sašo. Ko je mrzlo, da bolj ne bi moglo biti. Delo.si, 20. oktober 2018, fotogr.
- DOLENC, Sašo. Antropolog, jezikoslovec in matematik za isto mizo. Delo.si, 26. november 2018, fotogr.
- DOLENC, Sašo. Prvega strahu ne pozabiš nikoli. Delo.si, 27. oktober 2018, fotogr.
- DOLENC, Sašo. Manj znana intelektualna zgodovina

² Pri delih v soavtorstvu med sodelavci inštituta je delo navedeno samo pri prvem avtorju.

Slovenije: Von Pantz in zakonca Kansky. Dnevnik online, 1. december 2018.

– DOLENC, Sašo. Paul Dirac: mož, ki je napovedal obstoj antimaterije. Dnevnik online, 1. september 2018.

– DOLENC, Sašo. Evgenika – temačno obdobje v zgodovini znanosti. Dnevnik online, 2. junij 2018.

– DOLENC, Sašo. Kako učinkovito upravljati tovarno: skrivnost Toyotinega uspeha. Dnevnik online, 3. marec 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Kako imunski sistem spodbuditi, da se bo boril proti raku. Dnevnik online, 6. oktober 2018.

– DOLENC, Sašo. Ernst Mach: iskanje najkrajšega recepta za najbolj zapletene pojave. Dnevnik online, 8. september 2018.

– DOLENC, Sašo. Kako ustvarjamo in izražamo čustva: propadli obrazni detektor laži. Dnevnik online, 10. februar 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Jezik brez kompleksnih odvisnih stavkov: ljudstvo, ki ne zna šteti. Dnevnik online, 10. marec 2018.

– DOLENC, Sašo. Kdaj bodo imeli stroji svobodno voljo? Dnevnik online, 13. januar 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Skrivnostni svet jezikov: slovenščina ne bo izumrla. Dnevnik online, 14. april 2018.

– DOLENC, Sašo. Luca Bartolomeo de Pacioli: da Vincijev prijatelj, ki je postavil temelje modernega računalništva. Dnevnik online, 14. julij 2018.

– DOLENC, Sašo. Kratka zgodovina genija: življenje Stephena Hawkinga. Dnevnik online, 17. marec 2018.

– DOLENC, Sašo. Generična zdravila: proizvajalec originalnega zdravila večinoma ni vesel. Dnevnik online, 17. november 2018.

– DOLENC, Sašo. Émilie du Châtelet: učenjakinja z dvora Sončnega kralja. Dnevnik online, 18. avgust 2018.

– DOLENC, Sašo. Dunajski krog in iskanje novih temeljev znanosti: težave z dokazovanjem s pomočjo čutov. Dnevnik online, 19. maj 2018.

– DOLENC, Sašo. Univerzalna forma zgodb o junaku in junakinjah: Vojna zvezd in Martin Krpan. Dnevnik online, 20. oktober 2018.

– DOLENC, Sašo. Družbeno občutljive genetske raziskave: nismo tako različni. Dnevnik online, 23. junij 2018.

– DOLENC, Sašo. Posebnost človeških možganov: kako smo ljudje premagali naravne omejitve. Dnevnik online, 24. februar 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Maria Montessori: učenje z angažiranjem vseh čutov otrok. Dnevnik online, 29. april 2018.

– DOLENC, Sašo. Antropocen: geološka doba, v kateri smo ključna sila narave ljudje. Naravoslovna solnica: za učitelje, vzgojitelje in starše, jesen 2018, letn. 23, št. 1, str. 4–5, ilustr.

– DOLENC, Sašo. Veliko podatkovje in avtonomni subjekt svobodne volje. V: Završnik, Aleš (ur.) et al. Pravo in nadzor v dobi velikega podatkovja. Ljubljana: Univerza v

Ljubljani, Pravna fakulteta: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti. 2018, str. 111–131.

– DOLENC, Sašo. Upor poražencev globalizacije. Delo.si, 2. avgust 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Znanost v javnosti. Delo.si, 3. april 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Vzpon in padec mlade milijarderke. Delo.si, 5. julij 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Razlike, ki nas delajo ljudi. Delo.si, 6. oktober 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Protidejstveno razmišljanje o alternativah. Delo.si, 7. junij 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Nenavadna zgodba celice, iz katere smo vsi. Delo.si, 7. september 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Kako umirajo demokracije. Delo.si, 9. maj 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Manjkajoča polovica so ideje. Delo.si, 13. oktober 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Čudežni recept za uspeh. Delo.si, 14. februar 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Zagovor navidezne enakosti. Delo.si, 14. marec 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Neznaten človek z znatnim vplivom. Delo.si, 15. september 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Potrebujemo znanost posodobitev? Delo.si, 16. avgust 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Evtanazija kot človekova pravica. Delo.si, 19. julij 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Nagovor ob koncu šolskega leta. Delo.si, 21. junij 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Za prehlad potrebujemo ščepec virusov in nos. 22. december 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Parazit, ki vas prepriča, da vzljubite mačke. Delo.si, 22. september 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Zaupanje v dobi interneta. Delo.si, 24. januar 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Pirati kot pionirji demokracije. Delo.si, 24. maj 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Depresivna in nesrečna i-generacija. Delo.si, 26. april 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Kritika birokratskega uma. Delo.si, 28. februar 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Zakaj znanost potrebuje zgodbe? Razpotja, letn. 9, št. 34 (zima 2018), str. 4–6.

– DOLENC, Sašo. Naključno odkritje, ki je rešilo sto milijonov življenj. Delo.si, 28. september 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Koliko je star čas. Delo.si, 29. december 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Akademski kargo kult. Delo.si, 30. avgust 2018, fotogr.

– DOLENC, Sašo. Tv-serije namesto knjig. Goodlife, jesen 2018, letn. 10, št. 42, str. 32.

Monografije in druga zaključna dela:

– DOLENC, Sašo. *How old is time?: short stories from science, history and philosophy*. Paperback ed. Ljubljana: Kvarkadabra – društvo za tolmačenje znanosti, 2018. 279 str.

Intervjuji in RTV-oddaje:

– DOLENC, Sašo (avtor, intervjuvanec) ... et al. *Hvaležni, sočutni in ponosni imamo boljše možnosti za uspeh* (Frekvenca X). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, Val 202, 2018.

– DOLENC, Sašo (komentator) ... et al. *Kako se širijo nalezljive bolezni* (Frekvenca X). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, 2018.

– DOLENC, Sašo ... et al. *Pandemije: cepljenje kot dosežek, pravica in dolžnost*: III. del (Frekvenca X). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, 2018.

– DOLENC, Sašo ... et al. *Pandemije: kako se širijo nalezljive bolezni*: II. del (Frekvenca X). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, 2018.

– DOLENC, Sašo ... et al. *Pandemije: smrtonosna Španka*: I. del (Frekvenca X). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, 2018.

– DOLENC, Sašo ... et al. *Pravična neenakost* (Frekvenca X). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, Val 202, 2018.

– DOLENC, Sašo ... et al. *Upor poražencev globalizacije* (Frekvenca X). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, Val 202, 2018.

– DOLENC, Sašo ... et al. *Znanstveni influenserji v preteklosti* (Frekvenca X). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija javni zavod, Val 202, 2018.

Recenzije:

– DOLENC, Sašo. *Kako je sovjetski Sputnik pospešil ameriško ekonomijo*. Delo.si, 30. december 2018, fotogr.

Katja Filipčič

Članki in drugi sestavni deli:

– FILIPČIČ, Katja. *Intimnopartnersko nasilje kot dejavnik ženske kriminalitete*. V: Mihelj Plesničar, Mojca (ur.), Šelih, Alenka (ur.), Filipčič, Katja (ur.). *Ženske in kriminaliteta: značilnosti ženske kriminalitete in družbeno odzivanje nanjo* (Razprave, 36). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti. 2018.

– FILIPČIČ, Katja. *Spravljanje v sužnjiško razmerje*: 112. člen. V: Filipčič, Katja (ur.), Zdolšek, Stojan (ur.), Korošec, Damjan. *Veliki znanstveni komentar posebnega dela Kazenskega zakonika (KZ-1)*. 1. natis. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije: Pravna fakulteta Univerze, 2018, str. 240–245.

– Kogovšek Šalomon, Neža, FILIPČIČ, Katja. *Trgovina z ljudmi*: 113. člen. V: Filipčič, Katja (ur.), Zdolšek, Stojan (ur.), Korošec, Damjan. *Veliki znanstveni komentar posebnega*

dela Kazenskega zakonika (KZ-1). 1. natis. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije: Pravna fakulteta Univerze, 2018, str. 246–256.

– Kogovšek Šalomon, Neža, FILIPČIČ, Katja. *Kršitev enakopavnosti*: 131. člen. V: Filipčič, Katja (ur.), Zdolšek, Stojan (ur.), Korošec, Damjan. *Veliki znanstveni komentar posebnega dela Kazenskega zakonika (KZ-1)*. 1. natis. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije: Pravna fakulteta Univerze, 2018, str. 527–534.

– Novak, Barbara, FILIPČIČ, Katja, Kogovšek Šalomon, Neža. *Prisilna sklenitev zakonske zveze ali vzpostavitev podobne skupnosti*: 132.a člen. V: Filipčič, Katja (ur.), Zdolšek, Stojan (ur.), Korošec, Damjan. *Veliki znanstveni komentar posebnega dela Kazenskega zakonika (KZ-1)*. 1. natis. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije: Pravna fakulteta Univerze, 2018, str. 550–564.

– FILIPČIČ, Katja, Korošec, Damjan. *Zalezovanje*: 134.a člen. V: Filipčič, Katja (ur.), Zdolšek, Stojan (ur.), Korošec, Damjan. *Veliki znanstveni komentar posebnega dela Kazenskega zakonika (KZ-1)*. 1. natis. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije: Pravna fakulteta Univerze, 2018, str. 593–601.

– Bobnar, Tatjana, FILIPČIČ, Katja, Korošec, Damjan. *Neupravičena osebna preiskava*: 136. člen. V: Filipčič, Katja (ur.), Zdolšek, Stojan (ur.), Korošec, Damjan. *Veliki znanstveni komentar posebnega dela Kazenskega zakonika (KZ-1)*. 1. natis. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije: Pravna fakulteta Univerze, 2018, str. 628–636.

– Bobnar, Tatjana, FILIPČIČ, Katja. *Neupravičeno slikovno snemanje*: 138. člen. V: Filipčič, Katja (ur.), Zdolšek, Stojan (ur.), Korošec, Damjan. *Veliki znanstveni komentar posebnega dela Kazenskega zakonika (KZ-1)*. 1. natis. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije: Pravna fakulteta Univerze, 2018, str. 645–651.

– FILIPČIČ, Katja. *Zloraba prostitucije*: 175. člen. V: Filipčič, Katja (ur.), Zdolšek, Stojan (ur.), Korošec, Damjan. *Veliki znanstveni komentar posebnega dela Kazenskega zakonika (KZ-1)*. 1. natis. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije: Pravna fakulteta Univerze, 2018, str. 1074–1083.

Monografije in druga zaključna dela:

– Bavcon, Ljubo, Šelih, Alenka, Korošec, Damjan, Ambrož, Matjaž, FILIPČIČ, Katja. *Kazensko pravo*, Splošni del. 6. izd. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2018. 583 str.

– Čas, Petra (avtor, urednik), FILIPČIČ, Katja, Fišer, Zvonko, Gril, Suzana, Jenull, Hinko (avtor, urednik), Kovač, Polonca, Maček Guštin, Špela (avtor, dodatek besedila), Orel, Nuša (avtor, urednik), Perpar, Matej, Selinšek, Liljana. *Zakon o prekrških: (ZP-1) s komentarjem* (Nova slovenska zakonodaja). 1. natis. Ljubljana: Lexpera, GV založba, 2018. 1205 str., obrazci.

– FILIPČIČ, Katja ... et al. Pravni terminološki slovar (Zbirka Slovarji). 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018. 418 str.

– Korošec, Damjan (avt., ur.) et al., FILIPČIČ, Katja (ur.), Zdolšek, Stojan (ur.). Veliki znanstveni komentar posebnega dela Kazenskega zakonika (KZ-1). 1. natis. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije: Pravna fakulteta Univerze, 2018.

– Mihelj Plesničar, Mojca (ur.), Šelih, Alenka (ur.), FILIPČIČ, Katja (ur.). Ženske in kriminaliteta: značilnosti ženske kriminalitete in družbeno odzivanje nanjo (Razprave, 36). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, 2018. 208 str., tabele, graf prikazi.

Uredništvo:

– Revija za kriminalistiko in kriminologijo.

Mentorstvo pri magistrskem študiju:

– Đekanović, Valentina. Evtanazija kot pravica do dostojne smrti: primerjalnopravni vidik, 2018.

– Makovec, Eva. Kazenskopravno varstvo pravic delavcev, 2018.

– Žnidar, Lucija. Obravnavanje mladoletnih storilcev najtežjih kaznivih dejanj, 2018.

– Firšt, Alen. Odgovornost za ravnanje drugega v prekrškovem in kazenskem pravu, 2018.

– Pezdir, Klara. Odnos policije do žrtev spolnega nasilja, 2018.

– Florjančič, Pia. Povratništvo zapornikov v Sloveniji, 2018.

– Gril, Maša. Restorativna pravičnost v primeru spolnega nasilja, 2018.

– Hočevar, Kim. Spletno družbeno omrežje kot vir medvrstniškega nasilja, 2018.

– Miklavčič, Saša. Zastaranje kazenskega pregona, 2018.

– Mesojedec, Nina. Zaščita otroka, žrtve kaznivega dejanja nasilja v družini, 2018.

Primož Gorkič

Članki in drugi sestavni deli:

– GORKIČ, Primož. Dokazovanje z obremenilnimi pričami v kazenskem postopku: nekateri ključni poudarki za zagovornika. Odvetnik: glasilo Odvetniške zbornice Slovenije, april 2018, leto 20, št. 2, str. 15–18, z avtorj. sl.

– GORKIČ, Primož. Opis kaznivega dejanja v kazenskem postopku, prvi del: vsebinske in formalne razsežnosti opisa kaznivega dejanja. Pravna praksa, 18. januar 2018, leto 37, št. 2, str. 17–18, z avtorj. sl.

– GORKIČ, Primož. Direktiva 2012/29/EU: dve leti zamude pri implementaciji in načelo lojalne razlage. Pravna praksa, 29. marec 2018, leto 37, št. 12/13, str. 6–8, z avtorj. sl.

– GORKIČ, Primož. Judicial oversight of the (mass) collection and processing of personal data. V: Završnik, Aleš (ur.). Big data, crime and social control, (Routledge frontiers of criminal justice, 50). London [i. e.] Abingdon; New York: Routledge, Taylor & Francis Group. 2018, str. 179–196.

Monografije in druga zaključna dela:

– GORKIČ, Primož, Šugman Stubbs, Katja. Kazensko procesno pravo. 4., popravljena izd. Ljubljana: Lexpera, 2018. 1 zgbanka ([6] str.), ilustr.

– GORKIČ, Primož (zbiratelj, urednik). Praktikum za kazensko procesno pravo. 2., spremenjena in dopolnjena izd. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta: Litteralis, 2018. 462 str.

Uredništvo:

– Zbornik znanstvenih razprav.

Mentorstvo pri magistrskem študiju:

– Zalar, Neža. Omejitve pravice do zagovornika v predkazenskem postopku v judikaturi Evropskega sodišča za človekove pravice, 2018.

– Stavrević, Boris. Pravica do sojenja brez nepotrebne odlašanja v kazenskem postopku, 2018.

Miha Hafner

Monografije in druga zaključna dela:

– HAFNER, Miha. Pomen in uporaba izsledkov nevroznanosti v kazenskem pravu: doktorska disertacija. Ljubljana: [M. Hafner], 2018. XIV, 266 str., ilustr.

Intervjuji in RTV-oddaje:

– HAFNER, Miha (intervjuvanec). Meta PHoDcast 88. Kočevje: Zavod Metina lista, 2018.

Matjaž Jager

Članki in drugi sestavni deli:

– JAGER, Matjaž. Panama papers, Paradise documents and the Slovene state in the global competitiveness race. V: Duyne, P. C. van (ur.). The Janus-faces of cross-border crime in Europe. Hague: Eleven International Publishing. cop. 2018, str. 197–217.

Uredništvo:

– Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ideo, Journal of Art Crime.

Zoran Kanduč

Članki in drugi sestavni deli:

KANDUČ, Zoran. Ženske, kriminalnost, deviantnosti in

nadzor. V: Mihelj Plesničar, Mojca (ur.), Šelih, Alenka (ur.), Filipčič, Katja (ur.). Ženske in kriminaliteta: značilnosti ženske kriminalitete in družbeno odzivanje nanjo (Razprave, 36). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti. 2018, [št.] 36, str. 91–106, 191, 197.

– KANDUČ, Zoran. Družbeno nadzorovanje človeške seksualnosti v kriminološki perspektivi. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, jul.-sep. 2018, letn. 69, št. 3, str. 179–193.

– KANDUČ, Zoran. Stroji, podatki, ljudje, kontrola in kapitalizem. V: Završnik, Aleš (ur.) et al. Pravo in nadzor v dobi velikega podatkovja. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti. 2018, str. 133–166.

– KANDUČ, Zoran. Machines, humans and the question of control. V: Završnik, Aleš (ur.). Big data, crime and social control, (Routledge frontiers of criminal justice, 50). London [i. e.] Abingdon; New York: Routledge, Taylor & Francis Group. 2018, str. 75–90.

– KANDUČ, Zoran. Machines, humans and the question of control. V: Završnik, Aleš (ur.). Big data, crime and social control (Routledge frontiers of criminal justice, 50). Abingdon; New York: Routledge. cop. 2018, str. 75–90.

Uredništvo:

Kriminologija & socialna integracija, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Varstvoslovje.

Primož Križnar

Članki in drugi sestavni deli:

– KRIŽNAR, Primož. Benedik proti Sloveniji. Pravna praksa, 17. maj 2018, leto 37, št. 19, str. 6–8, z avtorj. sl.

– KRIŽNAR, Primož. Je hramba prometnih podatkov uporabnikov predplačniških storitev zakonita? Pravna praksa, 19. julij 2018, leto 37, št. 28/29, str. 6–8, z avtorj. sl.

– KRIŽNAR, Primož. Poskus drugačne interpretacije 297. člena KZ-1. Pravna praksa, 20. september 2018, leto 37, št. 35, str. 6–8, z avtorj. sl.

– KRIŽNAR, Primož. Korak k preprečitvi ugrabitve proračunskih sredstev. V: Završnik, Aleš (ur.) et al. Pravo in nadzor v dobi velikega podatkovja. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti. 2018, str. 263–290.

– Završnik, Aleš, KRIŽNAR, Primož. Legal standards of location privacy in light of the mosaic theory. V: Newell, Bryce Clayton (ur.), Timan, Tjerk (ur.), Koops, Bert-Jaap (ur.). Surveillance, privacy and public space, (Routledge studies in surveillance, 2). Abingdon; New York: Routledge. 2018, str. 199–220.

Mojca Mihelj Plesničar

Članki in drugi sestavni deli:

– Tripković, Milena, MIHELJ PLESNIČAR, Mojca. Women, crime rates and punishment: a global view. V: Mihelj Plesničar, Mojca (ur.), Šelih, Alenka (ur.), Filipčič, Katja (ur.). Ženske in kriminaliteta: značilnosti ženske kriminalitete in družbeno odzivanje nanjo (Razprave, 36). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti. 2018, [št.] 36, str. 9–23, 189, 195, graf. prikazi.

– MIHELJ PLESNIČAR, Mojca. Kaznovanje žensk v Sloveniji. V: Mihelj Plesničar, Mojca (ur.), Šelih, Alenka (ur.), Filipčič, Katja (ur.). Ženske in kriminaliteta: značilnosti ženske kriminalitete in družbeno odzivanje nanjo (Razprave, 36). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti. 2018, [št.] 36, str. 135–149, 192–193, 198–199, graf. prikazi.

– MIHELJ PLESNIČAR, Mojca, Šugman Stubbs, Katja. Subjectivity, algorithms and the courtroom. V: Završnik, Aleš (ur.). Big data, crime and social control, (Routledge frontiers of criminal justice, 50). London [i. e.] Abingdon; New York: Routledge, Taylor & Francis Group. 2018, str. 154–175.

Monografije in druga zaključna dela:

– Bajda, Barbara ... et. al., MIHELJ PLESNIČAR, Mojca (sodelavka pri raziskavi). »Ne pomeni ne«: ustreznejša obravnava spolne kriminalitete. Ljubljana: Pravna fakulteta: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, 2018. Ilustr. <http://www.pf.uni-lj.si/media/ne.pomeni.ne.-ustreznejša.obravnava.spolne.kriminalitete.koncna.pdf>

– Petrovec, Dragan, Brvar, Bogomil, MIHELJ PLESNIČAR, Mojca, Bajda, Barbara, Salecl, Renata (sodelavka pri raziskavi), Šugman Stubbs, Katja (sodelavka pri raziskavi). Raziskava dejavnikov, ki vplivajo na varnost cestnega prometa v Republiki Sloveniji, (Raziskava, št. 172). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, 2018. 605 str., tabele, graf. prikazi.

Intervjuji in RTV-oddaje:

– MIHELJ PLESNIČAR, Mojca (intervjuvanka), Jerič, Slavko (avtor, oseba, ki intervjuva). 119: umori in zapori (Številke). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, 2015.

Recenzije:

– MIHELJ PLESNIČAR, Mojca. Pravice v zaporu. Pravna praksa, 12. julij 2018, leto 37, št. 27, str. 32–33, ilustr.

– Varstvoslovje, Mednarodna revija za javno upravo, Southeastern Europe, European journal of Criminology.

Dragan Petrovec

Članki in drugi sestavni deli:

- PETROVEC, Dragan. Ženski zapori nekoč in danes. V: Mihelj Plesničar, Mojca (ur.), Šelih, Alenka (ur.), Filipčič, Katja (ur.). Ženske in kriminaliteta: značilnosti ženske kriminalitete in družbeno odzivanje nanjo (Razprave, 36). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti. 2018, [št.] 36, str. 151–162, 193, 199.
- PETROVEC, Dragan. Bogato sponzorirana dejavnost: smrt v prometu. Dnevnik, 1. december 2018, leto 68, št. 277, fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Kje je pogum? Zakrinkana (domnevna) levica. Dnevnik, 13. januar 2018, leto 68, št. 10, fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Pasijon po Jan(ez)u. Dnevnik, 30. junij 2018, leto 68, št. 148.
- PETROVEC, Dragan. Dediči komunizma. Dnevnik, 28. julij 2018, leto 68, št. 172, fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Predsednik Pahor na Pohorju. Dnevnik, 15. januar 2018, leto 68, št. 11, str. [14], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Detomor kot zločin? Dnevnik, 29. januar 2018, leto 68, št. 23, str. [14], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Komu verjeti. Dnevnik, 12. februar 2018, leto 68, št. 34, str. [14], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Begunčeva kolajna. Dnevnik, 26. februar 2018, leto 68, št. 46, str. [14], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Vprašanja gospodu Toninu. Dnevnik, 12. marec 2018, leto 68, št. 58, str. [16], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Arhitektura zapora in arhitektura odnosov. Dnevnik, 26. marec 2018, leto 68, št. 70, str. [16], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Nova matematika za potrošnike. Dnevnik, 7. april 2018, leto 68, št. 80, str. [20], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Dedkova prehranska dopolnila. Dnevnik, 16. april 2018, leto 68, št. 87, str. [16], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Prvomajsko voščilo razumevanju človekovih pravic. Dnevnik, 30. april 2018, leto 68, št. 98, str. [14], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Nevihta čustev in sovražni govor. Dnevnik, 12. maj 2018, leto 68, št. 107.
- PETROVEC, Dragan. Ugrabljen demokracija. Dnevnik, 14. maj 2018, leto 68, št. 108, str. [14], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Socialna država in zaporska izkušnja. Dnevnik, 28. maj 2018, leto 68, št. 120, str. [14], fotogr.
- Kramberger, Nataša, Magdalenc, Leon, Pipan, Janez, PETROVEC, Dragan. Nacionalizem in strah se, kot kaže, dobro prodajata. Dnevnik, 4. junij 2018, leto 68, št. 126, str. 5, fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Združevanja, izključevanja in hinvščina. Dnevnik, 11. junij 2018, leto 68, št. 132, str. [14], fotogr.

- PETROVEC, Dragan. Hrepenenje domnevnih spreobrnencev. Dnevnik, 2. julij 2018, leto 68, št. 149, str. [14], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Vaje iz demokracije. Dnevnik, 16. julij 2018, leto 68, št. 161, str. [14], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Kreativnost hrepenenja. Dnevnik, 30. julij 2018, leto 68, št. 173, str. [16], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Ukradena identiteta Plemenitega. Dnevnik, 13. avgust 2018, leto 68, št. 185, str. [14], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Jeza na napačnega človeka. Dnevnik, 27. avgust 2018, leto 68, št. 196, str. [14], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Goljufije se nemoteno nadaljuje. Dnevnik, 10. september 2018, leto 68, št. 208, str. [14], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. P(r)odaj roko hudiču. Dnevnik, 24. september 2018, leto 68, št. 220, str. [16], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Črnčičevi in Šarčevi rehabilitacijski potenciali. Dnevnik, 8. oktober 2018, leto 68, št. 232, str. [14], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Strah in molk. Dnevnik, 22. oktober 2018, leto 68, št. 244, z avtorj. sl.
- PETROVEC, Dragan. Ustavno sodišče in podporniki pravičnosti. Dnevnik, 5. november 2018, leto 68, št. 254, z avtorj. sl.
- PETROVEC, Dragan. Nelagodje ob nekaterih sodbah. Dnevnik, 19. november 2018, leto 68, št. 266, z avtorj. sl.
- PETROVEC, Dragan. Uniforma in domoljubje kot imuniteta. Dnevnik, 1. december 2018, leto 68, št. 277, z avtorj. sl.
- PETROVEC, Dragan. Večer(ja) z morilcem? Dnevnik, 17. dec. 2018, leto 68, št. 290, str. [14], fotogr.
- PETROVEC, Dragan. Božična nostalgija. Dnevnik, 31. december 2018, leto 68, št. 300, str. [13], fotogr.

Monografije in druga zaključna dela:

- PETROVEC, Dragan. Pismo nigerijske vdove. Ljubljana: OPRO, zavod za aplikativne študije, 2018. 122 str.

Intervjuji in RTV-oddaje:

- Prešeren, Milica (avtorica, urednica), Kompan Erzar, Katarina (intervjuvanka), PETROVEC, Dragan (intervjuvavec). O kaznovanju (Turbulenca). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, 2018.

Uredništvo:

- Socialno delo.

Mentorstvo pri magistrskem študiju:

- Gubanec, Boštjan. Šolanje psov kot element tretmana – projekt ZVI Logatec in ZPKZ Ig, 2018.

Renata Salecl

Članki in drugi sestavni deli:

– SALECL, Renata. *Angoisse chez l'enfant au temps de la génétique. Savoirs et clinique: revue de psychanalyse*, octobre 2018, n. 24, str. 43–55, 229.

– SALECL, Renata. Čustva in družabna omrežja. Delo.si, 3. november 2018, fotogr.

– SALECL, Renata. Grandioznost. Delo.si, 8. september 2018, fotogr.

– SALECL, Renata. Revščina postala novo potrošno blago. Delo.si, 20. maj 2018, fotogr.

– SALECL, Renata. Nasilje samoumevnosti. Delo, 24. marec 2018, leto 60, št. 69, fotogr.

– SALECL, Renata. Človek človeka manipulator. Delo, 14. julij 2018, leto 60, št. 160, fotogr.

– SALECL, Renata. Tiranija perfekcionizma. Delo, 29. december 2018, leto 60, št. 299, fotogr.

– SALECL, Renata. Big data: big ignorance. V: Završnik, Aleš (ur.). *Big data, crime and social control*, (Routledge frontiers of criminal justice, 50). London [i. e.] Abingdon; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2018, str. 58–74.

– SALECL, Renata. Made in Slovenia: uspešni Slovenci: Renata Salecl. *Gloss*, maj 2018, št. 229, str. 18–25, portret.

Monografije in druga zaključna dela:

– SALECL, Renata. *Angustia*. Buenos Aires: EGodot, 2018. 209 str.

– Teršek, Andraž (avt., ur.), SALECL, Renata ... et al. *Svoboda izražanja, mediji in demokracija v postfaktični družbi: filozofske, teoretične in praktične refleksije*. 1. natis. Ljubljana: Lexpera, GV založba, 2018. 360 str., tabela.

Intervjuji in RTV-oddaje:

– SALECL, Renata (intervjuvanka). *Angustia: el pánico puesto en el cuerpo*. *The Clinic*, 21. september 2018, fotogr., <http://www.theclinic.cl/2018/09/21/angustia-el-panico-puesto-en-el-cuerpo/>

– SALECL, Renata (intervjuvanka). Ideja slobodnog izbora potpuna je fikcija: intervju. *Globus: ilustrirani tjednik*, 25. maj 2018, br. 1433, str. 66–69, portret.

– SALECL, Renata (intervjuvanka). Arhitektura kot hobi. *H. O. M. E.*, marec 2018, št. 2, str. 118–120, fotogr.

– SALECL, Renata (intervjuvanka). Renata Salecl: »La ideología que promueve la felicidad aumenta radicalmente la infelicidad de las personas.« *Infobae*, 11. avgust 2018, fotogr.

– SALECL, Renata (intervjuvanka). Miért alakult ki bűntudat a Ceaușescu-rendszerben? *Maszol*: [új Magyar Szó online], 8. februar 2018, fotogr., <http://www.maszol.ro/index.php/hatter/91929-miert-alakult-ki-b-ntudat-a-ceau-escu-rendszerben-renata-salecl-szloven-filozofust-kerdeztek>

– SALECL, Renata (intervjuvanka). »Čovjek je manje slo-

bodan što više izbora ima«: interview. *Nacional*, ISSN 1330-9048, 22. maj 2018, br. 1048, str. 56–58, fotogr.

– SALECL, Renata (intervjuvanka). Frustracija je preprosto treba zdržati. *Ona plus*, 3. april 2018, leto 8, št. 3, str. 46–49, portret.

– SALECL, Renata (intervjuvanka). Po svoje je fino, če lahko odideš. *Ona plus*, 6. november 2018, leto 8, št. 9, str. 42–45, portret.

– SALECL, Renata (intervjuvanka). »La angustia es un sentimiento necesario para el ser humano.« *Página 12*, 16. avgust 2018, fotogr., <https://www.pagina12.com.ar/135503-la-angustia-es-un-sentimiento-necesario-para-el-ser-humano>

– SALECL, Renata (intervjuvanka). »Absolutno sem proti sreči. Ker je ena največjih nesreč.« Renata Salecl, filozofinja in sociologinja: intervju. *Primorske novice*, 12. januar 2018, leto 72, št. 9, str. 12–14, portret.

– SALECL, Renata (intervjuvanka). Renata Salecl: U ideologiju ne moramo vjerovati – dovoljno je da je ne preispitujemo. *Voxfeminae.net*, 7. junij 2018, fotogr., <http://www.voxfeminae.net/cunterview/politika-drustvo/item/12645-renata-salecl>

– SALECL, Renata (intervjuvanka). O fenomenih in paradoksih sodobne družbe: Renata Salecl, filozofinja in sociologinja. *Ženska: slovenska družinska revija*, maj 2018, letn. 4, št. 5, str. 14–19, portret.

– SALECL, Renata (intervjuvanka), Završnik, Aleš (intervjuvanec), Uršič, Helena (intervjuvanka). *Umetna inteligenca se že odloča namesto nas (Intelekta)*. Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, Prvi, 2018.

– Širca, Majda, SALECL, Renata ... et al. *Druga koža*, (Dokumentarni filmi in oddaje, Kulturno-umetniški program). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, 2018, <https://4d.rtvlo.si/arhiv/dokumentarni-filmi-in-oddaje-kulturno-umetniški-program/174540410>

Uredništvo:

– The Lacanian review, Law, culture and the humanities: a publication of the Association for the study of law, culture and humanities, *New formations*, *Savoirs et clinique: revue de psychanalyse*,

Liljana Selinšek

Članki in drugi sestavni deli:

– Završnik, Aleš, SELINŠEK, Liljana. Uvodna beseda: zakaj je veliko podatkovje pomembno za pravo, kriminologijo in družbeni nadzor? V: Završnik, Aleš (ur.) et al. *Pravo in nadzor v dobi velikega podatkovja*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, 2018, str. 11–25.

– SELINŠEK, Liljana. Hramba profilov DNK za potrebe identifikacije storilcev kaznivih dejanj. V: Završnik, Aleš (ur.) et al. *Pravo in nadzor v dobi velikega podatkovja*. Ljubljana:

Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti. 2018, str. 169–196.

– SELINŠEK, Liljana. Protikorupcijski postopki v predlogu novele ZIntPK-C. V: Senčur Peček, Darja (ur.). Teorija in praksa, pravo in življenje: liber amicorum Etelka Korpič – Horvat. 1. izd. Maribor: Univerzitetna založba Univerze; Tišina: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija; Murska Sobota: Pomurska akademska znanstvena unija (PAZU). 2018, str. 265–282.

Pika Šarf

Članki in drugi sestavni deli:

– ŠARF, Pika. Veliko podatkovje, podatkovna analitika in umetna inteligenca: ali je Splošna uredba o varstvu podatkov res prilagojena izzivom digitalne dobe? Pravna praksa, 10. maj 2018, leto 37, št. 18, pril. str. II–VII.

– ŠARF, Pika. Neupravičeno prisluškovanje in zvočno snemanje: 137. člen. V: Korošec, Damjan (ur.) et al. Veliki znanstveni komentar posebnega dela Kazenskega zakonika (KZ-1). 1. natis. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije: Pravna fakulteta Univerze, 2018, str. 637–644.

– ŠARF, Pika. Kršitev tajnosti občil: 139. člen. V: Korošec, Damjan (ur.) et al. Veliki znanstveni komentar posebnega dela Kazenskega zakonika (KZ-1). 1. natis. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije: Pravna fakulteta Univerze, 2018, str. 652–664.

Intervjuji in RTV-oddaje:

– ŠARF, Pika (intervjuvanka). 036 Pika Šarf: večji problem od umetne inteligence smo mi. <https://www.fahrenheit77.net/drzavljan-d/036-pika-sarf-vecji-problem-od-umetne-inteligence-smo-mi/>

– Martič, Zvezdan (oseba, ki intervjuva), Šribar, Renata (intervjuvanka), ŠARF, Pika (intervjuvanka), Ude, Aleš (intervjuvanec). Humanoidni roboti (Akcènt). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, 2018.

– Grobelnik, Marko (intervjuvanec), ŠARF, Pika (intervjuvanka), Omladič, Luka (intervjuvanec). Umetna inteligenca – desna roka velikega brata? (Intelekt). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, Prvi, 2018.

Recenzije:

– ŠARF, Pika. Monografija Big data, crime and social control. Pravna praksa, 24. maj 2018, leto 37, št. 20/21, str. 43–44.

– ŠARF, Pika. Aleš Završnik (ur.): Big data, crime and social control (Veliko podatkovje, kriminaliteta in družbeno nadzorstvo). Abingdon, New York: Routledge, 2018, 230 str. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, januar–marec 2018, letn. 69, št. 1, str. 59–61.

– ŠARF, Pika. Milica Antić Gaber (ur.): Začasno bivališče: Na grad 25, Ig: Življenjske zgodbe žensk na prestajanju kazni zapora: Ljubljana: Javna agencija za knjigo Republike

Slovenije, 2017, 189 str. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, april–junij 2018, letn. 69, št. 2, str. 147–148.

Katja Šugman Stubbs

Članki in drugi sestavni deli:

– ŠUGMAN STUBBS, Katja. Kako kadrovati ali kaj je tisto, kar naredi dobrega tožilca (sodnika). Delo.si, 29. september 2018, fotogr.

Uredništvo:

– Manet, (Littera scripta manet), New Journal of European Criminal Law, Slovenian law review, Zagrebačka pravna revija: Elektronički časopis poslijediplomskih studija Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Mentorstvo pri magistrskem študiju:

– Pejič, Matej. Direktiva o pravici do obveščenosti v kazenskem postopku in njena implementacija v slovensko kazensko pravno zakonodajo, 2018.

– Jerman, Eva. Primerjalnopravna analiza ureditve predobravnavnega naroka v angleškem in slovenskem kazenskem procesnem pravu, 2018.

– Terglav, Nina. Primerjava angleškega in ameriškega porotnega sistema: postopek izbire porotnikov: magistrska naloga. Ljubljana, 2018.

– Bobek, Nika. Restorativna pravičnost kot način zmanjševanja povratništva, 2018.

– Vuković, Julijan. Zasliševanje oseb, osumljenih terorizma, 2018.

Mentorstvo pri doktorskem študiju:

– Hafner, Miha. Pomen in uporaba izsledkov nevroznanosti v kazenskem pravu, 2018.

Aleš Završnik

Članki in drugi sestavni deli:

– ZAVRŠNIK, Aleš. Vers une justice automatisée? Fellows: le regard de Chercheurs internationaux sur l'actualité, 1. mai 2018, n. 40. <http://fellows.rfi.fr/dossier/intelligence-artificielle/article/vers-une-justice-automatisee?language=fr>

– ZAVRŠNIK, Aleš. Digitalni gerrymandering. Pravna praksa, 1. februar 2018, leto 37, št. 5, str. 23, portret.

– ZAVRŠNIK, Aleš, Šarf, Pika. Prikazovanje, izdelava, posest in posredovanje pornografskega gradiva: 176. člen. V: Korošec, Damjan (ur.) et al. Veliki znanstveni komentar posebnega dela Kazenskega zakonika (KZ-1). 1. natis. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije: Pravna fakulteta Univerze, 2018, str. 1084–1109.

– ZAVRŠNIK, Aleš. Ekonomija pozornosti. Pravna praksa, 8. marec 2018, leto 37, št. 9, str. 22, portret.

– ZAVRŠNIK, Aleš. Lažne novice in razpad realnosti. Pravna praksa, 19. april 2018, leto 37, št. 15, str. 23, portret.

– ZAVRŠNIK, Aleš. Algoritmčno pravosodje. Pravna praksa, 7. junij 2018, leto 37, št. 22, str. 21, portret.

– ZAVRŠNIK, Aleš. Empatična tehnologija in vladavina algoritmov. Pravna praksa, 19. julij 2018, leto 37, št. 28/29, str. 28, ilustr.

– ZAVRŠNIK, Aleš. Pravna subjektiviteta umetne inteligence. Pravna praksa, 8. november 2018, leto 37, št. 43, str. 20, ilustr.

– ZAVRŠNIK, Aleš. Lažnivčeva dividenda in globinski ponaredek. Pravna praksa, 20. december 2018, leto 37, št. 49/50, str. 25, ilustr.

– ZAVRŠNIK, Aleš. Algokracija: od vladavine prava do vladavine algoritmov. V: Završnik, Aleš (ur.) et al. Pravo in nadzor v dobi velikega podatkovja. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti. 2018, str. 35–83.

– ZAVRŠNIK, Aleš. Pridobivanje oseb, mlajših od petnajst let, za spolne namene: 173.a člen. V: Korošec, Damjan (ur.) et al. Veliki znanstveni komentar posebnega dela Kazenskega zakonika (KZ-1). 1. natis. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije: Pravna fakulteta Univerze, 2018, str. 1041–1059.

– ZAVRŠNIK, Aleš. Big data: what is it and why does it matter for crime and social control? V: Završnik, Aleš (ur.). Big data, crime and social control (Routledge frontiers of criminal justice, 50). London [i. e.] Abingdon, New York: Routledge, Taylor & Francis Group. 2018, str. 3–28.

– ZAVRŠNIK, Aleš. Algorithmic crime control. V: Završnik, Aleš (ur.). Big data, crime and social control (Routledge frontiers of criminal justice, 50). London [i. e.] Abingdon, New York: Routledge, Taylor & Francis Group. 2018, str. 131–153.

Intervjuji in RTV-oddaje:

– Martič, Zvezdan (oseba, ki intervjuva), Ribičič, Ciril (intervjuvanec), Bratko, Ivan (intervjuvanec), ZAVRŠNIK, Aleš (intervjuvanec). Nevarnost umetne inteligence (Akcènt). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, 2018.

Uredništvo:

– Cyberspace conference, Masaryk University journal law and technology.

Mentorstvo pri magistrskem študiju:

– Baloh, Tadej. Veliko podatkovje in zasebnost v medicini, 2018.

Mentorstvo pri doktorskem študiju:

– Tadič, Darja. Spolno zaznamovane značilnosti zopora za ženske, 2018.

Recenzije:

– Theoretical criminology, Surveillance & Society Journal, Temida, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Southeastern Europe Journal, Springer, Masaryk University Journal of Law and Technology.

10 Pedagoško delo delavcev, ki so imeli na inštitutu v letu 2018 sklenjeno redno delovno razmerje s polnim ali krajšim delovnim časom

Matjaž Jager

– Soizvajalec predmetov Kriminologija in kriminalitetna politika, Kriminaliteta belega ovratnika in Metodologija raziskovanja v kriminologiji, doktorski študij, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani; gostujoči zunanji član komisije za zagovor doktorskih disertacij (Visiting external examiner of doctoral dissertations) na Faculty of Law, University of Malta.

Zoran Kanduč

– Soizvajalec predmeta Kriminologija in viktimologija, dodiplomski program, Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru; sonosilec predmetov Kriminologija in kriminalitetna politika, Idejne predpostavke zločina in kazni ter Družbena konstrukcija normalnosti, doktorski študij, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani.

Mojca Mihelj Plesničar

– Soizvajalka predmeta Prevajanje pravnih besedil, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Uvod v pravo in kriminologijo, prva stopnja, izredni študij, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Kriminologija, druga stopnja, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani; sonosilka predmeta Kriminologija in kriminalitetna politika, doktorski študij, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani.

Dragan Petrovec

– Nosilec predmeta Osnove kazenskega prava in kriminologije, dodiplomski program, Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani; predavanja v okviru predmeta Prevajanje pravnih besedil, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani; predavanja v okviru predmeta Penologija, Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru; sonosilec predmeta Kriminologija in kriminalitetna politika, doktorski študij, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani; nosilec predmeta Teorija in praksa kaznovanja, doktorski študij, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani.

Renata Salecl

– Gostujoča predavateljica na School of Law, Birkbeck College, London, Cardozo School of Law, New York in Cornell University, New York.

Katja Simončič

– Predavanja pri predmetu Penologija, dodiplomski študij, Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru.

Aleš Završnik

– Nosilec predmetov Psihoanaliza in zločin ter Zločin in nadzor v informacijski družbi, doktorski študij, Pravna fakul-

teta Univerze v Ljubljani; sonosilec predmeta Kriminologija in kriminalitetna politika, doktorski študij, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani; soizvajalec predmeta Penologija in Osnove kriminologije s penologijo, dodiplomski študij, Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru; predavanja v okviru predmeta Kazensko materialno pravo, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani.

Zbrala in uredila Barbara Bizilj

Delo Inštituta za varstvoslovje na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru v letu 2018

1 O Inštitutu za varstvoslovje

Inštitut za varstvoslovje (v nadaljnjem besedilu: inštitut) je bil ustanovljen leta 2004 in deluje znotraj Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru. Raziskovalci si vse od njegove ustanovitve prizadevajo, da bi postal center odličnosti na področju raziskovanja, izobraževanja in prenosa znanja v evropskem merilu. Glavna raziskovalna področja zajemajo upravne in organizacijske vede, pravo, kriminologijo in socialno delo. Raziskovalci se osredotočajo na raziskovanje in razvijanje teorij, struktur, postopkov, vzrokov in posledic odzivanja na kriminaliteto in prestopništvo v družbi ter na preučevanje drugih varnostnih pojavov. Varstvoslovno raziskovanje ne vključuje le individualnih in družbenih vidikov odzivanja na kriminaliteto, s katerimi se ukvarja kriminologija, temveč obsega tudi preučevanje delovanja institucij kazenskopravnega sistema (policija, tožilstvo, sodišča in zaporski sistem) in drugih institucij družbenega nadzorstva, ki se vključujejo v zagotavljanje varnosti v družbi. Raziskovalno delo na inštitutu večinoma poteka v okviru nacionalnih in mednarodnih projektov ter programov.

Na inštitutu je bilo v letu 2018 registriranih 24 raziskovalcev, dva mlada raziskovalca in trije strokovni sodelavci.

2 Raziskovalno delo inštituta

Zaposleni na Fakulteti za varnostne vede so v letu 2018 sodelovali v programski skupini *Varnost v lokalnih sku-*

pnostih (projekt št. P5-0397; vodja programske skupine: Gorazd Meško; raziskovalci: Andrej Sotlar, Bojan Tičar, Branko Lobnikar, Igor Bernik, Benjamin Flander, Aleš Bučar Ručman, Katja Eman, Miha Dvojmoč in Maja Modic; mlada raziskovalca: Rok Hacin in Urška Pirnat; tehniki: Branko Ažman, Kaja Prislan in Bernarda Tominc; trajanje projekta: januar 2015–december 2018). V okviru programske skupine so sodelovali še v dveh bilateralnih projektih, ki se vežeta na vsebino programske skupine. To sta:

– *Kriminaliteta, viktimizacije in preprečevanje kriminalitete v turističnih krajih – primerjava med Portorožem (Slovenija) in Gelnžnikom (Rusija)* (izvajalec projekta: Gorazd Meško; trajanje projekta: 2016–2018);

– *Policijsko delo v skupnosti in vloga policije pri preprečevanju nasilne radikalizacije v Sloveniji in na Hrvaškem* (vodja projekta: Gorazd Meško; sodelavci v projektu: Branko Lobnikar, Kaja Prislan in Maja Modic; trajanje projekta: 2018–2019).

Sodelovali so tudi v raziskovalnem projektu *Detektivska dejavnost v Republiki Sloveniji – analiza trenutnega stanja, smeri prihodnjega razvoja in spremembe normativno-pravne ureditve* (vodja projekta: Andrej Sotlar; raziskovalca: Maja Modic in Miha Dvojmoč; trajanje projekta: december 2017–junij 2018).

Z raziskovalnim projektom *Digitalizacija in analiza varnostnih tveganj na kolesarskih poteh v Sloveniji* (sodelavci v projektu: Kaja Prislan, Branko Lobnikar, Domen Mongus,

Simon Vrhovec; trajanje projekta: april–avgust 2018) so sodelovali tudi v programu Po kreativni poti do praktičnega znanja.

V letu 2018 so sodelovali v temeljnem in ciljnem raziskovalnem projektu:

– *Varnost uporabnikov kibernetnega prostora – kriminološke, viktimološke in preventivne perspektive* (vodja projekta: Gorazd Meško, raziskovalci: Igor Bernik, Rok Hacin, Blaž Markelj in Kaja Prislan, trajanje projekta: julij 2018–junij 2020).

Sodelovali so tudi v ciljnih raziskovalnih projektih:

– *Policija in drugi deležniki zagotavljanja varnosti – vidiki pluralne policijske dejavnosti v lokalnih skupnostih* (vodja projekta: Gorazd Meško, raziskovalci: Andrej Sotlar, Branko Lobnikar in Maja Modic; trajanje projekta: april 2018–marec 2020);

– *Radikalizacija in celoviti protiukrepi v RS* (raziskovalci: Andrej Sotlar, Branko Lobnikar in Maja Modic, trajanje projekta: april 2018–julij 2020);

– *Varnost zdravstvenega osebja pri obravnavi pacientov* (raziskovalca: Branko Lobnikar in Kaja Prislan, trajanje projekta: april 2018–marec 2020).

Zaposleni na Fakulteti za varnostne vede so v letu 2018 na Inštitutu za varstvoslovje izvedli več manjših raziskovalnih projektov, ki so se navezovali na razvoj predmetov na vseh treh ravneh študija na Fakulteti za varnostne vede. V projektih so sodelovali magistrski in doktorski študenti s Fakultete za varnostne vede.

3 Mednarodno znanstveno sodelovanje

Raziskovalci na inštitutu so v letu 2018 sodelovali v mednarodnih projektih:

– *Designing Collaborative Educational Resources (COERS) for Assets-Based Community Participation (ABCP) across Europe* (financer: Evropska komisija; vodja projekta na Fakulteti za varnostne vede: Danijela Frangež; raziskovalec: Boštjan Slak; trajanje projekta: december 2016–december 2018);

– *Improving Frontline Responses to High Impact Domestic Violence – IMPRODOVA* (financer: Evropska komisija; raziskovalci: Branko Lobnikar, Gorazd Meško, Kaja Prislan, Boštjan Slak in Karmen Jereb; trajanje projekta: 2018–2021);

– *Evropska noč raziskovalcev »Varni z znanostjo« – SAWE* (financer: Evropska komisija; vodja projekta: Branko Lobnikar; raziskovalci: Boštjan Slak, Maja Modic, Simon Vrhovec, Saša Kuhar; trajanje projekta: maj 2018–december 2019);

– *Digital skills for integration and active citizenship* (financer: Evropska komisija; vodja projekta na Fakulteti za varno-

stne vede: Danijela Frangež; raziskovalec: Boštjan Slak; trajanje projekta: december 2018–december 2021).

Zaposleni so poleg sodelovanja v projektih sodelovali še v mednarodnem združenju Balkan Criminology Network pri izvedbi študije *Balkan Homicide Study* (raziskovalci: Gorazd Meško, Rok Hacin in Urška Pirnat; trajanje študije: 2017–2018).

4 Knjižnica Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru¹

Knjižnica s svojo zbirko in storitvami pomembno podpira izobraževalno, raziskovalno in pedagoško delo na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru in inštitutu. V letu 2018 je imela 583 aktivnih članov (od tega 35 visokošolskih učiteljev, raziskovalcev in sodelavcev, 523 študentov ter 25 drugih uporabnikov), ki so jo obiskali 3.460-krat in si pri tem izposodili 5.773 enot knjižničnega gradiva. Z medknjižnično izposajo je bilo poslanih 47 enot gradiva.

Knjižnična zbirka je konec leta 2018 obsegala 16.598 enot knjižničnega gradiva, od tega 9.252 knjig, 5.311 zaključnih nalog študentov, 1.865 inventarnih enot serijskih publikacij ter nekaj neknjižnega gradiva. Knjižnica je prejela 44 naslovov serijskih publikacij. Letno povečanje obsega gradiva je v letu 2018 znašalo 511 enot. Od leta 2009 naprej so zaključna dela študentov v polnem besedilu dostopna tudi v Digitalni knjižnici Univerze v Mariboru (DKUM).

Knjižnica prek Univerzitetne knjižnice Maribor zagotavlja svojim uporabnikom dostop do velikega števila elektronskih informacijskih virov, do katerih lahko študenti in zaposleni na Univerzi v Mariboru dostopajo tudi zunaj prostorov knjižnice. Od leta 1996 je knjižnica polnopravna aktivna članica sistema vzajemne katalogizacije COBISS.SI in vodi bibliografije raziskovalcev za zaposlene in zunanje sodelavce Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru.

5 Organizacija znanstvenih sestankov, seminarjev in konferenc

4. aprila 2018 je v Podgorici v Črni gori potekala 2. mednarodna študentska konferenca, ki sta jo organizirali Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru in Pravna fakulteta Univerze v Črni gori. Naslov konference je bil *Safety and Security in Local Communities – Criminological and Legal Perspectives*.

¹ Podatke je zbrala Barbara Erjavec.

18. aprila 2018 je na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru potekal 14. tradicionalni posvet s področja preiskovanja in dokazovanja kaznivih dejanj z naslovom *Ponarejena zdravila: kriminalistični in kazenskoopravni vidiki*. Namen psveta je bil opozoriti na nevarnosti ponarejenih zdravil ter zakonodajne vidike in možnosti odkrivanja, preiskovanja in dokazovanja ponarejanja zdravil v Sloveniji in tujini.

Od 6. do 7. junija 2018 so v Ankaranu potekali 19. *Dnevi varstvoslovja*. Namen konference je bil predstaviti najnovejša spoznanja in raziskovalne ugotovitve s področja varstvoslovja. Hkrati so bili predstavljeni primeri dobrih praks in uspešnih prenosov znanja v prakso.

Od 3. do 5. septembra 2018 je na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru v sodelovanju z GERN potekala šesta GERN doktorska poletna šola z naslovom *Challenges of Comparative Criminological Research*. Poletna doktorska šola je bila namenjena doktorskim študentom višjih letnikov doktorskega študija, ki so predstavili svoje raziskovalno delo v okviru doktorskega študija in poslušali predavanja profesorjev z Univerze Sheffield, Univerze Dortmund, Univerze v Mariboru in Cesdipa (Centre de recherches Sociologiques sur le Droit et les Institutions Pénales).

Od 25. do 27. septembra 2018 je na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru potekala mednarodna konferenca z naslovom *Criminal Justice and Security in Central and Eastern Europe: From Common Sense to Evidence-based Policy-making*. Namen konference je bil predstaviti znanstvena spoznanja s področja policijske dejavnosti, kriminologije, varnostnih ved in družbenega nadzorstva ter prikazati načine, kako tovrstna znanstvena spoznanja vključiti v oblikovanje politik.

Od 15. do 16. novembra je Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru organizirala 2. evropsko konferenco *Central European Cybersecurity Conference*. Nameni konference so bili predstavitev sodobnih izzivov na področju informacijske varnosti, izmenjava znanja ter sodelovanje med raziskovalci in praktiki za izboljšanje informacijske varnosti.

11. decembra 2018 je Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru v sodelovanju z Občino Slovenska Bistrica organizirala 4. *Nacionalno konferenco o varnosti v lokalnih skupnostih* na temo sklepnih ugotovitev raziskovanja (2015–2018). Konferenca je nastala v okviru raziskovalnega dela programske skupine Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru. Namen konference je bila predstavitev sklepnih ugotovitev programske skupine v obdobju od leta 2015 do leta 2018 ter dobrih praks v Sloveniji, ki se nanašajo na projekte zagotavljanja varnosti v lokalnih okoljih.

6 Udeležba delavcev fakultete na kongresih, konferencah, posvetovanjih ter strokovnih, znanstvenih sestankih in predavanjih doma in v tujini²

Igor Areh

– AREH, Igor, Flander, Benjamin. Interrogating suspects of crime in Slovenia. V: Meško, Gorazd (ur.) et al. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: conference proceedings. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press; Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security, 2018, str. 194–201.

– Klun, Monika, AREH, Igor. Pregled literature o (ne) uspešni uporabi geografskega profiliranja. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 48.

Branko Ažman

– Fedran, Jasna, AŽMAN, Brane, Bren, Matevž, Dobovšek, Bojan. Organisational integrity: an important stronghold against corruption. V: Meško, Gorazd (ur.) et al. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: conference proceedings. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press; Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security, 2018, str. 429–439.

Igor Bernik

– BERNIK, Igor. Uporabniki kibernetskega prostora med lokalnim realnim in globalnim kibernetskim prostorom. V: Meško, Gorazd (ur.), Sotlar, Andrej (ur.), Lobnikar, Branko (ur.). 4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): konferenčni zbornik. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 361–374.

– BERNIK, Igor. Human as a factor in defending against cybercrime. V: Crimes against humans and crimes against humanity: implications for modern criminology, Eurocrim 2018, 18th Annual Conference of the European Society of Criminology, Sarajevo, 29. avgust–1. september 2018. Sarajevo: European Society of Criminology.

– BERNIK, Igor. Aktualni elementi zagotavljanja kibernetske varnosti. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 20.

– BERNIK, Igor. Cybersecurity in changing environment. Cybercrime influence to cyberspace. Cyberwarfare: preda-

² Pri delih v soavtorstvu med sodelavci Fakultete za varnostne vede je delo navedeno samo pri prvem avtorju.

vanja na Universidad de La Laguna, Campus de Guajara, 27. februar–6. marec 2018, Tenerife, Španija.

– BERNIK, Igor. Kibernetska varnost? Tega pa ne potrebujemo: prispevek na 26. mednarodni konferenci o revidiranju in kontroli informacijskih sistemov, 25. september 2018, Kranjska Gora.

– BERNIK, Igor (diskutant), Hacin, Rok (diskutant), Klejmenov, Ivan M. (diskutant), Markelj, Blaž (diskutant), Muratbegović, Elmedin (diskutant), Prislán, Kaja (diskutant), Vrhovec, Simon (diskutant), Tirranen, Vasilii A. (diskutant), Meško, Gorazd (diskutant). A project »Safety and security of cyberspace users - criminological, victimological and preventative aspects«: roundtable at Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making, 12th Biennial International Conference Criminal Justice and Security in Central and Eastern Europe, Ljubljana, 25.–27. september 2018.

Matevž Bren

– BREN, Matevž. Študentska anketa na Univerzi v Mariboru: poti in stranpoti. V: Arsenijević, Olja (ur.) et al. Organizacija in negotovosti v digitalni dobi: konferenčni zbornik = Organization and uncertainty in the digital age: conference proceedings, 37th International Conference on Organizational Science Development, 21.–23. marec 2018, Portorož, Slovenija. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 171–180.

– BREN, Matevž, Lavrič, Miran. The validity of students' e-evaluation at the University of Maribor. V: Dahlgard-Park, Su Mi (ur.), Dahlgard, Jens J. (ur.). The quality movement - where are we going? QMOD conference proceedings, 21st QMOD-ICQSS Conference, International Conference on Quality and Service Sciences, 22.–24. avgust 2018, Cardiff University, Wales, Združeno kraljestvo. [Lund]: Lund University Library Press. 2018, str. 428–432.

– Klun, Monika, BREN, Matevž. Male sexual work in Slovenia. V: Crimes against humans and crimes against humanity: implications for modern criminology, Eurocrim 2018, 18th Annual Conference of the European Society of Criminology, Sarajevo, 29. avgust–1. september 2018. Sarajevo: European Society of Criminology.

– Bren, Urban, Gladović, Martin, BREN, Matevž. Microwave irradiation enhances misfolding of peptides. V: Vančik, Hrvoj (ur.), Cioslowski, Jerzy (ur.). Math/Chem/Comp 2018: book of abstracts, 30th MC^{[sup]2} conference, Inter University Centre Dubrovnik (IUC), 18.–23. junij 2018, str. 19.

– Klun, Monika, BREN, Matevž. Moško spolno delo v Sloveniji. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 54.

– Armič, David, BREN, Matevž, Sotlar, Andrej. Mnenje študentov Fakultete za varnostne vede o zasebnih varno-

stnikov – primerjava med letoma 2003 in 2017. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 75.

Aleš Bučar Ručman

– BUČAR RUČMAN, Aleš, Modic, Maja, Flander, Benjamin. Globalni izzivi begunstva v lokalni perspektivi: pravni položaj in integracija prosilcev za mednarodno zaščito v Sloveniji. V: Meško, Gorazd (ur.), Sotlar, Andrej (ur.), Lobnikar, Branko (ur.). 4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): konferenčni zbornik. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 287–312.

– Šulc, Ajda, BUČAR RUČMAN, Aleš. Parkiraj izgovore drugam! Ne na mesta, rezervirana za invalide – poročilo s posveta 12. 12. 2017. Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja, 2018, letn. 20, št. 1, str. 126–130.

– BUČAR RUČMAN, Aleš. Social solidarity under question: the case of refugee migration in Europe 2015/16 – securitization and militarisation of refugee migration through Slovenia: predavanja na University of Tsukuba, Faculty of Humanities and Social Sciences, Tsukuba, Japonska, 15. maj 2018.

– BUČAR RUČMAN, Aleš. Social solidarity under question: human trafficking in Slovenia: predavanja na University of Tsukuba, Faculty of Humanities and Social Sciences, Tsukuba, Japonska, 29. maj 2018.

– BUČAR RUČMAN, Aleš. Understanding social solidarity in contemporary societies: predavanja na University of Tsukuba, Faculty of Humanities and Social Sciences, Tsukuba, Japonska, 16. april 2018.

– BUČAR RUČMAN, Aleš. Understanding social solidarity through culture, norms and values: predavanja na University of Tsukuba, Faculty of Humanities and Social Sciences, Tsukuba, Japonska, 12. junij 2018.

– BUČAR RUČMAN, Aleš. Unjustified parking at parking spaces reserved for disabled people as an indicator of anomie in society: predavanja na University of Tsukuba, Faculty of Humanities and Social Sciences, Tsukuba, Japonska, 7. maj 2018.

– BUČAR RUČMAN, Aleš, Modic, Maja, Šulc, Ajda. Interpretacija in analize glavnih izzivov v Sloveniji: kaj vemo in kaj moramo vedeti za izboljšanje našega delovanja? Prispevek na mednarodni delavnici Izboljšanje blaginje in izobraževalnega okolja mladih v Sloveniji: preprečevanje ustrahovanja in obravnavanje nasilja med mladoletniki, 18.–19. oktober 2018, Ljubljana.

Bojan Dobovšek

– Juvan, Janez, DOBOVŠEK, Bojan, Sotlar, Andrej. A conflict/solution model for the Western Balkans - a working group for a development project. V: Meško, Gorazd (ur.) et al. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe:

from common sense to evidence-based policy-making: conference proceedings. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press; Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security, 2018, str. 262–273.

– Tomažič, Samo, DOBOVŠEK, Bojan, Bernik, Igor. Nuclear sector: I have nothing important on my computer, or do I? V: Meško, Gorazd (ur.) et al. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: conference proceedings. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press; Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security, 2018, str. 361–369.

Miha Dvojmoč

– Pavli, Kristina, DVOJMOČ, Miha. General data protection regulation (GDPR), the data protection police directive, and the changes to national legislation in the Republic of Slovenia. V: Meško, Gorazd (ur.) et al. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: conference proceedings. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press; Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security, 2018, str. 571–585.

– DVOJMOČ, Miha. Integralna korporativna varnost – nekaj izhodišč. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 78.

Katja Eman

– EMAN, Katja, Hacin, Rok. Kriminaliteta v mestnih občinah v Republiki Sloveniji. V: Meško, Gorazd (ur.), Sotlar, Andrej (ur.), Lobnikar, Branko (ur.). 4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): konferenčni zbornik. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 249–267.

– EMAN, Katja, Lobnikar, Branko, Petrovskiy, Anton, Meško, Gorazd. Perceptions of safety/security as factors in selecting a tourist destination: a comparison between Portorož (Slovenia) and Gelendzhik (Russia). V: MEŠKO, Gorazd (ur.) et al. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: conference proceedings. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press; Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security, 2018, str. 485–496.

– EMAN, Katja, Kos, Mija. Problematika ureditve odlagališč rudarskih odpadkov v Sloveniji – vidik ekološke kriminologije. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze. 2018, str. 55.

Vanja Ida Erčulj

– ERČULJ, Vanja. Kaj je tema pogovora? Ključne besede v slovenskem neformalnem besedilu. V: Arsenijević, Olja

(ur.) et al. Organizacija in negotovosti v digitalni dobi: konferenčni zbornik = Organization and uncertainty in the digital age: conference proceedings, 37th International Conference on Organizational Science Development, 21.–23. marec 2018, Portorož, Slovenija. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 247–257.

– ERČULJ, Vanja. Poklicna izbira študentov Fakultete za varnostne vede – razumska ali čustvena odločitev. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 72.

Benjamin Flander

– FLANDER, Benjamin. Police interrogation of criminal suspects in Slovenia - beyond accusatorial model: predavanja na Universidad de La Laguna, Facultad de Derecho, 18. september 2018, Tenerife, Španija.

– FLANDER, Benjamin. Police interrogation of suspects of crime - human rights perspectives: predavanja na Universidad de La Laguna, Facultad de Derecho y de la Sección de Ciencias Políticas y Sociales, 18. september 2018, Tenerife, Španija.

– Šelih, Ivan (diskutant), Krajnc, Damjan (diskutant), Vučko, Katarina (diskutantka), Behlić, Edo (diskutant), FLANDER, Benjamin. Pod drobnogledom: policijsko pridržanje: okrogla miza na 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018.

Danijela Frangež

– Bulovec, Tinkara, FRANGEŽ, Danijela. Poskus uporabe zlatih kriminalističnih vprašanj kot metode za analizo časopisnih člankov o otroški srčni kirurgiji. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 49.

– Kokoravec, Iza, FRANGEŽ, Danijela. Prioritetni seznam osumljencev (POIPAT) in njegova uporaba pri preiskovanju nerešenih umorov. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 50.

– FRANGEŽ, Danijela, Slak, Boštjan. Odkrivanje in preiskovanje ponarejenih zdravil v Sloveniji – preliminarne ugotovitve raziskave. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 51.

Rok Hacin

– HACIN, Rok, Fields, Charles B., Meško, Gorazd. The dual nature of legitimacy in the prison environment. V: Meško, Gorazd (ur.) et al. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evi-

dence-based policy-making: conference proceedings. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press; Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security, 2018, str. 223–233.

– HACIN, Rok, Fields, Charles B., Meško, Gorazd. Prison staff-prisoners relations in Slovenian prisons. V: Meško, Gorazd (ur.) et al. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: conference proceedings. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press; Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security, 2018, str. 234–244.

– Bimbinov, Arseniy A., HACIN, Rok. Quality of provisions of the Russian Criminal code on the liability for sexual assault. V: Meško, Gorazd (ur.) et al. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: conference proceedings. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press; Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security, 2018, str. 640–649.

– HACIN, Rok, Fields, Charles B., Meško, Gorazd. Self-legitimacy of prison staff in Slovenia. V: Crimes against humans and crimes against humanity: implications for modern criminology, Eurocrim 2018, 18th Annual Conference of the European Society of Criminology, Sarajevo, 29. avgust–1. september 2018. Sarajevo: European Society of Criminology.

– HACIN, Rok, Meško, Gorazd. Zaznava legitimnosti pri obsojencih – kvalitativna študija v slovenskih zaporih. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 26.

– Lipec, Jerica, HACIN, Rok. Kadrovska struktura in gibanje zaposlovanja zaporskih delavcev v Sloveniji. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 27.

Branko Lobnikar

– LOBNIKAR, Branko, Prisljan, Kaja. Ocena uspešnosti policijskega dela v Sloveniji – primerjava percepcije prebivalcev v letih 2011 in 2017. V: Meško, Gorazd (ur.), Sotlar, Andrej (ur.), Lobnikar, Branko (ur.). 4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): konferenčni zbornik. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 105–140.

– Cajner Mraović, Irena, Butorac, Ksenija, LOBNIKAR, Branko, Žebec, Mislav Stjepan. Police contact in relation to crime perception and fear of victimisation. V: Meško, Gorazd (ur.) et al. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: conference proceedings. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press; Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security, 2018, str. 119–133.

– LOBNIKAR, Branko, Šajt Gerenčer, Monika. Srečni zaposleni: utopija ali nujnost za organizacijsko uspešnost =

Happy employees: utopia or necessity for organizational performance. V: Arsenijević, Olja (ur.) et al. Organizacija in negotovosti v digitalni dobi: konferenčni zbornik = Organization and uncertainty in the digital age: conference proceedings, 37th International Conference on Organizational Science Development, 21st–23rd March 2018, Portorož, Slovenia. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 629–639.

– LOBNIKAR, Branko, Prisljan, Kaja, Meško, Gorazd. An analysis of Slovenian residents' evaluation on the harm caused by different forms of police corruption. V: Crimes against humans and crimes against humanity: implications for modern criminology, Eurocrim 2018, 18th Annual Conference of the European Society of Criminology, Sarajevo, 29. avgust–1. september 2018. Sarajevo: European Society of Criminology.

– LOBNIKAR, Branko, Kutnjak Ivković, Sanja, Meško, Gorazd, Cajner Mraović, Irena. A comparison of the Croatian and Slovenian citizen views of the police use of excessive force. V: Crimes against humans and crimes against humanity: implications for modern criminology, Eurocrim 2018, 18th Annual Conference of the European Society of Criminology, Sarajevo, 29. avgust–1. september 2018. Sarajevo: European Society of Criminology.

– LOBNIKAR, Branko, Meško, Gorazd, Prisljan, Kaja. The effects of training in community policing on police officers' perception of police misconduct. V: Meško, Gorazd (ur.) et al. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: book of abstracts. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press; Faculty of Criminal Justice and Security, 2018, str. 19.

– Kandolf, Sara, LOBNIKAR, Branko. Analiza procesov dela policistov operativno-komunikacijskega centra PU Ljubljana. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 42.

– LOBNIKAR, Branko, Černigoj, Albert, Radovančević, Mišo. Analiza učinkovitosti usposabljanja policistov s področja preprečevanja radikalizacije v Sloveniji. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 66.

– LOBNIKAR, Branko. The importance of police activity in the local environment to prevent radicalization – the role of the community policing officer: paper presented at First Line Workshop, Skopje, 26.–28. marec 2018.

– LOBNIKAR, Branko. Percepcija procesov in narave radikalizacije na zahodnem Balkanu: prispevek na Nacionalni kriminološki konferenci »Nasilje, kultura in kapitalizem«, 29. november 2018, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

– LOBNIKAR, Branko, Prisljan, Kaja. Uspešnost policijskega dela: podobnosti in razlike v samoznavi policistov in

oceni prebivalcev: prispevek na Strokovnem posvetu o varnosti v lokalnih skupnostih, 19.–20. februar 2018, Ljubljana.

– LOBNIKAR, Branko. What we know (or should know) on police integrity?: paper presented at CEPOL Seminar Fundamental Rights and police Ethics – Step 1, 26.–30. Marec 2018, Brdo pri Kranju, Slovenija.

– LOBNIKAR, Branko, Prisljan, Kaja. Zagotavljanje varnosti v lokalnih skupnostih v prihodnje: percepcije glede razvoja policijskega dela v skupnosti: prispevek na Strokovnem posvetu o varnosti v lokalnih skupnostih, 19.–20. februar 2018, Ljubljana.

– Klinec, Jadran (diskutant), Velov, Igor (diskutant), Janša, Srečko (diskutant), Kapun, Ivan (diskutant), LOBNIKAR, Branko (diskutant). Plenarna okrogla miza »Izzivi zagotavljanja varnosti v prometu«: okrogla miza na 19. Dnevh varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018.

Blaž Markelj

– MARKELJ, Blaž, Zgaga Markelj, Sabina. Mobilne pravice: način za izboljšanje učinkovitosti lokalne samouprave. V: Meško, Gorazd (ur.), Sotlar, Andrej (ur.), Lobnikar, Branko (ur.). 4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): konferenčni zbornik. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze. 2018, str. 335–360.

– Majerle, Ida, MARKELJ, Blaž. Implementacija splošne uredbe o varstvu osebnih podatkov (GDPR) z dobrimi praksami. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze. 2018, str. 35.

– Školc, Gašper, MARKELJ, Blaž. Varnost podatkov v pametnih avtomobilih. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze. 2018, str. 40.

– MARKELJ, Blaž. Mobilne grožnje: prispevek na seminarju KIBVAR – kibernetna varnost, 25. oktober 2018, Ljubljana.

– MARKELJ, Blaž. Informacijska varnost in mobilne grožnje: predavanje na strokovnem usposabljanju uslužbencem Ministrstva za zunanje zadeve, 7. december 2018, Ljubljana.

– MARKELJ, Blaž. Varnost mobilnih predavanj: predavanje na izobraževalnem dogodku ISACA, 6. marec 2018, Ljubljana.

Gorazd Meško

– MEŠKO, Gorazd. Vstreči s profesorom Vladimirom Sergeevičem Komissarovym. V: Stepanov-Egijanc, V. L. (ur.). Obespečenie nacionalnoj bezopasnosti – prioritetoje napravlenie ugolovno-pravovoj, kriminologičeskoj i ugolovno-ispolnitelnoj politiki: materialy XI Rossijskogo kongressa ugolovnog prava, posvjaščennogo samrti doktora juridi-

českijh nauk, professora Vladimira Sergeeviča Komissarova, sostojavšegosja 31 maja–1 junija 2018. Moskva: Jurlitinform, 2018, str. 637–642.

– MEŠKO, Gorazd. Strah pred kriminaliteto, policijsko delo v skupnosti in zagotavljanje varnosti. V: Meško, Gorazd (ur.), Sotlar, Andrej (ur.), Lobnikar, Branko (ur.). 4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): konferenčni zbornik. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 45–71.

– MEŠKO, Gorazd, Hacin, Rok. Situacijsko preprečevanje kriminalitete – med obeti in nezaželenimi učinki. V: Meško, Gorazd (ur.), Sotlar, Andrej (ur.), Lobnikar, Branko (ur.). 4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): konferenčni zbornik. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 189–222.

– MEŠKO, Gorazd, Hacin, Rok. Pregled študij o načrtovanju in oblikovanju okolja kot obliki situacijskega preprečevanja kriminalitete. V: Meško, Gorazd (ur.), Sotlar, Andrej (ur.), Lobnikar, Branko (ur.). 4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): konferenčni zbornik. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 223–247.

– MEŠKO, Gorazd. From evidence-based policy-making to evidence-based policing – a bounded rationality perspective. V: MEŠKO, Gorazd (ur.) et al. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: conference proceedings. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press; Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security, 2018, str. 15–29.

– MEŠKO, Gorazd, Hacin, Rok. Sigurnost u lokalnim zajednicama u Sloveniji (2015–2018) – rezultati istraživanja. V: Prezentacije SIGG 2018. Zagreb: Zaštita, 2018, str. 15.

– MEŠKO, Gorazd, Lobnikar, Branko. Reforme in razvoj policijske dejavnosti v Sloveniji. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 43.

– MEŠKO, Gorazd. On victims and victimology – a new book of the Balkan criminology network (work in progress). V: Crimes against humans and crimes against humanity: implications for modern criminology, Eurocrim 2018, 18th Annual Conference of the European Society of Criminology, Sarajevo, 29. avgust–1. september 2018. Sarajevo: European Society of Criminology.

– MEŠKO, Gorazd. Research on safety and security in Slovenia and Southeastern Europe. Policing in Central and Eastern Europe. Criminology in Slovenia. Juvenile delinquency - presentation of projects YOUPREV and PADS+/SPMAD: 8 hours of class in the master program on criminology and security of the School of Criminal Sciences of the University

of Lausanne during the week of 30 Apr. to 4 May 2018, in the framework of the Swiss European Mobility Program (SEMP).

– MEŠKO, Gorazd. Sigurnost lokalnih zajednica: 4 sata predavanja za studente drugog ciklusa na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu, 24. oktober 2018.

– Redo, Sławomir, Kury, Helmut, Platzer, Michael, MEŠKO, Gorazd, Hacin, Rok, Pirnat, Urška, Eman, Katja, Pływaczewski, Emil W. Migration, civic education and criminology: presentation at Crimes against humans and crimes against humanity: Implications for modern criminology, Eurocrim 2018, 18th Annual Conference of the European Society of Criminology, Sarajevo, 29. avgust–1. september 2018.

– MEŠKO, Gorazd. Predotvraščanje prestupnosti posredstvom formiranja bezopasnoj srede: ideji, problemi, ogranichenija: prezentacija na XV Meždunarodnoj naučno-praktičeskoj konferencii posvjaščenoj samrti M. I. Kovaleva »Prestupnaja planeta: ugotovno-pravovoe i kriminologičeskoje mnogoobrazie modelej protivodejstvija prestupnosti«, 15.–16. februar 2018, Ekaterinburg.

– MEŠKO, Gorazd, Pirnat, Urška. Pregled raziskovanja nasilja v družini in statistični pokazatelji nasilja v družini: prispevek na strokovnem posvetu »Multidisciplinarni pristop k prepoznavi in obravnavi nasilja v družini, kot potreba po usklajenem delovanju vseh institucij v Pomurju«, 19. november 2018, Murska Sobota.

– MEŠKO, Gorazd. Research on policing and police reforms in Slovenia: paper presented at Rendészettudomány az Európai Unióban: KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 - A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés, 16. maj 2018, Budimpešta.

– MEŠKO, Gorazd. Some findings from a literature review and research on local safety and security (also community policing) in a young democratic European country – the case of Slovenia: presentation at European Crime Prevention Network Board Meeting and Best Practice Conference, 4.–7. december 2018, Dunaj.

– MEŠKO, Gorazd, Pirnat, Urška. Varnost in policijsko delo v urbanih soseskah v Ljubljani: prispevek na Strokovnem posvetu o varnosti v lokalnih skupnostih, 19.–20. februar 2018, Ljubljana.

– MEŠKO, Gorazd. Water and security: paper presented at 5th International Environmental Crime Conference Environmental Crime and Security, 28. avgust 2018, Univerza v Sarajevu.

– MEŠKO, Gorazd. Comparative criminology in South East Europe – challenges and obstacles: paper presented at Crimes against humans and crimes against humanity: Implications for modern criminology, Eurocrim 2018, 18th Annual Conference of the European Society of Criminology, Sarajevo, 29. avgust–1. september 2018.

– MEŠKO, Gorazd, Prisljan, Kaja, Hacin, Rok, Markelj,

Blaž, Vrhovec, Simon, Bernik, Igor. Safety and security of cyberspace users - criminological, victimological and preventative aspects: paper presented at Central Cybersecurity Conference 2018, 15.–16. november 2018, Ljubljana, Slovenija.

– MEŠKO, Gorazd. Comparative criminology – experiences from Southeastern Europe: lecture at 6th GERN Summer School on Challenges of Comparative Criminological Research, Ljubljana, 3.–5. september 2018.

– Šumi, Robert (diskutant), Durić, Džemal (diskutant), Koporec, Aleksander (diskutant), MEŠKO, Gorazd (diskutant). Raziskovanje policijske dejavnosti v Sloveniji ter vpliv raziskovanja v slovenskem in mednarodnem okolju: okrogla miza na 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018.

Anže Mihelič

– MIHELIC, Anže, Vrhovec, Simon. Aktivni varnostni ukrepi v kibernetnem prostoru – pogled z vidika samozastite. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 20.

Maja Modic

– MODIC, Maja, Muženič, Martin, Tičar, Bojan. A comparative analysis of the legal regulation of weapons in the Republic of Slovenia, the Republic of Italy, and the Republic of Croatia. V: Meško, Gorazd (ur.) et al. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: conference proceedings. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press; Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security, 2018, str. 586–597.

– Prezelj, Iztok, MODIC, Maja, Sotlar, Andrej, Kolak, Anja, Vuga Beršnak, Janja, Lobnikar, Branko. CRP radikalizacija in celoviti protiukrepi v Republiki Sloveniji – predstavitev projekta. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 70.

– MODIC, Maja. Prisotnost policije v soseski in stališča prebivalcev o policijskem delu: prispevek na Strokovnem posvetu o varnosti v lokalnih skupnostih, 19.–20. februar 2018, Ljubljana.

– Slokan, Simon (diskutant), Omejec, Tomislav (diskutant), Dragoš, Srečo (diskutant), Modic, Maja (diskutantka). Prepoznavna sprememb varnosti v družbi – vloga mehanizmov formalnega in neformalnega družbenega nadzorstva: okrogla miza na 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018.

Urška Pirnat

– PIRNAT, Urška, Hacin, Rok, Meško, Gorazd. Pregled raziskovanja varnosti v lokalnih skupnostih v Sloveniji. V: Meško, Gorazd (ur.), Sotlar, Andrej (ur.), Lobnikar, Branko (ur.). 4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih sku-

pnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): konferenčni zbornik. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 7–43.

– PIRNAT, Urška, Meško, Gorazd. Varnost v urbanih lokalnih skupnostih – primerjava med soseskami v Ljubljani. V: Meško, Gorazd (ur.), Sotlar, Andrej (ur.), Lobnikar, Branko (ur.). 4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): konferenčni zbornik. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 141–167.

– PIRNAT, Urška, Meško, Gorazd. Crime in urban local communities. V: Crimes against humans and crimes against humanity: implications for modern criminology, Eurocrim 2018, 18th Annual Conference of the European Society of Criminology, Sarajevo, 29. avgust–1. september 2018. Sarajevo: European Society of Criminology.

– PIRNAT, Urška, Meško, Gorazd. Kriminaliteta v urbanih lokalnih skupnostih. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 58.

– PIRNAT, Urška. Security and safety in local communities - an introduction of the national research project on safety and security in local communities in Slovenia: paper presented at 2nd International Student Conference Safety in Local Communities – Legal and Criminological Perspectives, Podgorica, 4. april 2018.

– PIRNAT, Urška. Forms, causes, and responses to crime in urban local communities: presentation at 6th GERN Summer School on Challenges of Comparative Criminological Research, Ljubljana, 3.–5. september 2018.

Kaja Prislan

– PRISLAN, Kaja, Lobnikar, Branko. Residents perception of police effectiveness in Slovenia. V: Crimes against humans and crimes against humanity: implications for modern criminology, Eurocrim 2018, 18th Annual Conference of the European Society of Criminology, Sarajevo, 29. avgust–1. september 2018. Sarajevo: European Society of Criminology.

– PRISLAN, Kaja, Lobnikar, Branko. The role of police in preventing radicalisation in the Western Balkans. V: Crimes against humans and crimes against humanity: implications for modern criminology, Eurocrim 2018, 18th Annual Conference of the European Society of Criminology, Sarajevo, 29. avgust–1. september 2018. Sarajevo: European Society of Criminology.

– PRISLAN, Kaja, Černigoj, Albert, Lobnikar, Branko. Preventing radicalisation in Western Balkans: role of police and multi-stakeholder approach. V: Meško, Gorazd (ur.) et al. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: book of abstracts. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press: Faculty of Criminal Justice and Security, 2018, str. 90.

– Likeb Nenezic, Maša, PRISLAN, Kaja. Analiza pobud prebivalcev k izboljšanju varnosti v Ljubljani. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018, Maribor: Univerzitetna založba Univerze. 2018, str. 31.

– Bračko, Andrej, PRISLAN, Kaja. Trendi na področju napovednega policijskega dela. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018, Maribor: Univerzitetna založba Univerze. 2018, str. 32.

– PRISLAN, Kaja, Slak, Boštjan. Pametna mesta in kriminalističnoobveščevalna dejavnost. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018, Maribor: Univerzitetna založba Univerze. 2018, str. 33.

– PRISLAN, Kaja. Model za presojanje kakovosti upravljanja informacijske varnosti v organizacijah: prispevek na posvetu Slovenskega društva Informatika »Varnost in zasebnost podatkov v luči novih tehnologij«, 16. januar 2018, Maribor.

Boštjan Slak

– SLAK, Boštjan, Bertok, Eva, Frangež, Danijela. Assets-based community participation in Slovenia - case studies and their policy implications. V: MEŠKO, Gorazd (ur.) et al. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: conference proceedings. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press; Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security, 2018, str. 553–567.

– SLAK, Boštjan, Bertok, Eva, Frangež, Danijela. Uporaba na prednosti osredotočenega pristopa za izobraževanje tistih, ki delajo z osebami iz problematičnih družbenih skupin. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 56.

Andrej Sotlar

– SOTLAR, Andrej, Tominc, Bernarda. V iskanju verodostojne varnostne funkcije sodobnih oboroženih sil – med teoretičnimi koncepti, kompleksnim varnostnim okoljem, normativnimi okviri in javnim mnenjem. V: Meško, Gorazd (ur.), Sotlar, Andrej (ur.), Lobnikar, Branko (ur.). 4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): konferenčni zbornik. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 313–334.

– SOTLAR, Andrej, Dvojmoč, Miha. Varovanje gospodarskih subjektov: od preprečevanja kaznivih dejanj do zagotavljanja reda in varnosti – študija primera trgovsko-zabavišnega kompleksa. V: Meško, Gorazd (ur.), Sotlar, Andrej (ur.), Lobnikar, Branko (ur.). 4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–

2018); konferenčni zbornik. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 375–395.

– SOTLAR, Andrej, Modic, Maja, Dvojmoč, Miha. Detektivska dejavnost v RS – analiza trenutnega stanja, smeri prihodnjega razvoja in spremembe normativno-pravne ureditve. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 18.

– SOTLAR, Andrej, Tominc, Bernarda. Percepcija virov ogrožanja v lokalnih skupnostih v Sloveniji: prispevek na Strokovnem posvetu o varnosti v lokalnih skupnostih, 19.–20. februar 2018, Ljubljana.

Bojan Tičar

– TIČAR, Bojan. Pravodajna moč in zakonska pooblastila občin na področju lokalne varnosti in sankcioniranja prekrškov. V: Meško, Gorazd (ur.), Sotlar, Andrej (ur.), Lobnikar, Branko (ur.). 4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): konferenčni zbornik. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 269–286.

– TIČAR, Bojan. Governance of non-economic public services in the Republic of Slovenia. V: Božina Beroš, Marta (ur.), Recker, Nicholas (ur.), Kozina, Melita (ur.). Economic and social development: book of proceedings, 27th International Scientific Conference on Economic and Social Development, Rome, 1-2 March 2018 (Economic and social development (Book of proceedings. Online). Varazdin: Varazdin Development and Entrepreneurship Agency; Koprivnica: University North; Warsaw: Faculty of Management, 2018, str. 88–93.

– TIČAR, Bojan, Primec, Andreja. Pravna ureditev prekrškov in administrativnih kršitev v gospodarstvu (de lege lata). V: 26. Gospodarski subjekti na trgu in evropske dimenzije, Portorož, 17.–19. maj 2018, Maribor: Pravna fakulteta.

– TIČAR, Bojan, Kandolf, Sara, Dvojmoč, Miha. Primerjalni pregled pravne ureditve in fiskalne učinkovitosti realiziranih prekrškovnih glob v dveh največjih slovenskih mestnih občinah ter v državi. V: Modic, Maja (ur.) et al. Zbornik povzetkov, 19. Dnevi varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, str. 73.

Bernarda Tominc

– TOMINC, Bernarda, Sotlar, Andrej. Ni pomembno, kaj je res, ampak kar ljudje verjamejo, da je res – stabilnost javnega mnenja o virih ogrožanja. V: Meško, Gorazd (ur.), Sotlar, Andrej (ur.), Lobnikar, Branko (ur.). 4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): konferenčni zbornik. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze. 2018, str. 73–103.

– Dervodel, Branko (diskutant), Božič, Zvezdan (diskutant), Barovič, Jure (diskutant), TOMINC, Bernarda (diskutantka). Varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami v slovenskem morju in na obali: okrogla miza na 19. Dnevih varstvoslovja, Ankaran, 6. in 7. junij 2018.

Simon Vrhovec

– Fujs, Damjan, VRHOVEC, Simon, Mihelič, Anže. What drives the motivation to self-protect on social networks?: the role of privacy concerns and perceived threats. V: Vrhovec, Simon (ur.). CECC 2018, (ACM proceedings). New York: ACM. Cop. 2018, 6 str.

– VRHOVEC, Simon. Investigating cryptomarkets in the real world: predavanja na University of Malta, 17. maj 2018.

– VRHOVEC, Simon. Investigating databases: predavanja na University of Malta, 17. maj 2018.

– VRHOVEC, Simon. Searching for evidence on computers: predavanja na University of Malta, 15.–17. maj 2018.

7 Bibliografija raziskovalcev v letu 2018

Pedagoški delavci fakultete so bili mentorji 121 diplomskih, magistrskih in doktorskih del (v nadaljevanju navajamo samo mentorstva na magistrskem in doktorskem študiju), člani 40 uredništev ter recenzenti pri 51 revijah in monografskih publikacijah.

Igor Areh

Izvedenska mnenja:

– AREH, Igor. Mnenje o osebnostnih lastnostih obdolženega (psihološko izvedensko mnenje). Ljubljana: I. Areh, 2018, 7 str.

– AREH, Igor. Mnenje o verodostojnosti pričanja. Ljubljana: I. Areh, 2018, 12 str.

Mentorstvo pri magistrskem študiju:

– Žnidaršič, Maja. Ocene tveganja in ocene ogroženosti v primerih nasilnih kaznivih dejanj.

– Kališek, Maša. Otroške risbe kot pomoč pri prepoznavanju spolnih zlorab.

– Klun, Monika. Uporaba samoupravljanega intervjuja v Sloveniji.

Uredništvo:

– Varstvoslovje.

Recenzije:

– Psychology, crime & law, Varstvoslovje.

Branko Ažman

- Uredništvo:
– Varstvoslovje.

Igor Bernik

- Članki in drugi sestavni deli:
– BERNIK, Igor. Cybersecurity from the user's perspective. *International Journal of Internet of Things and Web Services*, 2018, letn. 3, str. 79–82.
– Choi, Seeun, Martins, Jorge Tiago, BERNIK, Igor. Information security: listening to the perspective of organizational insiders. *Journal of information science*, letn. 44, št. 6, str. 752–767.

Mentorstvo pri magistrskem študiju:

- Mačuzič, Vladimir. Nepooblaščen zbiranje poslovnih podatkov gostinskih lokalov preko Wi-Fi.

Uredništvo:

- *Journal of forensic research and crime studies*, *Journal of universal computer science*, *Varstvoslovje*.

Recenzije:

- *Journal of universal computer science*, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, *Varstvoslovje*.
– Bernard Korpar, Janja, Dolenc, Sašo, Galič, Maša, Jančar, Martin, Kanduč, Zoran, Korošec, Tina, Križnar, Primož, Selinšek, Liljana, Stušek, Janez, Uršič, Helena, Završnik, Aleš, Zgaga Markelj, Sabina, Završnik, Aleš (urednik), Selinšek, Liljana (urednica). *Pravo in nadzor v dobi velikega podatkovja*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, 2018. 397 str.
– Rajkovič, Uroš (urednik), Brodnik, Andrej (urednik). *Vzgoja in izobraževanje v informacijski družbi – VIVID 2017: zbornik referatov = Education in information society: conference proceedings*. Ljubljana: Založba UL FRI, 2018.

Matevž Bren

Članki in drugi sestavni deli:

- Klun, Monika, BREN, Matevž. Male sex work in Slovenia. *Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja*, 2018, letn. 20, št. 2, str. 182–201.

Intervjuji:

- Zgonik, Staš. Diktatura petk: ocene in spričevala so v slovenskem izobraževalnem sistemu postali pomembnejši od znanja. *Mladina*, 4. maj 2018, 18, str. 19–24.

Recenzije:

- *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*.

Aleš Bučar Ručman

Monografije in druga zaključna dela:

- BUČAR RUČMAN, Aleš. *Securitization and militarization of migration management in Europe: the case of refugee migration through Slovenia in 2015/2016*. V: Siegel, Dina (ur.), Nagy, Veronika (ur.). *The migration crisis?: criminalization, security and survival*. The Hague, Portland: Eleven International Publishing. Cop. 2018, str. 293–319.

Intervju:

- Sancin, Vasilka (intervjuvanka), BUČAR RUČMAN, Aleš (intervjuvanec). *Marakeška deklaracija* (Studio city). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, 2018.
– Novak, Špela (oseba, ki intervjuva), Bervar Sternad, Katarina (intervjuvanka), Bajt, Veronika (intervjuvanka), Gombač, Jure (intervjuvanec), BUČAR RUČMAN, Aleš (intervjuvanec). *Marakeška deklaracija: od kod strah pred Marakeško deklaracijo in zakaj je postala politična tema številka ena* (Studio ob 17:00). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, 2018.

Članstvo v uredniškem odboru:

- *Dve domovini: razprave o izseljenstvu*, *Varstvoslovje*.

Mentorstvo pri magistrskem študiju:

- Zupan, Katja. *Analiza plagiatorstva v akademskih delih*.

Recenzije:

- *Crime, law and social change*.

Miha Dvojmoč

Članki in drugi sestavni deli:

- Hribar, Domen, DVOJMOČ, Miha, Markelj, Blaž. *The Impact of the EU General Data Protection Regulation (GDPR) on mobile devices*. *Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja*, 2018, letn. 20, št. 4, str. 414–433.
– DVOJMOČ, Miha, Sotlar, Andrej. *Profesionalizacija zasebnega varstva v Sloveniji*. *Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja*, 2018, letn. 20, št. 3, str. 358–380.

Recenzije:

- Rozman, Janez. *Prevoz gotovine in drugih vrednostnih pošiljk: učbenik za izobraževalni program Tehnik varovanja*. 1. izdaja. Ljubljana: Zbornica za razvoj slovenskega zasebnega varovanja, 2018. 121 str.
– *Varstvoslovje*.

Katja Eman

Članki in drugi sestavni deli:

- EMAN, Katja, Kuhar, Saša, Meško, Gorazd. Kriminaliteta zoper vodo v Sloveniji. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, januar–marec 2018, letn. 69, št. 1, str. 44–53.
- Petek, Aljuška, EMAN, Katja. Zagotavljanje varnosti v lokalni skupnosti – študija primera Mestne občine Murska Sobota. Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja, 2018, letn. 20, št. 1, str. 82–101.
- Drmota, Maša, Hočevnar, Gregor, EMAN, Katja. Delo Inštituta za varstvoslovje na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru v letu 2017. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, april–junij 2018, letn. 69, št. 2, str. 161–174.

Mentorstvo pri magistrskem študiju:

- Felkar, Dominik. Analiza izbranih oblik kriminalitete na območju PU Murska Sobota med letoma 2008 in 2015 z uporabo metode kartiranja kriminalitete.
- Kovačič, Andrej. Finančne panike 17. in 19. stoletja – primerjalna analiza Velike Britanije, Nemčije, Francije in Nizozemske.
- Meglič, Eva. Kriminaliteta zoper vode.
- Gorše, Nina. Podnebne spremembe, degradacija okolja in GSO.
- Murčehajič, Mihael. Ravnanje z nevarnimi odpadki v Republiki Sloveniji.

Uredništvo:

- Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Varstvoslovje.

Članstvo v uredniškem odboru:

- International journal of social science studies, Varstvoslovje.

Vanja Ida Erčulj

Recenzije:

- Revija za kriminalistiko in kriminologijo.

Benjamin Flander

Članki in drugi sestavni deli:

- FLANDER, Benjamin, Meško, Gorazd, Ambrož, Matjaž. Punishment and social justice in Slovenia. V: Roberson, Cliff (ur.). Routledge handbook of social, economic and criminal justice (Routledge handbooks). New York, Abingdon: Routledge. 2018, str. 182–194.

Članstvo v uredniškem odboru:

- Varstvoslovje.

Recenzije:

- Pavčnik, Marijan (urednik), Štajnpihler Božič, Tilen (urednik). Časovnost razlage zakona (Razprave, 34). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2018. 190 str.
- Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Varstvoslovje.

Danijela Frangež

Članstvo v uredniškem odboru:

- Kriminalistična teorija i praksa.

Recenzije:

- Miklič, Damjan. Priročnik za kriminalistično preiskovanje delovnih nezgod. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Policija, 2018. 64 str.
- Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Varstvoslovje.

Rok Hacin

Monografije in druga zaključna dela:

- HACIN, Rok. Comparison of self-legitimacy of the prison staff and prisoner's perceptions of prison staff legitimacy: doktorska disertacija. Ljubljana, 2018. 281 str.

Članki in drugi sestavni deli:

- HACIN, Rok. Prisoners' perceptions of legitimacy of prison staff in Slovenia. European journal of crime, criminal law and criminal justice, letn. 26, št. 2, str. 160–181.
- HACIN, Rok, Meško, Gorazd. Prisoners' perception of legitimacy of the prison staff: a qualitative study in Slovene prisons. International journal of offender therapy and comparative criminology, 2018, letn. 62, št. 13, str. 4332–4350.
- Prevolšek, Danijel, Lipec, Jerica, HACIN, Rok. Strokovna usposobljenost in osebnostne značilnosti strokovnih delavcev v slovenskih zaporih. Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja, 2018, letn. 20, št. 1, str. 45–64.
- HACIN, Rok. Comparison of self-legitimacy of prison staff and prisoner's perceptions of prison staff legitimacy. Balkan criminology news, 2018, št. 2, str. 3–4.
- HACIN, Rok. Dvanajsta bialna mednarodna konferenca Criminal Justice and Security in Central and Eastern Europe, 15.–27. september 2018, Ljubljana, Slovenija. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, julij–september 2018, letn. 69, št. 3, str. 234–235.

Uredništvo:

- Revija za kriminalistiko in kriminologijo (tehnični urednik).

Recenzije/prikazi:

- HACIN, Rok. Carla Reeves (ur.): Experiencing imprisonment: Research on the experience of living and working

in carceral institutions: London, New York: Routledge, 2017, 337 strani (Doživljanje zapora: raziskava o izkušnjah življenja in dela v zaporih). Revija za kriminalistiko in kriminologijo, april–junij 2018, letn. 69, št. 2, str. 144–146.

– Varstvoslovje.

Branko Lobnikar

Monografije in druga zaključna dela:

– Gabrovec, Branko, Albreht, Tit, Jelenc, Marjetka, LOBNIKAR, Branko, Prisljan, Kaja, Macur, Mirna, Kršič, Ivana, Selak, Špela. Analiza opravljenih raziskav in literature na področju pojavnosti agresije nad zaposlenimi v zdravstvu ter primerjava s tujino: raziskovalno poročilo. Ljubljana, 2018, 16 str.

– Belca, Edi, Bračko, Andrej, Hozjan, Vito, Kristančič, Živa, Lepoša, Mateja, Lunežnik, Patricija, Pokrivač, Mateja, Vodeb, Nastja, Trontelj, Aleš, LOBNIKAR, Branko, Mongus, Domen, Vrhovec, Simon, Prisljan, Kaja. Analiza varnosti kolesarjev in kolesarskih površin: raziskovalno poročilo. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede, 2018, 44 str.

– Belca, Edi, Bračko, Andrej, Hozjan, Vito, Kristančič, Živa, Lepoša, Mateja, Lunežnik, Patricija, Pokrivač, Mateja, Vodeb, Nastja, Trontelj, Aleš, LOBNIKAR, Branko, Mongus, Domen, Vrhovec, Simon, Prisljan, Kaja. Model za prepoznavo in analizo varnostnih tveganj na kolesarskih poteh: raziskovalno poročilo. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede, 2018, 24 str.

– Belca, Edi, Bračko, Andrej, Hozjan, Vito, Kristančič, Živa, Lepoša, Mateja, Lunežnik, Patricija, Pokrivač, Mateja, Vodeb, Nastja, Trontelj, Aleš, LOBNIKAR, Branko, Mongus, Domen, Vrhovec, Simon, Prisljan, Kaja. Ocena varnostnih tveganj na kolesarskih poteh s priporočili interesnim skupinam: raziskovalno poročilo. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede, 2018, 43 str.

– Macur, Mirna, LOBNIKAR, Branko, Prisljan, Kaja, Albreht, Tit, Jelenc, Marjetka, Kršič, Ivana, Selak, Špela, Gabrovec, Branko et al. Pregled načinov merjenja pojavnosti nasilja in agresivnega vedenja v okviru zdravstvenih sistemov – izdelava enotnega in celovitega inštrumenta za zaznavo in merjenje pojavnosti nasilja in agresivnega vedenja: raziskovalno poročilo. Ljubljana: NIJZ, 2018, 77 str.

Članki in drugi sestavni deli:

– LOBNIKAR, Branko, Modic, Maja. Profesionalizacija slovenske policije. Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja, 2018, letn. 20, št. 3, str. 286–308.

– LOBNIKAR, Branko. Editorial = Uvodnik. Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja, 2018, letn. 20, št. 2, str. 139–142.

– LOBNIKAR, Branko. Uvodnik. Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja, 2018, letn. 20, št. 4, str. 387–388.

Uredništvo:

– Varstvoslovje.

Članstvo v uredniškem odboru:

– Journal of forensic research and crime studies.

Mentorstvo pri doktorskem študiju:

– Rejec Longar, Katja. Modeli odvzema premoženja nezakonitega izvora – pravni, organizacijski in izvedbeni vidiki.

Mentorstvo pri magistrskem študiju:

– Kandolf, Sara. Analiza narave dela policistov Operativno-komunikacijskega centra Policijske uprave Ljubljana.

– Lavrih, Stanka. Vloga obveščevalno-varnostnih služb pri sodelovanju Republike Slovenije v NATO-vodenih operacijah v Afganistanu.

– Teraž, Amadeja. Vrstniško nasilje v srednjih šolah na Gorenjskem.

Recenzije:

– Ferjan, Marko (urednik). Kadrovski management – od industrijske revolucije do digitalizacije. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018.

– Revija za kriminalistiko in kriminologijo.

Blaž Markelj

Monografije in druga zaključna dela:

– MARKELJ, Blaž, Bernik, Igor. Varnost mobilnih naprav. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018, 70 str.

Članki in drugi sestavni deli:

– MARKELJ, Blaž, Zgaga Markelj, Sabina. Kibernetška varnost in kibernetška kriminaliteta uporabnikov mobilnih naprav v Sloveniji. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, januar–marec 2018, letn. 69, št. 1, str. 15–28.

– MARKELJ, Blaž, Školc, Gašper, Erčulj, Vanja, Zgaga Markelj, Sabina. Pametni avtomobili in kibernetška kriminaliteta. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, julij–september 2018, letn. 69, št. 3, str. 215–231.

– Fujs, Damjan, MARKELJ, Blaž. Zasebnost v pametnih mestih ali zasebnost za pametne ljudi? Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja, 2018, letn. 20, št. 1, str. 5–24.

– Školc, Gašper, MARKELJ, Blaž. Smart cars and information security. Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja, 2018, letn. 20, št. 2, str. 218–236.

Članstvo v uredniškem odboru:

– European journal of security and safety.

Mentorstvo pri magistrskem študiju:

– Školc, Gašper. Informacijska varnost pri rabi pametnih avtomobilov.

– Hribar, Domen. Izzivi implementacije uredbe (EU) 2016/679 pri uporabnikih mobilnih naprav.

Recenzije:

– Journal of universal computer science, Varstvoslovje.

Gorazd Meško

Monografije in druga zaključna dela:

– MEŠKO, Gorazd, Eman, Katja, Hacin, Rok. Youth violence in Slovenia - criminological perspectives. V: Celec, Robert (ur.). Challenges of society, (Schriftenreihe Erziehung - Unterricht - Bildung, Band 184). Hamburg: Dr. Kovač. 2018, str. 229–251.

– MEŠKO, Gorazd, Hacin, Rok, Pirnat, Urška, Eman, Katja. Migration issues in Slovenia: beyond the rhetoric of university-level criminology and crime prevention education for sustainable development. V: Kury, Helmut (ur.), Redo, Sławomir (ur.). Refugees and migrants in law and policy: challenges and opportunities for global civic education. Cham: Springer. Cop. 2018, str. 495–527.

Članki in drugi sestavni deli:

– Hirtenlehner, Helmut, MEŠKO, Gorazd. The compensatory effects of inner and outer controls. European journal of criminology: journal of the European Society of Criminology, 23. julij 2018, 19 str.

– MEŠKO, Gorazd, Hacin, Rok. Self-legitimacy and use of force: a quantitative study of prison officers in Slovenia. International journal of comparative and applied criminal justice, 5. november 2018, 15 str.

– Nalla, Mahesh, MEŠKO, Gorazd, Modic, Maja. Assessing police-community relationships: is there a gap in perceptions between police officers and residents? Policing & society, 2018, letn. 28, št. 3, str. 271–290.

– MEŠKO, Gorazd, Lobnikar, Branko. Police reforms in Slovenia in the past 25 years. Policing, 9. februar 2018, 28 str.

– MEŠKO, Gorazd, Hacin, Rok. Prisoners' and prison workers' views on the prison subculture in Slovenia. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, oktober-december 2018, letn. 69, št. 4, str. 333–345.

– MEŠKO, Gorazd, Hacin, Rok. Profesionalizacija penološke stroke v Sloveniji. Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja, 2018, letn. 20, št. 3, str. 309–330.

– MEŠKO, Gorazd. On some aspects of cybercrime and cybervictimization: editorial. European journal of crime, criminal law and criminal justice, 2018, letn. 26, št. 3, str. 189–199.

– MEŠKO, Gorazd. Welcome in Sarajevo: opportunities for the development of (comparative) criminology in SE

Europe. Criminology in Europe, 2018, letn. 17, št. 1, str. 2–4, portret.

Intervjuji:

– MEŠKO, Gorazd (intervjuvanec). Criminologist's persistence pays! Crime times, 5. februar 2018, portret.

– MEŠKO, Gorazd (intervjuvanec). U krizi se vidi koliko je država jaka: Gorazd Meško: intervju. Oslobođenje: novine za BIH, 9. september 2018, portret.

– MEŠKO, Gorazd (intervjuvanec). Gorazd Meško za TV1 – Nespremnost društva kriva za migrantsku krizu: intervju za Dnevnik TV1, Sarajevo, 29. avgust 2018.

– MEŠKO, Gorazd (intervjuvanec). O 18. Konferenciji Evropskog kriminološkog udruženja: intervju v oddaji Novi dan, TV N1, Sarajevo, 30. avgust 2018.

– MEŠKO, Gorazd (intervjuvanec). Gorazd Meško (Podobe znanja). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija, 2018.

Uredništvo:

– Aktual'nye problemy ekonomiki i prava.

– MEŠKO, Gorazd (urednik), Lobnikar, Branko (urednik), Prisljan, Kaja (urednica), Hacin, Rok (urednik). Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: conference proceedings. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press; Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security, 2018, 696 str.

– MEŠKO, Gorazd (urednik), Lobnikar, Branko (urednik), Prisljan, Kaja (urednica), Hacin, Rok (urednik). Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: book of abstracts. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press; Faculty of Criminal Justice and Security, 2018.

– MEŠKO, Gorazd (urednik), Lobnikar, Branko (urednik), Prisljan, Kaja (urednica), Hacin, Rok (urednik). Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making: conference proceedings. 1st ed. Maribor: University of Maribor Press, 2018.

– MEŠKO, Gorazd (urednik), Sotlar, Andrej (urednik), Lobnikar, Branko (urednik). 4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): konferenčni zbornik. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018.

– MEŠKO, Gorazd (urednik), Sotlar, Andrej (urednik), Lobnikar, Branko (urednik). 4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): konferenčni zbornik. 1. izdaja. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018. <http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/374>

Članstvo v uredniškem odboru:

– European journal of crime, criminal law and criminal justice, European journal of probation, European journal on criminal policy and research, International journal of criminal justice sciences, International journal of social inquiry, Policing i sigurnost, Policing, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Rossijskij kriminologičeskij vzglád, Slovenski judo: mesečni časopis Judo zveze Slovenije, Vestnik kriminalistiki.

Mentorstvo pri magistrskem študiju:

– Sluga, David. Ekološka kriminaliteta skozi prizmo kriminoloških teorij.
– Žiberna, Petra. Izvajanje dela v splošno korist kot alternativna kazenska sankcija v Sloveniji.
– Cipot, Nuša. Mladoletniško prestopništvo na območju PU Murska Sobota.
– Završnik, Anja. Prispevek evropskega foruma za varnost v mestih k zagotavljanju varnosti v lokalni skupnosti.
– Zadravec, Karmen. Strah pred kriminaliteto v občini Beltinci.
– Štumpfl, Tijana. Varnost v turističnih krajih – študija primera smučarskega centra.

Mentorstvo pri doktorskem študiju:

– Hacin, Rok. Comparison of self-legitimacy of the prison staff and prisoner's perceptions of prison staff legitimacy.

Recenzije:

– Crime, law and social change, European journal of crime, criminal law and criminal justice, European journal of criminology, European journal on criminal policy and research, International journal of offender therapy and comparative criminology, The open cybernetics & systemics journal, Police practice and research, Pravniki.

Anže Mihelič

Članki in drugi sestavni deli:

– MIHELIC, Anže, Vrhovec, Simon. Model samozaščite v kibernetnem prostoru. Elektrotehniški vestnik, 2018, letn. 85, št. 1–2, str. 13–22.
– MIHELIC, Anže, Vrhovec, Simon. Obligation to defend the critical infrastructure?: offensive cybersecurity measures. Journal of universal computer science, 2018, letn. 24, št. 5, str. 646–661.

Maja Modic

Članki in drugi sestavni deli:

– Čas, Tomaž, MODIC, Maja. Razvoj in organiziranost milice do leta 1990 in njena vloga v sistemu vojaške obrambe. V: Šteiner, Alojz (ur.). Nastanek in razvoj slovenske teri-

torialne obrambe: del nacionalne vojaške tradicije: zbornik. Ljubljana: Defensor. 2018, str. 452–465.

Uredništvo:

– Varstvoslovje (tehnično uredništvo).
– MODIC, Maja (urednica), Prislán, Kaja (urednica), Areh, Igor (urednik), Flander, Benjamin (urednik), 19. Dnevi varstvoslovja, Ankarán, 6. in 7. junij 2018. Zbornik povzetkov. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2018.

Recenzije:

– International journal of comparative and applied criminal justice, Police practice and research.

Tinkara Pavšič Mrevlje

Članstvo v uredniškem odboru:

– Varstvoslovje.

Mentorstvo pri magistrskem študiju:

– Habič, Urša. Psihološki vidiki prenatalne, porodne in postnatalne oskrbe v slovenskih zaporih.
– Bizjan, Laura. Stališča starostnikov do samomora.
– Repinc, Andreja. Ugotavljanje značilnosti kaznivih dejanj nad starejšimi s strani družinskih članov na podlagi spisov državnih tožilcev.

Urška Pirnat

Članki in drugi sestavni deli:

– PIRNAT, Urška. Šesta GERN poletna doktorska šola na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, 3.–5. september 2018, Ljubljana, Slovenija. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, julij–september 2018, letn. 69, št. 3, str. 232–233.
– PIRNAT, Urška. Osemnajsta konferenca Evropskega združenja za kriminologijo – Crimes against humans and crimes against humanity, 29. avgust–1. september 2018, Sarajevo, Bosna in Hercegovina. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, julij–september 2018, letn. 69, št. 3, str. 233–234.

Kaja Prislán

Članki in drugi sestavni deli:

– PRISLAN, Kaja, Černigoj, Albert, Lobnikar, Branko. Preventing radicalisation in the Western Balkans: the role of the police using a multi-stakeholder approach. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, oktober–december 2018, letn. 69, št. 4, str. 257–268.
– PRISLAN, Kaja, Lobnikar, Branko. Analiza vedenja uporabnikov spletnega bančništva. Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja, 2018, letn. 20, št. 1, str. 25–44.

– PRISLAN, Kaja, Slak, Boštjan. Analysis of the relationship between smart cities, policing and criminal investigation. *Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja*, 2018, letn. 20, št. 4, str. 389–413.

Intervjuji:

– PRISLAN, Kaja (intervjuvanka). Virtualni svet je kot okoliš brez policijske postaje. *Nedelo: slovenski nedeljski časnik*, 1. december 2018, leto 24, št. 48, str. 12–13.

– PRISLAN, Kaja (intervjuvanka). Ko predstavimo, kako zelo so razširjena tveganja na spletu, ljudi hitro prepričamo, da je varnost pomembna: intervju v oddaji *Ime tedna*, 18. november 2018.

Recenzije/prikazi:

– PRISLAN, Kaja, Mawby, R. I. in Yarwood, R. (ur.): *Rural policing and policing the rural: a constable countryside?* London, New York: Routledge, Taylor & Francis, 2016, 261 str. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, januar–marec 2018, letn. 69, št. 1, str. 54–56.

– IEEE access, IET information security, *Information security journal*, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, *Varstvoslovje*.

Boštjan Slak

Članki in drugi sestavni deli:

– SLAK, Boštjan, Trstenjak, Sara. Kompetence zasebnovarnostnega osebja za zavarovanje kraja dejanja – pogled varnostnih menedžerjev. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, januar–marec 2018, letn. 69, št. 1, str. 30–43.

Recenzije

– *Varstvoslovje*.

Andrej Sotlar

Članki in drugi sestavni deli:

– Lindič, Katarina, SOTLAR, Andrej. Odziv sistema zaščite in reševanja v primeru rušilnega potresa v urbanem okolju – študija primera Mestne občine Ljubljana. *Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja*, 2018, letn. 20, št. 1, str. 102–125.

– SOTLAR, Andrej, Christián, László. Private security regulation in Hungary and Slovenia - a comparative study based on legislation and societal foundations. *Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja*, 2018, letn. 20, št. 2, str. 143–162.

Intervjuji:

– SOTLAR, Andrej (intervjuvanec). A magánbiztonsági ágazat: a rendőrség egyenrangú partnere Szlovéniában.

Biztonságpiaci évkönyv, 2018, str. 52–53.

Uredništvo:

– *Varstvoslovje*.

Članstvo v uredniškem odboru:

– Visuomenes saugumas ir viesoji tvarka.

Mentorstvo pri magistrskem študiju:

– Kurent, Tina. *Teroristi samotarji – analiza primera Erica Roberta Rudolpha*.

Recenzije:

– Kritična infrastruktura: predlog programa usposabljanja upravljavcev kritične infrastrukture, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*.

Bojan Tičar

Članki in drugi sestavni deli:

– TIČAR, Bojan. Overview of Slovenian legal regulation for possible transformation of public institutions into commercial companies. *Iliria, international review*, 2018, št. 1, str. 11–25.

– Britovšek, Jaroš, TIČAR, Bojan, Sotlar, Andrej. Private intelligence in the Republic of Slovenia: theoretical, legal, and practical aspects. *Security journal*, april 2018, letn. 31, št. 2, str. 410–427.

– TIČAR, Bojan. Formal boundaries of Slovenian law. *Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja*, 2018, letn. 20, št. 4, str. 448–461.

Članstvo v uredniškem odboru:

– *Varstvoslovje*.

Mentorstvo pri magistrskem študiju:

– Muženič, Martin. Pravna ureditev orožja v Republiki Sloveniji in primerjalnopravno v Republiki Italiji in Republiki Hrvaški.

Recenzije:

– *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, *Varstvoslovje*.

Bernarda Tominc

Članki in drugi sestavni deli:

– Garb, Maja, TOMINC, Bernarda. Vojaška profesija, profesionalizacija in profesionalizem v Slovenski vojski. *Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja*, 2018, letn. 20, št. 3, str. 267–285.

Recenzije:

– Varstvoslovje.

Simon Vrhovec

Monografije in druga zaključna dela:

– VRHOVEC, Simon. Digital forensics: študijsko gradivo. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede, 2018, 89 str.

– VRHOVEC, Simon. Digitalna forenzika: 2. letnik, Magistrski študijski program Varstvoslovje, študijsko leto 2018/2019: zbrano študijsko gradivo. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede, 2018, 91 str.

Članki in drugi sestavni deli:

– VRHOVEC, Simon, Markelj, Blaž. Relating mobile device use and adherence to information security policy with data breach consequences in hospitals. *Journal of universal computer science*, 2018, letn. 24, št. 5, str. 634–645.

Uredništvo:

– CECC 2018 (ACM proceedings).

Recenzije:

– Information technology & people, *International journal of advanced computer science & applications*, *International journal of project management*, *Journal of universal computer science*, *Varstvoslovje*.

8 Pedagoško delo raziskovalcev Inštituta za varstvoslovje

Igor Areh, izredni profesor za psihologijo, je predaval pri predmetih Psihologija v pravosodju in policiji, Forenzična psihologija, Sodna in preiskovalna psihologija in Preiskovalna psihologija. V okviru programa Erasmus+ je predaval tujim študentom pri predmetu Forensic psychology.

Branko Ažman, višji predavatelj, je predaval in izvedel vaje pri predmetih Strokovna terminologija (angleški jezik) in Varstvoslovna terminologija (angleški jezik).

Igor Bernik, izredni profesor za informacijsko varnost, je predaval pri predmetih Osnove informacijske varnosti, Kibernetska varnost, Zagotavljanje varnosti informacij, Varnost kibernetskega prostora, Varnost pametnih sistemov in Obvladovanje informacijske varnosti. V okviru programa Erasmus+ je predaval tujim študentom pri predmetu Introduction to information security.

Matevž Bren, izredni profesor, je predaval pri predmetih Metodologija družboslovnega raziskovanja in multivariatne statistične metode, Opisna in sklepna statistika, Raziskovanje varnostnih pojavov in Metode raziskovanja in statistika.

Aleš Bučar Ručman, docent za kriminologijo, je predaval pri predmetih Osnove sociologije za varstvoslovce, Nasilje in družba, Sociološke teorije v varstvoslovju ter Migracije, kriminaliteta in varnost. V okviru programa Erasmus+ je predaval tujim študentom pri predmetih Migration, crime and security in Sociological theories in criminal justice and security studies.

Bojan Dobovšek, redni profesor za kriminalistiko, je predaval pri predmetih Gospodarska kriminaliteta in Kriminaliteta belih ovratnikov.

Miha Dvojmoč, docent za varnostne vede, je predaval in izvedel vaje pri predmetih Zasebno varovanje in detektivska dejavnost, Zasebno varstvo, Nacionalnovarnostni sistem, Korporativna obveščevalna dejavnost, Pravo o prekrških, Integralna korporativna varnost, Zasebnovarnostna industrija, Pravna ureditev javne uprave. V okviru programa Erasmus+ je predaval tujim študentom pri predmetu Corporative intelligence agency.

Katja Eman, docentka za kriminologijo, je predavala pri predmetih Ekološka kriminologija z elementi varstva okolja, Ekonomija in gospodarska kriminaliteta, Varnostni sistemi in mednarodne varnostne integracije ter Kriminaliteta belih ovratnikov in izvedla vaje pri predmetih Kriminologija in viktinologija, Kriminologija in kriminalitetna politika, Ekološka kriminologija z elementi varstva okolja, Kritična viktinologija ter Kriminaliteta belih ovratnikov. V okviru programa Erasmus+ je predavala tujim študentom pri predmetu White-collar crime.

Vanja Ida Erčulj, predavateljica za kvantitativne metode v organizacijskih vedah, je izvedla vaje pri predmetih Metode raziskovanja in statistika, Raziskovanje varnostnih pojavov, Opisna in sklepalna statistika ter Metodologija družboslovnega raziskovanja in multivariatne statistične metode.

Benjamin Flander, izredni profesor za področje prava, je predaval in izvedel vaje pri predmetih Temelji pravnega sistema in državne ureditve, Uvod v razumevanje prava in države ter Človekove pravice v kazenskem pravosodju. V okviru programa Erasmus+ je predaval tujim študentom pri predmetu Human rights in criminal justice systems.

Danijela Frangež, docentka za kriminologijo, je predavala pri predmetih Kriminalistika, Kriminalistična meto-

dika, Kriminalističnoobveščevalna dejavnost in kriminalistična strategija, Preiskovanje izbranih oblik kriminalitete, Organizirana kriminaliteta ter Oblikovanje strategije preiskovanja kriminalitete. V okviru programa Erasmus+ je predavala tujim študentom pri predmetih Criminal investigation, Organised crime in Development of crime investigation strategy.

Rok Hacin, docent za kriminologijo, je predaval in izvedel vaje pri predmetih Penologija, Kriminologija in viktimologija, Kriminologija in kriminalitetna politika, Osnove kriminologije s penologijo, Viktimologija in Ekološka kriminologija z elementi varstva okolja.

Branko Lobnikar, izredni profesor za upravljanje varnostnih organizacij, je predaval pri predmetih Organizacijsko vedenje in razvoj kadrov, Pooblastila in organizacija nadzorstvenih organov, Strateško upravljanje in nadzor varnostnih organizacij ter Odklonskost na delovnem mestu. V okviru programa Erasmus+ je predaval tujim študentom pri predmetu Corporate intelligence agency.

Blaž Markelj, docent za informacijsko varnost, je predaval in izvedel vaje pri predmetih Varnost informacijskih sistemov, Varnost, zasebnost in zaupanje v mobilne sisteme, Tehnično varovanje, Informacijska varnost poslovnih sistemov in Varnost pametnih sistemov. V okviru programa Erasmus+ je predaval tujim študentom pri predmetih Information systems security in Security in Privacy and trust in mobile systems.

Gorazd Meško, redni profesor za kriminologijo, je predaval pri predmetih Osnove kriminologije s penologijo, Kriminologija in viktimologija, Kriminologija in kriminalitetna politika, Viktimologija ter Varnost v lokalnih skupnostih. V okviru programa Erasmus+ je predaval tujim študentom pri predmetih Criminology and crime policy, Criminology and victimology in Penology.

Anže Mihelič, asistent za varnostne vede, je izvedel vaje pri predmetih Osnove informacijske varnosti, Zagotavljanje varnosti informacij in Varnost kibernetskega prostora.

Maja Modic, docentka za varnostne vede, je predavala in izvedla vaje pri predmetih Osnove policijske dejavnosti, Teorije policijske dejavnosti in Družbeno nadzorstvo. V okviru programa Erasmus+ je predavala tujim študentom pri predmetu Introduction to policing.

Tinkara Pavšič Mrevlje, predavateljica za psihologijo, je predavala in izvedla vaje pri predmetih Psihologija v varstvoslovju ter Sodna in preiskovalna psihologija.

Urška Pirnat, mlada raziskovalka in asistentka za kriminologijo, je izvedla vaje pri predmetu Varnost v lokalnih skupnostih, Kriminologija in kriminalitetna politika ter Osnove kriminologije s penologijo.

Kaja Prisljan, docentka za varnostne vede, je predavala in izvedla vaje pri predmetih Zagotavljanje varnosti informacij, Strateško upravljanje varnostnih organizacij, Vedenjski vidiki informacijske varnosti, Vodenje in upravljanje varnostnih organizacij ter Organizacijsko vedenje in razvoj kadrov.

Boštjan Slak, asistent za kriminologijo, je izvedel vaje pri predmetih Kriminalistika, Gospodarska kriminaliteta, Kriminalistična taktika in tehnika, Kriminalistično-obveščevalna dejavnost in kriminalistična strategija, Transnacionalna kriminaliteta, Kriminaliteta belih ovratnikov in Preiskovanje izbranih oblik kriminalitete.

Andrej Sotlar, izredni profesor za varnostne vede, je predaval pri predmetih Nacionalnovarnostni sistem, Zasebno varovanje in detektivska dejavnost, Varnostni sistemi in mednarodne varnostne integracije, Zasebno varstvo ter Zasebnovarnostna industrija. V okviru programa Erasmus+ je predaval tujim študentom pri predmetu Private security industry.

Bojan Tičar, redni profesor za področje prava, je predaval pri predmetih Upravno pravo in javna uprava, Pravna ureditev javne uprave, Korporativno upravljanje, Forenzični finančni nadzor in Pravo o prekrških. V okviru programa Erasmus+ je predaval tujim študentom pri predmetu Legal regulation of the public administration.

Bernarda Tominc, predavateljica za varnostni sistem, je predavala in izvedla vaje pri predmetih Krizno upravljanje z naravnimi in drugimi nesrečami, Osnove obveščevalne dejavnosti, Varnostni sistemi in mednarodne varnostne integracije, Nacionalnovarnostni sistem, Mednarodno varnostno sodelovanje in Metode v obveščevalni dejavnosti.

Simon Vrhovec, docent za informacijsko varnost, je predaval in izvedel vaje pri predmetih Računalništvo in informatika v varstvoslovju, Kibernetska varnost, Razvoj programske opreme, Informatika v varnostnih vedah, Obvladovanje informacijske varnosti, Digitalna forenzika in Varnost pametnih sistemov. V okviru programa Erasmus+ je predaval tujim študentom pri predmetu Security in cyberspace.

Zbrali in uredili Urška Pirnat in Eva Blatnik

Navodila za avtorje prispevkov v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo

Dolžina prispevkov:

1. **Izvirni članki** – izvirni in pregledni znanstveni članki naj obsegajo do 50.000 znakov s presledki. Članki morajo biti opremljeni s povzetki v slovenskem in angleškem jeziku, ki morajo biti identični. Povzetki so praviloma dolgi 15 do 20 vrstic in naj bodo kratka obnova članka. Empirični članki morajo biti strukturirani v zaporedju: teoretična izhodišča, metoda, rezultati in razprava (IMRaD).
2. Prispevki v rubrikah **Zapisi**, **Iz prakse** ali **Od drugod** ne smejo presegati 30.000 znakov s presledki.
3. **Recenzije**, **Ocene** in **Prikazi** lahko obsegajo do 15.000 znakov s presledki.
4. Za dolžino **drugih prispevkov** se je treba dogovoriti z odgovornim urednikom.

Naslovi prispevkov in podatki o piscu

Naslovi člankov naj bodo kratki, jasni in sporočilni. Pod naslovom sta navedena ime in priimek pisca. Znanstveni naslov oz. stopnja izobrazba, delovno mesto in ime ustanove, v kateri je avtor zaposlen in njen naslov so navedeni v opombi pod črto.

Prikazi, **Ocene** in **Recenzije** vsebujejo v naslovu podatke o avtorstvu, izvirni naslov dela, slovenski naslov dela v oklepaju (kadar gre za tuje knjige), kraj izida, ime založbe ter število strani. Pisec recenzije je naveden pod besedilom z imenom, priimkom in znanstvenim naslovom.

Pri **drugih besedilih** je pisec naveden na koncu besedila z imenom in priimkom.

Podnaslovi v prispevku

Daljši prispevki naj bodo zaradi preglednosti razdeljeni na manjše smiselne celote s svojimi naslovi. (Pod)naslovi naj bodo pisani z malimi črkami (razen začetnice in imen) in poudarjeno (krepko).

Tabele, grafi in slike

Tabele, grafi in slike naj bodo označeni kot priloga na koncu teksta ter ustrezno poimenovani. Njihov položaj v tekstu naj bo jasno označen.

Opombe pod črto in citiranje

Opombe so v besedilu označene z zaporednimi številkami, nadpisanimi na ustreznem mestu in so po enakem vrstnem redu razvrščene pod besedilom. Namenjene so le natančnejšemu pojasnjevanju vsebine dela besedila in ne navajanju vira (citiranju). V besedilu se navaja (citira) v oklepaju v skladu z APA slogom pisanja znanstvenih člankov. Primeri citiranja in sloga seznama literature so na spletni strani revije: www.policija.si

Članke za objavo v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo uredništvo sprejema na elektronskih naslovih: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si in rkk@policija.si